

Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis

C 486

Izdevums
latviešu valodā

Informācija un paziņojumi

65. gadagājums

2022. gada 21. decembris

Saturs

I Rezolūcijas, ieteikumi un atzinumi

ATZINUMI

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas 572. plenārsesija, 21.9.2022.–22.9.2022.

2022/C 486/01	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “MVU, sociālās ekonomikas uzņēmumi, amatniecība un brīvās profesijas / pakete “Gatavi mērķrādītājam 55 %” (pašiniciatīvas atzinums)	1
2022/C 486/02	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Uzņēmumu pārņemšana kā ilgtspējīgas atveseļošanās veicinātāja MVU nozarē” (pašiniciatīvas atzinums)	9
2022/C 486/03	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Sociālā taksonomija – izaicinājumi un iespējas” (pašiniciatīvas atzinums)	15
2022/C 486/04	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Kohēzijas fonda un Next Generation EU finansēts klimataadaptācijas fonds” (pašiniciatīvas atzinums)	23
2022/C 486/05	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Kriptoaktīvi: izaicinājumi un iespējas” (pašiniciatīvas atzinums)	30
2022/C 486/06	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Veselības nozares darbinieku un veselības aprūpes stratēģija Eiropas nākotnei” (pašiniciatīvas atzinums)	37
2022/C 486/07	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “ES jauniešu tests” (pašiniciatīvas atzinums)	46

LV

2022/C 486/08	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Oglekļa piesaistes tehnoloģiju loma Eiropas rūpniecības dekarbonizācijā" (pašiniciatīvas atzinums)	53
2022/C 486/09	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Enerģētikas un digitālā pārkārtošana lauku apvidos" (pašiniciatīvas atzinums)	59
2022/C 486/10	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Publiskie ieguldījumi enerģētikas infrastruktūrā kā daļa no klimata pārmaiņu problemātikas risinājuma" (pašiniciatīvas atzinums) . . .	67
2022/C 486/11	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Vispārējās nozīmes pakalpojumu līdzradīšana kā ieguldījums līdzdalības demokrātijā Eiropas Savienībā" (pašiniciatīvas atzinums)	76
2022/C 486/12	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Tematiskās partnerības Ļubļanas nolīguma ietvaros" (izpētes ziņojums)	83
2022/C 486/13	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Enerģētiskās nabadzības apkarošana un Eiropas Savienības noturība – ekonomiskie un sociālie izaicinājumi" (izpētes atzinums pēc ES Padomes prezidentvalsts Čehijas pieprasījuma)	88
2022/C 486/14	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Sociālais dialogs zaļās pārkārtošanās procesā" (prezidentvalsts Čehijas Republikas pieprasīts izpētes atzinums)	95
2022/C 486/15	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Kodolenerģijas nozīme ES enerģijas cenu stabilitātē" (izpētes atzinums pēc ES Padomes prezidentvalsts Čehijas pieprasījuma) . .	102

III Sagatavošanā esoši tiesību akti

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas 572. plenārsesija, 21.9.2022.–22.9.2022.

2022/C 486/16	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematiem "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei "Eiropas veselības datu telpa: veselības datu potenciāla izmantošana cilvēkiem, pacientiem un inovācijai"" (COM(2022) 196 <i>final</i>), "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Eiropas veselības datu telpu" (COM(2022) 197 <i>final</i> – 2022/0140 (COD))	123
2022/C 486/17	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par amatniecības un rūpniecības ražojumu ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzību un ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2017/1001 un 2019/1753 un Padomes Lēmumu (ES) 2019/1754" (COM(2022) 174 <i>final</i> – 2022/0115 (COD))	129
2022/C 486/18	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematiem "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko paredz noteikumus seksuālas vardarbības pret bērniem novēršanai un apkarošanai" (COM(2022) 209 <i>final</i> — 2022/0155 (COD)), "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Digitāla desmitgade bērniem un jauniešiem. Jaunā Eiropas stratēģija "Bērniem labāks internets"" (COM(2022) 212 <i>final</i>)	133
2022/C 486/19	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko groza Direktīvu 2011/83/ES attiecībā uz attālināti noslēgtiem patēriņa finanšu pakalpojumu līgumiem un atceļ Direktīvu 2002/65/EK" (COM(2022) 204 <i>final</i> – 2022/0147 (COD))	139

2022/C 486/20	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko Regulu (ES) Nr. 1303/2013 un Regulu (ES) 2021/1060 groza attiecībā uz papildu elastību, lai novērstu Krievijas Federācijas militārās agresijas sekas – FAST (elastīga palīdzība teritorijām) – CARE” (COM(2022) 325 final – 2022/0208 (COD))	144
2022/C 486/21	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Pienācīgas kvalitātes nodarbinātība visā pasaulē” (COM(2022) 66 final)	149
2022/C 486/22	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Padomes lēmumam par dalībvalstu nodarbinātības politikas pamatnostādņēm (COM(2022) 241 final)	161
2022/C 486/23	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko izveido instrumentu Eiropas aizsardzības nozares nostiprināšanai, izmantojot kopīgu iepirkumu” (COM(2022) 349 final)	168
2022/C 486/24	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematiem “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Savienības drošas savienojamības programmas izveidi 2023.–2027. gadam” (COM(2022) 57 final – 2022/0039 (COD)) un “Kopīgs paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei “ES pieeja kosmosa satiksmes pārvaldībai – ES ieguldījums globālas problēmas risinājumā” (JOIN(2022) 4 final)	172
2022/C 486/25	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Eiropadomei, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Plāns REPowerEU”” (COM(2022) 230 final) un “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar kuru attiecībā uz REPowerEU veltītajām atveseļošanas un noturības plānu nodaļām groza Regulu (ES) 2021/241, kā arī groza Regulu (ES) 2021/1060, Regulu (ES) 2021/2115, Direktīvu 2003/87/EK un Lēmumu (ES) 2015/1814” (COM(2022) 231 final – 2022/0164(COD))	185
2022/C 486/26	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Pagaidu atbrīvojums no laika nišām lidostās Covid-19 pandēmijas dēļ” (COM(2022) 334 final)	194
2022/C 486/27	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Enerģētikas pārkārtošanas ģeopolitiskā ietekme” (JOIN(2022) 23 final)	198

I

(Rezolūcijas, ieteikumi un atzinumi)

ATZINUMI

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJA

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAS 572. PLENĀRSESĪJA, 21.9.2022.–
22.9.2022.Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "MVU, sociālās ekonomikas
uzņēmumi, amatniecība un brīvās profesijas / pakete "Gatavi mērķrādītājam 55 %"

(pašiniciatīvas atzinums)

(2022/C 486/01)

Ziņotāja: **Milena ANGELOVA**Līdzziņotājs: **Rudolf KOLBE**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts
	Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	27.6.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	143/1/0

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Mikrouzņēmumi, mazie un vidējie uzņēmumi – neatkarīgi no tā, vai tie ir tradicionāli uzņēmumi, ģimenes uzņēmumi, tirgotāji, sociālās ekonomikas uzņēmumi vai pārstāv amatniecību vai brīvās profesijas (turpmāk – "MMVU") – ir būtiska daļa no risinājuma virzībā uz konkurētspējīgu, klimatneitrālu, aprīti un iekļaujošu ES ekonomiku ar nosacījumu, ka ir jārada piemēroti apstākļi un tiem ir jādominē. MMVU rada pozitīvu ietekmi, uzlabojot savu veikumu vides jomā un nodrošinot ekspertīzi un risinājumus citiem uzņēmumiem, iedzīvotājiem un publiskajam sektoram. Atzīstot un uzsverot MMVU daudzveidību un dažādās vajadzības, EESK aicina īpašu uzmanību pievērst vismazākajiem un visneaizsargātākajiem uzņēmumiem.

1.2. Daudziem MMVU trūkst zināšanu par nepārtraukti mainīgajām tiesiskajām prasībām, kas noteiktas, lai panāktu klimatneitralitāti, un par to, kā uz tām reaģēt. Turklāt tiem ir grūtības apzināt iespējamās darbīgas darbības ieguvumus un iespējas, ko sniedz zaļā pārkārtošanās. Tāpēc EESK uzsver, ka ir steidzami jāatbalsta MMVU, lai tie pēc iespējas labāk izprastu zaļo pārkārtošanos un spētu ar to tikt galā.

1.3. EESK aicina EK un dalībvalstis kopā ar uzņēmēju organizācijām, palātām, sociālajiem partneriem un citām ieinteresētajām personām koordinēti un savstarpēji papildinoši īstenot plaša mēroga un mērķtiecīgus informēšanas un izpratnes veicināšanas pasākumus.

1.4. EESK arī aicina izstrādāt visaptverošu programmu, kuras mērķis ir atbalstīt mazos un vidējos uzņēmumus visos jautājumos, ar ko tie saskaras savā darbībā un darbībās, kuras saistītas ar videi nekaitīgu rīcību un tiesību aktu ievērošanu. Tā kā starp MMVU pastāv ievērojamas atšķirības, ir vajadzīgi īpaši pielāgoti risinājumi un mērķtiecīga rīcībpolitika un pasākumi.

1.5. Tūlītējs un mērķtiecīgs īstermiņa atbalsts MMVU ir izšķirošs, lai veicinātu to ekonomikas atveseļošanu no pandēmijas un palīdzētu tiem pārvarēt sekas, ko radījis Krievijas iebrukums Ukrainā, piemēram, augstās enerģijas cenas un materiālu un produktu piegādes trūkums. Ņemot vērā ārkārtējos apstākļus, EESK uzskata, ka laika gaitā līdz krīzes beigām jānodrošina pienācīga elastība Eiropas zaļā kursa grafikos un vienlaikus jāpanāk, lai mērķi nekādu iemeslu dēļ netiktu atcelti.

1.6. Lai uzlabotu MMVU resursu izmantošanas efektivitāti, EESK ierosina dažādos reģionos izveidot "apritīguma centrus". Tam būtu jāveicina dažādu nozaru uzņēmumu sadarbība un jāatvieglo jaunas prakses un procesu attīstība, tostarp jaunu tehnoloģiju demonstrēšana. Minētā procesa neatņemamai daļai vajadzētu būt MMVU organizācijām, palātām, akadēmiskajām aprindām, sociālajiem partneriem un citām attiecīgām ieinteresētajām personām.

1.7. EESK uzskata, ka ir svarīgi iesaistīt MMVU pārstāvjus nozaru klimatrīcības plānu sagatavošanā valstu līmenī, kā arī ES līmeņa pārkārtošanās plānu izstrādē dažādām darbības ekosistēmām, tādējādi arī uzlabojot zināšanas par paraugpraksi apmaiņu, pareizu resursu piešķiršanu un efektīvu īstenošanu.

1.8. EESK aicina ES un dalībvalstis paātrināt MMVU zaļos ieguldījumus, un šajā nolūkā nodrošināt labvēlīgu, prognozējamu un stimulējošu normatīvo vidi, tostarp netraucētas atļauju piešķiršanas procedūras, un izvairīties no apgrūtināšiem administratīviem pienākumiem, kā arī nodrošināt ātru, vieglu, vienkāršu un izsekojamu piekļuvi finansējumam, kas pielāgots visu dažādo MMVU grupu atšķirīgajām vajadzībām.

1.9. EESK mudina izglītības sniedzējus cieši sadarboties ar MMVU un apmācību veidot tā, lai tā atbilstu prasmēm un iemaņām, kas vajadzīgas zaļajai pārkārtošanai, un šajā nolūkā izmantot arī gan darba ņēmēju, gan uzņēmēju kvalifikācijas celšanu un pārkvalifikāciju. Turklāt EESK aicina atbalstīt inovācijas pasākumus MMVU, stimulējot un atvieglojot sadarbību ar citiem uzņēmumiem, to organizācijām, palātām, universitātēm un pētniecības organizācijām.

1.10. EESK mudina veicināt MMVU izstrādāto zaļo risinājumu tirdzniecību, tostarp publiskā iepirkuma jomā, nodrošinot MMVU vienlīdzīgas konkurences apstākļus vienotajā tirgū un atvieglojot to piekļuvi zaļo produktu, tehnoloģiju un pakalpojumu ārvalstu tirgiem. Jānodrošina konkurētspējīga darbības vide ES uzņēmumiem attiecībā pret trešām valstīm, izmantojot visus diplomātiskos līdzekļus, tostarp klimata, resursu un tirdzniecības politikas jomās, un īpašu uzmanību pievēršot Ķīnas un citu jauno tirgu virzībai.

2. Zaļā pārkārtošanās un MMVU

2.1. MMVU palīdz radīt ar darbietām bagātu un ilgtspējīgu ekonomiku. Šie uzņēmumi stiprina sabiedrību, bieži apvienojot ekonomiskās un sociālās funkcijas, un tādējādi stiprina demokrātijas, vienotības un iekļautības pamatu. Tiem ir būtiska nozīme ekonomikas un sociālās atveseļošanās, kā arī labklājības nodrošināšanā, jo tie ir izplatīti katrā ES nostūrī un jo īpaši attālos un lauku reģionos, kur tie bieži vien ir vienīgais saimniecisko darbību veicinošais faktors.

2.2. Klimata pārmaiņas liek pāriet uz ilgtspējīgu enerģētiku, bet – vissvarīgākais – tās virza visu ekonomiku un sabiedrību uz klimatneitralitāti, aprītīgumu un vispārēju ilgtspēju. Tās izraisa ekstremālas laika parādības un dabas katastrofas un ir saistītas ar citām būtiskām vides problēmām, piemēram, biodaudzveidības samazināšanos, vides piesārņojumu un dabas resursu degradāciju.

2.3. Pakete "Gatavi mērķrādītājam 55 %" ir īpaši vērsta uz klimata pārmaiņu mazināšanu un ietver daudzus tiesību aktus, kas dažādos veidos ietekmē MMVU. Tā ir daļa no ES zaļā kursa pamatiniciatīvas īstenošanas, kas vērsta uz ilgtspējīgu izaugsmi saistībā ar ražošanu, tirdzniecību, pakalpojumiem un enerģētiku, transportu, ēkām un pārtikas sistēmām. Visās šajās nozarēs būtiska nozīme ir MMVU.

2.4. MMVU ir būtiska risinājuma daļa Eiropas zaļā kursa īstenošanā ar nosacījumu, ka ir jārada piemēroti apstākļi un tiem ir jādominē. Šo pozitīvo ietekmi rada, no vienas puses, visdažādāko MMVU darbības uzlabojumi un, no otras puses, šo MMVU darbība, kas nodrošina specializētas zināšanas un risinājumus citiem uzņēmumiem, pilsoņiem un publiskajam sektoram.

2.5. Zaļā pārkārtošanās ir cieši saistīta ar digitālo pārveidi, un MMVU ir jātiek galā ar abām šīs divkāršās pārkārtošanās daļām. Šī ir ļoti sarežģīta dubultproblēma, jo prasa ievērojamus resursus. Digitalizācija ir instruments, kas padara darījumdarbību efektīvāku un palīdz paplašināt un internacionalizēt jaunus tirgus, un tai ir ievērojams potenciāls samazināt emisijas, atkritumus un dabas resursu izmantojumu. Taču digitālie pakalpojumi un iekārtas ietekmē arī vidi, un arī šo ietekmi nedrīkst atstāt bez ievēribas.

2.6. Papildus zaļās un digitālās pārkārtošanās procesam MMVU cīnās ar ekonomikas atveseļošanu pēc pandēmijas un ar sekām, ko rada Krievijas iebrukums Ukrainā. Augstas enerģijas cenas un materiālu un produktu piegādes trūkums ir vienas no jaunākajām problēmām, kas būtiski ietekmē MMVU un to darījumdarbību. To konkurētspēju, kā arī ES ekonomikas vispārējo konkurētspēju vēl vairāk apdraud pēkšņie Ķīnas un citu jauno tirgu soļi. Šie tirgi ir ieguvēji no tā, ka apiet Krievijai noteiktās sankcijas un tajos tiek ievērotas zemākas klimata un vides prasības.

2.7. Ar klimatu un vidi saistītās problēmas ir ne tikai vides ilgtspējas jautājums, bet lielā mērā tās ietekmē arī uzņēmumu konkurētspēju, rentabilitāti un vispārējos ekonomiskos rādītājus. MMVU ievēro ne tikai savas vērtības un vispārpieņemtus principus, bet izpilda klimata un vides prasības un standartus arī ar dažādu mehānismu palīdzību:

- MMVU tiesiskā regulējuma tiešās prasības attiecībā uz, piemēram, emisijām, enerģiju, materiāliem un produktiem vai administratīviem pienākumiem.
- Dažu prasību netiešās sekas, kas ietekmē ražošanas faktoru, piemēram, enerģijas un materiālu, pieejamību un cenas vai citas darījumdarbības veikšanas izmaksas, tostarp nodokļus.
- Vērtības ķēdēs eksistējošās prasības, kas izpaužas kā klientu, ieguldītāju un finansētāju vēlmes, piemēram, attiecībā uz ilgtspējīgām finansēm un ziņošanu, vai citu ieinteresēto personu prasības.

2.8. Daudzi MMVU nav pilnībā informēti par to, kā īpaša klimata un vides politika un prasības ietekmē viņu uzņēmumus un viņu piegādes un vērtības ķēdes, kā arī par to, kā savlaicīgi pielāgot vai pārveidot produktus un pakalpojumus, lai novērstu vēlākus zaudējumus vai pat izslēgšanu no tirgus. Turklāt tiem ir ierobežoti cilvēkresursi un finanšu resursi ikdienas darbībām un uzņēmumu attīstībai, un pastāv risks, ka ierobežotā lieluma dēļ varētu būt nepieciešams pārāk daudz specializētu zināšanu dažādās jomās. Ievērojama daļa uzņēmumu saskaras ar grūtībām, ko rada nepārtraukti mainīgo tiesību aktu sarežģītība, administratīvais slogs, finanšu noteikumi un augstās izmaksas, īpašas vides zinātnības trūkums un tādu zināšanu neesamība, kas palīdzētu izvēlēties pareizos pasākumus⁽¹⁾, kā arī grūtības piekļūt jaunām vērtību ķēdēm, finansēm, darbiniekiem un jauniem darījumdarbības modeļiem.

2.9. Lai gan izpratnes trūkums par prasībām un par to, kā uz tām reaģēt, ir svarīga problēma, grūtības rada arī potenciālo darījumdarbības ieguvumu un iespēju apzināšana, piemēram, samazinātas enerģijas un materiālu izmaksas, uzlabota piekļuve finansēm, lielāks pieprasījums un jauni tirgi, kā arī uzlabots tēls ieinteresēto personu vidū.

⁽¹⁾ Dati no Eurobarometra zibensaptaujas Nr. 498. SMEs, green markets and resource efficiency report, 46. lpp., 2022. gada marts.

2.10. MMVU, kuriem ir darījumdarbības vērtības piedāvājums aprites ekonomikas, klimata, biodaudzveidības, atjaunīgās enerģijas un citās Eiropas zaļā kursa jomās, piemīt vēlme izpētīt, ieguldīt un izmantot jaunas darījumdarbības iespējas šajās jomās. Tiem ir daudz iespēju, piemēram, ēku renovācijā, infrastruktūras plānošanā un būvniecībā, rūpnieciskajā ražošanā un iekārtu uzturēšanā, juridisko un grāmatvedības pakalpojumu sniegšanā un digitālo risinājumu izstrādē. Pārkarotāšanās process lielā mērā ir atkarīgs no šo uzņēmumu pārdomātajiem risinājumiem, kurus rada viņu nodarbinātie eksperti. Tas izceļ augstas kvalitātes un atbilstošas izglītības, PIA un pastāvīgas kvalifikācijas celšanas nozīmi.

2.11. Savukārt visneaizsargātākā MMVU grupa, kurai arī ir visvairāk vajadzīga informācija, ir tie uzņēmumi, kuri uzskata, ka Eiropas zaļais kurss ir tikai vēl viens tiesību akts, kas palielina kopējo administratīvo slogu, rada spiedienu uz to pašreizējiem darījumdarbības modeļiem un mazina ierastās uzņēmējdarbības rentabilitāti. Tas liecina par to, ka visām MMVU kategorijām, neatkarīgi no tā, vai tie ir neaizsargāti atpalcēji, sekotāji vai līderi, ir vajadzīgs atbalsts, kurš ir atšķirīgs un īpaši vērsts uz šiem uzņēmumiem ⁽²⁾.

2.12. Turklāt no kapacitātes un sagatavotības viedokļa starp MMVU pastāv daudzas atšķirības klimata un vides problēmu rakstura un apmēra un šiem uzņēmumiem izvirzīto prasību un standartu ziņā, pie tam atšķiras arī iespējas, kas tiem kļūst pieejamas. Atšķirības rada dažādi faktori: uzņēmuma dabas resursu intensitāte, uzņēmuma lielums, uzņēmuma stāvoklis piegādes ķēdēs un darījumdarbības ekosistēmās, uzņēmuma atrašanās vieta, klientu veidi, ražošanas faktoru avoti un uzņēmuma ģeogrāfiskie tirgi.

2.13. Tādēļ ir vajadzīgi īpaši pielāgoti risinājumi un mērķtiecīga rīcībpolitika un pasākumi, kuros ņemtas vērā atšķirības starp, piemēram, vidējiem uzņēmumiem apstrādes rūpniecībā, uzņēmumiem, kas darbojas viesmīlības un mazumtirdzniecības nozarēs, ģimenes uzņēmumiem un tradicionālajiem uzņēmumiem, novatoriskiem jaunuzņēmumiem, sociālās ekonomikas uzņēmumiem, amatniecības uzņēmumiem un brīvajām profesijām.

2.14. Neraugoties uz daudzajām atšķirībām starp MMVU, ikviena uzņēmuma zaļās pārkarotāšanās sekmīga pārvaldība sākas ar pienācīgu izpratni un zināšanām par aktuāliem jautājumiem un tendencēm, kas ļauj saskatīt uzņēmuma stiprās un vājās puses, iespējas un riskus un noteikt, kā tas vēlas sevi pozicionēt zaļās pārkarotāšanās kontekstā.

2.15. Vismērķtiecīgākais darbs uzņēmumu līmenī ir saistīts ar kopējās darījumdarbības, tostarp preču un pakalpojumu ražošanas un tirdzniecības, transporta un loģistikas, kā arī enerģijas, izejvielu un citu ražošanas faktoru iepirkumu, plānošanu, organizēšanu un uzraudzību. Arī klimata un vides aspekti ir neatņemams elements inovācijas pasākumos, prasmju attīstībā un visu darbinieku iesaistīšanā, kā arī saziņā un sadarbībā ar ieinteresētajām personām.

3. Rīcībpolitika un pasākumi, lai atbalstītu MMVU saskaņā ar paketi “Gatavi mērķrādītājam 55 %”

3.1. Lai MMVU izpildītu paketes “Gatavi mērķrādītājam 55 %” nosacījumus un spētu sekmīgi īstenot zaļo pārkarotāšanos, šie uzņēmumi ir detalizēti jāinformē un tiem jāpalīdz labāk izprast jauno un sarežģīto tiesību aktu priekšlikumu ietekmi ⁽³⁾. Tādēļ ir vajadzīgi plaši un mērķtiecīgi informācijas un izpratnes veicināšanas pasākumi, ko koordinēti un savstarpēji papildinoši īsteno EK un dalībvalstis, kurām šajā ziņā ir būtiska atbildība. Būtiska ir arī uzņēmumu organizāciju un palātu loma, jo tās informē un atbalsta savus locekļus; nozīme ir arī izglītības un apmācības sniedzējiem, reģionālās attīstības birojiem, kopu organizācijām, sociāliem partneriem un attiecīgajām PSO.

3.1.1. Pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā tagad notiek atklātas apspriedes par Eiropas zaļā kursa politiku saistībā ar grafikiem, ņemot vērā jaunos ārkārtas apstākļus un ES atkarību no Krievijas un Ukrainas enerģijas un pārtikas. EESK atzīst ārkārtējos apstākļus un atkarību un uzskata, ka nekādā gadījumā nevajadzētu atteikties no zaļajiem mērķiem, tomēr laika gaitā līdz krīzes beigām būtu jāparedz pamatots elastīgums.

⁽²⁾ Smit, S.J., *SME focus – Long-term strategy for the European industrial future*, EP Ekonomikas, zinātnes un dzīves kvalitātes politikas departaments, PE 648.776, 2020. gada aprīlis.

⁽³⁾ Pakete “Gatavi mērķrādītājam 55 %” ietver plašu likumdošanas iniciatīvu klāstu; galīgais lēmums ir atkarīgs no iestāžu sarunām. Kamēr šis process nav pabeigts, MMVU var sekot tikai daļējai informācijai un saskarties ar nenoteiktību par nākotni.

3.1.2. Papildus visu tiesību aktu iniciatīvu atbilstīgam ietekmes novērtējumam EESK aicina Eiropas Komisiju sniegt visaptverošus, skaidrus un nepārprotamus norādījumus par visām spēkā esošajām un gaidāmajām ar klimatu saistītajām prasībām un to ietekmi uz MMVU, kurā būtu jāietver:

- tiešās prasības vai ierobežojumi MMVU saskaņā ar dažādiem tiesību aktiem, kas iedalīti pēc dažādiem uzņēmumu veidiem un kategorijām (nozare, lielums utt.);
- netiešā ietekme uz MMVU, kas paredzama tirgus mehānismu ietvaros, jo prasības ir vērstas uz lieliem uzņēmumiem.

3.1.3. EESK aicina sagatavot arī atbilstošas vadlīnijas par tiesību aktiem citos svarīgos vides jautājumos. Kopumā šāda veida norādījumiem būtu jāklūst par regulāru praksi un jāpapildina visas turpmākās iniciatīvas Eiropas zaļā kursa jomā. MMVU ir vajadzīgs stabils tiesiskais regulējums, kas sniedz skaidras perspektīvas un ļauj plānot to ieguldījumus. Tādēļ ir jāizvairās no pēkšņām izmaiņām, piemēram, nesenajām atjaunīgo energoresursu un energoefektivitātes mērķu izmaiņām, kas ierosinātas REPowerEU plānā, jo tās pasliktina jau tā ļoti sarežģīto un nedrošo vidi.

3.2. Ņemot vērā Eiropas zaļā kursa plašo darbības jomu un dziļumu, ir paredzēta pilnīga rūpniecības pārveide. Ievērojot principu “vispirms domāt par mazajiem uzņēmumiem”, kā arī lai izvairītos no tā, ka mikrouzņēmumi, mazie un vidējie uzņēmumi vienkārši pārtrauc darbību, ir vajadzīga visaptveroša un plaša atbalsta un spēju attīstības programma. Mērķis būtu atbalstīt MMVU visos jautājumos, ar kuriem tie saskaras savā darbījumdarbībā un darbībās, kas saistītas ar vides nekaitīgu rīcību un tiesību aktu ievērošanu.

3.2.1. EESK apliecina EK un Eiropas Parlamenta ieinteresētību balstīties uz jau uzsāktajām iniciatīvām, lai veicinātu MVU stratēģiju un izpēti turpmākās iespējas stratēģijas sekmīgai īstenošanai. EESK aicina šo ieinteresētību efektīvi īstenot politikā visās iespējamās jomās un uzsver būtisko nozīmi, kas ir dalībvalstīm, kuras sadarbojas ar MMVU organizācijām, palātām, sociālajiem partneriem un citām attiecīgām ieinteresētajām personām.

3.2.2. Jaunie uzņēmēji ir turpmākā MMVU un darbvietu izaugsmes nākotne. Tāpēc, piemēram, atveseļošanas plānos ir konkrētāk jāapzina un jāskata to fokuss uz patērētājiem un uz gados jaunu darba ņēmēju piesaistīšanu laikā, kad pieaug bažas par zaļo pārkārtošanos. Turklāt, lai pilnībā izmantotu visas sabiedrības potenciālu un veicinātu uzņēmumu daudzveidību, ir jānovērš jebkādi šķēršļi sieviešu darbījumdarbībai. Ir jāstimulē un jāveicina arī visu neaizsargāto grupu, piemēram, personu ar invaliditāti, migrantu un minoritāšu kopienu, uzņēmējdarbības gars.

3.2.3. Lai uzlabotu digitalizācijas un zaļināšanas sinerģiju MMVU, rīcībpolitikas un pasākumu izstrādē vienlaikus jāņem vērā abas tendences. Tā kā ne zaļā, ne digitālā pārkārtošanās nav tikai tehnisks vai finansiāls jautājums, ir jārisina svarīgi personāla un darbījumdarbības jautājumi, lai lielākā daļa MMVU varētu izvēlēties ilgtermiņa un nākotnē noturīgu divējādās pārkārtošanās modeli (*).

3.2.4. EESK arī aicina EK un dalībvalstis uzraudzīt zaļās un digitālās pārkārtošanās īstenošanas ietekmi uz piegādes un vērtības ķēdēm, kā arī attiecīgo reģionālo ekonomisko un sociālo attīstību, lai jau savlaicīgi varētu novērst iespējamo negatīvo ietekmi uz MMVU un nodarbinātību.

3.3. Lai atbalstītu MMVU ikdienas darbījumdarbības, piemēram, preču un pakalpojumu ražošanu, enerģijas ražošanu un izmantošanu un loģistikas organizēšanu, ir jānodrošina pienācīga praktisko konsultāciju pakalpojumu un sadarbības platformu pakalpojumu sniegšana.

3.3.1. EESK aicina ES un dalībvalstis uzlabot un veicināt MMVU pieejamu tehnoloģiskā un pārvaldības atbalsta pakalpojumu izveidi, pilnībā izmantojot dažādu instrumentu potenciālu, jo īpaši īstenojot nacionālos atveseļošanas un noturības plānus un partnerības nolīgumus, lai palīdzētu uzņēmumiem uzlabot energoefektivitāti un materiālu efektivitāti un samazinātu emisiju un atkritumu rašanos, tādējādi samazinot gan izmaksas, gan ietekmi uz vidi. EESK arī aicina iekļaut vides aspektus konsultāciju pakalpojumos digitālajā jomā.

(*) SME focus, EP Politikas departaments, 2020. gada aprīlis.

3.3.2. Lai uzlabotu MMVU resursu izmantošanas efektivitāti, EESK ierosina dažādos reģionos izveidot "apritīguma centrus". Tiem būtu jāveicina dažādu nozaru uzņēmumu sadarbība un jāatvieglo jaunu procesu izstrāde atkritumu un blakusproduktu pārstrādei un atkārtotai izmantošanai, tostarp jaunu tehnoloģiju demonstrēšana.

3.3.3. EESK aicina MMVU un to pārstāvjus iesaistīties nozaru klimatrīcības plānu izstrādē valstu līmenī, kā arī ES līmeņa pārkārtošanās plānu izstrādē dažādām darījumdarbības ekosistēmām, tādējādi arī uzlabojot zināšanas par paraugprakses apmaiņu, pareizu resursu piešķiršanu un efektīvu īstenošanu.

3.4. Lai veicinātu un atbalstītu ieguldījumus MMVU, ekonomikas un visas sabiedrības zaļināšanā, ir jānodrošina labvēlīga ieguldījumu vide un apstākļi, kas MMVU radītu pienācīgu piekļuvi finansējumam.

3.4.1. EESK aicina ES un dalībvalstis paātrināt MMVU ieguldījumus:

- nodrošinot labvēlīgu un veicinošu normatīvo vidi, tostarp īsas un vienkāršotas atļauju piešķiršanas procedūras un apgrūtinošu administratīvo pienākumu neesamību;
- nodrošinot ātru, vieglu, vienkāršu un izsekojamu piekļuvi finansējumam, kas pielāgots dažādām MMVU vajadzībām, atkarībā no uzņēmumu veida, darbības, atrašanās vietas, nozares utt., tostarp ar mērķdotāciju instrumentu palīdzību.

3.4.2. EESK aicina Eiropas Komisiju pienācīgi ņemt vērā ilgtspējīga finansējuma kritēriju netiešo ietekmi uz MMVU. Tas pats attiecas uz maksātspējas prasībām bankām un citiem politikas pasākumiem ekonomikas un fiskālās politikas jomā, kam ir netieša ietekme uz MMVU spēju ieguldīt un darboties, kā rezultātā tiek radītas un saglabātas darbvietas.

3.4.3. EESK aicina, piešķirot publisko finansējumu videi nekaitīgiem ieguldījumiem, ievērot veselīgas konkurences noteikumus. EESK arī uzsver, ka finanšu plūsmas ir jāuzrauga, izmantojot atbilstošus rādītājus. Ir svarīgi piešķirt MMVU vienlīdzīgu piekļuvi publiskajam iepirkumam un ieguldījumiem, piemēram, vispārējā infrastruktūrā, kā arī veicināt ieguldījumus pašu MMVU zaļināšanā, piemēram, izmantojot publisko finansējumu kā sviru privātiem ieguldījumiem.

3.4.4. Pēc nesenajiem notikumiem enerģijas tirgos EK ir atzinusi, ka MMVU ir neaizsargāti, jo pieaug enerģētiskās nabadzības risks⁽⁹⁾. EESK atzinīgi vērtē "neaizsargātu mikrouzņēmumu" definīciju un aicina pielikt papildu pūles, lai sniegtu tiem atbilstošu atbalstu šā sloga mazināšanai.

3.5. EESK aicina ES un dalībvalstis, radot un nodrošinot atbilstošus tirgus apstākļus turpmāk minētajiem mērķiem, veicināt MMVU tirdzniecību ar videi nekaitīgiem risinājumiem:

- Nodrošināt MMVU vienlīdzīgas konkurences apstākļus vienotajā tirgū attiecībā uz tādu produktu, tehnoloģiju un pakalpojumu tirdzniecību, kas veicina zaļo pārkārtošanos.
- Nodrošināt, lai MMVU būtu pienācīgas iespējas publiskajam sektoram piedāvāt videi nekaitīgus risinājumus saistībā ar iepirkumiem, kas attiecas, piemēram, uz būvniecību, tehnoloģijām un pakalpojumiem. Ir nepieciešams šādiem pakalpojumiem par obligātām noteikt uz kvalitāti balstītas procedūras un samazināt jaudas prasības, kas kavē MMVU dalību publiskā iepirkuma procedūrās.
- Izmantojot daudzpusējus un divpusējus tirdzniecības nolīgumus, atvieglot MMVU vienlīdzīgu piekļuvi zaļo produktu, tehnoloģiju un pakalpojumu ārvalstu tirgiem. EESK arī mudina dalībvalstis savos eksporta veicināšanas pasākumos pienācīgi ņemt vērā mazo un vidējo uzņēmumu vajadzības.
- Nodrošināt ES uzņēmumiem konkurētspējīgu darījumdarbības vidi attiecībā pret trešām valstīm, izmantojot visus diplomātijas līdzekļus, tostarp klimata, resursu un tirdzniecības politikas jomā. Īpaša uzmanība būtu jāpievērš Ķīnai un citiem jaunajiem tirgiem un būtu ātri un koordinēti jāreaģē uz to pēkšņām pārmaiņām.
- Nodrošināt, lai standarti, kas veicina zaļo pārkārtošanos, tiktu izstrādāti MMVU labvēlīgā veidā, un pavērtu inovācijas iespējas līdzvērtīgu alternatīvu risinājumu ieviešanā.

⁽⁹⁾ COM(2021) 568 final, 14.7.2021., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0568>.

3.6. Lai nostiprinātu MMVU lomu jaunu videi nekaitīgu risinājumu izstrādē uzņēmumiem, patērētājiem un sabiedrībai kopumā, EESK aicina veikt šādus pasākumus:

- dažādajām inovācijas programmām un iniciatīvām jābūt vieglāk saprotamām un pieejamām MMVU, un jāsniedz norādījumi par dažādiem finansēšanas instrumentiem, kas pieejami videi nekaitīgas inovācijas jomā, tostarp par Eiropas Investīciju fonda instrumentiem;
- finansējumam būtu jāveicina MMVU piekļuve inovācijas ekosistēmām un partnerattiecībās ar vadošajiem lielajiem uzņēmumiem. Turklāt dalībvalstīm būtu jāveicina sadarbība starp MMVU un universitātēm un pētniecības organizācijām jaunu produktu, tehnoloģiju un risinājumu izstrādē;
- būtu jāpaaugstina kopēju datu telpu izstrāde un MMVU viegla piekļuve tām, lai veicinātu jaunu videi nekaitīgu un digitālu risinājumu veidošanu, tostarp tādu, kuru pamatā ir mākslīgais intelekts.

3.7. Lai nodrošinātu pienācīgas prasmes, kas vajadzīgas, lai attīstītu un vadītu uzņēmumus saskaņā ar zaļo pārkārtošanos⁽⁶⁾, EESK aicina:

- nodrošināt, lai arodizglītības un augstskolu studiju programmās, kā arī profesionālās kvalifikācijas celšanā (CDP) tiktu pilnībā ņemtas vērā prasmes un iemaņas, kas vajadzīgas zaļās pārkārtošanās realizēšanā, galveno uzmanību pievēršot plašākam videi draudzīgāku darbvietu veidošanas procesam un nozaru savstarpējai atkarībai;
- rosināt ciešu sadarbību starp izglītības sniedzējiem un MMVU, veidojot apmācību piedāvājumu, tostarp moduļus un mikrokursus, kas piemēroti prasmju uzlabošanai, lai apmierinātu uzņēmumu vajadzības;
- izmantot sociālo dialogu, lai noteiktu vajadzības un attīstītu prasmes darbvietās. Ņemot vērā MMVU lielumu un daudzveidību un dažādu valstu sistēmu īpatnības, sociālais dialogs un sadarbība starp darba devējiem un darba ņēmējiem MMVU notiek dažādos veidos.

3.8. EESK aicina izveidot atbilstošus rādītājus un praktiskus instrumentus, kas palīdzētu sistemātiski uzraudzīt uzņēmumu darbību un ietekmi saistībā ar zaļo pārkārtošanos. Tiem būtu arī jāpalīdz informēt plašu ieinteresēto personu loks. Vienlaikus EESK aicina ES politikas veidotājus atturēties no apgrūtināšu ziņošanas pienākumu noteikšanas mazajiem un vidējiem uzņēmumiem un izvērtēt arī netiešo ietekmi uz mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, ko rada ziņošanas prasības, kas vērstas uz lielajiem uzņēmumiem.

4. Īpašas piezīmes par brīvajām profesijām, amatniecību un sociālās ekonomikas uzņēmumiem

4.1. Lai nodrošinātu taisnīgu ekoloģisko pārkārtošanos, kurā neviens netiek atstāts novārtā, ir ļoti svarīgi formulēt ES rīcībpolitiku, ņemot vērā tās iespējamo ietekmi uz tirdzniecību un amatniecību. Šie ekonomikas dalībnieki patiešām ir svarīgi vietējai ekonomikai, jo nodrošina neaizstājamas preces un pakalpojumus, kas pielāgoti patērētāju vajadzībām, pat ģeogrāfiskos apgabalos, kuri ir mazāk saistīti ar pilsētu centriem. Dialogs ar to pārstāvjiem, piemēram, uzņēmēju organizācijām un palātām, dod iespēju pieņemt saprātīgus politiskus lēmumus, kuros ņemta vērā iespējamā vietējā ietekme.

4.2. Lai rastu optimālus inovatīvus risinājumus klimata pārmaiņām un citām vides problēmām, ir vajadzīga neatkarīga profesionāla pieredze. Brīvās profesijas nosedz šīs vajadzības vairākās ekonomikas un sabiedrības jomās, jo sniedz tehniskas, juridiskas, finanšu un ar finansēm nesaistītas zināšanas un konsultācijas. EESK aicina veikt ES mēroga pasākumus, kas mudinātu dalībvalstis veidot profesiju regulējumu ar mērķi nodrošināt zaļās un digitālās pārkārtošanās pienācīgu īstenošanu, piemēram, izmantojot kompleksas tehniskas pieejas, lai sekmētu visvairāk uz tirgu orientētos un novatoriskākos risinājumus.

4.3. Vietējās un reģionālās teritoriālās plānošanas ilgtspējas palielināšanu var nodrošināt, uzlabojot konsultāciju pakalpojumus pašvaldībām. Svarīgi ir arī turpināt attīstīt stratēģiskā vides novērtējuma koncepciju ilgtspējas novērtējuma (ekoloģiskā, ekonomiskā un sociālā) virzienā. Publiskā iepirkuma procedūrās visā ES būtu jāpiemēro klimata un citi uz kvalitāti orientēti kritēriji, tādējādi veicinot MMVU inovāciju un atvieglojot to piekļuvi projektiem, jo īpaši plānošanas pakalpojumu jomā.

⁽⁶⁾ Saskaņots arī ar OV C 56.

4.4. Pārejā uz aprites ekonomiku ir vajadzīgi jauni paņēmieni, produkti un procesi. Piemēram, būvniecības nozarē ir nepieciešams pārstrādāt renovācijas un būvniecības atkritumus, atkārtoti izmantot elementus un ieviest jaunus būvmateriālus, tostarp atzīt kvalitatīvus lietotus būvmateriālus, kā arī nodrošināt ciešu sadarbību starp ražotājiem, amatniekiem, profesionāļiem un pārstrādes nozari. Reģionālās vērtību ķēdes un ēku kopas ir jāstiprina, iesaistot arī amatniekus.

4.5. Vides problēmas, kas saistītas ar sociālās ekonomikas uzņēmumiem, būtībā ir tādas pašas kā citiem uzņēmumiem attiecīgo jautājumu ziņā. Tomēr šo uzņēmumu īpašie nosacījumi ir pienācīgi jāapsver saskaņā ar daudzajiem EESK atzinumiem, izmantojot mērķtiecīgus pasākumus, kuru pamatā ir nesenais ES sociālās ekonomikas rīcības plāns.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Uzņēmumu pārņemšana kā ilgtspējīgas atveseļošanās veicinātāja MVU nozarē”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2022/C 486/02)

Ziņotāja: **Mira-Maria KONTKANEN**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 32. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	8.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	143/0/0

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Uzņēmumu pārņemšana ir svarīgs stratēģisks process, kas nodrošina darījumdarbības nepārtrauktību un nodarbinātības aizsardzību. Tāpēc Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) norāda, ka Eiropas Savienības un dalībvalstu ekonomikas atveseļošanas un izaugsmes politikas jomā liela nozīme ir jāpiešķir uzņēmumu pārņemšanas veicināšanai.

1.2. Uzņēmumu pārņemšana aizsargā sociālo struktūru lauku apvidos, kuros ir spēcīga MMVU (mikrouzņēmumu, mazo un vidējo uzņēmumu) klātbūtne. Labi funkcionējošu uzņēmumu pārņemšanas ekosistēmu un atbalsta pakalpojumu attīstība ir būtiska, lai saglabātu lauku un monoindustriālu reģionu iztiku un ekonomiku. EESK uzskata, ka tas būtu jāatjauno, īstenojot ES ilgtermiņa redzējumu attiecībā uz lauku apvidiem un Lauku rīcības plānu.

1.3. Sekmīga uzņēmumu pārņemšana aizsargā esošās darbvietas un rada jaunas, kā arī paver nākotnes perspektīvas darbiniekiem attiecībā uz darba nepārtrauktību un profesionālo izaugsmi. EESK mudina dalībvalstis apmainīties ar paraugpraksi par to, kā veicināt uzņēmuma nodošanu darbiniekiem, piemēram, kooperatīva⁽¹⁾ un citu darba ņēmējiem piederošu sociālās ekonomikas uzņēmumu veidā.

1.4. Jo agrāk uzņēmēji gatavojas pārņemšanai, jo sekmīgāka tā mēdz būt. Dalībvalstīm ir intensīvāk jāpalielina informētība par uzņēmumu pārņemšanu un jāpiešķir uzņēmumiem un citām atbalsta organizācijām līdzekļi, ar ko veicināt un atbalstīt MMVU pārņemšanu. EESK arī aicina dalībvalstis ieviest un pilnveidot MMVU agrīnās brīdināšanas mehānismus⁽²⁾, lai atbalstītu uzņēmumu noturību, dzīvotspēju un, visbeidzot, pārņemšanas iespēju.

1.5. Esoša uzņēmuma iegāde ir aktīvi jāveicina kā vienlīdz pievilcīga iespēja pirmreizējiem uzņēmējiem, piemēram, jaunuzņēmumu dibinātājiem. Zināšanām par uzņēmuma iegādi un pēctecību vajadzētu būt daļai no darījumdarbības izglītības vidējās un augstākās izglītības mācību programmās. Tāpēc EESK aicina izstrādāt stimulus, kas sekmētu mazo uzņēmumu pārņemšanu no gados jauno uzņēmēju puses. Šādi stimuli varētu ietvert informētības veicināšanu, konsultāciju

⁽¹⁾ Piemēram, Francijā pastāv sistēma, ar kuras palīdzību organizēt un atvieglot uzņēmuma nodošanu darbiniekiem un nostiprināt teritoriju saimniecisko darbību, atvieglot MMVU pārņemšanu.

⁽²⁾ Agrīnās brīdināšanas mehānisms ir konsultāciju un atbalsta pakalpojums finansiālās grūtībās nonākušiem uzņēmumiem, kura mērķis ir agrīna iejaukšanās, lai novērstu dzīvotspējīgu uzņēmumu bankrotus.

pakalpojumus, mentorēšanu un piekļuvi finansējumam. Varētu arī nostiprināt gadu jauno uzņēmēju izpratni par sociālo dialogu, lai uzņēmumu pārņemšana būtu sekmīga visām ieinteresētajām personām. Tāpat būtu jāattīsta uzņēmumu pārņemšanas papildu stimuli sievietēm uzņēmējām, lai palielinātu viņu skaitu, kas pašlaik ir pārāk mazs.

1.6. Finansējums joprojām ir šķērslis sekmīgai uzņēmumu pārņemšanai, un lielākajai daļai pārņemto uzņēmumu ir vajadzīgs ārējais finansējums. EESK stingri mudina ikvienu dalībvalsti nodrošināt, lai būtu pieejamas finanšu iestādes, kas atbalstītu MMVU pārņemšanu, piemēram, palīdzot ar bankas aizdevumu garantijām.

1.7. EESK iesaka dalībvalstīm izveidot nacionālus uzņēmumu pārņemšanā ieinteresēto personu forumus, kuros būtu pārstāvētas gan publiskā, gan privātā sektora ieinteresētās personas. Uzņēmumu pārņemšanas forumi nodrošina sistemātisku un ilgtermiņa pieeju uzņēmumu pārņemšanas veicināšanai. Tie arī nodrošina vietu pastāvīgam dialogam starp valsts ekspertiem un garantē resursu efektīvāku izmantošanu.

1.8. EESK uzskata, ka visās ES dalībvalstīs būtu jāievieš uzņēmumu pārņemšanas tiešsaistes platformas un ka tām vajadzētu būt pieejamām arī mikrouzņēmumiem un mazajiem uzņēmumiem. Būtu jāattīsta savstarpējās saiknes un sinerģija starp dažādām tiešsaistes platformām dalībvalstīs, un Eiropas Komisija varētu atvieglot dažādu Eiropas Savienības tiešsaistes tirdzniecības vietu savstarpējo sasaisti.

1.9. Dati par uzņēmumu pārņemšanu ES dalībvalstīs bieži vien ir sadrumstaloti, nepietiekami un novecojuši, kā arī nav salīdzināmi. Tāpēc EESK iesaka Komisijai un dalībvalstīm arī turpmāk pilnveidot uzņēmumu pārņemšanas datubāzi.

1.10. Būtu jāizstrādā regulārs pārskats par uzņēmumu pārņemšanas situāciju Eiropā, piemēram, uzņēmumu pārņemšanas ES mēroga barometra veidā, kas arī palīdzētu veidot uz pierādījumiem balstītu politiku. Gadskārtējā ES MVU asambleja būtu jāizmanto kā regulārs forums diskusijām un pieredzes apmaiņai par MMVU pārņemšanu. Visbeidzot jāapsver dažādas informētības vairošanas iniciatīvas, piemēram, valsts un/vai Eiropas līmenī ieviest uzņēmumu pārņemšanai veltītu nedēļu.

2. Ievads

2.1. Sekmīgu uzņēmumu pārņemšanas gadījumu skaita palielināšana dotu tūlītēju labumu nodarbinātībai, darījumdarbības nepārtrauktībai un Eiropas ekonomikai kopumā. Saskaņā ar konferences par Eiropas nākotni priekšlikumiem ⁽³⁾ uzņēmumu pārņemšana palīdz veidot noturīgāku un saliedētāku sabiedrību.

2.2. Uzņēmumu pārņemšana kļūst par aizvien nozīmīgāku un dabiskāku daļu no MMVU stratēģiskās attīstības, atjaunošanas un izaugsmes. Tā kā Eiropas iedzīvotāji noveco un pieaug to uzņēmēju skaits, kuri plāno atteikties no uzņēmējdarbības, sekmīga uzņēmumu pārņemšana ir vēl būtiskāka Eiropas MMVU ekonomikai.

2.3. Katru gadu visā Eiropā tiek pārņemti aptuveni 450 000 uzņēmumu ar diviem miljoniem darbinieku. Tiek lēsts, ka katru gadu nesekmīgas pārņemšanas risks draud aptuveni 150 000 uzņēmumu, un tas apdraud aptuveni 600 000 darbvietu. Pret nesekmīgu pārņemšanu visneaizsargātākie ir mazākie uzņēmumi ⁽⁴⁾.

⁽³⁾ Konference par Eiropas nākotni, ziņojums par galīgajiem rezultātiem, 2022. gada maijs.

⁽⁴⁾ Eiropas Komisija, *Business Dynamics: Start-ups, business transfers and bankruptcy*, 2011.

2.4. Uzņēmumu pārņemšana var būt sarežģīts process finansiālu, vadības, regulatīvu, administratīvu vai tirgus problēmu dēļ, piemēram, tādu kā grūtības atrast savstarpēji piemērotus pārdevējus un pircējus. Tomēr lielākā daļa no visiem uzņēmumu pārņemšanas darījumiem notiek mikrouzņēmumos ar ierobežotiem resursiem. Pārņemšana bieži vien ir grūtāka maziem uzņēmumiem, kuros sākotnējam īpašniekam ir dominējoša loma (⁶).

2.5. Lai uzņēmumu pārņemšana būtu sekmīga, būtiska ir labi funkcionējoša uzņēmumu pārņemšanas ekosistēma, kas palīdz veidot dinamiskus uzņēmumu pārņemšanas tirgus. Uzņēmumu pārņemšanas ekosistēmas aptver dažādas publiskās un privātās ieinteresētās personas: pircējus, pārdevējus, priekštečus, tiesību pārņēmējus, darījumdarbības konsultantus, piemēram, darījumdarbības brokerus, grāmatvežus, juristus un konsultantus, mediatorus, finanšu iestādes, darījumdarbības atbalsta organizācijas, politikas veidotājus un akadēmiskās aprindas. Svarīga ekosistēmas daļa ir izpratnes veidošanas pasākumi, kuru mērķis ir uzlabot sagatavotību uzņēmumu pārņemšanai. Mūsdienās uzņēmumu pārņemšanas vide dalībvalstīs un dalībvalstu reģionos joprojām ievērojami atšķiras, paverot iespējas savstarpēji mācīties un uzlabot uzņēmumu pārņemšanas ekosistēmas visā Eiropā. Tomēr galīgā atbildība par pārņemšanu vienmēr ir uzņēmējam.

2.6. Sekmīga īpašnieku maiņa var padarīt uzņēmumu noturīgāku, inovatīvāku un konkurētspējīgāku. Ja uzņēmumi, kuriem ir jauni īpašnieki, pieņem zaļākus un digitalizētākus darījumdarbības modeļus, uzņēmumu pārņemšana veicina arī zaļo un digitālo pārkārtošanos MMVU nozarē.

2.7. Covid-19 pandēmija ir arī parādījusi nepieciešamību stiprināt Eiropas uzņēmumu noturību un nodrošināt labāku sagatavotības plānošanu. Lai pārņemšana būtu sekmīga, uzņēmumam un tā darījumdarbības modelim jābūt veselīgam un noturīgam pret ārējiem satricinājumiem. Finansiālā stiprība un noturība palielina sekmīgas pārņemšanas iespējas.

3. Ievads

3.1. Uzņēmumu pārņemšana ir bijusi daļa no ES uzņēmējdarbības politikas kopš 20. gadsimta deviņdesmito gadu sākuma. Eiropas Komisija 1994. gadā izstrādāja ieteikumu (⁶), kā dalībvalstīs uzlabot pamatnosacījumus attiecībā uz uzņēmumu pārņemšanu. Minētajā ieteikumā tika ierosināti vairāki pasākumi dalībvalstīm, ar ko uzlabot to uzņēmumu stāvokli, kuri gatavojas nodot īpašumtiesības. Šie pasākumi ietver informētības un gatavības veicināšanas pasākumus, uzņēmumu pārņemšanas finanšu vides uzlabošanu, juridisko iespēju radīšanu pārstrukturēšanai, juridisko līdzekļu piedāvājumu, ar ko nodrošināt partnerības nepārtrauktību partnera vai īpašnieka nāves gadījumā, nodrošinājumu, ka mantojuma vai dāvinājuma nodokļi nekavē uzņēmumu pārņemšanu, un uzņēmumu pārņemšanas atvieglošanu trešām personām, izmantojot atbilstošus nodokļu noteikumus.

3.2. Pēc tam Komisija 2006. gadā pārskatīja ieteikumu un publicēja paziņojumu (⁷) "Kopienas Lisabonas programmas izaugsmei un nodarbinātībai īstenošana. Uzņēmumu nodošana – nepārtrauktība ar jaunu sākumu". Pārskatīšanā uzsvērts, ka 1994. gada ieteikuma īstenošanas darbs joprojām ir jāturpina. Papildus aicinājumam īstenot 1994. gada ieteikumu 2006. gada paziņojumā tika sniegti papildu ieteikumi uzņēmumu pārņemšanas veicināšanai, piemēram, pievērst uzņēmumu pārņemšanai lielāku politisko uzmanību, nodrošināt specializētu atbalstu un mentorēšanu, organizēt pārredzamus uzņēmumu pārņemšanas tirgus un ieviest valsts, reģionālo un vietējo atbalsta infrastruktūru, lai veicinātu uzņēmumu pārņemšanu.

3.3. Eiropas Komisija 2013. gadā novērtēja 2006. gada ieteikumu īstenošanā panākto progresu. Vispārējais secinājums bija tāds, ka kopš 2006. gada paziņojuma pasākumu īstenošanā nav gūti pietiekami panākumi, kas uzlabotu uzņēmumu pārņemšanas regulējumu. Novērtējumā minētie trūkumi bija saistīti ar tādām jomām kā nodokļu režīms trešām personām vai darbiniekiem un īpaša atbalsta un finanšu iniciatīvu nodrošināšana. Novērtējumā arī norādīts, ka uzņēmumu pārņemšanai, atšķirībā no jaunuzņēmumu politikas, nav pievērsta pietiekama politiskā uzmanība ne ES, ne dalībvalstu līmenī.

(⁶) Eiropas Komisijas paziņojums "Kopienas Lisabonas programmas izaugsmei un nodarbinātībai īstenošana. Uzņēmumu nodošana – nepārtrauktība ar jaunu sākumu", 2006., COM(2006) 117 final, 4. lpp.

(⁶) Komisijas 1994. gada 7. decembra ieteikums par mazo un vidējo uzņēmumu pārņemšanu (94/1069/EK).

(⁷) Eiropas Komisijas paziņojums "Kopienas Lisabonas programmas izaugsmei un nodarbinātībai īstenošana. Uzņēmumu nodošana – nepārtrauktība ar jaunu sākumu", 2006. gads, COM(2006) 117 final.

3.4. Eiropas Komisija 2020. gadā publicēja ES MVU stratēģiju ⁽⁸⁾, vēlreiz apstiprinot savu apņemšanos turpināt darbu, lai atvieglotu uzņēmumu pārņemšanu, un palīdzēt dalībvalstīm izveidot pārņemšanai labvēlīgu uzņēmējdarbības vidi. Nesen, publicējot ziņojumu 2021. gadā, EK pievērsās pierādījumu bāzes uzlabošanai saistībā ar uzņēmumu pārņemšanu ⁽⁹⁾. Komisijas darbībām un ES finansētai labai praksei var sekot līdzī EK tīmekļa vietnē ⁽¹⁰⁾.

3.5. Arī EESK ir atzinusi MMVU pārņemšanas nozīmīgumu un aicina nekavējoties veikt pasākumus, lai to atvieglotu un racionalizētu par samērīgām izmaksām ⁽¹¹⁾. Savā atzinumā par Eiropas Savienības MVU stratēģiju EESK arī aicina īpašu uzmanību pievērst MMVU pārrobežu pārņemšanai, lai risinātu ar šādiem darījumiem saistīto augsto izmaksu jautājumu un būtiskās atšķirības valstu noteikumos ⁽¹²⁾. EESK turpmākajā atzinumā par ES MVU stratēģiju ⁽¹³⁾ uzskatāmi izklāstīts sekmīgas uzņēmumu pārņemšanas potenciāls padarīt uzņēmumus digitālākus un ilgtspējīgākus saskaņā ar ES divējādās pārkārtošanās mērķiem.

4. Vispārīgas piezīmes

4.1. Eiropas demogrāfiskās situācijas un uzņēmēju novecošanas dēļ uzņēmumu pārņemšana kļūst arvien svarīgāks jautājums attiecībā uz MMVU. Aptuveni 90 % uzņēmumu pārņemšanas darījumu notiek mikrouzņēmumos ⁽¹⁴⁾.

4.2. Sekmīgas uzņēmumu pārņemšanas gadījumu skaita pieaugums rada tūlītējus ieguvumus Eiropas ekonomikai. Salīdzinot ar jaunuzņēmumiem, sekmīgi pārņemtiem uzņēmumiem ir labāki rezultāti darbības turpināšanas, apgrozījuma, peļņas, novatorisma un nodarbinātības ziņā ⁽¹⁵⁾. Saskaņā ar Eiropas Komisijas datiem jau esoši uzņēmumi saglabā vidēji piecas darbvietas, turpretim jaunizveidots uzņēmums rada vidēji tikai divas darbvietas ⁽¹⁶⁾. Tādējādi veicināt uzņēmumu pārņemšanu ir vislabākais iespējamais veids, kā sekmēt uzņēmējdarbības izaugsmi.

4.3. Uzņēmumu pārņemšana aizsargā sociālo struktūru lauku apvidos, kuros ir liela MMVU klātbūtne; tiek lēsts, ka lauku apvidos atrodas vismaz viena trešdaļa Eiropas MMVU. Tā nodrošina šo reģionu ekonomisko un sociālo kohēziju, sniedzot pakalpojumus iedzīvotājiem, patērētājiem un vietējām saimnieciskajām darbībām, kā arī nodrošinot nodarbinātību ⁽¹⁷⁾. Uzņēmumu pārņemšana palīdz novērst vietējo amatnieku prasmju zudumu. Bieži vien vietējās amatniecības un mazumtirdzniecības sektors pozitīvi ietekmē izvēles dažādību patērētājiem tirgū, piedāvājot alternatīvu vienveidīgām mazumtirdzniecības ķēdēm. Attiecībā uz patērētājiem sekmīga pārņemšana nozīmē nepārtrauktu un bieži vien uzlabotu pakalpojumu un produktu sniegšanu. Labi funkcionējošu uzņēmumu pārņemšanas ekosistēmu un atbalsta pakalpojumu attīstība ir būtiska, lai saglabātu iztiku un ekonomiku monoindustriālajos reģionos un lauku apvidos, un tas īpaši attiecas uz lauksaimniecības un pārtikas pārstrādes nozari. Sekmīga pārņemšana ir arī veids, kā paātrināt divējādo pārkārtošanos lauku apvidos, izmantojot pārveidi, kas uzsākta, mainot īpašniekus. EESK uzskata, ka uzņēmumu pārņemšanas ekosistēmu un atbalsta pakalpojumu attīstībai jābūt daļai no ES ilgtermiņa redzējuma attiecībā uz lauku apvidiem un no Lauku rīcības plāna īstenošanas.

⁽⁸⁾ Eiropas Komisijas paziņojums "MVU stratēģija ilgtspējīgai un digitālai Eiropai", 2020. gads, COM(2020) 103 final.

⁽⁹⁾ Eiropas Komisija, Mazo un vidējo uzņēmumu izpildaģentūra, *Improving the evidence base on transfer of business in Europe*, galīgais ziņojums, Publikāciju birojs, 2021.

⁽¹⁰⁾ ec.europa.eu/growth/smes/supporting-entrepreneurship/transfer-businesses_en.

⁽¹¹⁾ OV C 197, 8.6.2018., 1. lpp.

⁽¹²⁾ OV C 429, 11.12.2020., 210. lpp.

⁽¹³⁾ OV C 194, 12.5.2022., 7. lpp.

⁽¹⁴⁾ EK, Mazo un vidējo uzņēmumu izpildaģentūra (EASME), *Improving the evidence base on transfer of business in Europe*, kopsavilkums. Publikāciju birojs, 2021.

⁽¹⁵⁾ Tall, Varamäki & Viljamaa: *Business Transfer Promotion in European Countries*, Seinäjoki, 2021. gads, 8. lpp.

⁽¹⁶⁾ Eiropas Komisija (2006), *Transfer of Businesses: Continuity through a new beginning*, Brisele, 3. un 4. lpp.

⁽¹⁷⁾ Eiropas Amatniecības, mazo un vidējo uzņēmumu asociācija, *Position on long-term vision for the EU's rural area*, 2022. gada aprīlis.

4.4. Uzņēmumu pārņemšanas veicināšana ir izdevīga arī darbiniekiem, jo pārņemšana saglabā darbvietas un darījumdarbības nepārtrauktību. Tieši MMVU darba ņēmēji ir visvērtīgākais aktīvs, kas tiek nodots jaunajam īpašniekam. Tāpēc uzņēmuma pārņemšanas gadījumā ir svarīgi nodrošināt darbinieku labjutību. Bieži vien jaunie īpašnieki ar entuziasmu risina pārņemšanas jautājumus, lai attīstītu uzņēmumu un panāktu tā izaugsmi. Tas nozīmē arī labākas nākotnes perspektīvas darbiniekiem attiecībā uz darba nepārtrauktību un profesionālo izaugsmi. EESK mudina dalībvalstis apmainīties ar paraugpraksi saistībā ar pārņemšanu, kad darba ņēmēji var turpināt strādāt un izvērst savu darbību, pārņemot uzņēmumu, piemēram, kooperatīva veidā un citos sociālās ekonomikas uzņēmumu veidos, kuros uzņēmums pieder darba ņēmējiem⁽¹⁸⁾ un kuri ir pierādījuši noturību krīzes situācijās. Turklāt sociālā dialoga un savlaicīgas informācijas plūsmas veicināšana atvieglo darbinieku īstenotu pārpirkšanu. Tas saskan ar EESK atzinumu INT/925⁽¹⁹⁾, kurā darbinieku veikta uzņēmuma iegāde uzsvērta kā laba prakse krīzes situācijā esošu uzņēmumu darbības atsākšanai un tādu MVU pārņemšanai, kuru īpašniekiem nav tiesību pārņemt.

4.5. Uzņēmumu pārņemšanas veicināšanai ir jāpiešķir liela nozīme ES un dalībvalstu ekonomikas atveseļošanas un izaugsmes politikā. EESK atbalsta Eiropas Komisijas, kā arī uzņēmumu pārņemšanas veicināšanas organizāciju, piemēram, *Transeo*, ilgstošos un stratēģiskos centienus⁽²⁰⁾, kuru mērķis ir Eiropā veicināt pārņemšanai labvēlīgāku vidi. Tomēr ir iespējami vēl papildu uzlabojumi. Dalībvalstīs ievērojami atšķiras pievērstās uzmanības līmenis, uzņēmumu pārņemšanas ekosistēmas pašreizējā vispārējā funkcionalitāte un uzņēmumu pārņemšanas veicināšanas pasākumu apjoms. Darījumdarbības vidē, kas strauji attīstās, uzņēmējiem ir jāizmanto izaugsmes iespējas gan savā uzņēmumā, gan iegādājoties uzņēmumus. Jāņem vērā visu veidu īpašumtiesību nodošana, tostarp pēctecība ģimenē, vadības veikta pārpirkšana un izpirkšana, stratēģiska pārņemšana un darbinieku veikta uzņēmuma iegāde.

4.6. Lai Eiropas pārkārtošanās uz digitālo un zaļo ekonomiku būtu sekmīga, tajā ir jāiesaista MMVU. Uzņēmumu pārņemšana ir dabisks veids, kā padarīt MMVU darījumdarbības modeli zaļāku un digitālāku, atbalstot to digitālo un zaļo pārkārtošanos. Sekmīga īpašnieku maiņa var radīt noturīgāku, inovatīvāku un konkurētspējīgāku uzņēmumu. Turklāt resursefektivitātes aspektā jau esoša uzņēmuma iegāde ar tā ražošanas līdzekļiem bieži vien ir videi nekaitīgāka nekā jaunu resursu iegāde.

4.7. It īpaši, ja gados vecāks uzņēmējs nodod uzņēmumu gados jaunākam uzņēmējam, iespējams, ka jaunais uzņēmējs ir labāk sagatavots, lai iegādātajā uzņēmumā integrētu jaunās tehnoloģijas, ražošanas metodes un ilgtspējīgus darījumdarbības modeļus. Tāpēc EESK aicina ieviest papildu stimulus, piemēram, informētības veicināšanu, konsultāciju pakalpojumus, mentorēšanu un piekļuvi finansējumam, lai nodotu MVU gados jauniem uzņēmējiem. Tāpat varētu nostiprināt gados jauno uzņēmēju izpratni par sociālo dialogu, piemēram, izmantojot sociālā dialoga modeļus uzņēmējdarbības apmācībā. Pievēršanās uzņēmējdarbībai, iegādājoties jau esošu uzņēmumu, būtu aktīvi jāveicina kā iespēja, kas ir ne mazāk vilinoša kā jaunuzņēmuma dibināšana. Tāpat būtu jāattīsta uzņēmumu pārņemšanas papildu stimuli sievietēm uzņēmējām, lai palielinātu viņu skaitu, kas pašlaik ir pārāk mazs.

4.8. Lielākajā daļā uzņēmumu pārņemšanas gadījumu ir nepieciešams ārējais finansējums. Ņemot vērā augošās regulatīvās prasības finanšu nozarē, jāuzsver divi galvenie finanšu instrumenti, ar kuriem var veicināt uzņēmumu pārņemšanu. Pirmkārt, lai finansētu uzņēmumu pārņemšanas paketes, ir acīmredzami vajadzīgas garantijas. Tomēr augošā darījumdarbības aktīvu daļa ir nemateriāla, un banku sektoram ir jāievēro arvien stingrāki noteikumi. Katrai dalībvalstij ir vajadzīgs operators vai organizācija, kas sniedz nodrošinājumu bankas aizdevumiem. Otrkārt, ES tiesiskā regulējuma attīstība palielina pieprasījumu pēc pašu kapitāla finansējuma. Ir vairāki iespējamie pircēji, kuri būtu kvalificēti vadīt mērķa uzņēmumu, bet kuriem trūkst pašu kapitāla finansējuma. EESK noteikti mudina Komisiju proaktīvi veicināt abu minēto finanšu instrumentu attīstību dalībvalstīs.

⁽¹⁸⁾ Piemēram, darba ņēmējiem piederošas sabiedrības (*sociedades laborales*) Spānijā.

⁽¹⁹⁾ OV C 286, 16.7.2021., 13. lpp.

⁽²⁰⁾ *Transeo* ir starptautiska bezpeļņas asociācija, kurā apvienojušies Eiropas un trešo valstu mazo un vidējo uzņēmumu pārņemšanas un iegādes eksperti.

4.9. Arvien lielāks skaits ģimenei piederošu MMVU nākotnē tiks nodots trešām personām. Lai piesaistītu trešās personas kā pircējus, uzņēmumam jābūt dzīvotspējīgā, ekonomiski stabilā un pievilcīgā stāvoklī. Jo agrāk uzņēmēji gatavojas pārņemšanai, jo sekmīgāka tā mēdz būt. Dalībvalstīm ir jāveic intensīvāki informētības vairošanas pasākumi attiecībā uz uzņēmumu pārņemšanu un jānodrošina līdzekļi uzņēmējdarbības un citām atbalsta organizācijām, lai veicinātu un atbalstītu MMVU pārņemšanu. Arī agrinās brīdināšanas atbalsts, ko piedāvā finansālās grūtībās nonākušam uzņēmumam, var būt svarīgs, palīdzot uzņēmējam atgriezt uzņēmumu uz finansiāli dzīvotspējīga ceļa un sagatavot to pārņemšanai. Tāpēc EESK aicina dalībvalstis ieviest un pilnveidot MMVU paredzētus agrinās brīdināšanas atbalsta mehānismus.

Nesen veiktā pētījumā par uzņēmumu pārņemšanas veicināšanu Eiropas valstīs ⁽²¹⁾ ir atspoguļota uzņēmumu pārņemšanas veicināšanas prakse dalībvalstīs, ko varētu atkārtot citās valstīs. EESK atbalsta pētījumā pausto ieteikumu dalībvalstīm izveidot nacionālus forumus uzņēmumu pārņemšanā ieinteresētajām personām, kuros būtu pārstāvētas gan publiskās, gan privātās ieinteresētās personas. Ieinteresēto personu sadarbība ir vajadzīga visos līmeņos: reģionālajā, valsts un starptautiskajā. Uzņēmumu pārņemšanas forumi, izmantojot pastāvīgu dialogu starp valstu ekspertiem, piedāvā sistemātisku un ilgtermiņa pieeju uzņēmumu pārņemšanas veicināšanai un nodrošina resursu efektīvāku izmantošanu. Starp dažādu valstu forumiem varētu arī izveidot Eiropas Komisijas atvieglotu pārrobežu dialogu, lai apmainītos ar paraugpraksi uzņēmumu pārņemšanas veicināšanas jomā ES dalībvalstīs.

4.10. EESK iesaka dalībvalstīm uzņēmumu pārņemšanas veicināšanā pilnvērtīgi izmantot digitālās tehnoloģijas. Uzņēmumu pārņemšanas tiešsaistes platformas, kas vairumā gadījumu atrodas privātu ieinteresēto personu īpašumā un valdījumā, būtu jāizveido visās ES dalībvalstīs, un tām vajadzētu būt pieejamām arī mikrouzņēmumiem un mazajiem uzņēmumiem. Būtu jāattīsta savstarpējas saiknes un sinerģijas starp dažādām tiešsaistes platformām dalībvalstīs, un Eiropas Komisija varētu atvieglot piekļuvi dažādām tiešsaistes tirdzniecības vietām dalībvalstīs. Turklāt pieaug uzņēmumu pārrobežu pārņemšanas gadījumu skaits attiecībā uz mazajiem uzņēmumiem. Uzlabota sadarbība starp valstu tiešsaistes platformām būtu izmaksu ziņā efektīvs veids, kā mazajiem uzņēmumiem dot iespēju atrast informāciju par potenciālajiem mērķpašniekiem citās dalībvalstīs.

4.11. Lai Eiropas politika uzņēmumu pārņemšanas jomā būtu sekmīga, ir jāuzlabo datu vākšana. Dati par uzņēmumu pārņemšanu joprojām ir sadrumstaloti un nav salīdzināmi. EESK iesaka Komisijai un dalībvalstīm veikt ierosinātos pasākumus, lai uzlabotu uzņēmumu pārņemšanas datubāzi. Šie pasākumi ir izklāstīti nesenajā ziņojumā *“Improving the evidence base on transfer of business in Europe”* ⁽²²⁾. EESK arī iesaka ES mērogā izstrādāt uzņēmumu nodošanas barometru, uz kā pamata ik pēc četriem gadiem būtu jāiesniedz ziņojums, kas, pamatojoties uz labākiem datiem, sniegtu ieguldījumu uz pierādījumiem balstītas politikas veidošanā. Jāapsver arī dažādas informētības vairošanas iniciatīvas, piemēram, valsts un/vai Eiropas līmenī ieviest uzņēmumu pārņemšanai veltītu nedēļu.

4.12. EESK ierosina Eiropas Komisijai ne tikai uzlabot datu vākšanu, bet arī regulāri pārbaudīt situāciju uzņēmumu pārņemšanas jomā Eiropā. Gadskārtējā ES MVU asambleja būtu jāizmanto kā regulārs forums diskusijām un pieredzes apmaiņai MMVU uzņēmējdarbības pārņemšanas jomā.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

⁽²¹⁾ Tall, Varamäki & Viljamaa: *Business Transfer Promotion in European Countries*, Seinäjoki, 2021. gads, 8. lpp.

⁽²²⁾ Eiropas Komisija, Mazo un vidējo uzņēmumu izpildaģentūra, *“Improving the evidence base on transfer of business in Europe”*, galīgais ziņojums. Publikāciju birojs, 2021.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Sociālā taksonomija – izaicinājumi un iespējas”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2022/C 486/03)

Ziņotāja: **Judith Vorbach**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts
	Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ekonomikas un monetārās savienības, ekonomiskās un sociālās kohēzijas specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	9.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	22.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	123/26/12

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Šajā atzinumā EESK vērš uzmanību uz sociālās taksonomijas ideju, lai rosinātu debates. EESK aicina Komisiju publicēt sen gaidīto ziņojumu, kurā izklāstīti noteikumi, kas būtu vajadzīgi, lai paplašinātu taksonomijas darbības jomu, iekļaujot tajā “citus ilgtspējas mērķus, piemēram, sociālos mērķus”, kā prasīts Taksonomijas regulā⁽¹⁾ (“Regula”). EESK iestājas par funkcionāli dzīvotspējīgu un konceptuāli pareizu sociālo taksonomiju, lai īstenotu iespējas un vienlaikus risinātu problēmas. ES taksonomija būtu jāsaskaņo ar holistisku pieeju, ietverot vides, kā arī sociālo ilgtspēju. Tā kā saskaramies ar “zaļās pārkārtošanās” problēmām, pandēmijas ekonomiskajām un sociālajām sekām, kā arī Krievijas agresijas izraisīto karu Ukrainā un tā radīto ģeopolitisko saspīlējumu, EESK atkārtoti uzsver, ka ir vajadzīga līdzsvarota ekonomikas politika, īpašu uzmanību pievēršot sociālajiem mērķiem.

1.2. Regulas minimālie aizsardzības pasākumi ir vērtējami atzinīgi, un tie būtu jāīsteno rūpīgi. Tomēr ar to nepietiek, lai nodrošinātu sociālo ilgtspēju darba ņēmējiem, patērētājiem un kopienām. ES taksonomija palīdzētu apmierināt steidzamās vajadzības pēc ieguldījumiem sociālajā jomā, novirzot ieguldījumus šajā virzienā. Tā kļūs vēl svarīgāka, ja tā būs daļa no vispārējās politikas, kas vērsta uz sociālo taisnīgumu un iekļautību. Lai pārkārtošanās būtu taisnīga, ir vajadzīgi ilgtspējīgi sociālie apstākļi, un sociālā taksonomija varētu nodrošināt ilgi gaidītās pamatnostādnes. EESK aicina Komisiju sniegt aplēses par Eiropas sociālo tiesību pilāra īstenošanai vajadzīgajiem līdzekļiem. Kopumā publiskajiem ieguldījumiem arī turpmāk būs būtiska nozīme sabiedrisko pakalpojumu jomā. Valsts līdzekļu atvēlēšana sociālās labklājības finansēšanai un stabilas sociālā nodrošinājuma sistēmas joprojām ir ļoti svarīgas. Tomēr kopīgi saskaņota sociālā taksonomija varētu nodrošināt pamatnostādnes attiecībā uz ieguldījumiem ar pozitīvu sociālo ietekmi.

1.3. EESK iesaka Komisijas ziņojumā ievērot daudzlīmeņu un daudzveidības pieeju, ko ierosinājusi Ilgtspējīga finansējuma platforma⁽²⁾ (Platforma). Sociālās taksonomijas integrēšana ES tiesiskajā regulējumā, kas attiecas uz ilgtspējīgu finansēšanu un pārvaldību, būtu lietderīga, bet jāpatur prātā, ka vēl ir daudz darāmā. It īpaši ierosinātā Direktīva par korporatīvo ilgtspējas ziņu sniegšanu (CSRD) būtu nozīmīgs papildinājums sociālai taksonomijai, un šāda direktīva dotu iespēju novērtēt un izvērtēt pasākumus. Labi izstrādāta sociālā taksonomija palīdzētu risināt arī varbūtējo “sociālās apvērdošanas” problēmu. EESK iesaka sākt ar vienkāršām un skaidrām pamatnostādnēm, nodrošinot vieglas un pārredzamas procedūras un vēlāk tās pakāpeniski papildinot. Ciešai sociālās taksonomijas un vides taksonomijas integrācijai vajadzētu būt galīgajam mērķim, bet pirmais solis varētu būt praktiski savstarpēji izmantojami minimālie aizsardzības pasākumi.

⁽¹⁾ OV L 198, 22.6.2020., 13. lpp.

⁽²⁾ Ilgtspējīga finansējuma platforma | Eiropas Komisija (europa.eu).

1.4. ES taksonomijā būtu jānorāda darbības un uzņēmumi, kas būtiski veicina sociālo ilgtspēju un ir zelta standarts, kurš atspoguļo vērienīgākus mērķus, nekā paredzēts tiesību aktos. EESK atzinīgi vērtē Platformas ierosinātos mērķus, proti, pienācīgas kvalitātes nodarbinātība, atbilstīgs dzīves līmenis un iekļaujošas un ilgtspējīgas kopienas. Par pamatu būtu jāizmanto dažādi starptautiskie un ES principi, taču EESK iesaka īpaši atsaukties uz Eiropas sociālo tiesību pilāru un attiecīgajiem ilgtspējīgas attīstības mērķiem (IAM), piemēram, 8. IAM par pienācīgas kvalitātes nodarbinātību. Jebkurā gadījumā cilvēktiesību un darba ņēmēju tiesību ievērošanai ir jābūt pamatnosacījumam, kas liecina par atbilstību taksonomijai. Kopīgumu ievērošana un kopīgas lēmumu pieņemšanas mehānismu izmantošana saskaņā ar attiecīgajiem valsts un Eiropas tiesību aktiem ir būtiska, un tai būtu jāveido DNSH⁽³⁾ princips. Pamatnostādnes ar pozitīvu sociālo ietekmi, kuru pamatā ir sociālo partneru vienošanās, būtu jāuzskata par taksonomijas prasībām atbilstošām. Jāpatur prātā, ka darba kopīguma slēgšanas sarunu tvērums dalībvalstīs ievērojami atšķiras un 22 dalībvalstīs tas ticis sašaurināts, un tā ir problēma, kas risināta Direktīvā par minimālo algu.

1.5. EESK mudina likumdevējus sociālās taksonomijas izstrādē visaptveroši iesaistīt sociālos partnerus un pilsoniskās sabiedrības organizācijas, jo, pirmkārt, taksonomija tos skar un viņiem ir jāpilda ziņošanas pienākumi. Otrkārt, ir arī turpmāk jānodrošina viņu līdzdalība. EESK pauž šaubas par deleģēto aktu pārmērīgu izmantošanu taksonomijas jomā, jo tiek risināts plašs politisku jautājumu loks. Taksonomijas mērķis ir nodrošināt pārrēķināmu ieguldītājiem, uzņēmumiem un patērētājiem. Turpmāk būtu pienācīgi jāizvērtē un jāapspriež, vai valstu iestādes to varētu izmantot kā atsauci atbalsta un finansēšanas programmām. Jebkāda plašāka izmantošana ir jāapstiprina atbilstošā lēmumu pieņemšanas procesā. Nav pieļaujama nepamatota iejaukšanās valstu tiesību aktos un sociālo partneru autonomijā. Visbeidzot ir pilnībā jānovērš “sociālās apvārdēšanas” risks. Būtu jāparedz sūdzību iesniegšanas mehānismi arodbiedrībām, uzņēmumu padomēm, patērētāju organizācijām un citiem organizētas pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem, un valstu kompetentajām iestādēm būtu jāuztic lielāka atbildība par kontroles uzdevumu veikšanu.

1.6. EESK vēlas uzsvērt vēl citus ieguvumus, kas saistīti ar sociālo taksonomiju. Pirmkārt, būtu jāatbalsta augošais pieprasījums pēc sociāli ievirzītiem ieguldījumiem, nodrošinot uzticamu taksonomiju, kas ir saskaņota sociālās ilgtspējas novērtēšanas koncepcija. Otrkārt, sociāli kaitīgas darbības var radīt ekonomiskos riskus, un taksonomija varētu palīdzēt tos mazināt. Treškārt, pārrēķinābai ir būtiska nozīme kapitāla tirgus efektivitātes nodrošināšanā, un tā varētu arī veicināt sociālo iekšējo tirgu, kā noteikts LESD 3. pantā. Tas veicinātu vienlīdzīgu konkurences apstākļus, novērstu negodīgu konkurenci un padarītu pamanāmākus tos uzņēmumus un organizācijas, kas veicina sociālo ilgtspēju. Ceturtkārt, Eiropas Savienībai ir jāizmanto savas priekšrocības un jācenšas kļūt par modeli un līderi vides un sociālās ilgtspējas jomā. Jāatsāk debātes par ES kredītreitingu aģentūru. EESK arī atkārtoti aicina pienācīgi regulēt un uzraudzīt finanšu un nefinanšu datu sniedzējus.

1.7. EESK norāda arī uz problēmām un iespējamiem risinājumiem. Pirmkārt, rodas bažas par tirgus piekļuves ierobežošanu. Tomēr ieguldījumu pamatā ir arī citi kritēriji, piemēram, paredzamais ieguvums, kas varētu pārsniegt ilgtspējas mērķus, un ir daudz gadījumu, kad vērojama ieguldītāju un citu ieinteresēto personu interešu sinerģija. Jebkurā gadījumā neatbilstību taksonomijai nedrīkst uzskatīt par kaitīgu, un Komisijai uz to ir skaidri jānorāda. Vairāk uzmanības būtu jāpievērš ilgtspējīgu ieguldījumu ietekmei uz reālās ekonomikas darbībām. Otrkārt, definīcija attiecībā uz to, kas būtu jāiekļauj taksonomijā, raisīs strīdus. Tieši šī iemesla dēļ definīcijas noteikšanai ir jānotiek demokrātiskā debāšu un lēmumu pieņemšanas procesā. Tādējādi varētu izstrādāt vienotu un uzticamu priekšstatu par ilgtspēju, uz kuru varētu atsaukties individuāli dalībnieki un kuriem tas arī būtu jādara. Taksonomijas panākumi ir saistīti ar tās ticamību, un iekļautajām darbībām jāatbilst vispārpieņemtai ilgtspējas definīcijai. Treškārt, sociālā taksonomija varētu radīt papildu ziņošanas prasības. EESK aicina Komisiju tās samazināt, vienlaikus nepieļaujot pārkļāšanos. Konsultācijas un ar taksonomiju saistītu pakalpojumu sniegšana, ko veic likumīgi pilnvarota aģentūra, varētu būt noderīga, it īpaši maziem un vidējiem uzņēmumiem, kooperatīviem un bezpeļņas uzņēmējdarbības modeļiem. Turklāt finanšu iestādes būtu jāmudina sniegt sociālās ietekmes novērtējumus, kā to pašlaik dara uz vērtībām balstītas bankas visā pasaulē.

2. Atzinuma konteksts

2.1. ES ilgtspējīgai finanšu sistēmai būtu jāpalīdz virzīt privātās finanšu plūsmas uz ilgtspējīgu saimniecisko darbību. 2018. gada rīcības plāns ilgtspējīgai finansēšanai ietver taksonomiju, informācijas atklāšanas sistēmu uzņēmumiem un ieguldījumu instrumentus, tostarp etalonus, standartus un marķējumus, savukārt 2021. gada Pārejas uz ilgtspējīgu

⁽³⁾ DNSH = “neradīt būtisku kaitējumu”.

ekonomiku finansēšanas stratēģijā uzsvars likts uz reālās ekonomikas ilgtspējīgas pārkārtošanās finansēšanu, kā arī iekļautību, noturību, finanšu nozares ieguldījumu un globālajiem mērķiem. Šajā saistībā ES ir strādājusi pie dažādām likumdošanas iniciatīvām, kurās ES taksonomijai ir būtiska nozīme. EESK norāda uz attiecīgajiem atzinumiem⁽⁴⁾.

2.2. ES taksonomijai būtu jānodrošina pārredzamība ieguldītājiem un uzņēmumiem un jāsniedz tiem atbalsts ilgtspējīgu ieguldījumu noteikšanā. Regula veido klasifikācijas sistēmu, kas vērsta uz sešiem vides mērķiem tādās jomās kā klimata pārmaiņu mazināšana, pielāgošanās klimata pārmaiņām, ūdens, biodaudzveidība, piesārņojuma novēršana un aprites ekonomika. Ilgtspējīgiem vidiskiem ieguldījumiem ir jāsniedz būtisks devums centienos sasniegt vienu vai vairākus no šiem mērķiem, tie nedrīkst nodarīt būtisku kaitējumu nevienam no šiem mērķiem (princips "nenodarīt būtisku kaitējumu"), un tiem jāatbilst izpildes robežvērtībām ("tehniskās pārbaudes kritēriji"). Tiem arī jāatbilst minimālajiem sociālajiem un ar pārvaldību saistītajiem aizsargpasākumiem (18. pants). Tāpēc uzņēmumiem ir jāievieš procedūras, lai nodrošinātu darbības saskaņošanu ar ESAO vadlīnijām daudz nacionāliem uzņēmumiem, ANO Vadošajiem principiem uzņēmējdarbībai un cilvēktiesībām, Starptautiskās Darba organizācijas (SDO) Deklarāciju par pamatprincipiem un pamattiesībām darbā un Starptautisko cilvēktiesību hartu.

2.3. Saskaņā ar Regulas 26. pantu Komisija ir pilnvarota līdz 2021. gada beigām publicēt ziņojumu, kurā aprakstīti noteikumi, kas būs vajadzīgi, lai paplašinātu Regulas darbības jomu, iekļaujot tajā "citus ilgtspējības mērķus, piemēram, sociālos mērķus". Tas liecina par nodomu paplašināt tās darbības jomu, tomēr joprojām netiek izvirzīta prasība īstenot sociālo taksonomiju. Saskaņā ar Regulu Platformas apakšgrupai par sociālo taksonomiju tika uzdots apsvērt iespēju taksonomiju attiecināt uz sociālajiem mērķiem. Tās galīgais ziņojums par sociālo taksonomiju tika publicēts 2022. gada februārī⁽⁵⁾, vēlāk nekā paziņots, un paredzams, ka Komisija, balstoties uz to, sagatavos savu ziņojumu. Turklāt Platformai lūgts konsultēt Komisiju par 18. panta piemērošanu, t. i., sniegt norādījumus par to, kā uzņēmumi varētu ievērot minimālos aizsargpasākumus, un par iespējamo vajadzību papildināt panta prasības.

2.4. Platforma ierosina sociālās taksonomijas struktūru integrēt spēkā esošajos ES tiesību aktos attiecībā uz ilgtspējīgām finansēm un pārvaldību. Sociālās taksonomijas ieviešanas gadījumā papildu noteikumi, tostarp ierosinātā Direktīva par korporatīvo ilgtspējas ziņu sniegšanu (CSRD), kas aizstās Nefinanšu informācijas atklāšanas direktīvu un ievieš obligātus ES standartus ziņošanai par ilgtspēju, Ar ilgtspēju saistītās finanšu informācijas atklāšanas regula un Direktīva par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju veidos normatīvu vidi. Konkrēti, ierosinātā CSRD paredz, ka uzņēmumiem ir arī jāpievēršas informācijas kopumam par sociālajiem jautājumiem un ziņojumiem par pārvaldības faktoriem, un paredzams, ka tas uzlabos informācijas atklāšanu saistībā ar sociālajiem jautājumiem. Tāpēc tas būtu svarīgs papildinājums sociālai taksonomijai, kas dod iespēju šos jautājumus mērīt un novērtēt.

2.5. Neraugoties uz dažām atšķirībām, Platforma ierosina iedvesmu smelties no vides taksonomijas strukturālajiem aspektiem. Tā ierosina trīs pamatmērķus, ko papildina apakšmērķi. Pienācīgas kvalitātes nodarbinātības mērķis ietver tādus apakšmērķus kā sociālā dialoga stiprināšana, darba koplīguma slēgšanas sarunu veicināšana un algas, kas nodrošina pienācīgas kvalitātes dzīvi. Pienācīga dzīves līmeņa mērķis ietver veselīgus un drošus produktus, kvalitatīvu veselības aprūpi un kvalitatīvus mājokļus, un iekļaujošu un ilgtspējīgu kopienu mērķim būtu arī jāveicina vienlīdzība un iekļaujoša izaugsme un jāatbalsta ilgtspējīgi iztikas līdzekļi. Ierosinātie minimālie aizsargpasākumi attiecas uz vides, pārvaldības un sociālajiem mērķiem, lai izvairītos no nekonsekvences, piemēram, uzņēmums, kas veic ilgtspējīgas darbības, ir iesaistīts cilvēktiesību pārkāpumos. Turklāt uzmanība būtu jāpievērš attiecīgajām ieinteresētajām personām, it īpaši attiecīgā uzņēmuma darbaspēkam un vērtības radīšanas ķēdē iesaistītajiem darba ņēmējiem, tiešajiem lietotājiem un skartajām kopienām. Tiek ieteikti arī ar principu "nenodarīt būtisku kaitējumu" saistīti sociāli kritēriji un kaitīgu darbību uzskaitījums.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK aicina īstenot ekonomikas politiku, kas atbilst ES līguma 3. pantā noteiktajiem mērķiem un ilgtspējīgas attīstības mērķiem. EESK uzskata, ka līdzsvaroti jācenšas sasniegt nozīmīgus politikas mērķus, proti, vides ilgtspēju, ilgtspējīgu un iekļaujošu izaugsmi, pilnīgu un kvalitatīvu nodarbinātību, taisnīgu sadali, veselību un dzīves kvalitāti, dzimumu līdztiesību, finanšu stabilitāti, cenu stabilitāti, līdzsvarotu tirdzniecību, kuras pamatā ir taisnīga un

⁽⁴⁾ OV C 517, 22.12.2021., 72. lpp.

⁽⁵⁾ *Final Report on Social Taxonomy* (Galīgais ziņojums par sociālo taksonomiju) (europa.eu).

konkurētspējīga rūpniecības un ekonomikas struktūra, un stabilas publiskās finanses. EESK arī norāda uz konkurētspējīgas ilgtspējas programmu, kurā tās četras dimensijas – vides ilgtspēja, ražīgums, taisnīgums un makroekonomiskā stabilitāte – ir vienlīdzīgas, lai nodrošinātu pastiprinošu ietekmi un sekmīgu zaļo un digitālo pārkārtošanos⁽⁶⁾. Ņemot vērā Krievijas agresijas izraisīto karu Ukrainā, EESK uzsver savu aicinājumu pēc līdzsvarotas ekonomikas politikas, lai mazinātu tās ekonomisko un sociālo ietekmi, un norāda uz SDO 1919. gada konstitūcijā pausto, ka “vispārēju un ilgstošu mieru var nodrošināt tikai tad, ja tā pamatā ir sociālais taisnīgums”.

3.2. EESK norāda uz sociālās taksonomijas ideju, lai rosinātu debates un vairotu izpratni. EESK iestājas par labi izstrādātu, funkcionāli dzīvotspējīgu un konceptuāli pamatotu sociālo taksonomiju, lai izmantotu plašās iespējas un vienlaikus risinātu lielās problēmas (skatīt turpinājumā). Tāpat kā ekonomikas politika kopumā, arī ar finansēm saistītā ilgtspējas koncepcija un it īpaši ES taksonomija būtu jāsaskaņo ar holistisku un daudzdimensionālu pieeju, ar kuru būtu jācenšas panākt vides un sociālās ilgtspējas līdztiesību. Turklāt zaļās pārkārtošanās procesam var būt negatīvas sociālās sekas. Tāpēc ir jāaizsargā un jāpaaugstina sociālās jomas standarti, uzmanību pievēršot tam, lai nevienam netiktu atstāts novārtā. Lai pārkārtošanās būtu taisnīga, ir vajadzīgi ilgtspējīgi sociālie apstākļi, un sociālā taksonomija varētu nodrošināt pamatnostādnes.

3.3. EESK uzskata, ka sociālā taksonomija ir svarīgs un nepieciešams papildinājums ES sociālajai dimensijai, un aicina Komisiju laikus publicēt ziņojumu, kā prasīts 26. pantā. Būtu arī jāievēro Platformas ziņojumā minētā daudzlīmeņu un daudzveidības pieeja. Tomēr tiekšanās uz pilnību un visu sociālās ilgtspējas aspektu iekļaušanu uzreiz var izraisīt milzīgu kavēšanos sociālās taksonomijas īstenošanā un pat risku, ka projekts tiks pamests pavisam. Tāpēc EESK iesaka savlaicīgi sākt procesu ar vienkāršām un skaidrām pamatnostādnēm, kā arī ar viēglām pārredzamības procedūram un pēc tam pakāpeniski to papildināt. Runājot par vides taksonomijas un sociālās taksonomijas saikni, jānorāda, ka mērķim ir jābūt abu pieeju saskaņotībai un ciešai integrācijai. Tomēr iesākumā praktisks solis varētu būt savstarpēji minimālie aizsargpasākumi.

3.4. EESK atzinīgi vērtē to, ka Platforma ir publicējusi ziņojuma projektu par Regulas 18. pantu, lai konsultētu uzņēmumus par to, kā īstenot panta prasības un pavērtu iespēju tā grozījumiem. It īpaši saistībā ar sociālo ilgtspēju ir būtiski novērtēt uzņēmumu faktisko sniegumu cilvēktiesību, sociālo partneru attiecību un pienācīgas kvalitātes nodarbinātības jomā. Tomēr, lai gan vides taksonomijas minimālie aizsargpasākumi ir vērtējami ļoti atzinīgi un būtu jāīsteno rūpīgi, tie nekad neaizstās sociālo taksonomiju. Ar tiem ne tuvu nepietiek, lai nodrošinātu sociālo ilgtspēju darba ņēmējiem, patērētājiem un kopienām⁽⁷⁾. Turklāt EESK iesaka sadarboties ar vietējiem sociālajiem partneriem, pilsoniskās sabiedrības organizācijām un sociālajiem uzņēmumiem, lai uzraudzītu un veicinātu saimnieciskās darbības pozitīvo ietekmi uz ieinteresētajām personām.

3.5. Sociālā taksonomija kļūs svarīgāka, ja tā būs daļa no vispārējās politikas, kas vērsta uz sociālo ilgtspēju, un to papildinās atbilstoši noteikumi, piemēram, attiecībā uz pienācīgu rūpību cilvēktiesību jomā. Tomēr tā nekad neaizstās stabilu valdības regulējumu un sociālo politiku. Valsts līdzekļu atvēlēšana sociālās labklājības finansēšanai un stabilas sociālā nodrošinājuma sistēmas joprojām ir ļoti svarīgas. Taksonomijai nevajadzētu darboties kā izspiešanas vai privatizācijas instrumentam. Arī publiskā sektora ieguldījumiem joprojām ir būtiska loma sabiedrisko pakalpojumu jomā, un tie bieži vien piesaista papildu privātos ieguldījumus. Tomēr sociālā taksonomija varētu visiem ieguldītājiem nodrošināt ilgtspējas kritērijus infrastruktūras, veselības, izglītības un apmācības, kā arī sociālo mājokļu jomā, lai pavērtu ceļu sociāli ilgtspējīgiem ieguldījumiem un novērstu “sociālo apvārdošānu”. Turpmāk pārvaldes iestādes taksonomiju varētu izmantot kā atsauci atbalsta un finansēšanas programmām. Tas būs pienācīgi jāizvērtē un jāapspriež.

3.6. Sociālā taksonomija nodrošinātu detalizētu struktūru saimnieciskās darbības labvēlīgajām un nelabvēlīgajām sociālajām sekām. Daudzi aplūkoto aspekti ir cieši saistīti ar jautājumiem, kurus tradicionāli apspriež sociālie partneri un pilsoniskā sabiedrība. EESK aicina sociālās taksonomijas, it īpaši (apakš)mērķu, ar principu “nenodarīt būtisku kaitējumu” saistīto kritēriju un aizsardzības principu izstrādē visaptveroši iesaistīt sociālos partnerus un organizētu pilsonisko sabiedrību. Mērķu izstrāde ietekmē darba devējus, darba ņēmējus, patērētājus, citas ieinteresētās personas un kopienas, un/vai tiem ir jāpilda ziņošanas pienākumi. EESK arī norāda, ka pensiju fondi ir piemērs tam, kā darba ņēmēji gūst labumu no ieguldījumiem. Ieinteresēto personu iesaistīšanai ir būtiska nozīme centienos nodrošināt līdzatbildību. EESK prognozē,

⁽⁶⁾ OV C 275, 18.7.2022., 50. lpp.

⁽⁷⁾ OV C 152, 6.4.2022., 97. lpp.

ka sociālā taksonomija, iespējams, tiks ieviesta, pārskatot regulu, un tāpēc tiks izmantota parastā likumdošanas procedūra. Deleģēto aktu pārmērīga izmantošana saistībā ar ilgtspējīgām finansēm un it īpaši taksonomijas ieviešanā ir apšaubāma, jo tiek risināti daudzi politiski jautājumi, kas ir daudz plašāki nekā tehniskas specifikācijas.

3.7. EESK uzsver, ka ir svarīgi paaugstināt informācijas kvalitāti sociāli ilgtspējīgu ieguldījumu jomā un novērst dezinformāciju par sociālo situāciju, lai nepieļautu negatīvu ietekmi uz visām ieinteresētajām personām. Labi izstrādāta sociālā taksonomija ievērojami sekmētu centienus atrisināt šādas problēmas, skaidri norādot uz darbībām un struktūrām, kas būtiski veicina sociālo ilgtspēju. Tai būtu jābūt zelta standartam un jāatspoguļo vērienīgāki mērķi, nekā jau paredzēts tiesību aktos, vienlaikus nodrošinot pareizo līdzsvaru starp pārāk plašu un pārāk šauru pieeju. Vides kritēriji ir vairāk balstīti uz zinātni, taču Platformas ierosinātā sociālā taksonomija vairāk balstītos uz standartiem un globāli saskaņotām sistēmām, kas varētu nebūt preskriptīvas, taču darbotos kā pamatnostādnes, kuras veicina sociāli ilgtspējīgas darbības.

3.8. Cilvēktiesību un darba ņēmēju tiesību ievērošanai ir jābūt pamatnosacījumam, kas liecina par atbilstību taksonomijai. Tāpat kopīgumu ievērošana un kopīgas lēmumu pieņemšanas mehānismu izmantošana saskaņā ar attiecīgajiem valsts un Eiropas tiesību aktiem ir būtiska, un tai būtu jāveido DNSH princips. Turklāt pamatnostādnēm, kuras paredz vieglas un pārredzamas procedūras ar pozitīvu sociālo ietekmi un kuru pamatā ir sociālo partneru vienošanās, vajadzētu nodrošināt taksonomijai atbilstošu saimniecisko darbību. Šajā saistībā ir svarīgi paturēt prātā, ka darba kopīguma slēgšanas sarunu aptveres līmenis dalībvalstīs būtiski atšķiras – no tikai 7 % Lietuvā līdz 98 % Austrijā. Kopš 2000. gada darba kopīguma slēgšanas sarunu aptvere 22 dalībvalstīs ir samazinājusies, un tiek lēsts, ka ar darba kopīgumu aizsargāto darba ņēmēju skaits pašlaik ir vismaz par 3,3 miljoniem mazāks. Sociālās taksonomijas īstenošanā svarīga loma ir jaunajai Direktīvai par minimālo algu un plašākai darba kopīguma slēgšanas sarunu piemērošanai⁽⁸⁾. EESK arī iesaka sniegt skaidrus ieteikumus par minimālo aizsargpasākumu īstenošanu pašā ierosinātajā tiesību aktā, iespējams, balstoties uz Platformas ziņojumu par Regulas 18. pantu.

3.9. Sociālās taksonomijas pamatā var būt dažādas starptautiskas un ES normas un principi. Runājot par (apakš) mērķiem, EESK iesaka atsaukties uz Eiropas sociālo tiesību pīlāru un ar to saistīto rīcības plānu un attiecīgajiem ilgtspējīgas attīstības mērķiem, proti: 8. IAM (pienācīgas kvalitātes nodarbinātība un ekonomikas izaugsme), 1. IAM (nabadzības izskausana), 2. IAM (novērsts bads), 3. IAM (veselība un labklājība), 4. IAM (izglītība un apmācība), 5. IAM (dzimumu līdztiesība), 10. IAM (mazināta nevienlīdzība) un 11. IAM (ilgtspējīgas pilsētas un kopienas). Svarīgs avots varētu būt arī sociālo partneru saskaņotie pamatprincipi. EESK uzskata, ka būtiska ir Platformas ideja īstenot minimālos aizsargpasākumus, pamatojoties uz ANO Pamatprincipiem un ESAO pamatnostādnēm. Turklāt arī Eiropas Sociālā harta, ES Pamattiesību harta, Eiropas Cilvēktiesību konvencija un ierosinātā Direktīva par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju būtu vērtīgi atskaites punkti sociālai taksonomijai. Visbeidzot būtu jāizslēdz darbības, kas tiek uzskatītas par ļoti kaitējošām, t. i., darbības, kas būtībā un jebkuros apstākļos ir pretrunā jebkādiem ilgtspējības mērķiem un nekādā veidā nav padarāmas mazāk kaitīgas. Šeit būtu jāiekļauj ieroči, kas tiek nosodīti starptautiskos nolīgumos, piemēram, kasešu bumbas vai kājnieku mīnas. EESK iesaka arī izstrādāt koncepciju par to, kā attiekties pret agresīviem un kareivīgiem režīmiem.

4. Sociālās taksonomijas iespējas

4.1. EESK visnotaļ iesaka izmantot taksonomijas potenciālu, lai novirzītu ieguldījumus sociāli ilgtspējīgām darbībām un uzņēmumiem un radītu pienācīgas darbvietas. Vairāk nekā 20 % ES iedzīvotāju ir pakļauti nabadzības riskam; pandēmija ir saasinājusi nevienlīdzību, un karš Ukrainā atkal palielinās ekonomisko un sociālo spriedzi. Tiek lēsts, ka IAM sasniegšanai pasaulē ir jāmobilizē aptuveni 3,3 līdz 4,5 triljoni USD gadā. Precēs, kas ražotas, pārkāpjot ar darbaspēku saistītās cilvēktiesības, ir saistītas ar ES tirgu, uz kuru tās tiek importētas. Eiropas Savienībā ir arī steidzami vajadzīgi sociālie ieguldījumi, piemēram, nabadzības mazināšanā, mūžizglītībā vai veselības aprūpē⁽⁹⁾. Aplēsts, ka laikposmā no 2018. līdz

⁽⁸⁾ Direktīvas par adekvātu minimālo algu Eiropas Savienībā 4. panta 2. punkts, provizorisks vienošanās. Tajā noteiktā darba kopīguma slēgšanas sarunu aptveres robežvērtība 80 % apmērā, kas liek dalībvalstīm veikt pasākumus rādītāja uzlabošanai, būtu jāatbalsta arī sociālajā taksonomijā.

⁽⁹⁾ *Final Report on Social Taxonomy* (Galīgais ziņojums par sociālo taksonomiju) (europa.eu).

2030. gadam ieguldījumu trūkums sociālajā infrastruktūrā sasniedz aptuveni 1,5 triljonus EUR⁽¹⁰⁾. EESK aicina Komisiju sagatavot atjauninātas aplēses par vajadzīgajiem ieguldījumiem, lai varētu īstenot Eiropas sociālo tiesību pīlāru un sasniegt ES 2030. gada pamatmērķus. Lai nodrošinātu sociālo ilgtspēju, ir vajadzīgs ievērojams publisko un privāto līdzekļu apmērs.

4.2. Ar sociālās taksonomijas palīdzību ieguldītāji un uzņēmumi varētu novērtēt savu ieguldījumu vai darbības sociālo ietekmi un brīvprātīgi uzskatīt to par būtisku mērķi. EESK norāda uz augošo pieprasījumu pēc sociāli ievirzītiem ieguldījumiem un atzinīgi vērtē ieguldītāju atvērtību sociāli ilgtspējīgam finansējumam. Taču trūkst definīciju un standartu, un vides, sociālo un pārvaldības reitingu un ar tiem saistīto rezultātu analīze arī atklāj būtiskas atšķirības atkarībā no reitinga sagatavotāja. Tas apgrūtina ilgtspējīgus sociālos ieguldījumus. Sociālā taksonomija veidotu saskaņotu koncepciju sociālās ilgtspējas definēšanai un veicināšanai un progresu novērtēšanai. Sociālā taksonomija var uzlabot pārskatatbildību un sniegt skaidrus norādījumus. Tāpēc tā visnotaļ atbalstītu ieguldītāju centienus un varētu būt stimuls citiem tirgus dalībniekiem ieguldīt šajā jomā, vienlaikus palīdzot novērst “sociālo apvārdošanu”.

4.3. Arī sociāli kaitējošas darbības var radīt ekonomiskus riskus. Pastāv boikota risks, ja uzņēmums ir saistīts ar cilvēktiesību pārkāpumu, un uzņēmums riskē tikt izslēgts no publiskā iepirkuma līgumiem, ja tas neievēro pienācīgu rūpību cilvēktiesību jomā. Tas varētu arī tikt iesaistīts dārgās tiesas prāvās cilvēktiesību pārkāpumu dēļ, vai piegādes ķēdes varētu tikt pārrautas streiku dēļ. Arī ekonomiskie un politiskie riski, ko rada augošā plaša starp bagātajiem un nabadzīgajiem, varētu ietekmēt ieguldījumus. Šo risku kopumu varētu samazināt ar ieguldījumu lēmumiem, kas balstīti arī uz sociālo taksonomiju. EESK arī vērs uzmanību uz ECB centieniem pastiprināt sistēmisko risku uzraudzību un pārvaldību, ja nav ņemti vērā ilgtspējas faktori. EESK uzsver, ka vides riski bieži vien ir saistīti ar sociālajiem riskiem, piemēram, ja plūdu dēļ cilvēki zaudē savas mājas. Kopumā sociālās ilgtspējas riskiem būtu jāpievērš visaptveroša uzmanība, un ECB tie būtu jāņem vērā savā darbībā, kas saistīta ar ilgtspējas riskiem.

4.4. Turklāt EESK norāda, ka pārredzamība ir būtisks tirgus efektivitātes elements. Tas attiecas ne tikai uz kapitāla tirgiem. Sociālā taksonomija varētu kalpot arī kā instruments, kas atbalsta centienus panākt līdzsvaru starp ekonomiskajām brīvībām un sociālajām un darba tiesībām⁽¹¹⁾. Uzlabojot pārredzamību, tā varētu veicināt sociālo iekšējo tirgu, kā noteikts LESD 3. pantā, un veicināt godīgu konkurenci. Turklāt sociālā taksonomija arī veicinātu vienlīdzīgu konkurences apstākļus un padarītu pamanāmākus tos uzņēmumus, kas respektē cilvēktiesības un darba ņēmēju tiesības un būtiski veicina sociālo ilgtspēju, un tādā veidā palīdzētu piesaistīt ieguldītājus. Taksonomijas potenciālā pārveidojošā loma tiktu palielināta, ja tā kļūtu plašāk pazīstama. Šajā saistībā EESK vēlreiz norāda uz pozitīvo nozīmi, kāda finanšu instrumentiem var būt sociāli atbildīgu uzņēmumu attīstībā⁽¹²⁾.

4.5. Visbeidzot ES ir starptautiskā mērogā nostiprinājusi savu vadošo lomu vides ziņā ilgtspējīga finansējuma jomā un aktīvi piedalās šā globālā mērķa sasniegšanā. EESK to vērtē atzinīgi, taču atgādina Komisijai, ka ir arī jāveicina sociālā ilgtspēja un ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšana. Arī saistībā ar sociālo ilgtspēju Eiropas Savienībai būtu jācenšas rādīt piemēru un kļūt par līderi, izvirzot šo jautājumu starptautiskos forumos. It īpaši kara un starptautiskas spriedzes laikā starptautiskā ilgtspējīgu finanšu struktūrā ir jāņem vērā arī sociālā ilgtspēja.

5. Problēmas un iespējamie risinājumi

5.1. Finanšu ieguldītāju nodomi veikt sociāli un ekoloģiski ilgtspējīgus ieguldījumus ir vērtējami ļoti atzinīgi, un tie ir jāatbalsta. Tomēr finanšu tirgu dalībnieki parasti savus ieguldījumu lēmumus pieņem, ņemot vērā tādus apsvērumus kā gaidāmais ieguvums, risks, likviditāte un termiņš. Šie motīvi varētu būt pretrunā citu ieinteresēto personu interesēm un būt pretēji ilgtspējas mērķiem vai pat tos nomākt. Tomēr EESK norāda arī uz daudzām iespējamām ieguldītāju un citu ieinteresēto personu interešu sinerģijām, piemēram, kad uzlabojumi darba ņēmēju līdzdalībā palielina uzņēmumu produktivitāti vai kad saimnieciskā darbība sekmē kopienu labklājības pieaugumu. Jebkurā gadījumā saimnieciskās darbības

⁽¹⁰⁾ Eiropas Komisija, *Boosting Investment in Social Infrastructure in Europe* (Ieguldījumu veicināšana sociālajā infrastruktūrā Eiropā), diskusiju dokuments Nr. 074 / 2018. gada janvāris.

⁽¹¹⁾ OV C 275, 18.7.2022., 50. lpp.

⁽¹²⁾ OV C 194, 12.5.2022., 39. lpp.

vai uzņēmumus, kas, iespējams, neatbilst taksonomijas prasībām, nedrīkst automātiski uzskatīt par kaitīgiem. Šajā saistībā rodas bažas par tirgus ierobežošanu, un EESK aicina Komisiju sniegt skaidrojumus un īstenot līdzsvarotu pieeju. Vairāk uzmanības būtu jāpievērš ilgtspējīgu ieguldījumu ietekmei uz reālās ekonomikas darbībām.

5.2. Neatbilstība var rasties, jo sociālie jautājumi tiek regulēti dalībvalstu līmenī un starp sociālajiem partneriem, savukārt organizēta pilsoniskā sabiedrība kopumā cenšas iesaistīties sociālo, vides un citu politikas jautājumu risināšanā. Tomēr EESK atzinīgi vērtē to, ka Platformas ziņojumā ir ņemti vērā citu noteikumu pārkāpumu riski, un arī uzskata, ka Komisijas priekšlikumā tiks pievērsta uzmanība tam, ka jānovērš pretrunīgi vērtējamu pārklāšanās un iejaukšanās valstu sociālajās sistēmās, sociālo partneru attiecībās un noteikumos. Turklāt sociālā taksonomija balstīsies uz kopīgām starptautiskām un Eiropas deklarācijām un principiem, piemēram, Eiropas sociālo tiesību pīlāru, un veidos pamatu brīvprātīgai lēmumu pieņemšanai, nenorādot, kāda tieši sociālā politika īstenojama. Tomēr jebkāda taksonomijas plašāka izmantošana, kā minēts iepriekš, ir jāapstiprina atbilstošā lēmumu pieņemšanas procesā. Nav pieļaujama nepamatota iejaukšanās valstu tiesību aktos un sociālo partneru autonomijā, kā arī ir jāatzīst atšķirības valstu darba tirgus modeļos un kopīgumu slēgšanas sistēmās.

5.3. Attīstot sociālo taksonomiju un līdz ar to arī strukturētu pārskatu par sociāli ilgtspējīgām darbībām un nozarēm, tiek skartas arī politikas vērtības. Būs grūti noteikt, kura saimnieciskā darbība un/vai nozare ir uzskatāma par taksonomijai atbilstošu. Tomēr tieši šī iemesla dēļ par taksonomijas izstrādi ir jāriko politiskas debates un jāpieņem demokrātiski lēmumi⁽¹³⁾. Tikai šādos apstākļos var izstrādāt vienotu sociālās ilgtspējas redzējumu, uz kuru atsevišķi dalībnieki varētu paļauties un uz kuru būtu jāpaļaujas un jāatsaucas. EESK uzsver, ka arī sociālajā jomā taksonomijas sekmes ir atkarīgas no plašas sabiedrības atbalsta. Iekļautajām darbībām un nozarēm jāatbilst vispārāztītai ilgtspējas definīcijai un jābalstās uz tādām vispārāztītajām vērtībām kā cilvēka cieņa, dzimumu līdztiesība, taisnīgums, iekļaušana, nediskriminācija, solidaritāte, pieejamība cenas ziņā, labklājība un daudzveidība. Lai neapdraudētu projektu kopumā, ir svarīgi saglabāt taksonomijas uzticamību.

5.4. Bažas rada arī tas, ka sociālā taksonomija var radīt uzņēmumu pārslogotību ar papildu ziņošanas prasībām un vajadzību sniegt komplicētu un sarežģītu informāciju apvienojumā ar dārgām revīzijas procedūrām. EESK aicina Komisiju līdz minimumam samazināt šo slogu un izstrādāt vienkāršus un viegli izpildāmus kritērijus, vienlaikus izmantojot arī pārklāšanos ar citām ziņošanas prasībām. EESK atzinīgi vērtē Platformas pieeju strukturēt sociālās taksonomijas mērķus līdzīgi ierosinātajai CSRD struktūrai. Kopumā EESK aicina izveidot sakārtotu un konsekventu noteikumu kopumu bez pārmērīgas sarežģītības un dublēšanās, lai tas darbotos praksē, vienlaikus nodrošinot vajadzīgo pārredzamību. Lietderīgas varētu būt arī specializētas valsts likumīgi pilnvarotas aģentūras konsultācijas un ar taksonomiju saistītu pakalpojumu sniegšana uzņēmumiem un citām organizācijām, kas vēlas nodrošināt atbilstību taksonomijai. Tā varētu nodrošināt, ka taksonomijai var piekļūt uzņēmumi, kuriem ir mazāk ziņošanas resursu. Tomēr finanšu iestādes var joprojām novērtēt ieguldījumu sociālo ietekmi, kā to pašlaik dara uz vērtībām balstītas bankas visā pasaulē.

5.5. Taksonomijas mērķis ir nodrošināt uzticamu pamatu sociāli ilgtspējīgiem ieguldījumiem, taču nevar izslēgt zaļmaldināšanas vai "sociālās apvārdošanas" risku. EESK piekrīt Platformas viedoklim, ka tikai saistību un politikas pārbaude nedz nodrošina efektīvu īstenošanu un cilvēktiesību aizsardzību, nedz arī atbalsta sociāli ilgtspējīgu darbību attīstību. Nopietnas grūtības rodas, uzraugot un nodrošinot uzņēmuma atbilstību pasludinātajiem sociālās ilgtspējības mērķiem un novērtējot tā darbību pašlaik bieži vien ļoti sarežģītajās piegādes ķēdēs. No otras puses, Platforma norāda uz daudzsološām norisēm kvantificējamu sociālo datu jomā, piemēram, saistībā ar pārskatīto sociālo rezultātu pārskatu un ilgtspējīgas attīstības mērķiem. Kopumā sociālajai taksonomijai jābūt pārredzamai, uzticamai un pastāvīgi atjauninātai. EESK arī ierosina šajā saistībā uzklaut, piemēram, darba ņēmēju padomes un pilsoniskās sabiedrības organizācijas.

5.6. EESK ierosina atsākt debates par ES reitingu aģentūru, kas tagad varētu pievērsties ilgtspējai, ja tā tiktu atjaunota, un tādējādi nostiprināt ES vadošo lomu šajā jomā. EESK arī atkārtoti aicina pienācīgi regulēt un uzraudzīt finanšu un nefinanšu datu sniedzējus. Gadījumos, kad apgalvojumi ir nepatiesi, ir jāparedz sūdzību iesniegšanas mehānismi, ko var izmantot arodbiedrības, darba ņēmēju padomes, patērētāju organizācijas un citi organizētas pilsoniskās sabiedrības pārstāvji. EESK

⁽¹³⁾ Sk. iepriekš 3. punktu.

atzīmē, ka Regulā pasākumi un sankcijas, ko piemēro par pārkāpumiem, ir atstāti dalībvalstu pāziņā. Jebkurā gadījumā kompetentajām valstu iestādēm ⁽¹⁴⁾ būtu jāuztic lielāka atbildība par kontroles uzdevumu veikšanu, kā arī pienākums ziņot attiecīgās valsts parlamentam un pilsoniskajai sabiedrībai.

Brisele, 2022. gada 22. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

⁽¹⁴⁾ Sk. Taksonomijas regulas 21. pantu.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Kohēzijas fonda un Next Generation EU finansēts klimataadaptācijas fonds”

(pašiniciatīvas atzinums)

(2022/C 486/04)

Ziņotājs: **Ioannis VARDAKASTANIS**

Līdzziņotāja: **Judith VORBACH**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializēta nodaļa	Ekonomikas un monetārās savienības, ekonomiskās un sociālās kohēzijas specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	9.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	139/3/3

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Savienība (ES) veic būtiskus pasākumus, lai cīnītos pret klimata pārmaiņām un samazinātu siltumnīcefekta gāzu (SEG) emisijas. ES klimata, vides un enerģētikas politikas jomā ir ilgtermiņa plāns, lai palīdzētu novērst vissmagākās sekas, ko izraisa klimata krīze uz planētas. Tomēr ar to vēl varētu būt par maz.

1.2. Lai gan ES sniedz nozīmīgu ieguldījumu, klimata pārmaiņu un resursu trūkuma sekas diemžēl jau izpaužas. Tāpēc mums ir jāpielāgojas realitātei, kādu mēs vēl neesam pieredzējuši. Lai gan ES ir pamatoti apņēmusies nepieļaut situācijas pasliktināšanos, mēs tomēr neesam gatavi neparedzētām klimata ārkārtas situācijām, enerģētikas krīzēm un dabas katastrofām.

1.3. Kopš 2021. gada mēs esam pieredzējuši divas ļoti ievērojamas ārkārtas situācijas, kad ES finansēšanas mehānismi ir izrādījušies nepietiekami reaģēšanai uz tām. Pirmā ārkārtas situācija ir plūdu un meža ugunsgrēku izraisītie postījumi visā Eiropā 2022. gada vasarā. Otrā ir pašreizējā enerģētiskās nabadzības risks, kā norādīts EESK atzinumā “Enerģētiskās nabadzības mazināšana un Eiropas Savienības noturība – ekonomiskie un sociālie izaicinājumi”⁽¹⁾.

1.4. Pašreizējais ES mehānisms reaģēšanai uz dabas katastrofām ir Eiropas Savienības Solidaritātes fonds (ESSF). Tomēr ESSF pieejamo gada budžetu samazina neseno dabas katastrofu radīto zaudējumu izmaksas, un tas ir krasi jāpalielina. ES finansējums pārejai uz zaļo enerģiju ir lielāks, taču tajā nav ņemta vērā pašreizējā nepieciešamība steidzami nodrošināt ES enerģētisko autonomiju un milzīgais enerģētiskās nabadzības risks, kā norādīts EESK atzinumā “Enerģētiskās nabadzības mazināšana un Eiropas Savienības noturība – ekonomiskie un sociālie izaicinājumi”⁽¹⁾.

1.5. EESK uzskata, ka ES ir vajadzīgs jauns finansēšanas mehānisms, kas var piedāvāt tūlītēju un vērienīgu palīdzību, lai palīdzētu dalībvalstīm iepriekš minētajās ārkārtas situācijās. Tādēļ EESK ierosina izveidot jaunu klimataadaptācijas fondu. Šis finansējums būtu jāpārvirza no esošajiem ES fondiem, it īpaši no Kohēzijas fonda un Atveseļošanas un noturības mehānisma (ANM), bet tas būtu jāpārvalda racionāli un saskaņoti, izmantojot šo jauno fondu.

⁽¹⁾ <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/tackling-energy-poverty-and-eus-resilience-challenges-economic-and-social-perspective> (skatīt šā Oficiālā Vēstneša 88. lappusi).

1.6. Finansēšanas vides modernizācija varētu ietvert arī darbības jomas paplašināšanu, esošo programmu pastiprināšanu un *Next Generation EU* izmantošanu kā paraugu jaunam finansēšanas instrumentam.

1.7. Ņemot vērā ievērojamās ieguldījumu vajadzības, EESK arī iesaka Komisijai apsvērt iespēju stiprināt klimataadaptācijas fondu, veicinot privātos ieguldījumus un finansējumu. Dabas katastrofu jomā Komisijai un dalībvalstīm būtu arī jācenšas palielināt un atvieglot apdrošināšanas segumu un izmantot apdrošināšanas sistēmu kā līdzekli, lai finansējumu novirzītu noturības pret klimata pārmaiņām uzlabošanai, it īpaši riska zonās, lai samazinātu atkarību no ES finansiālā atbalsta.

1.8. Klimataadaptācijas fondam ir jābūt pielāgojamam, elastīgam un gatavam reaģēt uz jaunām krīzēm turpmākajos gados un desmitgadēs.

1.9. Ir ļoti svarīgi, lai klimataadaptācijas fonds, kura darbība ir vairāk vērsta uz ātru un steidzamu reaģēšanu, būtu saskaņots ar ES visaptverošo klimata, vides un enerģētikas politiku; tas ļaus ilgtermiņā samazināt atkarību no ārkārtas pasākumiem un aizsargāt cilvēci, kā arī dabu.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. EESK atzīst, ka klimata krīzes pārvarēšana atbilst Eiropas Savienības saistībām saskaņā ar Eiropas zaļo kursu īstenot Parīzes nolīgumu un ilgtspējīgas attīstības mērķus (IAM). Lai gan klimata pārmaiņu cēloņu ierobežošanai jābūt ES klimata politikas prioritātei, EESK uzsver, ka līdztekus siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanas plāniem jābūt pieejamiem stabiliem un saskaņotiem finansēšanas mehānismiem, lai klimata un enerģētikas jomā risinātu ārkārtas problēmas, ar kurām ES iedzīvotāji jau saskaras.

2.2. EESK uzskata, ka būtu jāizveido jauns klimataadaptācijas fonds, un šo priekšlikumu atbalsta vairāki Eiropas Parlamenta deputāti⁽²⁾. Resursi šim mehānismam būtu jāpiešķir, izmantojot esošos līdzekļus no Kohēzijas fonda un ANM un tos koncentrējot vienā fondā, kas uzlabos efektivitāti un reaģēšanas laiku un atvieglos centralizētu uzraudzību attiecībā uz jomām, kurās finansējums ir vajadzīgs visvairāk. Tam būtu jāstiprina ES spēja atbalstīt dalībvalstis, lai tās ātri reaģētu uz ārkārtas situācijām klimata, vides un enerģētikas jomā. Pašreizējā kontekstā tas palīdzētu risināt divas visnopietnākās ārkārtas situācijas, ar kurām mēs pašlaik saskaramies: nepieciešamību atgūties no arvien biežākām dabas katastrofām un steidzamo vajadzību pāriet uz zaļo enerģiju un virzīties uz Eiropas enerģijas autonomiju, vienlaikus nodrošinot spēju elastīgi reaģēt uz krīzēm nākotnē.

2.3. ES līdzekļi jau tiek novirzīti enerģētikas pārejai un katastrofu seku novēršanai, taču to efektivitāti kavē dažādas problēmas. Pašreizējais Eiropas Savienības Solidaritātes fonds (ESSF), kas izveidots, lai palīdzētu kopienām atgūties no dabas katastrofām, vienkārši nav pietiekami liels, lai reaģētu uz mūsdienu klimata katastrofu mērogu. Finansējums enerģētikas pārkārtošanai ir vērienīgāks, bet joprojām nav pietiekams. Turklāt tas tiek pārvaldīts no vairākiem dažādiem fondiem, un pastāv risks, ka tas var būt nesaskaņots vai pārklāties, turklāt tādā veidā, ka tūlītēji mērķi tiek sajaukti ar ilgāka termiņa mērķiem cīņā pret klimata pārmaiņām. Nepieciešamība palielināt ES enerģētisko autonomiju apstākļos, kurus radījis Krievijas iebrukums Ukrainā, ir parādījusi, cik lielā mērā mūsu energoatkarība no naidīgām valstīm vājina mūsu spēju izlēmīgi reaģēt uz starptautiskiem notikumiem.

2.4. Tāpēc EESK aicina izveidot klimataadaptācijas fondu, kura konkrētais mērķis ir reaģēt uz nenovēršamām ārkārtas situācijām vides, klimata un enerģētikas jomā un palīdzēt Eiropas Savienībai pielāgoties jaunajai realitātei, jo Savienībā šādas krīzes diemžēl kļūst arvien izplatītākas. Klimataadaptācijas fondam būtu jākalpo kā finansējuma rezervei, kas ir pieejama izmantošanai ieguldījumu akūtas nepieciešamības laikā.

⁽²⁾ *Regional development MEPs suggest to set up a Climate Change Adaptation Fund* | Aktuāli | Eiropas Parlaments.

2.5. Fondam jābūt pietiekami elastīgam un stabilam, lai nodrošinātu ātrus un vērienīgus ieguldījumus ES neatliekamo vajadzību apmierināšanai, vienlaikus saglabājot saskaņotību ar ilgtermiņa klimata un enerģētikas politiku. Tajā būtu jāapvieno daļa no kohēzijas finansējuma, kas pašlaik paredzēts klimata jautājumiem, esošais ESSF un daļa no ANM finansējuma, kas paredzēts vides reformām. Šo līdzekļu koncentrēšana vienā fondā, kurā galvenā uzmanība būtu pievērsta steidzamiem pasākumiem, uzlabos reaģēšanas efektivitāti un atvieglos vissteidzamāko ieguldījumu vajadzību uzraudzību. Tam būtu jāuzlabo spēja nekavējoties saņemt finansējumu tur, kur tas ir vajadzīgs.

2.6. Finansēšanas vides modernizācija varētu ietvert arī esošo programmu darbības jomas paplašināšanu un pastiprināšanu. Ņemot vērā vispārējās intereses un nepieciešamību steidzami cīnīties pret klimata pārmaiņām un to katastrofālajām sekām, EESK uzsver arī nepieciešamību nākotnē uzlabot finansēšanas metodi. Pat tad, ja – pilnībā pamatoti – attiecībā uz zaļiem ieguldījumiem tiktu piemērota līdzsvarota budžeta norma, dažām dalībvalstīm joprojām varētu nebūt iespēju piesaistīt vajadzīgās milzīgās ieguldījumu summas, neapdraudot savu fiskālo ilgtspēju. Tāpēc EESK arī iesaka apsvērt iespēju izmantot *Next Generation EU* kā paraugu klimatadaptācijas fonda finansēšanai. Šā fonda dotācijas un/vai aizdevumi būtu jāpiešķir ar nosacījumu, ka dalībvalsts vai reģions, kas tos saņem, iegulda līdzekļus klimata pārmaiņu vai to seku novēršanā, piemēram, veicot attiecīgus ieguldījumus atjaunīgās un dekarbonizētas enerģijas jomā. Tomēr visiem šādiem politikas pasākumiem jābūt saistītiem ar sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības organizāciju obligātu iesaistīšanu, kā arī jāievēro kohēzijas politikā ietvertais partnerības princips.

2.7. EESK vērš uzmanību uz to, ka ar klimatadaptācijas fondu vien nepietiks, lai novērstu dabas katastrofu sekas un segtu izmaksas, kas saistītas ar pielāgošanos klimata pārmaiņām ar mērķi uzlabot noturību. Šajā sakarā EESK vērš uzmanību uz “klimata aizsardzības atšķirību”, t. i., to, cik lielu daļu no neapdrošinātajiem ekonomiskajiem zaudējumiem rada ar klimatu saistītas katastrofas. Eiropā apdrošināšanas segums pret dabas katastrofām joprojām ir zems, un no 1980. līdz 2017. gadam bija apdrošināti tikai aptuveni 35 % no dabas katastrofu radītajiem zaudējumiem⁽³⁾. Tāpēc ir svarīgi analizēt un dalībvalstīs veicināt apdrošināšanu pret katastrofām un veicināt nacionālās apdrošināšanas shēmas, kas apdrošinājuma saņēmējus stimulē ieguldīt pielāgošanās pasākumos, tādējādi samazinot spiedienu uz ES fondiem un veicinot proaktīvus ieguldījumus. Dialogs starp ieinteresētajām personām un inovācija apdrošināšanas produktu jomā var palīdzēt izstrādāt jaunus riska pārneses risinājumus apdrošināšanas un pārāpdrošināšanas sistēmā, vienlaikus par prioritāti nosakot finanšu tirgus stabilitāti un patērētāju aizsardzību⁽⁴⁾. Tas uzlabotu klimatadaptācijas fonda spēju risināt nākotnē gaidāmās problēmas.

2.8. ES fondiem ir arī svarīga loma kā sākuma finansējumam, ar ko piesaistīt privātos ieguldījumus, tostarp pielāgošanās pasākumiem, lai uzlabotu noturību pret klimata pārmaiņām.

3. Klimatadaptācijas fonds kā instruments katastrofu seku likvidēšanai un sagatavotībai

3.1. Starpiestāžu ES pētījumā ir skaidri ilustrēts, ka steidzami jāpievēršas klimata katastrofai: “1,5 grādu pieaugums ir maksimālais, ko planēta var izturēt; ja pēc 2030. gada temperatūra paaugstināsies vēl vairāk, mēs saskarsimies ar vēl lielāku sausumu, plūdiem, ārkārtēju karstumu un nabadzību simtiem miljonu cilvēku vidū, kā arī ar visneaizsargātāko iedzīvotāju kopienu iespējamu izzušanu”⁽⁵⁾.

3.2. Arvien vairāk kļūst skaidrs, ka mēs esam ļoti nesagatavoti klimata pārmaiņu radītajām problēmām. 2021. gadā ES dalībvalstis piedzīvoja vēl nepieredzētus, dabas katastrofu radītus postījumus, sākot no postošiem plūdiem Vācijā un Beniluksa valstīs līdz katastrofāliem meža ugunsgrēkiem Grieķijā un Spānijā. Ņemot vērā klimata krīzi un citus vides degradācijas avotus, sagaidāms, ka postījumi un dabas katastrofas drīzāk kļūs par normu, nevis izņēmumu. Jo vairāk tiek atlikti, vājināti vai novērsti efektīvi pasākumi klimata krīzes un vides degradācijas problēmu risināšanai, jo lielāks kļūst risks.

⁽³⁾ *Economic losses from climate-related extremes in Europe* – Eiropas Vides aģentūra.

⁽⁴⁾ “Ceļā uz klimatnoturīgu Eiropu: jaunā ES Klimatadaptācijas stratēģija”, COM(2021) 82 final, 2.2.3. iedaļa, un “Pārejas uz ilgtspējīgu ekonomiku finansēšanas stratēģija”, COM(2021) 390 final, II un III iedaļa, darbība 2 c, Eiropas Apdrošināšanas un aroda pensiju aģentūras (EIOPA) infopanelis par apdrošināšanas aizsardzības trūkumiem un diskusiju dokuments.

⁽⁵⁾ *ESPAS_Report.pdf*, 8. lpp.

3.3. Plūdos, kas 2021. gada vasarā ⁽⁶⁾ skāra Rietumeiropu, dzīvību zaudēja vismaz 240 cilvēki, bet vēl neskaitāmi cilvēki tika pārvietoti un zaudēja savas mājojumus. Grieķijā karstuma viļņa laikā valstī tika reģistrēti ne mazāk kā 500 meža ugunsgrēki ⁽⁷⁾.

3.4. 2021. gadā nepieredzēts bija ne tikai vides katastrofu izraisīto postījumu apmērs un bojāgājušo skaits, bet arī finansiālās izmaksas skartajām kopienām. Tiek lēsts, ka plūdi Rietumeiropā ir radījuši zaudējumus 38 miljardu EUR vērtībā ⁽⁸⁾. Grieķijā premjerministram bija jāapstiprina palīdzības pakete 500 miljonu EUR apmērā Evijas salai – ugunsgrēkos visvairāk cietušajam reģionam ⁽⁹⁾.

3.5. Neviena pasaules daļa nav pasargāta no pieaugošajām dabas katastrofu briesmām. Tāpat neviena ES dalībvalsts nav pietiekami labi aprīkota, lai pārvarētu šādas milzīgas problēmas – gan resursu un materiālu ziņā, lai cīnītos ar sausumu, meža ugunsgrēkiem un plūdiem, gan finansējuma ziņā, kas nepieciešams, lai palīdzētu atgūties cietušajām teritorijām.

3.6. Ar ieguldījumiem no klimataadaptācijas fonda, reaģējot uz dabas katastrofām, būtu jāpapildina pašreizējie ES strukturālo investīciju fondu izdevumi sagatavošanās katastrofām un to novēršanas jomā. Nepieciešami lieli ieguldījumi, lai radītu noturību pret klimata pārmaiņu ietekmi, piemēram, ieguldījumi dambju būvniecībā, pret plūdiem noturīgu ēku būvniecībā, aizsardzībā pret krasta eroziju, aprikojumā meža ugunsgrēku novēršanai un ierobežošanai, kā arī tehnoloģijās, kas palīdz taupīt un uzglabāt saldūdeni sausuma skartajās teritorijās. Strukturālajiem ieguldījumu fondiem būtu jādarbojas *ex ante*, lai samazinātu iespējamo kaitējumu, savukārt klimataadaptācijas fonda uzdevums būtu ātri reaģēt gadījumos, kad šādi preventīvi pasākumi nav spējuši novērst noteiktu kaitējumu.

3.7. EESK uzsver, ka, ņemot vērā klimata krīzes paredzamās sekas, ir vajadzīgs daudz spēcīgāks atbalsta mehānisms nekā pašreizējais. ESSF kopējais budžets nepārsniedz 500 miljonus EUR gadā ⁽¹⁰⁾. Kopš ESSF izveides 2002. gadā 28 dažādās Eiropas valstīs ir saņēmušas atbalstu vairāk nekā 7 miljardu EUR apmērā ⁽¹¹⁾. Tas ir iespējams, taču ar to nekādā ziņā nepietiktu, lai segtu tikai 2021. gadā vien notikušo dabas katastrofu radīto zaudējumu izmaksas.

3.8. Dabas katastrofu gadījumos mēs redzam paaugstinātu dzīvību zaudēšanas risku noteiktām grupām, kuras nevar viegli evakuēt no skartajām teritorijām. Tas jo īpaši attiecas uz vecāka gadagājuma cilvēkiem, personām ar invaliditāti un bērniem. Ieguldījumiem jābūt mērķtiecīgiem, lai nodrošinātu, ka neatliekamās palīdzības dienestu rīcībā ir materiāli un nodrošinājums ar papildu glābējiem, lai palīdzētu visiem cilvēkiem, kam nepieciešama īpaša uzmanība. Cilvēkiem ar mazākiem resursiem ir arī mazāk iespēju evakuēties, jo alternatīva mājokļa atrašana ir saistīta ar izmaksām un ierobežotu piekļuvi personīgajiem pārvietošanās līdzekļiem. Šo problēmu būtu jārisina, izmantojot klimataadaptācijas fondu.

4. Klimataadaptācijas fonds kā ceļš pārejai uz zaļo enerģiju

4.1. EESK uzskata, ka pielāgošanās klimata pārmaiņām nozīmē arī pielāgošanos jaunai ilgtspējīgas enerģijas ražošanas realitātei. ņemot vērā nesenos notikumus, ES saskaras ar milzīgām un steidzamām problēmām enerģētiskās neatkarības jomā, kuras nebija paredzētas, kad tika izstrādāta daudzgadu finanšu shēma (DFS), *Next Generation EU* un ekonomikas pārvaldības sistēma. Atsaucoties uz Komisijas *REPowerEU* plānu ⁽¹²⁾ un Eiropadomes secinājumiem, EESK pilnībā piekrīt, ka pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā enerģētiskās neatkarības, tostarp atjaunīgo energoresursu attīstības jautājums nekad nav bijis svarīgāks.

4.2. EESK uzsver, ka īpaša uzmanība jāpievērš videi nekaitīgām un dekarbonizētām energotehnoloģijām, energoefektivitātes uzlabošanai un enerģijas pieprasījuma samazināšanai, lai Eiropas Savienībā palielinātu enerģijas nodrošinājumu un pieejamību. Tas palīdzēs aizsargāties pret cenu kāpumu, kas kavē ekonomikas izaugsmi, saasina nevienlīdzību, izraisa enerģētisko nabadzību, palielina ražošanas izmaksas un kavē ES konkurētspēju. EESK īpaši atzinīgi vērtē to, ka tiek paātrināta inovatīvu, uz ūdeņradi balstītu risinājumu un izmaksu ziņā konkurētspējīgas atjaunīgās elektroenerģijas ieviešana rūpniecībā.

⁽⁶⁾ <https://www.brusselstimes.com/belgium-all-news/199487/europes-summer-floods-amount-to-worlds-second-most-costly-natural-disaster-of-2021>.

⁽⁷⁾ <https://www.reuters.com/world/europe/greece-starts-count-cost-after-week-devastating-fires-2021-08-09/>.

⁽⁸⁾ *Europe's summer floods amount to world's second-most costly natural disaster of 2021* (brusselstimes.com).

⁽⁹⁾ <https://www.reuters.com/world/europe/greece-starts-count-cost-after-week-devastating-fires-2021-08-09/>.

⁽¹⁰⁾ ES Solidaritātes fonds.

⁽¹¹⁾ https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/solidarity-fund/.

⁽¹²⁾ Plāns *REPowerEU*. COM(2022) 230 final.

4.3. Nepieciešamība steidzami un vērienīgi ieguldīt līdzekļus pārejā uz zaļākiem enerģijas veidiem, kas tiek ražoti ES, ir svarīgāka nekā jebkad agrāk. Lai gan zaļās enerģijas ražošanai un enerģijas autonomijai vienmēr vajadzētu būt ES ilgtermiņa mērķim, pašreizējā situācijā Eiropas Savienībai ir steidzami nepieciešama cenas ziņā pieejamas enerģijas piegāde no alternatīviem avotiem, neapdraudot tās enerģētikas mērķu sasniegšanu. Steidzamo nepieciešamību pēc ieguldījumiem, lai iedzīvotājiem nodrošinātu enerģiju no alternatīviem avotiem par pieņemamu cenu, klimatadaptācijas fonds varētu risināt efektīvāk un racionālāk nekā pašreizējie mehānismi.

4.4. EESK arvien skaidrāk konstatē, ka energoatkarība ir cēlonis, kas vājina ES reakciju uz tādu valstu kā Krievija rīcību, kā tas skaidri redzams ES reakcijā uz iebrukumu Ukrainā. Pašreizējā pārmērīgā atkarība no Krievijas gāzes būtiski mazina ES un tās dalībvalstu spēju ātri rīkoties, nepakļaujot savus iedzīvotājus degvielas trūkuma un enerģētiskās nabadzības riskam. Diemžēl plāni iepirkt dabasgāzi no ASV nepiedāvā ilgtspējīgu vai videi nekaitīgu risinājumu⁽¹³⁾.

4.5. Klimatadaptācijas fondam būtu jākalpo kā līdzeklim, lai finansētu mūsu steidzamo vajadzību pēc ES ražotas zaļas un dekarbonizētas enerģijas, veicot vērienīgus esošo tehnoloģiju iepirkumus un ieguldot jaunu tehnoloģiju izstrādē, lai panāktu nulles emisiju ekonomiku. EESK stingri uzskata, ka karš Ukrainā nedrīkst novest pie tā, ka netiek ņemts vērā ES uzdevums sasniegt vides un sociālos mērķus, jo tie ir pamats ekonomikas stiprināšanai ilgtermiņā.

4.6. Progress enerģijas patēriņa samazināšanā dalībvalstīs ievērojami atšķiras. 2018. gadā tikai 11 no 27 dalībvalstīm bija samazinājušas kopējo iekšzemes enerģijas pieprasījumu, lai tas būtu zemāks par to izvirzīto 2020. gada mērķa rādītāju. Kopumā ES ir tālu no 2030. gadam izvirzītajiem mērķiem, kas nozīmē, ka ir vajadzīgi papildu centieni. Par laimi, atjaunīgo energoresursu īpatsvars ES enerģijas bruto galapatēriņā ir pastāvīgi pieaudzis. Paketē "Gatavi mērķrādītājam 55 %" ierosināts līdz 2030. gadam panākt, ka atjaunīgās enerģijas īpatsvars enerģijas patēriņā sasniedz 40 %. Lai gan atjaunīgo energoresursu īpatsvars enerģijas patēriņā dažādās ES valstīs ir ļoti atšķirīgs, budžeta ierobežojumu un ģeogrāfisko apstākļu dēļ atšķiras arī atjaunīgās enerģijas ražošanas iespējas. Dažās valstīs uzstādītā fotoelementu jauda uz vienu iedzīvotāju ir diezgan zema, neraugoties uz lielo potenciālu šajā jomā. Citas valstis iegūst lielu atjaunīgās enerģijas daļu, pateicoties hidroelektrostacijām labvēlīgajām ģeogrāfiskajām iespējām.

4.7. Centienu pastiprināšana pārejai uz zaļo enerģiju būs saistīta ar jaunām finansējuma vajadzībām, un tas būs jādara steidzami, ņemot vērā enerģētikas krīzi un pieaugošo vajadzību pēc ES autonomijas enerģētikas jomā. Lai veicinātu paketes "Gatavi mērķrādītājam 55 %" priekšlikumus ar augstākiem mērķiem un ātrākiem termiņiem atjaunīgās enerģijas jomā, piemēram, izvērsot saules un vēja enerģijas ražošanu un uzlabojot energoefektivitāti, būs vajadzīgs stabils finansējums. Komisija paziņoja par savu nodomu izvērtēt šīs finansējuma vajadzības saistībā ar REPowerEU priekšlikumiem⁽¹⁴⁾, pamatojoties uz vajadzību apzināšanu dalībvalstīs, kā arī prasībām attiecībā uz pārrobežu ieguldījumiem. EESK to vērtē atzinīgi, bet arī norāda uz bažām, ka pašreizējie finansēšanas instrumenti ES un valstu līmenī nebūs pietiekami un ka ir jārikojas, lai atjaunīgo enerģiju padarītu par risinājumu jau tagad. Jāpalielina arī klimatadaptācijas fonda izdevumi atjaunīgās enerģijas jomā, piesaistot privātos ieguldījumus, un fondam jādarbojas kā sākuma finansējuma nodrošinātājam.

4.8. Ieguldījumu palielināšana, lai uzlabotu ES enerģētisko autonomiju, būtu jāveic saskaņā mērķi nodrošināt pāreju uz zaļo un atjaunīgo enerģiju. Lai gūtu panākumus, papildus tūlītējiem ieguldījumiem no klimatadaptācijas fonda Eiropas Savienībai būs nepieciešami ievērojami ilgtermiņa ieguldījumi pētniecībā un inovācijās, kā arī jaunos ražošanas un patēriņa veidos, lai uzlabotu mūsu spēju piedāvāt tīru un pieejamu enerģiju visiem. ES pētniecības un inovācijas programma jau liecina par ievērojamu apņemšanos sasniegt šo mērķi, un tai ir potenciāls gūt ievērojamus panākumus. Tomēr šis uzsvars uz pētniecību ir jāpapildina ar dalībvalstu apņemšanos ieviest zaļākus enerģijas ražošanas veidus un to spēju atteikties no tradicionālākiem enerģijas ražošanas veidiem, it īpaši tajās dalībvalstīs, kuras joprojām ir ļoti atkarīgas no oglekļa.

⁽¹³⁾ U.S., EU strike LNG deal as Europe seeks to cut Russian gas | Reuters.

⁽¹⁴⁾ COM(2022)230 final.

4.9. Lai gan EESK atzinīgi vērtē pašreizējo finansējumu, kas klimata politikai paredzēts daudzgadu finanšu shēmā un *Next Generation EU*, tā arī uzsver, ka kopš šo instrumentu izstrādes vistiešākie vides apdraudējumi ES iedzīvotājiem ir mainījušies un ka ir vajadzīgas jaunas pieejas. Papildus šā jaunā fonda izveidei EESK aicina Komisiju pārskatīt finansēšanas vidi, lai apzinātu finansējuma trūkumus un papildu finansējuma vajadzības saistībā ar dažādiem klimata politikas aspektiem.

5. Nodrošināt pašreizējās ES klimata un enerģētikas politikas stabilitāti un klimatadaptācijas fonda papildināmību

5.1. Klimatadaptācijas fonds reaģētu uz ļoti konkrētām vēl pastāvošām vajadzībām ES finansējuma ziņā, kas nozīmē, ka tā rīcībā vajadzētu būt pietiekamam finansējumam ātrai reaģēšanai uz ārkārtas situācijām klimata, vides un enerģētikas jomā. Tomēr šim fondam ir jābūt saskaņotam ar ES visaptverošo politiku šajās jomās un jāatbilst tās nostādņēm.

5.2. Klimata krīze ir sistēmiska problēma, kas sniedzas pāri robežām, un tas nozīmē, ka ir vajadzīgas sistēmiskas pārmaiņas mūsu ekonomikas darbībā, un tāpēc ir svarīgi, lai valdības apņemtos rast sistēmiskus risinājumus, nevis tikai novērst problēmas simptomus.

5.3. Milzīgas atšķirības, kā tiek iesaistīti un ietekmēti indivīdi un grupas, klimata pārmaiņu problēmu saasina vēl vairāk. Šīs atšķirības ir saistītas ar oglekļa pēdu, un dažādās ES dalībvalstīs un reģionos CO₂ emisijas uz vienu iedzīvotāju ievērojami atšķiras. Mēs arī saskatām atšķirības tādu aspektu ziņā kā klimata pārmaiņu ietekme, spēja pielāgoties un risināt problēmas, un, visbeidzot, klimata politikas pasākumu ietekme un gaidāmās ievērojamās strukturālās pārmaiņas.

5.4. Eiropas Savienībā klimata ietekme dalībvalstīs un starp tām ievērojami atšķiras atkarībā no to ģeogrāfijas un ekonomikas stāvokļa un struktūras. Piemēram, 7 % ES iedzīvotāju dzīvo teritorijās, kurās ir augsts plūdu risks, bet vairāk nekā 9 % dzīvo teritorijās, kuru raksturīga iezīme ir 120 dienas bez lietus.

5.5. Lai panāktu taisnīgu pārkārtošanos, ir vajadzīgi arī ilgtspējīgi sociālie apstākļi saskaņā ar ilgtspējīgas attīstības mērķiem (IAM) un Eiropas sociālo tiesību pilāru. Turklāt EESK aicina piemērot vides ilgtspējai holistisku pieeju un norāda uz Taksonomijas regulu, kurā noteikti seši vides mērķi: klimata pārmaiņu mazināšana, pielāgošanās klimata pārmaiņām, ūdens un jūras resursu ilgtspējīga izmantošana un aizsardzība, pāreja uz aprites ekonomiku, piesārņojuma novēršana un kontrole, kā arī bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana.

5.6. Kohēzijas politika, kuras apstiprinātais budžets pašreizējā plānošanas periodā pārsniedz 330 miljardus EUR, pašlaik ir lielākais un nozīmīgākais kopējais ieguldījumu instruments Eiropā, un tāpēc tai ir izšķiroša nozīme klimata krīzes pārvarēšanā. Klimata pārmaiņas un to sekas, visticamāk, atstāj ietekmi arī uz atšķirībām, kuras pastāv dalībvalstīs un starp tām un kurām pievēršas kohēzijas politika. Savukārt Atveseļošanas un noturības plānā liela uzmanība ir pievērsta arī klimatam. Lai arī redzam skaidru apņemšanos veikt ieguldījumus, ir vajadzīgs skaidrs un strukturēts redzējums par to, kādi ES līdzekļi ir paredzēti klimata pārmaiņu novēršanai un kā tie tiek pārvaldīti.

5.7. EESK arī uzsver, ka vietējām un reģionālajām pašvaldībām ir jāuzņemas skaidra politiska apņemšanās sasniegt klimata mērķus. Ir steidzami jāpastiprina daudzlīmeņu dialogs starp valsti, reģionālajām un vietējām iestādēm par nacionālo klimata pārmaiņu pasākumu plānošanu un īstenošanu reģionālā un vietējā līmenī, par vietējo pašvaldību tiešu piekļu finansējumam un par pieņemto pasākumu progressa uzraudzību. Šajā procesā jāiesaista sociālie partneri un organizēta pilsoniskā sabiedrība, lai nodrošinātu līdzsvarotu pieeju, ievērojot visu grupu intereses.

5.8. EESK uzsver vietējo, sociālo un reģionālo partneru būtisko lomu klimata pārmaiņu seku novēršanā. Diemžēl atbalsts, ko daudzi no šiem dalībniekiem saņem savu darbību finansēšanai, vēl nebūt nav pietiekams, lai risinātu problēmas, ar kurām viņi saskaras. Cita starpā ir jāstiprina Taisnīgas pārkārtošanās fonds, lai sniegtu labāku atbalstu.

5.9. EESK uzsver, ka pārejai uz vides ilgtspēju ir jābūt iekļaujošai un jāatbilst IAM un Eiropas sociālo tiesību pilāram. Šajā saistībā jāatzīmē, ka pamatkritērijos ir jāietver jaunu un kvalitatīvu zaļo darbvietu nodrošināšana un radīšana, lai tādējādi nodrošinātu apmācību un – attīstot alternatīvas klimatneitrālas ekonomikas nozares reģionu iedzīvotāju interesēs – iekļaujošus sociālos pasākumus. Ar to ir jāatsver klimata politikas pasākumu un strukturālo pārmaiņu iespējamā regresīvā ietekme. Piemēram, publiskajam iepirkumam un valsts atbalsta pasākumiem, kas paredzēti uzņēmumiem, vajadzētu būt saistītiem ar kvalitatīvu darbvietu radīšanu un darba ņēmēju tiesību, vides standartu un fiskālo pienākumu ievērošanu. Turklāt neaizsargātas personas ir jāaizsargā no klimata pārmaiņu ietekmes, vienmēr izvairoties no enerģētiskās nabadzības. Visbeidzot EESK norāda uz ES taksonomijas principu “nenodari būtisku kaitējumu”, kas paredz, ka dažādu politikas virzienu īstenošana nedrīkst kaitēt vides mērķiem.

5.10. Tā kā formālā un neformālā izglītība ir svarīgi klimata krīzes pārvarēšanas mehānismi, ir būtiski ieguldīt pieejamā izglītībā par klimata pārmaiņām un aktīvu pilsoniskumu. Izglītība par ilgtspēju ir spēcīgs instruments, ar kura palīdzību jaunieši var kļūt par daļu no sarunām par konkrētu klimata politikas virzienu vajadzīgo virzību. Arvien vairāk tiek atzīta izglītības un apmācības nozīme cīņā pret klimata pārmaiņām.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Kriptoaktīvi: izaicinājumi un iespējas”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2022/C 486/05)

Ziņotājs: **Philip VON BROCKDORFF**Līdzziņotāja: **Louise GRABO**

Pilnsapulces lēmums	24.3.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializēta nodaļa	Ekonomikas un monetārās savienības, ekonomiskās un sociālās kohēzijas specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	9.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	22.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	148/0/3

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Atzīstot kriptoaktīvu pieaugošo tirgus kapitalizāciju, EESK stingri atbalsta Eiropas Komisijas priekšlikumu regulai par kriptoaktīvu tirgiem (MiCA), kura mērķis ir regulēt kriptoaktīvus ES un kura rezultātā likumdevēji 2022. gada 30. jūnijā panāca provizorisku politisku vienošanos⁽¹⁾.

1.2. EESK arī aicina izstrādāt stingru regulatīvo un operatīvo instrumentu, lai uzlabotu darījumu finanšu izsekošanu un uz kriptoaktīviem attiecināmo nodokļu saistību izpildi.

1.3. EESK stingri iesaka iestādēm ievērot principu “vienāda darbība, vienādi riski, vienādi noteikumi”. Tāpēc tad, kad uzņēmumi veic darījumus ar kriptoaktīviem un tajos ir jāsedz riski, kas ir līdzīgi tiem, kuri rodas tradicionālajos darījumos, ir jāpiemēro spēkā esošais tiesiskais regulējums. EESK uzskata, ka tas ir nepieciešams, lai novērstu asimetriju starp analogiem pakalpojumiem un aktīviem, uz kuriem tehnisku apstākļu dēļ varētu attiekties dažādas sistēmas.

1.4. Kriptoaktīvu tiesiskajam regulējumam jābūt konsekventam visās jurisdikcijās, ne tikai Eiropas Savienībā. Lai aizsargātu patērētājus, ES un ārpus tās būtu jānosaka standarti, kuru pamatā ir vienlīdzīgi konkurences apstākļi. EESK atbalsta regulu par līdzekļu pārvedumiem⁽²⁾ (TFR), lai arī dažos aspektos tā sniedzas tālāk nekā tradicionālo finanšu darījumu gadījumā. Tomēr vienlaikus EESK atbalsta inovāciju Eiropas Savienībā, un ir svarīgi, lai parastie produkti, kuru pamatā ir blokķēdes tehnoloģija un kuri nav finansiāla rakstura, tiktu uzskatīti par to fiziskajiem partneriem, nevis finanšu instrumentiem, ievērojot principu “vienāda darbība, vienāds risks, vienādi noteikumi”.

1.5. EESK ar bažām norāda uz kriptoaktīvu un ar tiem saistīto izraces darbību ietekmi uz vidi, ņemot vērā ES saistības klimata jomā zaļā kursa ietvaros, un uzskata, ka, neraugoties uz jaunām sadalītās virsgrāmatas tehnoloģijām, piemēram, blokķēdēm, kas, šķiet, spēj nodrošināt ilgtspējīgu infrastruktūru virzībā uz mazoglekļa nākotni, nav pārliecinošu pierādījumu tam, ka tas tā tiešām ir.

(1) Paredzams, ka tekstu galīgajā redakcijā izstrādās pēc tam, kad to būs apstiprinājusi Pastāvīgo pārstāvju komiteja aptuveni 2022. gada septembra beigās, un tāpēc tas, visticamāk, nebūs pieejams pirms šā EESK atzinuma pieņemšanas.

(2) TFR pamatā ir FATF ieteikums noteikt maksājumu pakalpojumu sniedzējiem pienākumu naudas līdzekļu pārskaitījumiem pievienot informāciju par maksātāju un maksājuma saņēmēju. Uz jaunām tehnoloģijām, piemēram, tām, ko izmanto kriptoaktīvu pārvedumos, attieksies TFR.

1.6. EESK uzskata, ka blokķēde kā galvenā kriptoaktīvu pamatā esošā tehnoloģija varētu palīdzēt novērst riskus, kas pašlaik dominē tirgū. Potenciālie ieguvumi no blokķēdes sniedzas no reāllaika darījumiem, kas ļauj samazināt risku un labāk pārvaldīt kapitālu, līdz labākai regulatīvajai efektivitātei, piemēram, izmantojot blokķēdi principam “pazīsti savu klientu” (KYC) vai nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas pārbaudēm.

1.7. EESK arī atzīmē, ka turpmāka tehnoloģiju attīstība var palīdzēt novērst pastāvošos nodokļu saistību izpildes ierobežojumus, tādējādi uzlabojot pārredzamību un nodokļu iestādēm kontroles nolūkā nosūtīto datu kvalitāti, novēršot krāpšanu nodokļu jomā un nelikumīgus darījumus.

1.8. Blokķēdes turpmākā tehnoloģiskā attīstība varētu arī motivēt bankas sadarboties blokķēdes ekosistēmā, ļaujot tām dalīties informācijā un pieredzē ar plašāku blokķēdes kopienu, izmantojot uz blokķēdi balstītu tirdzniecības finanšu platformu.

1.9. Visbeidzot EESK pilnībā atbalsta Eiropas Centrālās bankas (ECB) lomu uzraudzībā, kas vērsta uz kriptoaktīvu norisēm un to iespējamo ietekmi uz monetāro politiku, kā arī riskiem, ko kriptoaktīvi var radīt tirgus infrastruktūras un maksājumu raitai darbībai, kā arī finanšu sistēmas stabilitātei.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Kriptoaktīvu tirgus kapitalizācija 2021. gadā vairāk nekā trīskāršojās līdz 2,6 triljoniem ASV dolāru, tomēr kriptoaktīvi joprojām ir tikai neliela daļa no pasaules finanšu sistēmas kopējiem aktīviem⁽³⁾. Skaitliskā izteiksmē kriptoaktīvi ir salīdzināmi ar dažām atzītām aktīvu klasēm, lai gan tie ne tuvu tik nozīmīgi kā valsts obligācijas, akciju tirgi un atvasinātie instrumenti. Straujais kriptoaktīvu pieaugums ir piesaistījis vairākus jaunus dalībniekus ekosistēmā, un arvien vairāk tiek piedāvāti kriptoaktīvi, no kuriem daži tiek dēvēti par “virtuālajām valūtām” vai digitālajām “monētām” vai “tokeniem”. Līdz šim nozīmīgākie kriptoaktīvi ir *Bitcoin* un *Ether*, kas kopā veido aptuveni 60 % no kopējās kriptoaktīvu tirgus kapitalizācijas.

2.2. Pēdējā gada laikā pieprasījums pēc kriptoaktīvu kategorijas, ko dēvē par stabilām kriptomonētām⁽⁴⁾, ir piedzīvojis nepieredzētu izaugsmi, ko veicina tehnoloģiju, jo īpaši blokķēdes, attīstība. Stabils kriptomonētu tirdzniecības apjomi ir pārsnieguši gandrīz visu pārējo kriptoaktīvu tirdzniecības apjomu galvenokārt tāpēc, ka tās tiek plaši izmantotas, lai norēķinātos par tūlītējiem un atvasināto instrumentu darījumiem biržās. Stabils kriptomonētu relatīvā cenu stabilitāte arī palīdz pasargāt kriptoaktīvu turētājus no nestabilitātes, kas saistīta ar nestabilajiem kriptoaktīviem.

2.3. Decentralizētās finanses jeb *DeFi*, kas⁽⁵⁾ balstītas uz blokķēdes tehnoloģiju un sniedz finanšu pakalpojumus, izmantojot stabilas kriptomonētas un citus kriptoaktīvus, ir viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc pieaug pieprasījums pēc kriptoaktīviem, jo tas ir ļāvis lietotājiem tirgot kriptoaktīvus bez starpnieka. Darījuma laikā nav nepieciešams veikt klienta kredītriska novērtējumu. Interesanti, ka šādos darījumos pārsvarā iesaistīti institucionālie dalībnieki no valstīm ar attīstītāku ekonomiku, kurās parasti tiek veikti darījumi ar stabilām kriptomonētām⁽⁶⁾.

⁽³⁾ *Assessment of risks to financial stability from crypto-assets.*

⁽⁴⁾ *Liao and Caramichael, “Stablecoins: Growth potential and impact on banking”, International Finance Discussion Papers No 1334, Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System (2022).*

⁽⁵⁾ *DeFi* būtībā nozīmē finanšu pakalpojumu sniegšanu decentralizētā veidā, t. i., neizmantojot starpnieku, lai atvieglotu finanšu pakalpojuma sniegšanu. Kad indivīdi izstrādājuši *DeFi* lietotnes, tās tiek ieviestas blokķēdēs un pakāpeniski iegūst savu dzīvi, jo pārvaldība tiek nodota lietotāju kopienai. *DeFi* lietotnes galīgā forma ir decentralizēta autonoma organizācija (*DAO*). Tas ir pretrunā tradicionālajai finanšu sistēmai, kas balstās uz centralizētiem starpniekiem, kuri kontrolē piekļuvi finanšu pakalpojumiem. Blokķēdes tehnoloģijas izmantošana pati par sevi neveicina *DeFi*, tas drīzāk ir starpnieku trūkums (ko, piemēram, veicina blokķēde), kas noved pie *DeFi*.

⁽⁶⁾ *Chainalysis (2021).*

2.4. Blokkēdes jeb sadalītās virsrāmātas tehnoloģiju (*DLT*) var raksturot kā vienu lielu publisku datni, kas tiek kopīgota un uzglabāta milzīgā datoru tīklā un kurā iekļauti visi darījumi ar kryptoaktīviem. Tā kā tā ir publiski pieejama un tās saturs ir apstiprināts, darījumu nav iespējams atcelt vai mainīt. Tādējādi publiskie faili, kas izveidoti *DLT* izmantošanas rezultātā, nepieļauj krāpnieciskus darījumus.

2.5. Covid-19 krīzes kulminācijas laikā, kad tirgū valdīja spriedze, *Bitcoin* vērtība 2020. gada februāra vidū sasniedza 10 367,53 USD, bet tā paša gada marta vidū nokritās līdz 4 994,70 USD. Tomēr straujajam vērtības kāpumam un kritumam nebija lielas saistības ar pandēmiju un tās ietekmi uz akciju tirgu⁽⁷⁾. Šķietami neparastā *Bitcoin* vērtības uzvedība ir rezultāts fenomenam, ko "racēji" un eksperti dēvē par "samazināšanu uz pusi". *Bitcoin* samazināšana notiek ik pēc četriem gadiem vai ikreiz, kad tiek iegūti 210 000 bloku. Tas notika 2012. gadā un parādīja tādas pašas prognozējamās *Bitcoin* cenu svārstības. Kopš 2012. gada šī tendence nav daudz mainījusies.

2.6. Pašreizējā situācijā kryptoaktīvi, šķiet, nerada būtisku risku finanšu stabilitātei, kā to savā 2018. gada ziņojumā apstiprināja Finanšu stabilitātes padome (FSP). Tomēr FSB pati puda bažas par riskiem, ko varētu radīt pieaugošā tirgus kapitalizācija, jo īpaši par riskiem saistībā ar ieguldītāju uzticēšanos, riskiem, kas izriet no finanšu iestāžu tiešas un netiešas pakļautības riskiem, un riskiem, ko rada kryptoaktīvu izmantošana maksājumiem un maiņas darījumiem.

2.7. Tādas pašas bažas ir paudušas Eiropas uzraudzības iestādes (EBI, EVTI un EAAP), brīdinot patērētājus, ka daudzi kryptoaktīvi ir ļoti riskanti un spekulatīvi un nav piemēroti vairumam privāto ieguldītāju vai kā maksāšanas vai maiņas darījuma līdzeklis. Minēto iestāžu ieskatā patērētāji saskaras ar ļoti reālu iespēju zaudēt visu savu ieguldīto naudu, iegādājoties augsta riska kryptoaktīvus. Tāpat tās brīdina, ka patērētājiem vajadzētu būt uzmanīgiem pret maldinošu reklāmu riskiem, tostarp ietekmētāju un sociālo mediju ietekmē. Patērētājiem vajadzētu būt īpaši piesardzīgiem pret solīto ātro vai lielo atdevi.

2.8. Neraugoties uz to straujo pieaugumu, tiešās saiknes starp kryptoaktīviem un sistēmiski nozīmīgām finanšu iestādēm un galvenajiem finanšu tirgiem pašlaik ir ierobežotas. Tomēr institūciju iesaistīšanās kryptoaktīvu tirgos – gan kā investoriem, gan pakalpojumu sniedzējiem – pēdējā gada laikā ir pieaugusi, lai arī no zemas bāzes. Ja pašreizējā apjoma pieauguma trajektorija un kryptoaktīvu savstarpējā saistība ar šīm iestādēm turpinātos, tas varētu ietekmēt globālo finanšu sistēmu.

2.9. Pieaugot kryptoaktīvu apjomam un savstarpējai saistībai, arvien nepieciešamāks un nozīmīgāks kļūst konsekvents, salīdzināms un objektīvs kryptoaktīvu audits ar mērķi ziņot par sabiedrībai paziņotās finanšu informācijas precizitāti un pilnīgumu. Tāpēc 2020. gada septembrī Eiropas Komisija nāca klajā ar tiesību akta priekšlikumu, lai saskaņotu un leģitimizētu kriptovalūtu regulējumu kryptoaktīvu jomā⁽⁸⁾. Priekšlikums nodrošina visaptverošu regulējumu un uzraudzību attiecībā uz kryptoaktīvu emitentiem un piedāvātājiem un kryptoaktīvu pakalpojumu sniedzējiem, lai aizsargātu patērētājus un finanšu sistēmas integritāti un stabilitāti. 2022. gada 30. jūnijā likumdevēji panāca provizorisku politisku vienošanos. Paredzams, ka tiesību akta galīgā redakcija tiks publicēta un stāsies spēkā turpmākajos mēnešos. EESK nostāja šajā jautājumā ir pausta atzinumā par tematu "Kryptoaktīvi un sadalītās virsrāmātas tehnoloģija"⁽⁹⁾.

3. Kryptoaktīvu radītie riski

3.1. Kryptoaktīvu straujo izaugsmi kopumā raksturo vāja darbības struktūra, vāja kiberrisku pārvaldība un vājas pārvaldības sistēmas. Visu trīs faktoru kombinācija palielina risku klientiem, un kiberrošība ir būtiska problēma kryptoaktīvu jomā. Nozagtie kryptoaktīvi parasti nonāk nelegālos tirgos un tiek izmantoti turpmāku noziedzīgu darbību finansēšanai. Tāpat arī saistībā ar izspiedējprogrammatūras uzbrukumiem noziedznieki bieži pieprasa upuriem samaksāt

⁽⁷⁾ Sk. Sajeev, K. C., Afjal, M. "Contagion effect of cryptocurrency on the securities market: a study of Bitcoin volatility using diagonal BEKK and DCC GARCH models". *SN Bus Econ* 2, 57 (2022).

⁽⁸⁾ Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par kryptoaktīvu tirgiem un ar ko groza Direktīvu (ES) 2019/1937, COM(2020) 593 final, 24.9.2020.

⁽⁹⁾ OV C 155, 30.4.2021., 31. lpp.

izpirkuma maksu kriptovalūtās, piemēram, *Bitcoin* ⁽¹⁰⁾. Regulā par finanšu sektora digitālās darbības noturību (*DORA*), par kuru nesen vienojās likumdevēji un kura pašlaik tiek pabeigta, lai to publicētu, ir paredzētas vienotas prasības attiecībā uz tādu tīklu un informācijas sistēmu drošību, kas atbalsta finanšu struktūru – tostarp kriptovalūtu pakalpojumu sniedzēju – uzņēmējdarbības procesus, un tas ir nepieciešams, lai panāktu augstu kopīgo digitālās darbības noturības līmeni.

3.2. Kriptovalūtu ekosistēma ir zināmā mērā pakļauta arī koncentrācijas riskam, jo tirdzniecībā dominē salīdzinoši neliels vienību skaits ⁽¹¹⁾. Pētījumā atklāts, ka mazāk nekā 10 000 cilvēku visā pasaulē kopā pieder 4,8 miljoni *Bitcoin* ⁽¹²⁾ – gandrīz trešdaļa no līdz šim iegūtajiem 18,5 miljoniem *Bitcoin*. To tirgus vērtība ir gandrīz 600 miljardi USD. Situācija nav būtiski mainījusies. Tāpēc *Bitcoin* ekosistēmā joprojām dominē lieli un koncentrēti dalībnieki – gan lielle "racēji" ⁽¹³⁾, gan *Bitcoin* turētāji, gan maiņas darījumu dalībnieki. Šāda koncentrācija padara *Bitcoin* uzņēmīgu pret sistēmisko risku un nozīmē arī to, ka lielāko daļu ieguvumu no tālākas ieviešanas, visticamāk, iegūs nesamērīgi neliels dalībnieku loks ⁽¹⁴⁾.

3.3. Savā jaunākajā ziņojumā ⁽¹⁵⁾ FSP norāda, ka tirgus sistēmas, piemēram, banku sistēma, ir lielā mērā pasargātas no kriptovalūtu svārstībām. Tomēr FSP brīdina par digitālo aktīvu pieaugošo nozīmi finanšu iestāžu darbībā. Ja kāda no lielākajām stabilajām kriptomonētām (ko plaši izmanto maksājumiem) cietīs neveiksmi, tas varētu vēl vairāk ietekmēt finanšu stabilitāti laikā, kad Ukrainā notiekošā kara dēļ pieaug nenoteiktība un ir pastāvīgi augstas preču cenas. Stabilās kriptomonētas neveiksme var izraisīt arī likviditātes trūkumu plašākā kriptovalūtu ekosistēmā, tādējādi ierobežojot tirdzniecības apjomus.

3.4. Kā norādīts iepriekšējā atzinumā ⁽¹⁶⁾, EESK pilnībā atbalsta ES centienus pastiprināt kriptovalūtu uzraudzību. Tomēr, neraugoties uz uzlabojumiem to izsekošanas jomā, kriptovalūti to šķietamās anonimitātes dēļ joprojām var kļūt par noziedznieku mērķiem. Pēdējā laikā kriptovalūti ir arī visbiežāk izmantoti kā kiberuzbrucēju iecienītākā valūta, kuri izmanto izspiedējprogrammatūru, lai uzlauztu sistēmas un pēc tam pieprasītu *Bitcoin* maksājumus apmaiņā pret to, ka netiks iznīcināti vai nopludināti uzņēmuma vērtīgie dati. Turklāt ir palielinājies ziņojumu skaits par kriptovalūtas Ponzi shēmām. ECB arī apgalvo, ka kriptovalūtas tiek izmantotas, lai izvairītos no sankcijām, kas noteiktas Krievijas oligarhiem Ukrainas kara dēļ ⁽¹⁷⁾. Kriptovalūtu ļaunprātīgas izmantošanas risks, lai apietu sankcijas pret Krieviju, ir svarīgs atgādinājums, ka šiem tirgiem ir jāatbilst nepieciešamajiem standartiem, tai skaitā informācijai par ieguldītājiem, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas un informācijas atklāšanas prasībām.

3.5. Maldinoša informācija un pārredzamības trūkums ir vēl viens aspekts, kas rada bažas. Daži kriptovalūti tiek agresīvi reklamēti sabiedrībai, izmantojot mārketinga materiālus un citu informāciju, kas var būt neskaidra, nepilnīga, neprecīza vai mērķtiecīgi maldinoša, pārspīlējot potenciālos ieguvumus un vienlaikus neievērojot saistītos riskus. Mārketinga bieži tiek veikts, izmantojot ietekmētājus sociālajos medijos, kuri neatklāj, vai viņi tiek finansiāli stimulēti tirgot noteiktus kriptovalūtus; īpaši pēdējā laikā pieaug ar dažādām slavenībām un sportistiem saistīto neaizstājamo blokķēžu tokenu mākslas (*NFT art*) popularitāte.

⁽¹⁰⁾ *Crypto-assets: Key developments, regulatory concerns and responses* (Kriptovalūti: galvenās norises, regulatīvās problēmas un atbildes pasākumi).

⁽¹¹⁾ Ir lietderīgi uzsvērt, ka koncentrācijas riska pakāpe ir relatīva un attiecas tikai uz kriptovalūtu ekosistēmu. Tas neietekmē bagātības koncentrāciju, kas aprakstīta, piemēram, *Forbes World's Billionaires* sarakstā.

⁽¹²⁾ Makarov, I., Schoar, A., *Blockchain Analysis of the Bitcoin Market* (2022. gada 18. aprīlis).

⁽¹³⁾ Kriptovalūtas izrāde ir process, kurā tiek radīti atsevišķi bloki, kas, risinot sarežģītas matemātiskas problēmas, tiek pievienoti blokķēdei. Izrādes mērķis ir pārbaudīt kriptovalūtas darījumus un uzraudzīt pierādījumus par darbu, pievienojot šo informāciju blokķēdes blokam, kas darbojas kā izrādes darījumu virsrāmā.

⁽¹⁴⁾ Makarov, I., Schoar, A., *Blockchain Analysis of the Bitcoin Market* (2022. gada 18. aprīlis).

⁽¹⁵⁾ *Assessment of risks to financial stability from crypto-assets*.

⁽¹⁶⁾ EESK atzinums par tematu "Kriptovalūti un sadalītās virsrāmā tehnoloģija", OV C 155, 30.4.2021., 31. lpp.

⁽¹⁷⁾ ECB priekšsēdētāja *Christine Lagarde* norāda, ka kriptovalūtas tiek izmantotas, lai izvairītos no Krievijai noteiktajām sankcijām.

3.6. ES uzraudzības iestādes uzskata, ka kriptoaktīvu ārkārtējās cenu svārstības rada lielu risku ieguldītājiem, lai gan līdzīgi riski varētu rasties arī globālo akciju tirgu svārstību gadījumā. Patiesībā daudzi kriptoaktīvi ir pakļauti pēkšņām un ekstremālām cenu svārstībām, kas padara tos ļoti spekulatīvus, un to cenas galvenokārt ir atkarīgas no ieguldītāju pieprasījuma. Ekstremālas cenu svārstības rada jaunas šaubas par kriptovalūtu kā aktīvu klases nākotni.

3.7. Satraucoši ir tas, ka kriptoaktīvu gadījumā ieguldītājiem bieži vien ir gandrīz neiespējami iesniegt prasības par zaudējumu atlīdzību vai citas juridiskas prasības, piemēram, par maldinošu informāciju, jo īpaši tāpēc, ka līdz šim uz šiem aktīviem neattiecas aizsardzība, ko sniedz spēkā esošie ES finanšu pakalpojumu noteikumi. Ieguldītājus neaizsargā arī banku noguldījumu garantiju sistēmas, jo tās attiecas tikai uz valūtu, nevis kriptoaktīviem, akcijām vai obligācijām.

3.8. Raugoties no ES perspektīvas, kad, iespējams, stāsies spēkā MiCA, būtu jānovērš pašlaik pārsvarā pastāvošais saskaņotības trūkums starp dalībvalstīm. Attiecībā uz nodokļiem dažādās dalībvalstīs tiek piemērotas atšķirīgas pieejas, tomēr daudzās valstīs no kriptoaktīvu peļņas gūtajai peļņai tiek piemērots kapitāla pieauguma nodoklis ar likmi no 0 līdz 50 %. Līdz ar digitālā finansējuma paketes (kuras mērķis ir regulēt finanšu tehnoloģijas) pieņemšanu 2020. gadā ES atzina digitālā finansējuma potenciālu inovācijas un konkurences ziņā, vienlaikus mazinot ar to saistītos riskus.

3.9. EESK aicina izstrādāt efektīvu regulatīvo un operatīvo sistēmu, lai uzlabotu kriptoaktīvu darījumu un ar tiem saistīto nodokļu kontroli. Atzīstot problēmas, ko rada kriptoaktīvu centralizētas kontroles trūkums, to pseidoanonimitāte, novērtēšanas grūtības, hibrīdiezīmes un pamatā esošās tehnoloģijas straujā attīstība, EESK tomēr uzskata, ka nodokļu saistību izpilde, pamatojoties uz simetrisku pieeju, ir sasniedzama. Nesenā pētījumā⁽¹⁸⁾ tika ziņots, ka 2020. gadā ES kopējais nodokļu ieņēmumu potenciāls saistībā ar *Bitcoin* kapitāla pieaugumu bija 850 miljoni EUR; tas norāda uz ievērojamo iespējamo nodokļu pieaugumu, ko var gūt šajā nozarē. Tas, protams, nozīmē, ka ienākumi, kas gūti no kriptoaktīviem, būtu jāapliek ar nodokļiem tāpat kā tradicionālie finanšu instrumenti. Lai to nodrošinātu, atkal ir nepieciešama nodokļu saistību pienācīga izpilde, pamatojoties uz pienācīgu ziņošanu un piekļuvi datiem, kas tiek sniegti nodokļu administrācijām. Papildu ieguvums, ko sniegtu uzlabota uz peļņu orientētas pārdošanas izsekojamība reālajā laikā, būtu PVN iekasēšanas procesa uzlabošana.

3.10. Ir lietderīgi norādīt, ka daži kriptoaktīvi var tikt kvalificēti kā finanšu instrumenti saskaņā ar Finanšu instrumentu tirgu direktīvu II (FITD II) vai kā elektroniskā nauda saskaņā ar E-naudas direktīvu (EMD), vai kā naudas līdzekļi saskaņā ar Maksājumu pakalpojumu direktīvu 2 (PSD 2). Problēma ir tā, ka dažas dalībvalstis ir ieviesušas īpašus noteikumus valsts līmenī attiecībā uz kriptoaktīviem, kas neietilpst spēkā esošajos ES noteikumos, tādējādi radot regulējuma sadrumstalotību. Tas kropļo konkurenci vienotajā tirgū, apgrūtinot kriptovalūtu pakalpojumu sniedzējiem iespēju paplašināt savu darbību pāri robežām, izraisot regulējuma arbitražu.

3.11. Lai arī EESK piekrīt, ka ir vēlams izmantot holistisku pieeju, kas vērsta gan uz kriptoaktīviem, kurus varētu kvalificēt kā esošos finanšu instrumentus, gan uz kriptoaktīviem, uz kuriem regulatīvais perimetrs pašlaik neattiecas, tā stingri iesaka iestādēm ievērot principu "vienāda darbība, vienādi riski, vienādi noteikumi". Tāpēc tad, kad uzņēmumi veic darījumus ar kriptoaktīviem un tajos ir jāsedz riski, kas ir līdzīgi tiem, kuri rodas tradicionālajos darījumos, ir jāpiemēro spēkā esošais tiesiskais regulējums. EESK uzskata, ka tas ir nepieciešams, lai novērstu asimetriju starp analogiem pakalpojumiem un aktīviem, uz kuriem tehnisku apstākļu dēļ varētu attiekties dažādas sistēmas. Turklāt pēc jebkādas inovācijas kriptoaktīvu jomā ir jāseko efektīvai regulatīvai reakcijai, lai mazinātu riskus.

3.12. Visbeidzot, kriptoaktīvu un ar tiem saistīto izraces darbību ietekme uz vidi ir ārkārtīgi svarīga, ņemot vērā ES saistības klimata jomā, kas ir daļa no Eiropas zaļā kursa. Nesenā pētījumā, ko veica Nīderlandes Centrālā banka (2021), norādīts, ka *Bitcoin* tīkla oglekļa dioksīda pēda palielinās, un kopējais tīkla elektroenerģijas patēriņš ir salīdzināms ar elektroenerģijas patēriņu Nīderlandē, un tā rezultātā vides izmaksas ir 4,2 miljardi EUR⁽¹⁹⁾. Tomēr, iespējams, ir lietderīgi

⁽¹⁸⁾ Thiemann, A. (2021), *Cryptocurrencies: An empirical View from a Tax Perspective*, JRC Working Papers on Taxation and Structural Reforms Nr. 12/2021, Eiropas Komisija, Kopīgais pētniecības centrs, Seviļa, JRC12610.

⁽¹⁹⁾ Trespalacios, J.P., un Dijk, J., "The carbon footprint of bitcoin, De Nederlandsche Bank", DNB Analysis Series, 2021.

salīdzināt pasaules banku nozares elektroenerģijas patēriņu. Šajā saistībā EESK norāda, ka jaunās DLT, piemēram, blokķēde, acīmredzot tiek izmantotas, lai nodrošinātu ilgtspējīgu infrastruktūru virzībai uz nākotni ar zemu oglekļa dioksīda emisiju līmeni. Tomēr pagaidām nav konkrētu pierādījumu, kas liecinātu, ka tas tā tiešām ir. Pozitīvi ir tas, ka enerģētikas nozares inovatori cenšas izmantot DLT tehnoloģiju, lai palīdzētu decentralizēt enerģijas sadali, kontrolēt energotīklus, izmantojot viedlīgumus, un sniegt pieprasījuma reakcijas pakalpojumus, kas saistīti ar elektroenerģijas izmantošanu un piegādes prognozēm.

4. Iespējas, kas izriet no kriptotaktīviem

4.1. Ņemot vērā iepriekš minētos riskus, nav skaidrs, vai kriptovalūtas kādreiz kļūs par plaši izplatītu maiņas darījumu līdzekli. Tomēr nav nepamatoti paredzēt, ka trūkumus, kas raksturo kriptotaktīvus – piemēram, apstrādes jaudas trūkumus un ļoti lielo enerģijas patēriņu to izracē – var novērst, attīstot tehnoloģijas nākotnē. To pašu varētu teikt par saistītajiem noziedzīgo darbību un nelikumīgi iegūto līdzekļu legalizēšanas riskiem, jo nelegālo kriptovalūtu darījumu apjoma daļa samazinājās no 0,62 % 2020. gadā līdz 0,15 % 2021. gadā ⁽²⁰⁾, un tiesībsargāšanas iestādes arvien labāk izseko un konfiscē nelegālās kriptovalūtas. Ņemot to vērā, EESK norāda, ka kopš EK Finanšu tehnoloģijas rīcības plāna publicēšanas 2018. gada martā Komisija ir apsvērusi gan kriptotaktīvu radītās iespējas, gan problēmas.

4.2. Tā kā ir jānodrošina stabils tiesiskais regulējums attiecībā uz kriptotaktīviem, kā izklāstīts Komisijas priekšlikumā ⁽²¹⁾, EESK uzskata, ka blokķēde kā galvenā kriptotaktīvu pamattehnoloģija varētu ievērojami palīdzēt novērst pastāvošos riskus. Potenciālie ieguvumi no blokķēdes sniedzas no reāllaika darījumiem, kas ļauj samazināt risku un labāk pārvaldīt kapitālu, līdz labākai regulatīvajai efektivitātei, piemēram, izmantojot blokķēdi principam “pazīsti savu klientu” (KYC) vai nelikumīgi iegūto līdzekļu legalizācijas novēršanas pārbaudēm. Turklāt blokķēde uzlabo arī kiberdrošību, ņemot vērā to, ka uz blokķēdēm balstītas ekosistēmas uzlaušanai būtu nepieciešami ārkārtīgi lieli tīkla un skaitļošanas jaudas resursi. Pastāv arī milzīgs integrācijas potenciāls ar citām jaunām tehnoloģijām, piemēram, mākslīgo intelektu un lietu internetu, lai atbalstītu kriptotaktīvu tehnoloģiju.

4.3. Kā minēts iepriekš, nopietna problēma saistībā ar kriptotaktīviem ir pārredzamības un informācijas trūkums, kā rezultātā tiek iegūti gan pseidoanonīmi, gan nepilnīgi nodokļu dati. Turpmāka tehnoloģiju attīstība var palīdzēt novērst pastāvošos ierobežojumus, tādējādi uzlabojot pārredzamību un nodokļu iestādēm nosūtīto datu kvalitāti atbilstības nodrošināšanas nolūkā un novēršot krāpšanu nodokļu jomā un nelikumīgus darījumus. Turklāt risinājums varētu būt arī blokķēdes un mākslīgā intelekta sinerģija, jo blokķēdes tehnoloģija nodrošina augstas kvalitātes datus mākslīgā intelekta lietotnēm, pārredzamus modeļus salīdzinošajiem pētījumiem un nodrošina automatizēta nodokļu novērtējuma integrātī.

4.4. Blokķēdes turpmākā tehnoloģiskā attīstība varētu arī motivēt bankas sadarboties blokķēdes ekosistēmā, ļaujot tām dalīties informācijā un pieredzē ar plašāku blokķēdes kopienī, izmantojot uz blokķēdi balstītu platformu. Šāda infrastruktūra varētu piedāvāt pilnībā integrētu kompleksu tirdzniecības, norēķinu un glabāšanas pakalpojumu digitālajiem aktīviem, kas balstīts uz blokķēdi. Tas varētu arī nodrošināt drošu vidi digitālo aktīvu emitēšanai un tirdzniecībai un dot iespēju tokenizēt esošos vērtspapīrus un nebanku aktīvus, lai iepriekš netirgojamus aktīvus padarītu tirgojamus.

4.5. Protams, lai to panāktu, ir vajadzīgs stingrs tiesiskais regulējums. Tomēr tiesiskajam regulējumam jābūt konsekventam visās jurisdikcijās, ne tikai ES. Lai aizsargātu patērētājus, ES un ārpus tās būtu jānosaka standarti, kuru pamatā ir vienlīdzīgu konkurences apstākļu principi. Šajā saistībā EESK atbalsta regulu par līdzekļu pārvedumiem (TFR), lai arī dažos aspektos tā sniedzas tālāk nekā tradicionālo finanšu darījumu gadījumā. Tomēr vienlaikus EESK atbalsta inovāciju Eiropas Savienībā, un ir svarīgi, lai parastie produkti, kuru pamatā ir blokķēdes tehnoloģija un kuri nav finansiāla rakstura, tiktu uzskatīti par to fiziskajiem partneriem, nevis finanšu instrumentiem, ievērojot principu “vienāda darbība, vienāds risks, vienādi noteikumi”.

⁽²⁰⁾ The Chainalysis 2022 Crypto Crime Report.

⁽²¹⁾ Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par kriptotaktīvu tirgiem un ar ko groza Direktīvu (ES) 2019/1937, COM(2020) 593 final.

4.6. Pēdējais apsvērumš attiecas uz iespējamu digitāla euro ieviešanu. Būtu skaidri jānorāda, ka digitālais euro ir nevis kryptoaktīvs, bet gan vēl viens euro veids ⁽²²⁾. Digitāls euro ļautu ES iedzīvotājiem veikt digitālos maksājumus visā eurozonā, tāpat kā viņi var izmantot skaidru naudu fiziskiem maksājumiem. Protams, pastāv argumenti par labu digitāla euro ieviešanai un argumenti pret to, taču šķiet, ka tas ir loģisks solis, jo maksājumi kļūst arvien digitalizētāki. Tas ir būtiski divu galveno iemeslu dēļ: digitāls euro varētu zināmā mērā neitralizēt ASV stabilo monētu tirgus dominējošo stāvokli, un ir svarīgi, lai ECB turpinātu uzraudzīt norises kryptoaktīvu jomā un to iespējamo ietekmi uz monetāro politiku, kā arī riskus, ko kryptoaktīvi var radīt tirgus infrastruktūras un maksājumu raitai darbībai, kā arī finanšu sistēmas stabilitātei.

Briselē, 2022. gada 22. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

⁽²²⁾ Sk. pašiniciatīvas atzinumu par tematu "Digitālais euro".

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Veselības nozares darbinieku un veselības aprūpes stratēģija Eiropas nākotnei”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2022/C 486/06)

Ziņotājs: **Danko RELIĆ**Līdzziņotāja: **Zoe TZOTZE-LANARA**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializēta nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	6.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	194/4/3

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK stingri atbalsta principu, ka spēcīgas un noturīgas veselības aprūpes sistēmas var nodrošināt un attīstīt tikai izglītots, kvalificēts un motivēts veselības aprūpes personāls, kam ir būtiska nozīme veiksmīgas veselības aizsardzības politikas īstenošanā, un tāpēc tas ir būtiski svarīgs virzībā uz cilvēku vērstiem veselības pakalpojumiem visiem un “tiesībām uz veselību”, kā ieteikts konferencē par Eiropas nākotni, garantējot visiem Eiropas iedzīvotājiem vienlīdzīgu un ilgtspējīgu piekļuvi cenas ziņā pieejamai, profilaktiskai, ārstnieciskai un kvalitatīvai veselības aprūpei.

1.2. EESK atzinīgi vērtē iniciatīvu par ES līmeņa rīcību, lai stiprinātu ilgtermiņa aprūpi un pirmsskolas izglītību un aprūpi, kā paredzēts Eiropas sociālo tiesību pilārā, kas veicinās augstas kvalitātes, pieklūstamus, vienlīdzīgus un cenas ziņā pieejamus aprūpes pakalpojumus un palīdzēs stiprināt dzimumu līdztiesību un sociālo taisnīgumu.

1.3. EESK aicina aprūpes jomā īstenot pārveidojošu pieeju, kas vērsta uz cilvēkiem, viņu tiesībām un vajadzībām, tostarp veicinot viņu līdzdalību attiecīgajās diskusijās, apspriedēs un lēmumos. Tā mudina Komisiju rīkoties vērienīgi un izstrādāt aprūpes stratēģiju, kas veselības aprūpē un ilgtermiņa aprūpē var veicināt kohēziju un augšupēju konvergenci starp dalībvalstīm un to iekšienē.

1.4. Eiropas Aprūpes garantija var nodrošināt, lai ikvienam ES iedzīvotājam visa mūža garumā būtu piekļuve kvalitatīviem un cenas ziņā pieņemamiem veselības un aprūpes pakalpojumiem, novērst aprūpes trūkumus un veicināt pienācīgus darba nosacījumus, nodrošinot apmācību iespējas. Efektīvas resursu izmantošanas priekšnoteikums ir atbalsts neoficiālās aprūpes sniedzējiem un to labāka atzišana, kā arī politika, kas vērsta uz to, lai risinātu problēmas, kas saistītas ar apmaksātu un neapmaksātu neoficiālo aprūpi.

1.5. Tā kā efektīvi, pārskatatbildīgi un pienācīgi finansēti sabiedriskie pakalpojumi joprojām ir svarīgi, lai nodrošinātu vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīvai aprūpei, EESK aicina Eiropas Savienību nodrošināt papildināmību starp visiem aprūpes pakalpojumu sniedzējiem, pamatojoties uz solidaritāti, veicināt ieguldījumus sabiedriskajos pakalpojumos, sociālajā ekonomikā un atbalstīt sociālās ekonomikas dalībniekus aprūpes nozarē.

1.6. Darbaspēka plānošanā jāņem vērā digitālo tehnoloģiju attīstība, jo inovācija šajās jomās paver iespējas radīt jaunu darba vidi un apstākļus, kādos tiek sniegta aprūpe, un ir vajadzīgas jaunas prasmes. Lai novērstu digitālo plaisu un digitālo nabadzību, ir svarīgi atbalstīt ilgtermiņa aprūpes pakalpojumu digitalizāciju.

1.7. EESK ierosina atjaunināt rīcības plānu veselības un aprūpes darbaspēkam Eiropas Savienībā ⁽¹⁾. Lai uzlabotu piekļuvi šiem pakalpojumiem un to kvalitāti, ir būtiski svarīgi attīstīt integrētu veselības aprūpes darbaspēka plānošanu un prognozēšanu, kā arī pielāgot veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes darbaspēka prasmes. Ar atjauninātu plānu varētu nodrošināt labāku datu vākšanu, izmantojot digitalizācijas potenciālu visā ES, un izstrādāt metodes, lai labāk prognozētu darbaspēka un prasmju vajadzības.

1.8. EESK uzsver, ka tiesības uz mobilitāti ir jāievēro visā Eiropas Savienībā. Pārrobežu mobilitāte piešķir papildu dimensiju darbaspēka plānošanai, tāpēc noderīgs ilgtermiņa infrastruktūras elements būtu Eiropas veselības aprūpes darbaspēka uzraudzības dienesta izveide, kas palīdzētu dalībvalstīm izveidot un uzturēt plānošanas struktūras, un koordinēt plānošanas pārrobežu aspektus.

1.9. Sociālais dialogs, kurā iesaistītas valdības, darba devēji un darba ņēmēji, kā arī viņus pārstāvošās organizācijas, ir svarīgs, lai izveidotu pārveidojošu aprūpes stratēģiju un noturīgas veselības un aprūpes sistēmas ES; aprūpes sniedzēji un saņēmēji jāiekļauj iekļaujošas, noturīgas, dzimumu ziņā līdztiesīgas aprūpes un veselības ekosistēmas shēmā.

2. Vispārīgas piezīmes par aprūpes jomu

2.1. Ilgtermiņa aprūpe, kas ir būtiski svarīga ES iedzīvotāju sociālajai aizsardzībai un labklājībai, ietver vairākus pakalpojumus un palīdzību cilvēkiem, kuriem ir ilgstoša garīga un/vai fiziska nestabilitāte un/vai invaliditāte, kuri ir atkarīgi no palīdzības ikdienas dzīvē un/vai kuriem nepieciešama pastāvīga aprūpe, ko sniedz profesionāli vai neprofesionāli atalgoti/neatalgoti aprūpes pakalpojumu sniedzēji mājās vai aprūpes iestādēs ⁽²⁾.

2.2. Covid-19 pandēmija bija smags pārbaudījums aprūpes sistēmu noturībai un piemērotībai visā ES, norādot uz strukturālām problēmām, piemēram, nepietiekamu finansējumu un nepietiekamu darbinieku skaitu daudzās valstīs, kas var pasliktināties pašreizējo ekonomisko/politisko problēmu, inflācijas, nenoteiktības un enerģētikas krīzes dēļ.

2.3. Eiropas sociālo tiesību pilārā ir nostiprinātas tiesības uz aprūpi un ikviena cilvēka tiesības piekļūt kvalitatīviem oficiālās aprūpes pakalpojumiem, pamatojoties uz vajadzībām. Jaunajā Eiropas aprūpes stratēģijā, par kuru Komisijas priekšsēdētāja *Von der Leyen* paziņoja savā 2021. gada runā par stāvokli Savienībā, ir iekļauti divi Padomes ieteikumi par bērnu aprūpi (Barselonas mērķrādītāju pārskatīšana) un ilgtermiņa aprūpi. Eiropas Parlaments ir ieteicis uzlabot aprūpi mūža garumā, pamatojoties uz aprūpes saņēmēju un sniedzēju vajadzībām, mudinot Komisiju atbalstīt dalībvalstis kvalitatīvu aprūpes pakalpojumu izstrādē ⁽³⁾.

⁽¹⁾ Eiropas Komisija 2012. gadā publicēja rīcības plānu ES veselības aprūpes darbaspēkam.

⁽²⁾ Eiropas Komisija, Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības ĢD, (2014), "Adequate social protection for long-term care needs in an ageing society: report jointly prepared by the Social Protection Committee and the European Commission", Publikāciju birojs (<https://data.europa.eu/doi/10.2767/32352>), 14. lpp.

⁽³⁾ Eiropas Parlamenta 2018. gada 15. novembra rezolūcija par aprūpes pakalpojumiem Eiropas Savienībā dzimumu līdztiesības uzlabošanai (https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0464_LV.html).

2.4. EESK ir pieņēmusi vairākus atzinumus par aprūpes nodrošināšanu ES⁽⁴⁾, uzsverot nepieciešamību ieguldīt augsti kvalitatīvā, ilgtspējīgā un visiem pieklūstamā aprūpē, kā arī mazināt bērnu aprūpes un ilgtermiņa aprūpes nepilnības. Tā ir konstatējusi trūkumus aprūpes nodrošināšanā visiem; “šie trūkumi izpaužas kā piedāvāto pakalpojumu dažādība un sadrumstalotība, šo pakalpojumu nepietiekams regulējums, grūtības koordinēt pārvaldības līmeņus, sociālo un veselības aprūpes pakalpojumu koordinācijas problēmas, pieaugošā pakalpojumu komercializācija un nepieciešamība pēc preventīvās politikas un pasākumiem”; iebilstot pret stereotipiem un cita veida diskrimināciju pret vecāka gadagājuma cilvēkiem, EESK ir aicinājusi nodrošināt uz cilvēkiem vērstu aprūpi ar digitalizācijas atbalstu. Šajā saistībā EESK iesaka pilnībā ieviest digitalizāciju, lai samazinātu nevajadzīgo administratīvo slogu aprūpes darbiniekiem un izmantotu labākos lietpratīga regulējuma sasniegumus.

3. Pārveidojoša pieeja aprūpei

3.1. Efektīvai Eiropas aprūpes stratēģijai ir vajadzīga apņemšanās virzīties uz pārveidojošu un vērienīgu pieeju, kuras centrā ir cilvēki un viņu pamattiesības un vajadzības, kura nodrošina viņu līdzdalību konsultācijās un lēmumu pieņemšanā un kura var veicināt kohēziju un augšupēju konvergenci dalībvalstīs un starp tām.

3.2. Eiropas Aprūpes garantija, kas apliecinātu šādu pārveidi, nodrošinātu, lai ikvienam ES iedzīvotājam visa mūža garumā būtu pieejami kvalitatīvi aprūpes pakalpojumi par pieņemamu cenu, un sniegtu dalībvalstīm saskaņotu sistēmu, lai nodrošinātu augstas kvalitātes pakalpojumus un mūžilgas aprūpes stratēģijas, kā arī uzlabotu darba nosacījumus un apmācības iespējas aprūpētājiem un atbalstu neoficiālās aprūpes sniedzējiem.

3.3. Liela mēroga ieguldījumi aprūpes ekonomikā un infrastruktūrā ir nepieciešami, lai īstenotu pārveidojošu pieeju, kas novērstu pastāvīgās nepilnības aprūpes jomā, līdz 2035. gadam potenciāli radot gandrīz 300 miljonus darbvieta, kas arī veicinātu dzimumu līdztiesību un sieviešu piekļuvi darba tirgiem⁽⁵⁾.

3.4. Lai gan dalībvalstīs ir dažādi modeļi, efektīviem, pārskatatbildīgiem un pienācīgi finansētiem sabiedriskajiem pakalpojumiem joprojām ir būtiska nozīme, lai nodrošinātu vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīvai aprūpei, kā arī lai atbalstītu neapmaksātas aprūpes sniedzējus, jo īpaši sievietes. EESK uzsver, ka ir maksimāli jāpalielina papildināmība un sinerģija starp visiem aprūpes un veselības pakalpojumu sniedzējiem gan publiskajā, gan privātajā sektorā (peļņas un bezpeļņas), lai panāktu pieejamību visiem⁽⁶⁾, ņemot vērā paraugpraksi un pozitīvos piemērus dalībvalstīs un vienlaikus ievērojot valstu īpatnības un atšķirības.

3.5. Privatizācijas tendences un tirgus virzītas prakses, piemēram, riska atlase un peļņas palielināšana aprūpē un veselībā, var palielināt nevienlīdzību, ietekmējot visneaizsargātākos cilvēkus, kuru aprūpes vajadzības nav izpildītas. Pamatojoties uz solidaritāti, valstu kompetenču ievērošanu un subsidiaritāti, ilgtermiņa aprūpes un bērnu aprūpes jomā ES un dalībvalstu līmenī ir vajadzīgas spēcīgas sociālās aizsardzības sistēmas un sabiedriskie pakalpojumi, sociālie ieguldījumi un sociālās ekonomikas dalībnieki, piemēram, savstarpējās apdrošināšanas sabiedrības, lai nodrošinātu optimālu, profesionāli apmācītu aprūpētāju sniegtu aprūpi kopienās un mājās⁽⁷⁾.

3.6. ES struktūrfondus un investīciju fondus var izmantot, lai atbalstītu ieguldījumus aprūpē. Veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes jomā Komisijai Eiropas pusgada ietvaros būtu mērķtiecīgāk jāvirza konkrētām valstīm adresēti ieteikumi un vajadzības gadījumā jāpalīdz dalībvalstīm par prioritāti noteikt pienācīgu finansējumu, to uzskatot par produktīvu ieguldījumu, nevis ekonomisku slogu.

⁽⁴⁾ OV C 129, 11.4.2018., 44. lpp.; OV C 487, 28.12.2016., 7. lpp.; OV C 204, 9.8.2008., 103. lpp.; brošūra un EESK atzinums par tematu “Vecāka gadagājuma cilvēkiem paredzēti mūsdienīgi pakalpojumi – ekonomiskās, tehnoloģiskās un sociālās pārmaiņas” (OV C 240, 16.7.2019., 10. lpp.); EESK atzinums par tematu “Ceļā uz jaunu aprūpes modeli vecāka gadagājuma cilvēkiem: Covid-19 pandēmijā gūtā pieredze” (OV C 194, 12.5.2022., 19. lpp.).

⁽⁵⁾ Addati, L., Cattaneo, U., un E. Pozzan. (2022. gada ziņojums) “Care at Work: Investing in Care Leave and Services for a More Gender Equal World of Work”, SDO, Ženēva (https://www.ilo.org/global/topics/care-economy/WCMS_838653/lang-en/index.htm).

⁽⁶⁾ <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-HIS-SDS-2018.53>

⁽⁷⁾ EESK atzinums par tematu “Sociālo ieguldījumu ietekme uz nodarbinātību un publiskajiem budžetiem”, OV C 226, 16.7.2014., 21. lpp.

4. Darba nosacījumi, problēmas un nodarbinātības potenciāls

4.1. Aptuveni 6,3 miljoni cilvēku ES strādā ilgtermiņa aprūpes nozarē, bet 44 miljoni cilvēku bieži sniedz neoficiālo ilgtermiņa aprūpi radniekiem vai draugiem, kas ir viena no vistraucāk augošajām nozarēm pasaulē⁽⁸⁾. Paredzams, ka līdz 2030. gadam tiks radīti līdz 7 miljoniem darbvietu asociētajiem veselības aprūpes speciālistiem un aprūpes darbiniekiem⁽⁹⁾.

4.2. Galvenās problēmas aprūpes nozarē ietver darbinieku trūkumu, nevilinošus un prasīgus darba apstākļus, darbaspēka novecošanu un nepietiekamu finansējumu, jo 2008. gada ekonomikas krīzes laikā dalībvalstīs dažādos apmēros tika samazināts sociālais un veselības aprūpes budžets⁽¹⁰⁾. Gandrīz visās ES valstīs darbvietu skaita pieaugums atpaliek no augoša pieprasījuma; tas izskaidrojams ar garīgi un fiziski smagajiem apstākļiem, kuru dēļ aprūpes darbinieki pamet nozari – šo tendenci saasināja pandēmija, tieši ietekmējot gan aprūpes saņēmēju, gan tās sniedzēju veselību un drošību.

4.3. Pārveidojošai pieejai būtu jāveicina dzimumu līdztiesība, ņemot vērā to, ka sievietes veido vairāk nekā 80 % no aprūpes nozares darbaspēka, ir galvenās aprūpētājas un aprūpes saņēmējas oficiālā un neoficiālā vidē⁽¹¹⁾ un vidēji ir vecākas par ES kopējo darbaspēku. Tā kā sievietes uzņemas lielāko daļu aprūpes pienākumu ģimenē, pieejami un cenas ziņā pieņemami pirmsskolas izglītības un aprūpes (ECEC) un ilgtermiņa aprūpes pakalpojumi ļautu lielākam skaitam sieviešu iesaistīties darba tirgū. Tiesības uz vismaz piecām aprūpētāju atvaļinājuma dienām gadā, kas ieviestas ar Darba un privātās dzīves līdzsvara direktīvu, sniegs zināmu atbalstu neformālajiem aprūpētājiem, kuri cenšas līdzsvarot darbu un aprūpes pienākumus. Tomēr pienācīga apmaksāta atvaļinājuma trūkums liedz pilnībā izmantot direktīvas noteikumus par šīm tiesībām un var palielināt dzimumu nevienlīdzību.

4.4. Daudzās ES valstīs atalgojums šajā nozarē ir zemāks par vidējo, neraugoties uz smagajiem darba apstākļiem, īpašajām prasībām attiecībā uz prasmēm / kompetencēm un kvalifikāciju, kā arī augstajiem darba aizsardzības riskiem⁽¹²⁾. Vairākās dalībvalstīs apvienību veidošana, darba koplīgumu slēgšana, apmierinātība ar darbu un darbinieku / lietotāju attiecība ir zemā līmenī; cita starpā pandēmija atklāja individuālo aizsardzības līdzekļu nepietiekamu nodrošināšanu.

4.5. Neatalgota neoficiālā aprūpe jeb ģimenes aprūpe ir ilgtermiņa aprūpes nodrošināšanas stūrakmens Eiropā, taču aprūpe mājās un kopienā balstīta aprūpe daudzās valstīs joprojām ir nepietiekami attīstīta un grūti piekļūstama⁽¹³⁾. Ņemot vērā neoficiālās aprūpes sniegšanas ietekmi uz svarīgākajiem dzīves aspektiem, EESK stingri iesaka izstrādāt politiku, kas veicinātu neoficiālās aprūpes "formalizāciju", atbalstītu neoficiālos aprūpētājus un sekmētu resursu efektīvu izmantošanu.

⁽⁸⁾ Eurofound (2020), "Ilgtermiņa aprūpes darbaspēks: nodarbinātība un darba apstākļi", Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga (<https://www.eurofound.europa.eu/nb/publications/customised-report/2020/long-term-care-workforce-employment-and-working-conditions>).

⁽⁹⁾ Barslund, Mikkel et. al (2021). Pētījums "Policies for long-term Carers" (2021), Brisele, Eiropas Parlaments ([https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/695476/IPOL_STU\(2021\)695476_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/695476/IPOL_STU(2021)695476_EN.pdf)).

⁽¹⁰⁾ https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0011/186932/12-Summary-Economic-crisis-health-systems-and-health-in-Europe.pdf

⁽¹¹⁾ Eiropas Komisija, Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības ģenerāldirektorāts, "Ilgtermiņa aprūpes ziņojums: tendences, problēmas un iespējas novecojošā sabiedrībā", (2021) I sējums, 3. nodaļa, Publikāciju birojs, 12. un 28. lpp. (<https://data.europa.eu/doi/10.2767/677726>).

⁽¹²⁾ Sk. 11. zemsvērtas piezīmi, 68.–70. lpp.

⁽¹³⁾ Eiropas Komisija, Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības ģenerāldirektorāts, (2018) Zigante V., "Informal care in Europe: exploring formalisation, availability and quality", Publikāciju birojs (<https://data.europa.eu/doi/10.2767/78836>). Spasova, S., et al (2018). Challenges in long-term care in Europe. Pētījums par valstu politiku, Eiropas Sociālās politikas tīkls (ESPN), Brisele: Eiropas Komisija (<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8128&furtherPubs=yes>).

4.6. EESK pauž bažas par plaši izplatīto nestabilo aprūpes darbu, ko veic nedeklarēti, māsasaimniecībā dzīvojoši mājas aprūpes speciālisti, galvenokārt sievietes, kas lielākoties pārstāv migrantu grupas vai mobilo iedzīvotāju kategorijas. Šīs pelēkās zonas situāciju saasina oficiālās aprūpes pieejamības trūkums un ekonomiska nepieciešamība, tāpēc ir vajadzīga saskaņota kohēzijas politikas pieeja, pienācīgu uzmanību pievēršot prasmju sertifikācijai, legalizācijai un/vai uzturēšanās atļauju procedūrām.

4.7. Augot pieprasījumam pēc ilgtermiņa aprūpes, nozare gūs labumu no augstākām un stimulējošākām algām, efektīvas kolektīvās pārstāvības un sarunām par kopīgumu slēgšanu, kā arī no plašākas apmācības. Publiskais finansējums, kas izmantots darba nosacījumu uzlabošanai (piemēram, ar publiskā iepirkuma prasībām), var palīdzēt mazināt darbinieku trūkumu un nodrošināt augstas kvalitātes ilgtermiņa aprūpi. Lai atjaunotu nozari, būtiski svarīga ir profesionalizācija, kvalitātes noteikšana un kvalitātes novērtēšanas/mērīšanas standartu izstrāde, kā arī standartu saskaņošana visās dalībvalstīs ⁽¹⁴⁾.

5. Citas piezīmes

5.1. Pandēmija daudzās dalībvalstīs atklāja sadrumstalotību un izkliedētību, jo īpaši attiecībā uz nodrošināšanas un finansēšanas pienākumiem daudzās dalībvalstīs, liecinot par nepieciešamību labāk integrēt veselības aprūpes un valsts aprūpes sistēmas ⁽¹⁵⁾, kurām ir vislabākās iespējas gūt rezultātus attiecībā uz piekļuves nodrošināšanu visiem un efektivitāti.

5.2. Viens no galvenajiem jaunajiem izaicinājumiem, kas liek saskaņot pasākumus jaunajā aprūpes stratēģijā, attiecas uz nepieciešamību ar profilakses palīdzību novērst un risināt garīgās veselības problēmas, ko izraisa pandēmija un arvien biežāki garīgās veselības traucējumi (piemēram, demence) sabiedrības novecošanās dēļ.

5.3. Nesenā pieredze saistībā ar Covid-19 profilaksi un kontroli ilgtermiņa aprūpes iestādēs liecina ⁽¹⁶⁾, ka ir svarīgi ieviest efektīvu novērtēšanu un rezultātu un racionalizētu ārēju uzraudzību un pārbaudi gan publiskajās, gan privātās aprūpes struktūrās, lai novērstu ļaunprātīgu izmantošanu un garantētu drošību un kvalitāti, it īpaši neaizsargātām grupām, vecāka gadagājuma cilvēkiem un bērniem, izmantojot dalībvalstu pašreizējo labo praksi.

5.4. Lai aprūpes stratēģija dalībvalstu līmenī būtu veiksmīga, ir svarīgi izstrādāt standartizētus ES mēroga datu vākšanas un ilgtermiņa aprūpes rādītājus, tostarp ziņošanas prasības un regulārus pārskatus, kas jāveic, izmantojot efektīvas un racionālas procedūras. Atbilstīgai bērnu aprūpes nodrošināšanai jo īpaši ir vajadzīgi kvantitatīvi un kvalitatīvi mērķrādītāji, lai novērtētu progresu un sasniegtu, un pārsniegtu Barselonas mērķrādītājus.

5.5. Lai novērstu digitālo plaisu, ir svarīgi atbalstīt ilgtermiņa aprūpes pakalpojumu digitalizāciju. Īpaša uzmanība jāpievērš piekļūstamībai, atbalsta sistēmām, digitālās pratības uzlabošanai un digitalizācijai darba kvalitātes, prasmju uzlabošanas un jaunu diagnostikas, uzraudzības un ārstēšanas metožu nolūkā.

⁽¹⁴⁾ Sk. 11. zemsīvītras piezīmi, 3. nodaļa.

⁽¹⁵⁾ Eiropas Komisija, Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības GD, (2014), "Adequate social protection for long-term care needs in an ageing society: report jointly prepared by the Social Protection Committee and the European Commission", Publikāciju birojs (<https://data.europa.eu/doi/10.2767/32352>), 36. lpp., un Eiropas Veselības un ilgtspējīgas attīstības komisija (2021), "Drawing light from the pandemic: a new strategy for health and sustainable development. A review of the evidence" (https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0015/511701/Pan-European-Commission-health-sustainable-development-eng.pdf).

⁽¹⁶⁾ Danis, K., Fonteneau, L., et al., (2020). "High impact of COVID-19 in long-term care facilities: suggestion for monitoring in the EU/EEA", Euro Surveillance : European Communicable Disease Bulletin, 25(22) (<https://doi.org/10.2807/1560-7917.ES.2020.25.22.2000956>).

5.6. EESK nosoda Krievijas Federācijas kara noziegumus Ukrainā, kuri vērsti pret aprūpes un veselības darbiniekiem, pacientiem, bērniem, slimnīcām un citām iestādēm; līdztekus nāves gadījumiem un ievainojumiem šī agresija smagi ietekmē Ukrainas veselības un aprūpes sistēmu, radot vajadzību pēc mērķtiecīgas palīdzības un atbalsta pasākumiem – ņemot vērā arī to, ka krīze Ukrainā izplatās visur un skar daudzus sociālās un ekonomiskās vides aspektus.

5.7. Sociālais dialogs, kurā piedalās valdības, darba devēji un darba ņēmēji, kā arī viņus pārstāvošās organizācijas, ir svarīgs pārveidojošai aprūpes stratēģijai un noturīgām veselības sistēmām ES; ir svarīgi, lai tie, kas saņem un sniedz aprūpi, ir iekļauti iekļaujošākas, noturīgākas un dzimumu līdztiesības principam atbilstošākas aprūpes un veselības ekosistēmas veidošanā, iesaistot pilsonisko sabiedrību un citas ieinteresētās personas, piemēram, baznīcu un filantropiju.

6. Vispārīgas piezīmes par veselības aprūpes darbaspēku

6.1. Laba veselības aprūpe ir stabilas, drošas un pārtikušas sabiedrības balsts, un tās organizēšana ir valdības pienākums. Daudzās valstīs ir ierasts paļauties uz zemām izmaksām un ātru veselības aprūpes darbinieku pieņemšanu darbā no citām Eiropas valstīm. Tas vienkārši tiek atzīts kā fakts, to atstājot bez ievēribas.

6.2. EESK stingri atbalsta principu, ka spēcīgas un noturīgas veselības sistēmas var būt veidotas un attīstītas tikai ar izglītotiem, prasmīgiem un motivētiem veselības aprūpes speciālistiem, kas ir būtiski svarīgi, lai īstenotu veiksmīgu politiku veselības jomā un attiecīgi nodrošinātu veselības apdrošināšanu visiem un tiesības uz veselību. Konferences par Eiropas nākotni ieteikumu mērķis ir radīt "tiesības uz veselību", visiem Eiropas iedzīvotājiem garantējot vienlīdzīgu un visiem nodrošinātu piekļuvi cenas ziņā pieņemamai, profilaktiskai, ārstējošai un kvalitatīvai veselības aprūpei.

6.3. Eiropas veselības savienībai jāuzlabo ES līmeņa aizsardzība, profilakse, sagatavotība un reaģēšana uz apdraudējumiem cilvēku veselībai. Šajā kontekstā visu galveno iniciatīvu Eiropas veselības savienībā panākumi daudzējādā ziņā ir atkarīgi no kvalitatīva veselības aprūpes darbaspēka.

6.4. Vairākos atzinumos EESK ⁽¹⁷⁾ ir pievērsusies jautājumam par veselības aprūpes darbaspēku dažādos citos kontekstos un pasākumos. Īpaši pandēmijas laikā veselības aprūpes speciālisti strādāja frontes līnijās, demonstrējot izcilu solidaritāti visgrūtākajos laikos.

6.5. EESK atbalsta pasākumus, kas jāveic, lai padarītu darbvieta veselības aprūpes nozarē vilinošākas jauniešiem. Tas ir viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem, lai veselības aprūpes sistēmās radītu pietiekamu cilvēkresursu kapacitāti veselības aprūpes vajadzību apmierināšanai, veselības veicināšanai un slimību profilaksei.

6.6. Dalībvalstīm būtu jāstandartizē un pastāvīgi jāapmainās ar datiem par darbinieku skaitu, migrāciju, prasmēm un citām ar veselības aprūpes darbaspēku saistītām īpatnībām. Daudzi notikumi (Covid-19 pandēmija, zemestrīces, plūdi, Krievijas iebrukums Ukrainā utt.) pierāda ātras reaģēšanas nozīmi, jo īpaši krīzes situācijās.

6.7. Laikposmā no 2000. līdz 2017. gadam nodarbinātība veselības un sociālo pakalpojumu jomā ESAO valstīs palielinājās par 48 % ⁽¹⁸⁾. Tā kā sabiedrība noveco un mainās, pieaugs un mainīsies arī pieprasījums pēc veselības aprūpes pakalpojumiem – tiek lēsts, ka līdz 2030. gadam pieprasījums pēc veselības aprūpes darbiniekiem pasaulē gandrīz divkāršosies ⁽¹⁹⁾.

6.8. Pat pirms Covid-19 pandēmijas daudzās valstīs veselības aprūpes pamatpakalpojumu sniegšanas iespējas bija ierobežotas, jo pastāvīgi trūka veselības aprūpes darbinieku, un tiek prognozēts, ka līdz 2030. gadam pasaulē trūks 18 miljoni veselības aprūpes speciālistu ⁽²⁰⁾.

⁽¹⁷⁾ OV C 286, 16.7.2021., 109. lpp.; OV C 429, 11.12.2020., 251. lpp.; OV C 242, 23.7.2015., 48. lpp.; OV C 143, 22.5.2012.; OV C 18, 19.1.2011., 74. lpp.; OV C 77, 31.3.2009., 96. lpp.

⁽¹⁸⁾ [https://one.oecd.org/document/ECO/WKP\(2021\)43/en/pdf](https://one.oecd.org/document/ECO/WKP(2021)43/en/pdf)

⁽¹⁹⁾ Liu J. X., Goryakin Y., Maeda A., Bruckner T., Scheffler R. *Global health workforce labor market projections for 2030*, Human Resources for Health, 2017; 15:11 (<https://human-resources-health.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12960-017-0187-2>).

⁽²⁰⁾ https://www.who.int/health-topics/health-workforce#tab=tab_1

6.9. Ir svarīgi skaidri noteikt principus iespējamai prasmju un uzdevumu nodošanai vai apvienošanai (uzdevumu maiņa/prasmju kombinācija). Nepieciešams koordinēt iestādes, kas sagatavo veselības aprūpes darbaspēku, lai, savlaicīgi koriģējot uzņemšanas rādītājus un mācību programmas, pienācīgi reaģētu uz valsts veselības aprūpes sistēmas vajadzībām.

6.10. Pilnveidojot cilvēkresursus veselības un sociālās aprūpes jomā, būtu jāievēro koordinācijas, starpnozaru sadarbības un aprūpes integrācijas princips, lai panāktu kopīgo mērķi – nodrošināt iedzīvotājiem nepārtrauktu aprūpi saskaņā ar 24/7/365 modeli.

6.11. Īpaša uzmanība jāpievērš ārstēšanas pieejamībai vietējās kopienās, jo īpaši mazapdzīvotos apgabalos, attālos vai izolētos lauku apvidos un salās, kur aktīvāk jāizmanto mūsdienīgi transporta un telemedicīnas risinājumi.

7. Veselības aprūpes darbaspēka plānošana

7.1. EESK uzskata, ka veselības aprūpes darbaspēka plānošanai jābūt vērstai uz tādu profesionālās prakses apstākļu radīšanu, kas uzlabo aprūpes kvalitāti un pacientu drošību. Vienlaikus visos līmeņos ir jānodrošina kvalitatīvas apmācības iespējas.

7.2. Veselības aprūpes darbaspēka pārvaldība jāuzskata par stratēģiski svarīgu darbību visas valsts pārvaldes līmenī, kur galvenā loma ir dalībvalsts valdībai, un tā jāisteno daudznozaru veidā, ņemot vērā dažādas perspektīvas un prioritātes.

7.3. Veselības aprūpes darbaspēka pārvaldībai ir jāpievēršas visiem “profesionālu dzīves cikla” posmiem – no topošo studentu pieņemšanas darbā līdz pensionāru nodarbināšanai. Kandidātu atlases procesam attiecībā uz apmācību, nodarbinātību un paaugstināšanu amatā jābūt pārredzamam un taisnīgam, bez jebkādas diskriminācijas.

7.4. Plānojot veselības aprūpes darbaspēku, ir svarīgi ņemt vērā un skaidri atspoguļot iedzīvotāju un veselības aprūpes speciālistu vajadzības. Plānošanas un vadības procesos ir jāizstrādā metodes, ar kuru palīdzību ir iespējams noteikt visas profesionālu vajadzības, sākot ar darba apstākļiem, materiālajām tiesībām, izaugsmes iespējām, atbilstošu laiku un resursiem, kas paredzēti mācībām un pētniecībai, un beidzot ar ilgtspējīga līdzsvara nodrošināšanu starp personīgo un profesionālo dzīvi.

7.5. Veselības aprūpes darbaspēka plānošanai ir jāatspoguļo struktūras plānošana, taču arī darbības un procesi izvirzīto mērķu sasniegšanai – jānosaka, kas un cik konkrētā veidā ir jāsasniedz.

7.6. EESK ierosina atjaunināt rīcības plānu veselības un aprūpes darbaspēkam Eiropas Savienībā⁽²¹⁾. Lai uzlabotu piekļuvi šiem pakalpojumiem un to kvalitāti, ir būtiski svarīgi attīstīt integrētu veselības aprūpes darbaspēka plānošanu un prognozēšanu, kā arī pielāgot veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes darbaspēka prasmes.

7.7. Veselības aprūpes darbaspēka plānošanas procesā aktīvi jāiesaistās sociālajiem partneriem un visām ieinteresētajām pilsoniskās sabiedrības organizācijām. Nepieciešams noteikt attiecības starp dažādām profesionālajām grupām, konkrētām iedzīvotāju vajadzībām un konkrētu kompetenču sistēmu.

7.8. Lai aizsargātu tiesības un nodrošinātu pienācīgus stimulus veselības aprūpes speciālistiem, ir jākonstatē nevilinošas ģeogrāfiskās teritorijas vai darbības jomas, kurās trūkst cilvēkresursu. EESK ierosina Eiropas Komisijai izstrādāt ieteikumus par minimālo resursu proporciju uz vienu iedzīvotāju vienību vispārējai veselības aprūpei un ārkārtas situācijām, ņemot vērā ģeogrāfisko sadalījumu un vecuma profilu⁽²²⁾.

⁽²¹⁾ Eiropas Komisija 2012. gadā publicēja rīcības plānu ES veselības aprūpes darbaspēkam.

⁽²²⁾ CPME, *Policy on Health Workforce* (<https://www.cpme.eu/policies-and-projects/professional-practice-and-patients-rights/health-systems-and-health-workforce>).

7.9. Pamatojoties uz šiem ieteikumiem, ir svarīgi uzlabot starptautisko datu vākšanu, lai pēc iespējas saskaņotu datu kategorijas, konstatētu atšķirības un novērstu nepareizu datu interpretāciju. Ir svarīgi atspoguļot valstu novirzes no saskaņotajām kategorijām visā Eiropā, lai varētu datus ievietot kontekstā ⁽²³⁾.

7.10. Finanšu resursu jautājums tiks risināts atšķirīgi atkarībā no katras dalībvalsts ekonomiskajiem apstākļiem. Pierādījumi liecina, ka dalībvalstīm ir jānodrošina, lai sistēmas plānošanā kopumā un jo īpaši veselības aprūpes darbaspēka plānošanā tiktu ņemta vērā gan plašāka vide, gan valdības relatīvās iespējas to ietekmēt ⁽²⁴⁾.

7.11. Darbaspēka plānošanā jāņem vērā digitālo tehnoloģiju attīstība, jo inovācijas šajās jomās paver iespējas radīt jaunu darba vidi un apstākļus, kādos tiek sniegta aprūpe, un ir vajadzīgas jaunas prasmes.

8. Darba apstākļi

8.1. Darba apstākļu faktoram ir svarīga nozīme, jo tas ietekmē profesionāļu lēmumu sākt, turpināt vai pārtraukt karjeru medicīnas nozarē, un tāpēc ir svarīgi veidot saskaņotu politiku tādās jomās kā izglītība, nodarbinātība, ģimenes dzīve, finanses un migrācija. Lai gan daudzās apspriedēs par veselības aprūpes darbaspēka plānošanu galvenā uzmanība tiek pievērsta profesionālajai atbildībai kā galvenajam darbā pieņemšanas un noturēšanas faktoram, piekļuve izglītībai un apmācībai, tostarp profesionālajai izaugsmei un spējai uzturēt prasmes, praktiskie nosacījumi, piemēram, aprūpes pieejamība, oficiāls darba laiks, drošs personāls, jēgpilnas profesionālās pilnveides iespējas un darba un privātās dzīves līdzsvars, veicina veselīgu darba vidi, kurā medicīna ir pievilcīga un ilgtspējīga karjeras izvēle ⁽²⁵⁾.

8.2. Eiropas un starptautiskās medicīnas organizācijas norāda, ka ārsti, kas strādā slimnīcās, vispārējās un privātās praksēs, arvien biežāk saskaras ar vardarbības situācijām – dažkārt pat ekstrēmām – savā ikdienas praksē ārpus jebkādiem konfliktiem ⁽²⁶⁾. EESK aicina Eiropas Komisiju un visas ieinteresētās puses apliecināt politisku apņemību un apzināties, ka ir steidzami jāaizsargā veselības aprūpes darbinieki viņu darba pienākumu veikšanas laikā.

8.3. Veselības aprūpes speciālisti ir pakļauti riskam inficēties ar infekcijas slimībām, saskaroties ar tām darbā. Slimību pārņemšana izraisa veselības aprūpes speciālistu darba kavējumus, saslimstību un dažos gadījumos mirstību. Tas galu galā samazina darbinieku skaitu un tādējādi ietekmē pacientu aprūpes kvalitāti un drošību.

8.4. Veselības aprūpes speciālisti var ciest arī no psiholoģiska stresa un potenciāliem garīgiem traucējumiem, kas ietekmē gan viņu darbu, gan personīgo dzīvi. Pēdējos gados ir palielinājies to veselības aprūpes speciālistu skaits, kuri samazina profesionālo praksi vai priekšlaicīgi aiziet pensijā izdegšanas, depresijas vai citu garīgās veselības traucējumu dēļ ⁽²⁷⁾. EESK aicina veikt ieguldījumus sabiedrības garīgās veselības pakalpojumos, lai visiem veselības aprūpes speciālistiem nodrošinātu pilnīgu un brīvu piekļuvi šiem pakalpojumiem.

⁽²³⁾ Sk. 2. zemsivētras piezīmi.

⁽²⁴⁾ Russo G., Pavignani E., Guerreiro C. S., Neves C. *Can we halt health workforce deterioration in failed states? Insights from Guinea Bissau on the nature, persistence and evolution of its HRH crisis*, Human Resources for Health 2017; 15(1):12.

⁽²⁵⁾ Sk. 2. zemsivētras piezīmi.

⁽²⁶⁾ https://www.cpme.eu/api/documents/adopted/2020/3/EMOs.Joint_Statement.on_Violence.FINAL_12.03.2020.pdf

⁽²⁷⁾ Dyrbye L. N., T. D. Shanafelt, C. A. Sinsky, P. F. Cipriano, J. Bhatt, A. Ommaya, C. P. West un D. Meyers. 2017. *Burnout among health care professionals: A call to explore and address this underrecognised threat to safe, high-quality care*. NAM Perspectives. Discussion Paper, National Academy of Medicine, Vašingtona, D.C.

9. Mobilitāte

9.1. EESK uzsver, ka tiesības uz mobilitāti ir jāievēro gan Eiropas Savienībā, gan ārpus tās. Pārrobežu mobilitāte būtu jāveicina individuālā darbinieka un visas profesijas labā, jo tā nodrošina zināšanu pārneses un savstarpējas mācīšanās iespēju, kas sniedz labumu pacientu aprūpei un galu galā visai veselības aprūpes sistēmai. Ja migrācija notiek ekonomiskās nepieciešamības vai nelabvēlīgu darba apstākļu dēļ, ir ļoti svarīgi apzināt un novērst šīs dinamikas pamatcēloņus un strādāt, lai uzlabotu veselības aprūpes speciālistu situāciju ⁽²⁸⁾.

9.2. Pārrobežu mobilitāte piešķir papildu dimensiju darbaspēka plānošanai, tāpēc noderīgs ilgtermiņa infrastruktūras elements būtu Eiropas veselības aprūpes darbaspēka uzraudzības dienesta izveide, kas palīdzētu dalībvalstīm izveidot un uzturēt plānošanas struktūras, un koordinēt plānošanas pārrobežu aspektus. Tas būtu jāsaista ar ES procesiem, jo īpaši Eiropas pusgadu un pandēmiju plānošanu, kas paredzēta turpmākajā ES regulā par nopietniem pārrobežu veselības apdraudējumiem ⁽²⁹⁾.

9.3. Dalībvalstīm ir jāisteno ētiska darbā pieņemšanas politika saskaņā ar PVO Globālo rīcības kodeksu par veselības jomas personāla starptautisko atļasi ⁽³⁰⁾. Profesionāļu pieņemšana darbā no ārvalstīm nebūtu jāuzskata par vienkāršu līdzekli, lai mazinātu vietējā veselības aprūpes personāla trūkumu. Asimetrisku mobilitātes plūsmu gadījumā jācenšas izveidot līdzsvarotības mehānismus, kas veicina abpusēji izdevīgu apmaiņu.

10. Citas piezīmes

10.1. Efektīvai vadībai ir izšķiroša nozīme visu līmeņu veselības aprūpes speciālistu vadībā; tā ir sarežģīta un augsti vērtējama veselības aprūpes izglītības sastāvdaļa, kas arvien vairāk tiek atzīta par būtisku, lai sasniegtu augstus izglītības, pētniecības un klīniskās prakses standartus.

10.2. Tādējādi visu veselības aprūpes profesiju mācību programmās būtu jāiekļauj kvalitatīva un pietiekama izglītība un attīstība vadības jomā ⁽³¹⁾.

Briselē, 2022. gada 22. septembrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

⁽²⁸⁾ Eiropas Komisija, Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības GD, (2014), "Adequate social protection for long-term care needs in an ageing society: report jointly prepared by the Social Protection Committee and the European Commission", Publikāciju birojs (<https://data.europa.eu/doi/10.2767/32352>), 14. lpp.

⁽²⁹⁾ Eiropas Komisija, Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības GD, (2014), "Adequate social protection for long-term care needs in an ageing society: report jointly prepared by the Social Protection Committee and the European Commission", Publikāciju birojs (<https://data.europa.eu/doi/10.2767/32352>), 14. lpp.

⁽³⁰⁾ <https://www.who.int/publications/m/item/migration-code>

⁽³¹⁾ Van Diggele C., Burgess A., Roberts C. un Mellis C. (2020). Leadership in healthcare education. BMC Medical Education, 20 (2. pielikums), 456, (<https://doi.org/10.1186/s12909-020-02288-x>).

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “ES jauniešu tests”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2022/C 486/07)

Ziņotāja: **Katrīna LEITĀNE**

Pilnsapulces lēmums	24.2.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 32. panta 2. punkts
	Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	6.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	158/0/5

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Politiskā līdzdalība ir ikvienas funkcionējošas demokrātijas pamats. Galvenā priekšrocība, ko ES sniedz Eiropas jauniešiem, ir demokrātijas, cilvēktiesību un tiesiskuma ievērošana⁽¹⁾. Būtiski ir nodrošināt, lai jauniešiem būtu tiesības piedalīties lēmumu pieņemšanā par savu nākotni, jo pat netieša ietekme var būtiski skart jauniešus un nākamās paaudzes. Arī politikas pasākumiem, kas nav tieši vērsti uz jauniešiem vai nav uzskatāmi par daļu no tradicionālās jaunatnes politikas jomas, var būt spēcīga ietekme uz jauniešu dzīvi. Ir svarīgi piedāvāt efektīvus mehānismus, kas papildina esošos līdzdalības mehānismus un ir saskaņoti ar demokrātijas principiem un pielāgoti jauniešu vajadzībām. Tas var sekmēt labāku un efektīvāku politikas veidošanu.

1.2. EESK uzskata, ka izglītība ir viens no efektīvākajiem veidiem, kā uzrunāt jauniešus un informēt viņus par visiem iespējamajiem līdzdalības veidiem un Eiropas projekta pārstāvētajām vērtībām. Esošās programmas, kas atbalsta formālo un neformālo izglītību, piemēram, “Erasmus+” un Eiropas Solidaritātes korpuss, ir sekmīgi uzlabojušas jauniešu redzējumu saistībā ar demokrātisku līdzdalību un Eiropas Savienības vērtībām un principiem.

1.3. EESK norāda, ka ir skaidri nepieciešams iesaistīt jauniešus politikas veidošanā, sekmējot viņu jēgpilnu līdzdalību jauniešiem vispiemērotākajā veidā, kam seko uzraudzība, novērtēšana un ietekmes novērtējums, lai nodrošinātu, ka politisku lēmumu pieņemšanā tiek ņemts vērā jauniešu viedoklis. Iesaistīšanās visā politikas veidošanas procesā rada uzticēšanos starp jaunajām paaudzēm un ne tikai, ļaujot tām tikt saskatītām kā būtiskām un nozīmīgām šajā procesā. Šajos procesos būtu jāiekļauj pamanāma un pārredzama komunikācija par viņu iesaistes rezultātiem. Šim elementam ir izšķiroša nozīme, lai veidotu uzticēšanos starp jauniešiem un politikas veidošanu⁽²⁾. Turklāt ļoti svarīga ir sociālā iekļaušana un grupu ar dažādām vajadzībām uzrunāšana.

⁽¹⁾ Pētījums *European Youth in 2021*.

⁽²⁾ *Influencing and understanding political participation patterns of young people*, Eiropas Parlaments, 2021. gads.

1.4. EESK piekrīt, ka pilsoniskās sabiedrības organizācijām var būt izšķiroša loma, iesaistot jauniešus sabiedrības problēmu risināšanā un līdz ar to nodrošinot viņu līdzdalību politikas veidošanā un demokrātiskajā procesā. Šādas organizācijas var kalpot kā tilti un atbalsta tīkli, lai palīdzētu jauniešiem sadarboties ar oficiālajām publiskajām struktūrām un nodrošinātu viņiem iespēju kļūt par aktīviem pilsoņiem. EESK atbalsta minētās organizācijas un jauniešus viņu darbībā un aicina veikt pasākumus, kas viņiem palīdzētu.

1.5. EESK mudina ES iestādes un dalībvalstis īstenot pasākumus un mehānismus, kas nodrošina, ka jaunatnes perspektīva tiek ņemta vērā visās politikas jomās, vienlaikus radot iespēju jauniešiem sniegt konsekventu ieguldījumu un ekspertzināšanas to problēmu risināšanā, ar kurām viņi saskaras. Šīm struktūrām būtu jāietver arī pārredzami un pamanāmi turpmākās pārraudzības un uzraudzības mehānismi un jāpapildina esošie jauniešu līdzdalības instrumenti, vienlaikus nesamazinot finansējumu. Jānodrošina piemēroti resursi jēgpilnai jauniešu līdzdalībai politikas veidošanā.

1.6. Jauniešu līdzdalība politikas un lēmumu pieņemšanas procesos var sekmēt labāku regulējumu un politiku, jo palīdz apzināt un izprast pašreizējās un gaidāmās tendences, kas ietekmē jauniešu un nākamo paaudžu dzīvi. Tādējādi var tikt atvieglots arī priekšlikuma autoru uzdevums, jo līdzās sekundārajiem datiem viņi var saņemt kvalitatīvus ievaddatus.

1.7. EESK vēlas uzsvērt, ka “ES jauniešu tests” ir balstīts uz ES jaunatnes stratēģijas⁽³⁾ un Eiropas Jaunatnes gada galvenajiem mērķiem, taču abi parāda, cik svarīga ir jaunatnes aspektu integrēšana politikas veidošanā, kam nepieciešama starpnozaru pieeja. Tas ir arī viens no pasākumiem, kas izklāstīti ziņojumā par konferences par Eiropas nākotni galīgo iznākumu⁽⁴⁾, kuru konferences plenārsēdē ir apstiprinājuši visi balsošanas dalībnieki un pilsoņi. Lai Eiropas Jaunatnes gadam būtu ilglaicīga ietekme un paliekoša vērtība, jauniešiem jābūt spējīgiem vadīt pārmaiņas un veidot labāku nākotni.

1.8. EESK atzinīgi to, ka Eiropas Komisijas paziņojumā par konferences par Eiropas nākotni rezultātiem ir ietverta atsauce uz “jauniešu aptauju”⁽⁵⁾. Tomēr Komiteja uzsver, ka Komisijas priekšlikums nesaskan ar sākotnējā priekšlikuma mērķiem un līdzekļiem un ka tajā trūkst jēgpilnas mijiedarbības ar jaunatnes organizācijām un ekspertiem, kā arī jaunatnes integrēšanas visās politikas jomās, turklāt nav ņemta vērā politikas ilgtermiņa ietekme uz nākamajām paaudzēm. EESK uzskata, ka “ES jauniešu tests” būtu jāiekļauj labāka regulējuma rīkkopā kā atsevišķs instruments, jo nākamās paaudzes un jaunieši ir īpašas uzmanības vērti.

1.9. EESK aicina iestādes ciešāk sadarboties, lai pašreizējās veiksmīgās iniciatīvas, piemēram, ES jaunatnes dialogu, plenārsesiju “Jūsu Eiropa, jūsu lēmumi” un Eiropas Jaunatnes dienas, saskaņā ar ES jaunatnes stratēģiju savienotu ar tādām turpmākajām iniciatīvām kā “ES jauniešu tests”. Turklāt EESK izklāsta virkni priekšlikumu par jauniešu līdzdalību EESK un cenšas savā darbā ieviest “ES jauniešu testa” koncepciju.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Jauniešu loma Eiropas projekta veidošanā

2.1.1. Jaunieši ir Eiropas projekta virzītājspēks, un viņu radošums, enerģija un entuziasms nosaka tā ilgtspēju. 2022. gads ir pasludināts par Eiropas Jaunatnes gadu, un Eiropas Komisijas priekšsēdētāja *Ursula von der Leyen* norāda, ka “Eiropai ir vajadzīga visa tās jaunatne” un “Mūsu Savienībai ir vajadzīga dvēsele un redzējums, kas viņus uzrunā”⁽⁶⁾.

⁽³⁾ Eiropadomes rezolūcija par ES jaunatnes stratēģiju 2019.–2027. gadam.

⁽⁴⁾ Konference par Eiropas nākotni, Ziņojums par galīgo rezultātu, 2022. gada maijs.

⁽⁵⁾ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0404&qid=1660827033223>.

⁽⁶⁾ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/speech_21_4701.

2.1.2. ES projektu nevar efektīvi un pienācīgi īstenot pašreizējā demokrātiskajā vidē, neatzīstot diskursu par jauniešu politisko līdzdalību⁽⁷⁾ demokrātiskajās tradīcijās un ģeopolitiskajos kontekstos. Eiropas Komisijas priekšsēdētājas vietnieks jautājumos par mūsu eiropeisko dzīvesziņu *Margaritis Schinas* ir norādījis, ka “Eiropas Jaunatnes gadam būtu jārada paradigmas maiņa tajā, kā mēs jauniešus iekļaujam politikā un lēmumu pieņemšanā”. Pamatojums ir nodrošināt piekļuvi jauniešiem un dot viņiem iespēju⁽⁸⁾ iesaistīties patiesā jauniešu līdzdalībā.

2.1.3. Saskaņā ar Eiropabarometra aptaujām⁽⁹⁾ mazāk nekā puse (47 %) eiropiešu uzticas ES, un tikai 44 % par to ir pozitīvs priekšstats. Eiropas projekta nākotne ļoti lielā mērā atkarīga no tā, cik spēcīga ir jauniešu saikne ar Eiropas vērtībām un viņu vēlme pieņemt Eiropas identitāti. Jauniešu aktīvai iesaistei politiskajos un lēmumu pieņemšanas procesos ir būtiski svarīga nozīme, jo viņu nākotnē noteiks šodienas lēmumi. Tādēļ būtu jāievieš līdzdalības instrumenti, lai nodrošinātu, ka jauniešu nostāja tiek ņemta vērā. Lai nodrošinātu Eiropas labklājību nākotnē, visos līmeņos ir jāstiprina līdzdalība pilsoniskajā un demokrātiskajā dzīvē, atzīstot, ka demokrātiskais briedums ietekmē ES jauniešu politiskās līdzdalības modeļus⁽¹⁰⁾.

2.1.4. ES iniciatīva sasaukt konferenci par Eiropas nākotni bija stimuls veicināt līdzdalības dialogu ar iedzīvotājiem visā Savienībā. Jauniešu līdzdalības pašreizējo mehānismu efektivitātes uzlabošana un jaunu mehānismu izstrāde tiek uzskatīta par veidu, kā virzīties uz priekšu. Kā ierosināts konferences par Eiropas nākotni galīgajos rezultātos, tas varētu ietvert tiesību aktu “jauniešu testu”⁽¹¹⁾ ar ietekmes novērtējumu un konsultāciju mehānismu, kurā būtu iesaistīti arī jauniešu pārstāvji⁽¹²⁾.

2.1.5. “Jauniešu tests” darbojas kā stratēģiskās prognozēšanas metode politikas veidošanai. Stratēģiskā prognozēšana ir vērtīga ideja, ko Eiropas Komisija cenšas izmantot politikas veidošanas procesā. Tā kā jaunatnes un nākamo paaudžu perspektīva ir balstīta uz tādiem principiem kā potenciālo scenāriju analīze, megatendenču analīze, scenāriju plānošana un redzējuma veidošana, ir neizbēgami, ka tā tiek aplūkota šajā satvarā. Lai gan prognozēšanas procesā tiek atzīts, ka nākotne nav iepriekš noteikta, tajā tiek savākta informācija par iespējamiem scenārijiem, un tā mērķis ir sagatavoties jauniem uzdevumiem. Paaudžu dialogs var ietvert vērtīgus instrumentus, kas nodrošina, ka izstrādātajā politikā tiek ņemtas vērā minētās tendences un nākotnes scenāriji. Veicot analīzi, kurā ņemta vērā jauniešu un nākamo paaudžu perspektīva, ir iespējams un nepieciešams sekmēt labāku un piemērotāku politiku, kas spēj risināt nākamo paaudžu uzdevumus.

2.1.6. Lai veidotu labāku politiku, kas būtu piemērota nākotnes izaicinājumiem, tajā ir jāatzīst un jāaizsargā jauniešu un nākamo paaudžu tiesības, nodrošinot, ka netiek radīta negatīva ietekme uz konkrētām paaudžu un sociālajām grupām. Šīs grupas pašlaik nereti tiek ignorētas vai uzskatītas par citu grupu sastāvdaļu, kas neatspoguļo realitāti. Tādējādi politika pienācīgi nerisina uzdevumus un veicina uzticības mazināšanos un distancēšanos no oficiālajām iestādēm.

2.2. Jēgpilnas jauniešu līdzdalības nepieciešamība

2.2.1. Jēgpilna iesaiste nozīmē varas dalīšanu, spēju pieņemt lēmumus, iesaistot citas ieinteresētās personas, un pārredzamus nosacījumus, kas ir zināmi visiem iesaistītajiem dalībniekiem. Labi izstrādāti pārskatābildības procesi veido visu ieinteresēto personu uzticēšanos politiskajiem līdzdalības procesiem, un visas ieinteresētās personas būtu jāinformē par skaidri noteiktajiem dažādo dalībnieku pienākumiem.

⁽⁷⁾ Deželan, T., Moxon, D., *Influencing and understanding political participation patterns of young people: The European perspective*, pētījums, 2021. gads.

⁽⁸⁾ Barta, O., Boldt, G., Lavizzari, A., *Meaningful youth political participation in Europe: concepts, patterns and policy implications*, pētījums, 2021. gads.

⁽⁹⁾ Eiropabarometrs 96, 2021.–2022. gada ziema.

⁽¹⁰⁾ Kitanova, M., “Youth political participation in the EU: evidence from a cross-national analysis”, *Journal of Youth Studies*, 23. sēj., Nr. 7, 2020 (materiāls saņemts 2018. gadā).

⁽¹¹⁾ https://www.youthforum.org/files/YF_EU_Youth_Test.pdf.

⁽¹²⁾ Ziņojums par konferences par Eiropas nākotni galīgo rezultātu.

2.2.2. Kopš globālās finanšu krīzes šī gadsimta pirmās desmitgades beigās jauniešu iesaistīšanās publiskā sektora iestādēm ir iestrēgusi⁽¹³⁾, un viņu priekšstats par politisko ietekmi un pārstāvību lēmumu pieņemšanā paliek nemainīgs. Jauniešu līdzdalība demokrātiskajā dzīvē var izpausties dažādos veidos. Tomēr balsošana vietējās, valsts vai Eiropas vēlēšanās tiek uzskatīta par visefektīvāko veidu, kā panākt, lai lēmumu pieņēmēji uzklausītu viņu viedokli (39 %) (14), savukārt to jauniešu īpatsvars, kuri uzticas šāda veida demokrātiskai līdzdalībai, joprojām ir ļoti zems. Tajā pašā laikā tiem, kuri maz interesējas par politiku, šādu attieksmi izraisa patiesas iesaistīšanās un iesaistīšanās trūkums, kā arī sajūta, ka nav jēgas piedalīties, jo viņu ieguldījums netiks ņemts vērā. Viens no galvenajiem šķēršļiem jauniešu līdzdalībai ir pārliecība, ka lēmumu pieņēmēji “neieklausās tādos cilvēkos kā es” (15). Tādējādi uzticības veicināšana un dialoga stiprināšana starp jauniešiem un publiskā sektora iestādēm ir izšķiroši svarīga, lai nodrošinātu sabiedrības gatavību un noturību pret turpmākiem satricinājumiem (16).

2.2.3. Lielākā daļa (70 %) jauniešu (17) uzskata, ka viņiem nav lielas ietekmes vai nav vispār nekādas ietekmes uz svarīgiem lēmumiem, tiesību aktiem un politiku, kas skar ES kopumā. 24,8 % jauniešu (18) domā, ka viņiem nav nekādas ietekmes uz to, kādi temati tiek apspriesti sabiedriskās vai politiskās debatēs, un vēl 40,8 % apgalvo, ka viņiem nav lielas ietekmes. Turklāt divas trešdaļas respondentu uzskata: ja politiķi būtu labāk informēti par jauniešu rūpēm, jaunieši varētu vairāk ietekmēt publisko politiku, savukārt vairāk nekā 50 % no viņiem uzskata, ka šo mērķi palīdzētu sasniegt arī lielāka jaunatnes organizāciju loma politikā.

2.2.4. Jaunieši ir mainījuši savu līdzdalības veidu un tagad dod priekšroku neinstitucionalizētām politiskās iesaistīšanās formām – īpaši tādām, kas nav saistītas ar vēlēšanām (19). Pētījumi arvien vairāk parāda, ka tas ir saistīts ar uzticēšanās mazināšanos publiskajām iestādēm un neapmierinātību ar to, kā darbojas pārstāvības demokrātija. Jauniešu netradicionālā politiskā līdzdalība ir kļuvusi arvien mainīgāka, individualizētāka un personalizētāka, un priekšroka tiek dota konkrētu jautājumu un tematu risināšanai, kā arī tiešai aktivitātei un protestiem “individuālā dzīvesveida izvēles” nozīmē (20). Kopumā jaunieši ir politiskā ziņā ļoti motivēti. Politiskās līdzdalības eksperti, aplūkojot jautājumu par jauniešu līdzdalību, ir pārvirzījuši uzmanību no tā, vai jaunieši vēlas piedalīties, uz to, kur un kā viņi izvēlas paust savus politiskos uzskatus (21). Ņemot vērā daudzus veidus, kā jaunieši tagad mēģina ietekmēt politikas pasākumus un veidošanu, ir skaidrs, ka ir jāņem vērā politiskās līdzdalības netradicionālais raksturs, līdzdalīga lēmumu pieņemšana, uzlaboti komunikācijas un pārredzamības mehānismi demokrātisku institūciju sistēmā. Politikas veidošana publiskās struktūrās būtu attiecīgi jāpielāgo un jāizstrādā tā, lai, pieņemot politiskus lēmumus, nodrošinātu saziņu ar visām jauniešu grupām un tās iesaistītu. Līdzdalības mehānismiem patiesībā vajadzētu būt iekļaujošiem, un tie būtu jāpazīņo tā, lai sasniegtu plašu sabiedrību un arī tos, kurus ir grūti sasniegt.

2.2.5. Jauniešu vadītas organizācijas ir attīstījušas kompetenci un zināšanas par visdažādākajām tēmām, kas saistītas ar jauniešu problemātiku. To iekļaušana politikas veidošanas procesā nodrošinās saskaņotākus un pielāgotus noteikumus un regulējumu. To atbalsta arī arvien vairāk to jauniešu, kuri pievienojas šīm organizācijām (22).

(13) *Governance for Youth, Trust and Intergenerational Justice Fit for all generations? Highlights.*

(14) Eurobarometra zibensaptauja par jaunatni un demokrātiju, veikta no 2022. gada 22. februāra līdz 4. martam.

(15) *European Parliament youth survey Report* (Eiropas Parlaments, 2021. gada septembris).

(16) *Governance for Youth, Trust and Intergenerational Justice Fit for all generations? Highlights.*

(17) *European Parliament youth survey Report* (Eiropas Parlaments, 2021. gada septembris).

(18) *Youth Survey Report* (Triju prezidentvalstu Vācijas, Portugāles un Slovēnijas pilnvaru termiņa laikā, 2022. gada janvāris).

(19) *Youth Survey Report* (Triju prezidentvalstu Vācijas, Portugāles un Slovēnijas pilnvaru termiņa laikā, 2022. gada janvāris).

(20) *Youth Survey Report* (Triju prezidentvalstu Vācijas, Portugāles un Slovēnijas pilnvaru termiņa laikā, 2022. gada janvāris).

(21) Deželan, T., Moxon, D., *Influencing and understanding political participation patterns of young people: The European perspective*, pētījums, 2021. gads.

(22) *Eurobarometer on the European Year of Youth: Young Europeans are increasingly engaged*, European Commission, 2022.

2.2.6. Svarīga ir jēgpilna sadarbība ar jauniešiem. Ir jāuzlabo jauniešu līdzdalība, it īpaši risinot tādus jautājumus kā jauniešu demokrātiskās pārstāvības un jauniešu perspektīvas trūkums ārpus tradicionālās jaunatnes politikas. Jaunieši vēlas iesaistīties tādas politikas veidošanā, kas ietekmē viņu dzīvi. Paaudžu taisnīgums⁽²³⁾ ir veids, kā var mazināt paaudžu nevienlīdzību novecojošā sabiedrībā.

2.2.7. Esošie instrumenti jaunatnes ietekmes analīzei, piemēram, labāka regulējuma rīkkopas 31. rīks, neparedz integrēt jaunatnes aspektus un iekļaut jaunatnes organizācijas un jauniešus ar attiecīgām ekspertzināšanām, kuri spētu sniegt sistemātisku pārskatu par šiem jautājumiem jaunatnes skatījumā. Turklāt, pamatojoties uz pieejamajām publikācijām, šādi instrumenti tiek īstenoti retāk, nekā vajadzētu, ņemot vērā priekšlikumu aktualitāti un nozīmīgumu.

3. Īpašas piezīmes

3.1. “ES jauniešu tests”

3.1.1. Priekšlikuma pamatā ir trīs pilāri: konsultācijas, ietekmes novērtējums un seku mazināšanas pasākumi⁽²⁴⁾. Tas nodrošina satvaru politikas efektivitātes un lietderības uzlabošanai, balstoties uz jauniešu līdzdalības stiprināšanu un jauniešu iesaistīšanu politikas veidošanā, vienlaikus ņemot vērā arī neaizsargātas jauniešu grupas, piemēram, jauniešus ar invaliditāti, jauniešus, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu⁽²⁵⁾, jauniešus, kas dzīvo attālos reģionos, utt. “ES jauniešu tests” ar dažādajiem elementiem nodrošina saskaņotu struktūru, lai izstrādātu augsti kvalitatīvu un labāku politiku, kas risina problēmas, ar kurām var saskarties nākamās paaudzes.

3.1.2. Pirmā darbība saistībā ar “ES jauniešu testu” ir noteikt turpmāko politikas priekšlikumu projektu atbilstību un ietekmi uz jauniešiem un nākamajām paaudzēm. Tas palīdzēs noteikt, vai šai gaidāmajai politikai būtu jāveic pilns “jauniešu tests”. Izmantojot kontrolsaraksta rīku, vērtētāji nosaka, vai priekšlikuma projekts patiešām attiecas uz jauniešiem un to, kā priekšlikums tieši un netieši ietekmē jauniešus un nākamās paaudzes. Ja tas tiek noteikts, “jauniešu testam” tiek uzsākti pilna apjoma apspriešanās, ietekmes novērtējuma un seku mazināšanas pasākumu posmi. Kontrolsaraksta rādītāju pamatā būtu jauniešu vajadzības un idejas, lai nodrošinātu, ka attiecīgie priekšlikumi tiek izskatīti no viņu perspektīvas skatupunkta.

3.1.3. Pēc tam attiecīgie vērtētāji rīkotu jēgpilnas apspriedes ar jaunatnes jomā iesaistītajām ieinteresētajām personām, lai nodrošinātu sistemātiskas ekspertzināšanas rūpīgai analīzei. Pamatojoties uz šo darbu, vērtētāji centīsies apzināt jauniešu bažas par pārbaudāmās politikas projekta iespējamo ietekmi. Šim līdzdalības elementam jābūt pārredzamam un jādod iespēja plašam jauniešu pārstāvju, jauniešu vadītu organizāciju un jauniešu ar atbilstošām ekspertzināšanām lokam sniegt savu ieguldījumu. Tādējādi var nodrošināt sistemātisku pieeju jautājumiem, kas risināti politikas priekšlikumu projektos. Iekļaujot jaunatnes organizācijas, jauniešu pārstāvjus un jauniešus ar attiecīgām zināšanām, ietekmes novērtējums var iegūt ļoti daudzveidīgu un unikālu pamatinformāciju. Jēgpilna iesaiste dotu vērtētājiem visaptverošu pārskatu, kura pamatā būtu visaptverošas zināšanas un jauniešu kompetence. Izmantojot šo informāciju, ietekmes analīze var būt pietiekami detalizēta, lai konstatētu problēmas un aspektus, kuros politika varētu radīt traucējumus.

3.1.4. Pamatojoties uz pieejamajiem datiem, kas apkopojami visā procesā, un apspriešanās rezultātiem, vērtētāji var sagatavot ietekmes novērtējumu atbilstoši kontrolsarakstā minētajiem tematiem, kā arī sniegt prognožu analīzi nākamajām paaudzēm.

3.1.5. Ja tiek konstatēta negatīva ietekme, vērtētājam būtu jāierosina seku mazināšanas pasākumi, kas vispirms būtu vērsti uz neaizsargātās situācijās dzīvojošām grupām un nelabvēlīgā situācijā esošiem jauniešiem. Ir ieteicams, lai apspriešanās laikā vērtētāji iekļautu jautājumus par iespējamiem seku mazināšanas pasākumiem, kurus varētu iekļaut analīzē. Turpmākajos gados ir ieteicams veikt novērtējumu, lai pārbaudītu politikas ietekmi un to, kā seku mazināšanas pasākumi ir novērsuši nevēlamo ietekmi.

3.1.6. “ES jauniešu testam” nevajadzētu aizstāt patiesu sadarbību ar jauniešiem kopumā, un tam būtu jāpapildina esošie līdzdalības mehānismi.

⁽²³⁾ Governance for Youth, Trust and Intergenerational Justice Fit for all generations? Highlights.

⁽²⁴⁾ https://www.youthforum.org/files/Concept-Note_final.pdf un https://www.youthforum.org/files/YFJ_EU_Youth_Test.pdf.

⁽²⁵⁾ OV C 152, 6.4.2022., 27. lpp.

3.1.7. Priekšlikums ir tapis pēc vairākām diskusijām ar Eiropas lielākajiem jaunatnes tīkliem, un tas ir īpaši pieminēts arī vairākos ES jaunatnes dialoga ieteikumos kopš tā (un tā priekšteča – strukturētā dialoga) izveidošanas. Jaunieši ir izteikuši stingru vēlmi pēc pārredzamas politikas veidošanas procedūras, kas ļautu jauniešiem piedalīties projektu izstrādē un pārraudzīt rezultātus.

3.1.8. Priekšlikuma pamatā ir arī MVU tests, kas ir piemērota ES līmeņa ietekmes novērtējuma instrumenta piemērs, kurš ir balstīts uz trijiem pilāriem, proti, apspriešanos, ietekmes analīzi un seku mazināšanas pasākumiem⁽²⁶⁾. Turklāt, tāpat kā MVU tests, arī “ES jauniešu tests” ir paredzēts kā atsevišķs instruments labāka regulējuma rīkkopā, lai uzsvērtu jauniešu lomu Eiropas nākotnes veidošanā saskaņā ar Eiropas Komisijas priekšsēdētājas paziņojumu.

3.1.9. Priekšlikuma pamatā ir jauniešu ietekmes novērtējuma instrumentu piemēri, kas jau pastāv vairākās dalībvalstīs, piemēram, Austrijā, Vācijā, Francijā, Flandrijā (Beļģija), kā arī ārpus ES, piemēram, Jaunzēlandē un Kanādā.

3.1.10. Ierosinātais ietekmes novērtējums ir risinājums, lai, domājot par politikas ietekmi, tiktu ņemtas vērā jauniešu vajadzības un cerības un lai skatījums būtu plašāks par tradicionālo jaunatnes politiku. Tikai neliela daļa Eiropas Komisijas priekšlikumu tiek analizēta jaunatnes skatījumā. Tomēr ievērojama daļa šo priekšlikumu tieši un netieši ietekmē jauniešu dzīves kvalitāti.

3.1.11. Ir ierosināts “ES jauniešu testu” iekļaut publiski pieejamajos labāka regulējuma ietekmes novērtējumos un to publicēt Eiropas Jaunatnes portālā. Taču būtu rūpīgāk jāizpēta, kurš veids ir visefektīvākais. Tomēr Komunikācijas ģenerāldirektorāts tiek mudināts to aktīvi popularizēt, lai nodrošinātu tā pamanāmību, savukārt Ģenerālsekretariātam būtu jāatbalsta tā pieņemšana dažādos ģenerāldirektorātos. “ES jauniešu testu” varētu publicēt arī tās iestādes, kuras nolemj to īstenot, tostarp EESK tīmekļa vietnē. Publicējot novērtējumu un priekšlikuma galīgo versiju, jaunatnes jomā ieinteresētās personas, kas iesaistītas apspriešanā, varēs uzzināt, kā ir ņemts vērā to ieguldījums.

3.1.12. “ES jauniešu tests” ir ierosināts kā struktūra, ko var īstenot vietējā, reģionālā un valsts līmenī kopā ar Eiropas Savienības iestādēm.

3.1.13. “ES jauniešu tests” var potenciāli uzlabot politiku, bet tā pamatā jābūt arī jēgpilniem līdzdalības mehānismiem, jo kopienų zināšanu izmantošana ir veids, kā nodrošināt efektivitāti un panākt uzlabojumus.

3.2. Jauniešu līdzdalība Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejā

3.2.1. EESK atzīst jauniešu iesaistīšanās nozīmīgumu Eiropas nākotnes veidošanā⁽²⁷⁾, tāpēc īsteno vairākas veiksmīgas iniciatīvas, piemēram, plenārsesiju “Jūsu Eiropa, jūsu lēmumi”, Jaunatnes apaļos galus klimata un ilgtspējas jautājumos un EESK un Eiropas Parlamenta kopīgi organizēto ES Jauniešu klimata samitu. Veicot turpmāko darbu saistībā ar EESK atzinumu NAT/788⁽²⁸⁾, EESK savā oficiālajā delegācijā UNFCCC Pušu konferences sanāksmē 2021. gadā, piedaloties COP26, pirmo reizi iekļāva jaunatnes delegātu. Turklāt saistībā ar Eiropas Jaunatnes gadu EESK 2022. gada balvu pilsoniskajai sabiedrībai piešķirs par efektīvām, inovatīvām un radošām iniciatīvām, kuru mērķis ir radīt labāku nākotni Eiropas jauniešiem un kopā ar viņiem.

3.2.2. EESK centīsies padarīt jauniešu un jaunatnes organizāciju viedokli pamanāmāku, izmantojot strukturētākus, nozīmīgākus un mērķtiecīgākus jaunatnes līdzdalības mehānismus, lai veicinātu jauniešu un jaunatnes organizāciju iekšējo iesaistīšanos EESK darbā. Tāpēc EESK vajadzētu veikt šādus pasākumus:

- ieviest pārredzamus un starpnozaru koordinācijas mehānismus, lai integrētu jaunatnes perspektīvas EESK darbā un tiesību aktos;
- ieviest gados jaunus ekspertus ar attiecīgām zināšanām saistībā ar svarīgākajiem atzinumiem;

⁽²⁶⁾ Labāka regulējuma rīkkopa – MVU tests.

⁽²⁷⁾ SOC/706 “Eiropas Jaunatnes gads”, OV C 152, 6.4.2022., 122. lpp., un SOC/589 “Jauna ES jaunatnes stratēģija”, OV C 62, 15.2.2019., 142. lpp.

⁽²⁸⁾ OV C 429, 11.12.2020., 44. lpp.

- saistībā ar Eiropas Jaunatnes gadu noteikt jaunatni par kopēju tematu pašiniciatīvas atzinumu rudens kārtā;
- rīkot tematiskas debates ar Eiropas jaunatnes organizācijām un vietējām organizācijām, lai efektīvāk sasaistītu valstu un Eiropas perspektīvas;
- EESK pētījumiem ⁽²⁹⁾ ik gadu varētu atlasīt ar jaunatni saistītus tematus;
- visos EESK izstrādātajos atzinumos vienmēr būtu jāņem vērā arī paaudžu perspektīva (kā tas tiek darīts attiecībā uz dzimumu perspektīvu);
- veidot dinamiskas attiecības ar citām ES iestādēm, lai apzinātu jaunatnes līdzdalības mehānismus un stiprinātu informatīvus pasākumus ar jauniešiem un jaunatnes organizācijām valsts, reģionālā un vietējā līmenī;
- pieņemt Eiropas Jaunatnes gada koordinācijas grupas izstrādāto rezolūciju par jauniešu iesaistīšanu EESK;
- EESK tīmekļa vietnē izveidot jauniešu iesaistei veltītu cilni, lai uzsvērtu pagātnes, pašreizējās un turpmākās ar jaunatni saistītās norises, tostarp atzinumus, atklātas uzklauššanas, pasākumus utt.;
- EESK ietvaros varētu izveidot pastāvīgu struktūru, lai nodrošinātu, ka darbs ar jaunatnes iesaistīšanu EESK un citās iestādēs turpināsies arī pēc 2022. gada.

3.2.3. EESK turpinās pētīt un apsvērt iespējamus veidus, kā “ES jauniešu testa” koncepciju piemērot savā darbā, lai izstrādātu konsekventu pieeju jauniešu iesaistīšanai EESK.

3.2.4. EESK aicina Eiropas Komisiju reaģēt uz šo pašiniciatīvas atzinumu un priekšlikumu par “ES jauniešu testu” un kopīgi pārdomāt tā īstenošanu.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽²⁹⁾ Pašlaik tiek veikts EESK pētījums par strukturētu jaunatnes iesaistīšanu – vietējā, valsts, ES un starptautiskā līmeņa paraugprakses apzināšana, lai izstrādātu nepieciešamos un piemērotos mehānismus jauniešu viedokļu uzklaušanai.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Oglekļa piesaistes tehnoloģiju loma Eiropas rūpniecības dekarbonizācijā”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2022/C 486/08)

Ziņotājs: **Andrés BARCELÓ DELGADO**Līdzziņotāja: **Monika SITÁROVÁ**

Pilnsapulces lēmums	18.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvā komisija (CCMI)
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	24.6.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	229/0/7

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atkārtoti pauž stingru atbalstu zaļā kursa saistībām un centieniem stiprināt stratēģisko autonomiju energoapgādes jomā un vadošo lomu rūpniecībā.

1.2. Nevar neņemt vērā Ukrainā notiekošā kara ietekmi uz enerģijas un izejvielu pieejamību, un Eiropas pusgadā šī situācija ir jāuzrauga.

1.3. Apstrādes rūpniecības zaļās pārkārtošanas pamatā jābūt pietiekamai un pienācīgai atjaunīgo energoresursu struktūrai, lai elektrifikācija un zaļā ūdeņraža ražošana būtu sekmīga. Oglekļa piesaistes tehnoloģijas (CDR), oglekļa uztveršana un uzglabāšana (CCS), kā arī oglekļa uztveršana un izmantošana (CCU) palīdzēs nozarei panākt klimatneitralitāti. Atjaunīgās enerģijas izvēršana visā Eiropā ir nepieciešama, lai sasniegtu zaļā kursa mērķus.

1.4. Dekarbonizācijai būs vajadzīga rūpnieciskās darbības dziļa pārveide (nākamajos 30 gados). Lai gan jau pastāv daudzas mazoglekļa tehnoloģijas, to tehnoloģiskās gatavības līmenis (TGL) ⁽¹⁾ ir zems. Lai izvērstu un plašāk izmantotu šīs revolucionārās tehnoloģijas, būs vajadzīgi vērienīgi tehnoloģiju ceļveži, un Eiropas Savienībai ir jāveicina inovācija, izmantojot klimata un inovācijas fondus.

1.5. Tāpēc tehnoloģiju attīstība un darbaspēka izglītošana un pārkvalifikācija ir būtiski svarīgas zaļajai pārejai apstrādes rūpniecībā. Sociālajam dialogam gan Eiropas, gan dalībvalstu un reģionālajā līmenī būtu jāveicina informētība, akcepts un atbalsts zaļai un taisnīgai pārkārtošanai rūpniecībā. Spēju veidošanai un galveno prasmju noteikšanas projektiem būs būtiska nozīme efektīvā rūpniecības pārkārtošanā, nevienu neatstājot novārtā.

1.6. Alternatīvu ievadresursu – it īpaši ilgtspējīgas biomasas – plašākai izmantošanai ir potenciāls veicināt ilgtspējīgu oglekļa piesaisti no atmosfēras, veicinot produktīvu zemju (lauksaimniecības un meža zemes) ilgtspējīgu apsaimniekošanu un biomasas izmantošanu ilgmūžīgos produktos, kas vēl vairāk palielina oglekļa piesaistes sniegto ieguvumu. Turklāt tas palīdzētu samazināt ES atkarību no importētiem ievadresursiem un citiem resursiem.

⁽¹⁾ TGL – tehnoloģiskās gatavības līmeņi ir dažādi punkti skalā, ko izmanto, lai novērtētu tehnoloģijas progresu vai attīstības līmeni.

1.7. EESK aicina saglabāt Eiropas rūpniecības konkurētspēju – ES ir CO₂ emisiju samazināšanas aizsācēja, taču arī citiem dalībniekiem ir jāiesaistās tās klimata mērķu sasniegšanā. Tā kā klimata krīze ir globāla, Eiropas Savienības diplomātijai ir jāpastiprina centieni, lai efektīvi pārliecinātu trešās valstis pastiprināt centienus krīzes mazināšanai. Neatkarīgi no savas politikas vērienīgajiem mērķiem ES arvien vairāk kļūs par rūpniecības dekarbonizācijas virzītājspēku, pateicoties tās politiskajam atbalstam un uzņēmumu un to darbinieku praktiskajām zināšanām par rūpnieciskajām spējām, nepieciešamajām tehnoloģijām un to, kā paredzēt pārmaiņas, ļaujot attiecīgi veikt praktiskus pasākumus.

1.8. Stabils rūpnieciskās bāzes saglabāšana Eiropas Savienībā nodrošinās labklājību, kvalitatīvas darbvietas un apņemšanos cīnīties pret klimata pārmaiņām Eiropas sabiedrības labā. Lai saglabātu savu konkurētspēju, Eiropas rūpniecībai ar atbilstošu tiesisko regulējumu Eiropā ir jāiegulda gan pētniecības, attīstības un inovācijas jomā, gan rūpnīcās un iekārtās.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Eiropas klimata tiesību aktos ir noteikts vērienīgs emisiju samazināšanas mērķis 2030. gadam, vienlaikus apstiprinot klimatneitralitātes mērķi 2050. gadam. Lai sasniegtu Eiropas Savienības mērķi, ir jāapzina visas ar siltumnīcefekta gāzu (SEG) emisijām saistītās darbības, kā arī iespējas līdz 2050. gadam nodrošināt nulles emisiju līmeni.

2.2. Apstrādes rūpniecība rada 20 % ⁽²⁾ no Eiropas emisijām. Oglekļietilpīgas apstrādes rūpniecības nozares Eiropā ir dzelzs un tērauda, cementa, ķīmijas un naftas ķīmijas, celulozes un papīra, mēslošanas līdzekļu, stikla, keramikas, naftas pārstrādes un krāsaino metālu (galvenokārt alumīnija) rūpniecības nozares. Rūpniecības nozares SEG emisijas ietver oglekļa dioksīdu (CO₂), ko rada enerģijas izmantošana, fosilā kurināmā izmantošana, kas nav saistīta ar enerģiju, un nefosilā kurināmā avoti, kā arī gāzes, kas nav CO₂.

2.3. Apstrādes rūpniecības zaļā pārkārtošanās ir būtiska, lai ievērotu Eiropas tiesību aktus klimata jomā. Notiks pārkārtošanās tehnoloģiju jomā un pēc tam darba metožu, prasmju un kompetenču maiņa nozarēs. Tomēr būs vajadzīgi arī ar pieprasījumu saistīti pasākumi, lai veicinātu mazoglekļa produktu ieviešanu un jaunus uzņēmējdarbības modeļus (rūpniecisko simbiozi, apritīgumu, pieprasījuma reakciju).

3. Apstrādes rūpniecība ceļā uz klimatneitralitāti

3.1. Šajā pašiniciatīvas atzinumā galvenā uzmanība pievērsta rūpniecības nozarēm, uz kurām attiecas ETS. Tāpēc tajā nav skatīti sabiedriskie pakalpojumi enerģētikā, transports un ēkas.

3.2. Papildus dekarbonizācijas uzdevumam energoefektivitātes uzlabošana ir ārkārtīgi svarīga katrā rūpniecības nozarē. Lai gan ar Eiropas rūpniecības dekarbonizāciju nepietiks, energoefektivitāte var ievērojami samazināt ar enerģijas patēriņu radītās emisijas. Notiks pāreja no fosilā kurināmā uz tehnoloģijām, kas nerada siltumnīcefekta gāzu emisijas, galvenokārt uz atjaunīgo enerģiju. Sabiedriskie pakalpojumi un publiskā sektora iestādes ir atbildīgas par enerģētikas pārkārtošanu no fosilā kurināmā uz tehnoloģijām, kas nerada emisijas.

3.3. Attiecībā uz dekarbonizācijas problēmu nozares varētu klasificēt šādi:

- nozares, kurās radikāli jāmaina ražošanas process: tērauds (integrētais cikls), mēslošanas līdzekļi un ķīmiskā rūpniecība;
- nozares, kurās jāmaina enerģijas nesējs ražošanas procesā: tērauds (elektriskā loka krāsnis), stikls, keramika, papīrs utt.;
- “grūti dekarbonizējamas nozares”, piemēram, cementa nozare, kurā ir jāuztver un jāuzglabā (vai jāizmanto) ražošanas procesā emitētais CO₂, lai tā kļūtu klimatneitrāla;
- nozares, kas var izmantot oglekļa uztveršanas un izmantošanas tehnoloģijas, lai izstrādātu produktus ar augstu pievienoto vērtību, piemēram, naftas pārstrādes, kā arī ķīmijas un naftas ķīmijas rūpniecība.

⁽²⁾ Eiropas Vides aģentūra.

3.4. Rūpnieciskā augstas efektivitātes koģenerācija (CHP ⁽³⁾) noteikti veicinās lielāku energoefektivitāti, taču tā nevar dekarbonizēt nozari. Vēl viens veids, kā palielināt kopējo energoefektivitāti, būtu zemas entalpijas rūpnieciskā siltuma izmantošana centralizētajā siltumapgādē, un, iespējams, to varētu kreditēt pārejā uz pilnīgu dekarbonizāciju.

3.5. Oglekļa piesaistes tehnoloģijas piesaista jau emitēto CO₂ no atmosfēras, tādējādi radot “negatīvas” emisijas. Ar oglekļa uztveršanu un uzglabāšanu saistītās tehnoloģijas, piemēram, bioenerģija ar oglekļa uztveršanu un uzglabāšanu (BECCS) un tiešā oglekļa uztveršana no gaisa un uzglabāšana (DACCS), ir negatīvu emisiju tehnoloģiju paketes nozīmīga sastāvdaļa. Tomēr, neraugoties uz klimata pārmaiņu mazināšanas potenciālu, šādas tehnoloģijas pašlaik ir tikai demonstrējumu stadijā. Citas oglekļa piesaistes tehnoloģijas ietver darbības, kas uzlabo dabiskos CO₂ piesaistītājus, piemēram, apmežošanu un mežu atjaunošanu, un nav šā atzinuma darbības jomā.

CDR nākotnes uzdevums apstrādes rūpniecībā ir rast līdzsvaru, kur oglekļa uztveršana un uzglabāšana ir oglekļa emisiju mazināšanas iespēja līdzās citām oglekļa samazināšanas un piesaistes tehnoloģijām. SEG samazināšanai un novēršanai jābūt saskaņotai ar Parīzes nolīgumu un Eiropas tiesību aktiem klimata jomā. Oglekļa uztveršana un uzglabāšana var dot iespēju ES turpināt siltumnīcefekta gāzu piesaistīšanu vajadzīgajā tempā, taču mērķim būtu jābūt nepieļaut oglekļa uzglabāšanu ilgtermiņā.

3.6. Šķiet, ka ūdeņradis, kas ražots, izmantojot atjaunīgos energoresursus (zaļais ūdeņradis), ir starpnozaru risinājums dekarbonizācijas procesiem. Piemēram, Zviedrijā ir projekts, kura mērķis ir likvidēt siltumnīcefekta gāzu emisijas no tērauda ražošanas, izmantojot atjaunīgo ūdeņradi. Somijā vienā projektā tiks parādīti veidi, kā ražot zilo un vēlāk zaļo ūdeņradi, kā arī uztvert CO₂ un pastāvīgi uzglabāt to Baltijas jūrā.

4. Apstrādes rūpniecība ceļā uz dekarbonizāciju

4.1. No visām Eiropas rūpniecības nozarēm mēs vēršam uzmanību uz nozarēm ar augstu potenciālu uzlabojumiem un ietekmi uz Eiropas CO₂ emisiju samazināšanu. Apstrādes rūpniecībā uzsvars tiek likts uz tām nozarēm, kurās ir vairāk problēmu, kas jāpārvar, lai panāktu dekarbonizāciju. Šajā atzinumā galvenā uzmanība ir pievērsta tērauda, cementa, ķīmiskās un naftas ķīmijas, naftas pārstrādes, celulozes un papīra, mēslošanas līdzekļu, stikla un keramikas rūpniecībai.

4.2. Pirms aprakstīt tehnoloģijas, kuras varētu ietekmēt oglekļa dioksīda emisiju samazināšanu un piesaisti, mums jāapsver pāreja no fosilā kurināmā uz citiem enerģijas avotiem, kas nerada emisijas, un citiem atjaunīgajiem energoresursiem. Šādi avoti varētu būt vēja enerģija, fotoelementu un saules termiskā enerģija, hidroenerģija, ģeotermālā enerģija, biomasas un biodegviela.

4.3. Ir dažas nozares, kuru procesos būtu jāpieņem esošas vai jaunas tehnoloģijas, lai sasniegtu SEG nulles emisiju līmeni, kas ļautu virzīties uz klimatneitrālu sabiedrību. Atkarībā no katras nozares un to pašreizējām SEG emisijām varētu būt jāveic viens vai vairāki pasākumi.

4.4. Šis pirmais solis varētu šķist “tikai” izmaiņas ar ražošanu/piegādi saistītajā procesa daļā. Daudzās citās situācijās var būt nepieciešama papildu pētniecība un izstrāde, piemēram, lai pašreizējos dabasgāzes degļus pielāgotu ūdeņradim vai izmantotu siltumsūkņus. Turklāt būtu jāņem vērā arī apsvērumi saistībā ar ūdeņraža un materiālu vai produktu mijiedarbību.

4.5. Tērauda rūpniecība

Šis izaicinājums tradicionālajai tērauda rūpniecībai (integrēts ceļš, saskaņā ar kuru ir jāsamazina dzelzs rūda) jau ir novedis pie vairākām jaunām tehnoloģiskām pieejām, galveno uzmanību tagad vēršot uz domnu aizstāšanu ar elektriskā loka krāsnīm, kuras darbina ar tiešo reducēto dzelzi, kas ražota, izmantojot zaļo ūdeņradi. Citu jau skatītu alternatīvu pamatā ir oglekļa uztveršanas un uzglabāšanas tehnoloģijas, taču tās nevar sasniegt SEG samazināšanas mērķrādītāju. Dzelzs rūdas elektrolīze varētu emitēt līdz pat 87 % mazāk CO₂ nekā pašreizējais integrētais ceļš (ja elektroapgāde ir pilnībā dekarbonizēta). Ūdeņraža plazmas samazināšanas mērķis ir CO₂ nulles emisijas. Ūdeņraža tērauda ražošana faktiski varētu emitēt līdz pat 95 % mazāk CO₂ nekā pašreizējais integrētais cikls (ja tas izmantotu pilnībā dekarbonizētu elektroenerģiju), taču ūdeņraža ražošanas laikā zaudētās enerģijas dēļ tas palielinātu enerģijas patēriņu nozarē.

⁽³⁾ Koģenerācija – kombinēta siltumenerģijas un elektroenerģijas ražošana.

Elektriskā loka krāsnīs ražots tērauds rada tikai 14 % SEG emisiju no integrētā ceļa, un tā galvenā problēma ir aizstāt dabasgāzi velmēšanas krāsnīs ar zaļo ūdeņradi vai indukcijas elektroenerģiju.

Oglekļa uztveršana un izmantošana (izmantojot domnu atlikumgāzes), ja tā tiek pilnībā ieviesta, var samazināt emisijas par līdz pat 65 % (CO_2 samazināšana ir atkarīga arī no visa iegūto ķīmisko produktu aprites cikla). Vairākas tehnoloģijas ir vēlākā izstrādes posmā – *Steelanol* demonstrējumu rūpnīca (pašlaik tiek būvēta, 9. TGL) izmanto atlikumgāzes, lai ražotu bioetanolu, un *Carbon2Chem* projekta (7.–8. TGL) mērķis ir izmantot atlikumgāzes kā izejvielu ķīmikālijām.

4.6. Cementa rūpniecība

Tikai 37 % no emisijām cementa rūpniecībā rada kurināmais, savukārt atlikušos 63 % emisiju rada izejvielu ķīmiskā reakcija (procesa emisijas). Tādējādi no atjaunīgajiem energoresursiem (biomasas vai ūdeņraža) iegūto degvielu izmantošana samazinātu emisijas apmērā līdz 35 %. Pašlaik tiek testētas tehnoloģijas, kas varētu ļaut nākotnē uztvert un pārvaldīt vai uzglabāt CO_2 (amīnu metode un kalcija cilpa). Vēl viens veids, kā samazināt emisijas, ir izstrādāt tā dēvētos zema klinkera cementus, kuru TGL pašlaik ir no piektā līdz septītajam. Šādu cementu emisijas ir līdz 30 % zemākas nekā tīriem portlandcementiem.

4.7. Ķīmiskā rūpniecība

Ķīmiskajā rūpniecībā ražošanas procesu elektrifikācijas, piemēram mērķis ir par 90 % samazināt katras krekinga krāsns CO_2 emisijas. Ķīmijas nozare sniedz nozīmīgu ieguldījumu ilgtspējīgu oglekļa aprites ciklu atjaunošanā. Ķīmiskie produkti ir milzīga oglekļa krātuve, kas spēj saistīt oglekli 10–40 gadus. Mūsdienās ķīmiskajos produktos iestrādātā oglekļa daudzums ir salīdzināms ar kopējām nozares emisijām šo produktu ražošanā. Pat tad, ja lielākā daļa šā oglekļa nonāk atmosfērā, produktus pēc to lietošanas beigām sadedzinot, vērēnīgas aprites ekonomikas stratēģijas noteikšana ir priekšnoteikums, lai sasniegtu ilgtspējīgu un klimatnoturīgus oglekļa aprites ciklus, noturot oglekli “cilpā”. Ķīmijas nozare var veicināt emisiju samazināšanu citās nozarēs, “absorbējot” oglekli un uzglabājot to produktos.

4.8. Celulozes un papīra rūpniecība

Paredzams, ka celulozes un papīra rūpniecībā, apvienojot procesu uzlabojumus, tostarp pāreju uz 4. paaudzes rūpniecību, kā arī ieguldījumus jaunākajās ražošanas tehnoloģijās, līdz 2050. gadam tiks radīts CO_2 samazinājums par septiņiem miljoniem tonnu. Nozare ar savu uz vietas esošo koģenerācijas iekārtu palīdzību spēj iesaistīties enerģijas tirgū, izmantojot nepastāvīgo atjaunīgo energoresursu enerģijas pārpalikumus. Saistītie dekarbonizācijas ieguvumi varētu sasniegt divus miljonus tonnu. Paredzams, ka turpmākā rūpniecības iekārtu pārveidošana par mazoglekļa vai bezoglekļa enerģijas avotiem ļaus samazināt CO_2 emisijas par astoņiem miljoniem tonnu. Papildus dažām revolucionārām koncepcijām, kas noteiktas *Two team* projektā⁽⁴⁾, piemēram, dziļo eitektisko šķīdinātāju tehnoloģijai, kas pašlaik tiek izstrādāta, citi inovatīvi un revolucionāri risinājumi varētu papildināt emisiju samazināšanas centienus ar aptuveni pieciem miljoniem tonnu CO_2 .

4.9. Naftas pārstrādes rūpnīcas

Naftas pārstrādes rūpnīcām ir potenciāls dot ieguldījumu ES ekonomikas enerģētiskajā un klimata pārkārtošanā divos veidos: i) ievērojami samazinot oglekļa pēdu ražošanas procesā un ii) pakāpeniski aizstājot degvielu un citus fosilās izcelsmes produktus ar degvielu un citiem produktiem, kuru pamatā ir biogēns vai reciklēts CO_2 . Pakāpeniska fosilās enerģijas aizstāšana ar bioenerģiju apvienojumā ar oglekļa uztveršanas un uzglabāšanas un oglekļa uztveršanas un izmantošanas tehnoloģijām pat radīs negatīvas SEG emisijas. Neto SEG emisijas, kas rodas kurināmā un citu naftas pārstrādes produktu izmantošanas laikā, var radikāli samazināt, pakāpeniski mainot ievadresursus no jēlnafts uz ilgtspējīgu biomasu un reciklētu CO_2 . Iegūtais kurināmais pēc sadedzināšanas radīs nulles vai ļoti zemas neto CO_2 emisijas atmosfērā, tādējādi veicinot transporta dekarbonizāciju, jo īpaši attiecībā uz tiem transporta veidiem, kurus ir grūtāk elektrificēt. Šajās jomās tiek veikti ieguldījumi un top jauni projekti. Piemēram, trīs no aptuveni 80 lielākajām pārstrādes rūpnīcām Eiropas Savienībā ir pārveidotas par biorafinēšanas rūpnīcām, pilnībā aizstājot jēlnaftu ar ilgtspējīgu biomasu⁽⁵⁾. Šai klimatiskās pārkārtošanās stratēģijai ir vajadzīgi mazāki finanšu resursi nekā citiem risinājumiem, jo pašas pārstrādes rūpnīcas un produktu izplatīšanas loģistikas sistēmu var lielā mērā pielāgot un izmantot atkārtoti.

⁽⁴⁾ <https://www.cepi.org/two-team-project-report/>.

⁽⁵⁾ *Gela*, Venēcijas biorafinēšanas rūpnīca (eni.com) un *La Mède* (TotalEnergies.com).

4.10. Mēslošanas līdzekļi

Mēslošanas līdzekļu rūpniecībā pašlaik tiek izskatīta iespēja aizstāt dabasgāzi kā izejvielu ar zaļo ūdeņradi. Visā Eiropas Savienībā tiek izstrādāti vairāki izmēģinājuma projekti ⁽⁶⁾, un, tiklīdz kļūs pieejams zaļais ūdeņradis un būs atrisinātas tā izmaksas, nozare virzīsies uz pilnīgu dekarbonizāciju.

4.11. Visbeidzot, apstrādes rūpniecībai ir dekarbonizācijas potenciāls, pateicoties energoefektivitātei, procesu optimizēšanai un pārejai uz atjaunīgo enerģiju. Lai līdz 2050. gadam sasniegtu oglekļneitralitātes mērķi, būs vajadzīgi ieguldījumi pētniecībā, attīstībā un inovācijā. Oglekļa uztveršanas un uzglabāšanas un oglekļa uztveršanas, izmantošanas un uzglabāšanas tehnoloģijas ir svarīgas arī ražošanas nozarēm, piemēram, cementa rūpniecībai, un gadījumos, kad enerģijas avots ir biomasa.

5. Prasmes un kompetences turpmākajā apstrādes rūpniecībā

5.1. Jauniem rūpnieciskajiem procesiem neapšaubāmi būs vajadzīgas jaunas darba metodes. Nozarēm un darba ņēmējiem būs jāpielāgo veids, kādā tie pilda savus pienākumus nozarē, galveno uzmanību vēršot uz CO₂ emisiju samazināšanai jau no pašiem pirmajiem ražošanas procesa posmiem.

5.2. Apstrādes rūpniecības zaļā pārkārtošanās mainīs ražošanu daudzos veidos, pilnībā ieviešot jaunas ražošanas tehnoloģijas un izmantojot digitalizācijas sniegtās iespējas. Lai panāktu taisnīgu pārkārtošanu, kurā neviens netiek atstāts novārtā, būs vajadzīgas jaunas prasmes, kvalifikācijas celšana un pārkvalifikācija. Īpaša uzmanība jāpievērš tam, lai aicinātu ES iedzīvotājus un darba ņēmējus, MVU, sociālos uzņēmumus un reģionālos ekspertus aktīvi piedalīties nenovēršamajās pārmaiņās savās dzīves vietās.

5.3. ES ir jānodrošina, lai zināšanas par jaunajām tehnoloģijām un to ieviešanu pašreizējās nozarēs nonāktu līdz rūpniecībā strādājošajiem. Publiskajām iestādēm un uzņēmumiem sociālā dialoga ietvaros ir jāpieliek pūles, lai izmantotu jau esošās prasmes un lai sasniegtu dekarbonizācijas mērķus.

5.4. Zaļā ūdeņraža pilnīga ieviešana rūpniecībā būs svarīga daudzām nozarēm. Turklāt oglekļa piesaistes tehnoloģiju īstenošana ietekmēs prasmes un kompetenci apstrādes rūpniecībā, kā arī piegādes ķēdē.

6. ES rīcība un pamatnosacījumi

6.1. ES tiesiskajam regulējumam un valstu noteikumiem jāpalīdz dekarbonizēt rūpniecību. Jāņem vērā, ka pārkārtošanās iespējas un/vai pārkārtošanā ieguldāmie resursi dažādās dalībvalstīs un dažādos Eiropas reģionos būs atšķirīgi.

6.2. Pirmais pozitīvais solis ir Taisnīgas pārkārtošanās fonds, kas paredzēts, lai atbalstītu tos reģionus, kuri ir ļoti atkarīgi no oglekļietilpīgām nozarēm. Tomēr darbības joma, kas skar tikai tos reģionus, kuri ir ļoti atkarīgi no ogļu, lignīta, kūdras, degslānekļa un oglekļietilpīgām nozarēm, ir pārāk šaura. EESK, tāpat kā Eiropas Parlaments, ierosina krasi palielināt Taisnīgas pārkārtošanās fonda budžetu, lai atbalstītu citas nozares, ko ietekmēs rūpniecības dekarbonizācija. Būtu jāparedz papildu budžeta līdzekļi, lai nodrošinātu pāreju no vienas darbvietas uz citu, alternatīvu kvalitatīvu darbavietu radīšanu tajos pašos reģionos un darbinieku pienācīgu apmācību, pārkvalifikāciju un kvalifikācijas celšanu.

6.3. Lai rūpniecībā veiktu zaļo pārkārtošanos, būs vajadzīga piekļuve bagātīgiem oglekļneitrālas enerģijas krājumiem un izejvielām par pieņemamu, stabilu un konkurētspējīgu cenu. Eiropā būs jāveic ievērojami ieguldījumi, tostarp enerģētikas infrastruktūrā, lai apmierinātu nozares vajadzību pēc lieliem atjaunīgās enerģijas daudzumiem.

6.4. ES tiesiskajam regulējumam ir jāvirza ES ekonomika uz mērķi līdz 2050. gadam sasniegt neto klimatneitralitāti, radot apstākļus, kas ļautu ātri atraisīt milzīgos finanšu, tehnoloģiskos un intelektuālos resursus ieguldījumiem mazoglekļa tehnoloģijās, tostarp oglekļa piesaistes tehnoloģijās.

⁽⁶⁾ Uzņēmums "Fertiberia" ir uzsācis nulles ietekmes mēslošanas līdzekļu rūpnīcas darbību Puertoljano, Spānijā.

6.5. Ir vajadzīgi regulāri stimuli, lai veicinātu oglekļa uztveršanas izvēršanu apstrādes rūpniecībā vai nu Eiropas līmenī – ar Inovāciju fonda starpniecību –, vai katrā dalībvalstī, taču nesadalot vienoto tirgu, kas ir viens no ES stūrakmeņiem. Būs vajadzīgas papildu ES iniciatīvas, lai piesaistītu un mobilizētu privātos ieguldījumus.

6.6. Eiropas līmenī ir jāveido stratēģiskas alianses, lai paātrinātu šīs nozares attīstību, ļaujot ES uzņemties vadību šajā jomā. Pašreizējos valsts atbalsta noteikumus varētu pielāgot tā, lai tas būtu iespējams.

6.7. Īpaša uzmanība jāpievērš pētniecības un izstrādes pasākumiem, par to veidojot dialogu Eiropas līmenī. Inovāciju fondam ir jābūt vēlamajam instrumentam šo darbību novirzīšanai.

6.8. Publiskā iepirkuma politika būtu jāizmanto, lai veicinātu zaļo produktu tirgu, kurā ražotāji samazina siltumnīcefekta gāzu emisijas salīdzinājumā ar “brūnajiem” produktiem.

6.9. Konstatētais kavējums klimata problēmu risināšanā un laika trūkums nozīmē, ka Eiropas pusgada ziņojumos un ieteikumos katrai dalībvalstij jāiekļauj daži galvenie darbības rādītāji, lai palīdzētu sasniegt vajadzīgo rūpniecības dekarbonizāciju.

6.10. Stratēģiskās prognozēšanas ziņojumā būtu periodiski jāpārskata progress, visperspektīvākie scenāriji/iespējas un nepilnības centienos sasniegt klimata mērķus. Tas ir vēl svarīgāk, jo tas var sniegt pamatnostādnes steidzamiem un augsta riska ieguldījumiem, kā arī saprātīgai resursu apvienošanai gan vertikāli, gan horizontāli.

6.11. Vairāki brīdinājuma signāli norāda uz nevienlīdzīgiem konkurences apstākļiem un “oglekļa emisiju pārvirzes” uz trešām valstīm risku, kas kavē pārkārtošanos uz bezoglekļa risinājumiem. Tas vēlreiz uzsver, cik svarīgi ir paredzēt konkurētspējas pārbaudi kā riska filtrēšanas un ievirzes instrumentu.

6.12. Emisiju koncentrācijas ziņā pastāv skaidri izmērītas atšķirības starp dalībvalstīm, emisijām uz vienu iedzīvotāju, tautsaimniecības nozarēm un reģioniem. Laika trūkuma dēļ prioritāte ir jānosaka visātrāko un vislabāko rezultātu sasniegšanai, lai īstenotu dekarbonizācijas pasākumus. Tāpēc liela uzmanība būtu jāpievērš metalurģijai, minerālmateriāliem un ķīmikālijām, kā arī atjaunīgo degvielu nozarei.

Agrīnā posma inovācijas un vēlme tās izmantot un pārdot atšķiras atkarībā no uzņēmumu lieluma, jo ļoti lielām grupām ir priekšrocības pirmajā aspektā, savukārt MVU – otrajā. Tādējādi gan starpnozaru, gan vertikālā zināšanu nodošana būtu jāveicina un jāatvieglo, radot labvēlīgu uzņēmējdarbības vidi.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Energētikas un digitālā pārkārtošana lauku apvidos”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2022/C 486/09)

Ziņotājs: **John COMER**Līdzziņotājs: **Luís MIRA**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializēta nodaļa	Lauksaimniecības, lauku attīstības un vides specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	30.6.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par/pre/atturas)	173/1/2

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK uzskata, ka kombinēta enerģētikas un digitālās pārkārtošanās stratēģija lauku apvidos nav saņēmusi tādu uzmanību un atbalstu, ko varētu gaidīt. EESK aicina, izmantojot ES Lauku pakto, ātri īstenot Komisijas ilgtermiņa redzējumu par ES lauku apvidiem un iesaistīt ieinteresētās personas. Īpaša uzmanība jāpievērš visneaizsargātākajiem lauku apvidiem, lai neviens netiktu atstāts novārtā. Ir ļoti svarīgi pievērst uzmanību enerģētiskās nabadzības problēmai un lauku apgabaliem, kuros ir nabadzība.

1.2. EESK ir pārliecināta, ka Eiropas panākumi nākotnē lielā mērā būs atkarīgi no tā, kā mēs nodrošināsim, ka pret lauku apvidiem piemērojam līdzvērtīgu attieksmi kā pret pilsētu teritorijām. Lauku kopienām nevajadzētu būt nelabvēlīgākā situācijā digitalizācijas un enerģijas izmantošanas iespēju ziņā, piemēram, situācijā, kad sabiedriskā transporta trūkuma dēļ jāizmanto privātie automobiļi.

1.3. Ir jāizmanto vietējo kopienu piedāvātās iespējas, lai panāktu taisnīgu enerģētikas pārkārtošanu apvienojumā ar kopienu attīstību, izveidojot un paplašinot atjaunīgās enerģijas kopienas un iedzīvotāju energokopienas, kurās brīvprātīgi iesaistās iedzīvotāji, vietējās pašvaldības un MVU, lai veicinātu sociālos un ekonomiskos ieguvumus.

1.4. EESK aicina pastiprināt šādus politikas virzienus un instrumentus.

— Atjaunīgo energoresursu politika: pašreizējo atjaunīgo energoresursu politiku galvenokārt virza nepieciešamība steidzami palielināt jaudu, nevis uzlabot sinerģiju ar lauku kopienu labklājību. Nepieciešamība maksimāli palielināt atjaunīgo energoresursu jaudu ir būtiska, un vienlīdz būtiska ir arī nepieciešamība piemērot kvantitatīvu pieeju visiem lauku attīstības jautājumiem un sasniegt rezultātus.

— Konkursu politika: pašreizējā piedāvājumu iesniegšanas politika attiecībā uz atjaunīgās enerģijas iekārtām nepalīdz lauku kopienām, jo galvenā uzmanība tajā ir vērsta uz izmaksu samazināšanu, nevis uz lauku iedzīvotāju sociālekonomiskajām vajadzībām. Visas atjaunīgās enerģijas iekārtas būtu jāizveido pēc iespējas rentablāk un jāsniedz praktisks ieguldījums lauku kopienu un lauku iedzīvotāju sociālekonomisko vajadzību apmierināšanā.

— Elektroenerģijas uzkrāšana: elektroenerģijas uzkrāšanas nozarei ir jāattīstās. Viena no galvenajām problēmām būs sezonālā elektroapgādes drošība. Šajā ziņā noderīga būs uzglabāšana akumulatoros un gudra elektrifikācija apvienojumā ar pieprasījuma puses risinājumiem. Zaļā ūdeņraža uzglabāšana būs nepieciešama kā rezerves variants.

— Īpašs finansējums, ko iezīmē nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos un tādējādi nodrošina, ka nauda tiek faktiski izlietota lauku apvidos.

1.5. EESK aicina Komisiju ierosināt Digitālo aktu lauku apvidiem kā ES digitālās stratēģijas trešo komponentu līdztekus Digitālo tirgu tiesību aktam un Digitālo pakalpojumu tiesību aktam. Digitalizācija pavērs jaunas iespējas, it īpaši jauniešiem, un tas varētu mainīt tendences iedzīvotāju vidū, ļaujot cilvēkiem strādāt no mājām un no darba centriem laukos.

1.6. EESK uzsver: lai ES vai nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos pilnībā izmantotu lauku apvidu ieguldījumu, ir jānodrošina ātrdarbīgs interneta pieslēgums, aptverot visu teritoriju, tostarp mazapdzīvotus apvidus. EESK mudina valdības vai nu radīt apstākļus privātiem operatoriem, lai sniegtu šo pakalpojumu, vai šā pakalpojuma sniegšanai izmantot valsts uzņēmumu.

1.7. EESK uzskata, ka valsts iestādēm un pakalpojumu sniedzējiem ir jāizstrādā lietotājdraudzīgas lietojumprogrammas, kas būtu īpaši pielāgotas lauku dzīvesveida un darbības realitātei. Šo tehnoloģiju izmantošana, piemēram, samazinās lauksaimniecības radīto oglekļa pēdu (precīzā lauksaimniecība) un palīdzēs uzlabot attālu apgabalu pieejamību (droni). Publiskajam sektoram ir jāiesaistās, ja privātais sektors nespēj nodrošināt šos risinājumus.

1.8. EESK uzsver, ka lietotājiem laukos neatkarīgi no vecuma ir jābūt iespējām saņemt atbilstošu apmācību un uzlabot prasmes, lai viņi varētu izmantot šīs jaunās digitālās tehnoloģijas. Izmantojot iekļaušanu, mazāk labvēlīgos apgabalos jānodrošina arī piekļuve vajadzīgajām ierīcēm, vai nu tās koplietojot vai piešķirot valsts subsīdiju to iegādei.

1.9. EESK secina, ka digitālo tehnoloģiju ieviešana lauku apvidos ir nepieciešama, lai atbalstītu enerģētikas pārkārtošanu. Lauku energosistēmai ir jābūt decentralizētai, un tas nozīmē, ka ir ļoti nepieciešams veidot vairāk un labākus starpsavienojumus, kas paši par sevi saistīti ar nepieciešamību ieviest digitālās tehnoloģijas, lai saskaņotu piedāvājumu un pieprasījumu un nodrošinātu efektīvas enerģijas plūsmas. Digitālajai lietojumprogrammai lauku līmenī būs jābūt ļoti energoefektīvai, jo izmantošanas līmenis ir zemāks un iedzīvotāju blīvums ir mazāks. Zemas enerģijas IT savienojamība lauku apvidos ir obligāts priekšnoteikums.

1.10. EESK uzsver: tā kā 30 % ES iedzīvotāju dzīvo lauku apvidos, taisnīga enerģētikas pārkārtošana laukos ir būtisks elements taisnīgā pārejā uz klimatneitrālu, ilgtspējīgu un pārticīgu Eiropas Savienību saskaņā ar Teritoriālās attīstības programmu 2030. gadam.

1.11. Komisija ir ierosinājusi 20 % no *NextGenerationEU* ieguldīt digitālajā jomā. EESK iesaka visām dalībvalstīm vismaz 10 % no šiem līdzekļiem veltīt lauku digitalizācijai, neradot nevajadzīgu birokrātiju.

2. Enerģētikas pārkārtošana lauku apvidos

Ievads

2.1. Ir vispārēja zinātniska vienošanās, ka visticamākais veids, kādā cilvēce ietekmē globālās klimata pārmaiņas, ir oglekļa dioksīda izdalīšanās no fosilā kurināmā dedzināšanas.

2.2. Klimata zinātnieks *Michael Mann* savā grāmatā *The New Climate War* apgalvo, ka planēta jau ir sasilusi līdz bīstamam līmenim un ka vēl netiek veikti nepieciešamie pasākumi, lai novērstu lielāko globālo krīzi, ar ko līdz šim esam saskārušies.

2.3. Dažviet bīstamas klimata pārmaiņas jau ir sākušās paaugstināta jūras līmeņa dēļ. Šajā ziņā ar būtiskām problēmām saskaras Venēcija un Maiami. Amazones reģionā ir notikusi plaša atmežošanas un radies klimata pārmaiņu izraisīts sausums. Lielas bažas rada tas, ka Arktikas ledus sega kūst ātrāk nekā gaidīts.

2.4. Visām ieinteresētajām personām pasaules mērogā nekavējoties ir jārīkojas, lai risinātu klimata pārmaiņu problēmu, veicot klimata pārmaiņu mazināšanas un pielāgošanās pasākumus siltumnīcefekta gāzu emisiju (SEG) samazināšanas nolūkā. Ātrai fosilā kurināmā izmantošanas samazināšanai jābūt tūlītējai prioritātei.

Lauku apvidi

2.5. Eiropas Savienībā 130 miljoni cilvēku jeb 30 % dzīvo lauku apvidos. Lauku apvidi ir daudzveidīgi, un tos daudzējādā ziņā ietekmē atrašanās vieta. Daudzos apvidos, it īpaši Dienvidēiropā, klimata pārmaiņas pakāpeniski palielinās ūdens trūkumu, saasinās plūdus un palielinās savvaļas ugunsgrēku intensitāti un biežumu. Ziemeļēiropā aizvien biežākās lietustrāpības un vētras var radīt un radīs ievērojamus un dārgus bojājumus infrastruktūrai. Temperatūras paaugstināšanās pastiprinās ūdens ciklu un palielinās spēcīgu vētru biežumu. Šie apstākļi liecina, ka lauku apvidos ir vajadzīga pēc iespējas ātrāka enerģētikas un digitālā pārkārtošana.

2.6. Ideja par enerģētikas pārkārtošanu laukos nav guvusi tādu ievērību, kādu varētu gaidīt. Tas ir pārsteidzoši, jo atjaunīgās enerģijas ražošanai nepieciešamie resursi daudzējādā ziņā ir saistīti ar lauku apvidiem. Lielākā daļa atjaunīgo energoresursu infrastruktūras, piemēram, vēja turbīnas, saules un biogāzes stacijas, atrodas lauku apvidos. Arī elektroenerģijas tīkli ir lauku ainavai raksturīga iezīme. Daudzi lauku iedzīvotāji uzskata, ka šādas struktūras viņiem tiek uzspiestas un sniedz lielāku labumu pilsētu teritorijām.

2.7. Lauku apvidiem ir dažādas un atšķirīgas vajadzības atkarībā no to atrašanās vietas. Lauku apvidus var iedalīt šādi:

- lauku apvidi pilsētas pierobežas rajonos (60 km rādiusā), kuru attīstība ir cieši saistīta ar pilsētu,
- lauku reģioni, kas nav pilsētas darba tirgus daļa, taču kuros ir preču un vides pakalpojumu plūsma un notiek citas saimnieciskās darbības reģionā un ārpus tā,
- attāli lauku reģioni, kuros vietējā ekonomika daudzējādā ziņā ir atkarīga no primāro darbību, piemēram, lauksaimniecības produktu, eksportēšanas no reģiona. Šādos apvidos mēdz būt mazāk iedzīvotāju un viņi sabiedriskie pakalpojumi.

2.8. Šie dažādie lauku apvidi saskaras ar daudzām un dažādām problēmām enerģētikas pārkārtošanas īstenošanā, kas liecina par taisnīgas pārkārtošanās nozīmīgumu, lai sasniegtu vēlamo mērķi.

2.9. Daudzi lauku apvidi ir fiziski nošķirti, tajos ir vāja ekonomikas daudzveidība un zems iedzīvotāju blīvums. Daudzos gadījumos zemi ienākumi un sabiedrības novecošanās palielina lauku kopienu neaizsargātību. To cilvēku situācija, kas dzīvo vieni nošķirtos lauku apvidos un maz saskaras ar citiem cilvēkiem, rada milzīgas problēmas enerģētikas pārkārtošanas īstenošanā. Enerģētiskā nabadzība šajos apvidos ir būtiska problēma.

2.10. Viedo skaitītāju ieviešana ir būtiski svarīga daļa enerģētikas pārkārtošanā laukos. Šķiet, ka līdz šim viedo skaitītāju ieviešana lauku apvidos ir notikusi diezgan lēni. Ir arī jānodrošina, lai māsaimniecības ar zemiem ienākumiem un cilvēki ar ierobežotām datorprasmēm varētu pēc iespējas labāk izmantot viedos skaitītājus enerģētikas taisnīgas pārkārtošanas ietvaros, kurā neviens netiek atstāts novārtā. Atveseļošanas un noturības mehānisma ietvaros 25 miljardi EUR ir piešķirti digitālo prasmju un digitālās izglītības atbalstam. Dalībvalstīm pienācīga daļa no šā fonda ir jānovirza digitālo prasmju un prasības apmācībai lauku iedzīvotājiem. Tas, ka dažās Eiropas daļās nav interneta, ir nepieļaujama situācija, un tā ir jānovērš pēc iespējas ātrāk.

2.11. EESK atzinumā "Ceļā uz visaptverošu stratēģiju ilgtspējīgai lauku un pilsētu attīstībai" ⁽¹⁾ ir uzsvērusi, ka lauksaimniecības, pārtikas un lauku politikai ir jābūt saistītai ar klimata pārmaiņu un bioloģiskās daudzveidības politiku. Lauksaimniecības daudzfunkcionālais aspekts ir tikpat svarīgs kā nelauksaimniecisko darbību veicināšana, piemēram, uzņēmumu izveide tīras enerģijas pakalpojumu nozarē, lai radītu darba iespējas. Ir jāizpēta e-komercijas potenciāls.

⁽¹⁾ EESK atzinums "Ceļā uz visaptverošu stratēģiju ilgtspējīgai lauku un pilsētu attīstībai" (OV C 105, 4.3.2022., 49. lpp.).

2.12. Paziņojums "Ilgtermiņa redzējums par ES lauku apvidiem" ⁽²⁾ ietver Lauku paktu, kura mērķis ir arī veicināt teritoriālo kohēziju un radīt jaunas iespējas inovatīvu uzņēmumu piesaistīšanai. Šī redzējuma īstenošana ievērojami atvieglo tu taisnīgu enerģētikas pārkārtošanu lauku apvidos. EESK atzinīgi novērtēja šo pieeju atzinumā "Ilgtermiņa redzējums par ES lauku apvidiem" ⁽³⁾.

Transports

2.13. Transporta nodrošināšana laukos ir svarīgs jautājums, jo sabiedriskais transports ir nepietiekams, iedzīvotāju blīvums ir zems un veikali un pakalpojumi atrodas tālu. Turklāt lauku iedzīvotāji, kas strādā pilsētās, bieži brauc lielus attālumus no mājām līdz darba vietai.

2.14. Ir vajadzīga vietējā un valsts līmeņa plānošana, lai nodrošinātu multimodālu transporta sistēmu, pārejot uz atjaunīgo enerģiju. Šādai sistēmai ir jānodrošina izvēles iespējas un alternatīvas cilvēku un preču pārvadājumiem.

2.15. Preču pārvadājumiem lauku apvidos jāpievērš īpaša uzmanība saistībā ar enerģētikas pārkārtošanu. Piemēram, enerģētikas pārkārtošanas plānošanā svarīgai ir jābūt lauksaimniecību apgādei un lauksaimniecības ražojumu savākšanai. Elektriskajiem smagajiem kravas transportlīdzekļiem un ar ūdeņradi darbināmiem smagajiem kravas transportlīdzekļiem jābūt sasniedzamam mērķim. Ilgtspējīga biodegviela un hibrīda transportlīdzekļi īstermiņā varētu palīdzēt samazināt SEG emisijas.

2.16. Lielais tiešsaistes pirkumu skaita pieaugums, jo īpaši lauku apvidos, liecina par to, cik svarīgi ir samazināt piegādes furgonu SEG emisijas. Elektrisko furgonu izmantošana būtu piemērota šim mērķim, tiklīdz būs izveidota atbilstoša uzlādes infrastruktūra. Arī kurjeru uzņēmumiem ir jāfinansē ar elektrību darbināmu furgonu iegāde. Tūlītēja prioritāte ir sākt samazināt emisijas visos iespējamajos veidos.

2.17. Par prioritāti ir jānosaka piemērotāka sabiedriskā transporta nodrošināšana lauku apvidos, ietverot samazinātas SEG emisijas un sociālo iekļaušanu un nodrošinot lauku attīstības iespējas. Enerģētikas pārkārtošanas kontekstā lauku sabiedriskais transports ir jāuzskata par sabiedrisku labumu, tāpēc ir vajadzīgs publiskais finansējums, lai veicinātu un atbalstītu ilgtspējīgu sabiedrisko transportu.

2.18. Privātie automobiļi tiek uzskatīti par neaizstājamu lauku transporta līdzekli, jo bez tiem dzīvot laukos nebūtu iespējams. Prioritātei jābūt palīdzēt lauku iedzīvotājiem un viņus mudināt, kad iespējams, samazināt privāto automobiļu izmantošanu un pāriet uz transportlīdzekļiem ar zemu emisiju līmeni. Finansiālajam atbalstam, lai veicinātu elektrisko transportlīdzekļu iegādi, jābūt svarīgam mērķim enerģētikas pārkārtošanā lauku apvidos.

2.19. Uzglabāšana akumulatoros ir efektīvs veids, kā izlīdzināt atjaunīgās elektroenerģijas neto pieprasījuma līkni. Elektrisko transportlīdzekļu plaša izmantošana šajā ziņā varētu palīdzēt. Ja elektriskie transportlīdzekļi var nosūtīt elektroenerģiju atpakaļ uz tīklu, elektriskais parks var darboties kā akumulators papildus citiem akumulatoru izmantošanas veidiem. EESK atzinumā, kurā analizēta regula par alternatīvo degvielu infrastruktūras ieviešanu, ir norādījusi, ka patērētājiem jābūt finansiāli ieinteresētiem elektroenerģiju no elektriskajiem transportlīdzekļiem atgriezt tīklā ⁽⁴⁾.

Tūrisms

2.20. Lauku apvidi bieži vien ir atkarīgi no tūrisma kā nozīmīga ienākuma avota. Tāpēc lauku apvidos jābūt piemērotai alternatīvu degvielu infrastruktūrai, lai veicinātu tūrisma nozari, vienlaikus samazinot SEG emisijas. Automobiļu nomas uzņēmumi ir jāmudina pāriet uz transportlīdzekļiem ar zemu emisiju līmeni un, vēlams, uz elektriskajiem transportlīdzekļiem. Enerģētikas pārkārtošana lauku apvidos liek rīkoties, lai veicinātu lielākus ienākumus no tūrisma.

⁽²⁾ COM(2021) 345.

⁽³⁾ EESK atzinums "Ilgtermiņa redzējums par ES lauku apvidiem" (OV C 290, 29.07.2022., 137. lpp.).

⁽⁴⁾ EESK atzinums par regulu par alternatīvo degvielu infrastruktūras ieviešanu (OV C 152, 6.4.2022., 138. lpp.).

Atjaunīgā elektroenerģija

2.21. Atjaunīgā elektroenerģija, piemēram, vēja enerģija, saules enerģija un biogāze, ir ievērojams elements lauku ainavā. Tiesību aktu saskaņošanai starp dalībvalstīm jāveicina un jāaizsargā ražojošo patērētāju intereses un jāmotivē ieguldījumi atjaunīgās enerģijas infrastruktūrā. Jaudai, kas nepieciešama, lai saražoto enerģiju pārdotu un iekļautu valsts tīklā, jābūt pieejamai visās dalībvalstīs. Lai nodrošinātu lauku apvidu enerģētisko neatkarību, ir vajadzīgas atbilstošas kompensācijas shēmas, kas orientētas uz attiecību starp ražojošo patērētāju saražoto atjaunīgo enerģiju un patērēto enerģiju.

2.22. Nesenās izsoles par atjaunīgo energoresursu centralizētu iepirkumu ir kļuvušas arvien izplatītākas, un daudzos gadījumos ir izdevies samazināt vēja un saules enerģijas iekārtu būvniecības izmaksas. Kopumā lauku elektroenerģijas attīstība galvenokārt ir saistīta ar enerģētikas nozares dekarbonizāciju un nav sinerģijas ar lauku attīstības mērķiem. Lauku iedzīvotāji bieži ieilst pret šādu attīstību, jo nesaskata būtiskus ieguvumus vietējai sabiedrībai.

2.23. Ir jāiesaista kooperatīvi un citas vietējā līmeņa organizācijas, lai vienotos par atjaunīgās elektroenerģijas iekārtu atrašanās vietām gan sauszemes, gan piekrastes reģionos. Vietējām kopienām ir jābūt kapitāla daļām un jāgūst vietējs labums no šādām iekārtām.

2.24. Lielajos projektos atjaunīgās enerģijas attīstība galvenokārt ir saistīta ar enerģētikas nozares dekarbonizāciju, lauku attīstība ir mazsvarīga. Nelieli vēja enerģijas parki, mazi saules enerģijas un anaerobie noārdītāji, ko izmanto kooperatīvi un vietējie iedzīvotāji, var būt vairāk vērsti uz lauku attīstību, kā arī uz lauku kopienu sociālo un ekonomisko iekļautību. Ir jāpanāk līdzsvars attiecībā uz šīm abām sistēmām. Atjaunīgo energoresursu energokopienas un iedzīvotāju energokopienas ir veids, kā panākt taisnīgu enerģētikas pārkārtošanu apvienojumā ar kopienu attīstību.

2.25. Gadījumu izpēte Zviedrijas lauku apvidos (*Ejdemo* un *Söderholm*, 2015) atklāja, ka bez kopienas pabalstu shēmām nodarbinātības iespējas lauku attīstības kontekstā ir ļoti niecīgas.

2.26. Iedzīvotāju energokopiena ir juridiska vienība, kurā iedzīvotāji, MVU un vietējās iestādes apvienojas kā galalietotāji, lai sadarbotos atjaunīgās enerģijas ražošanā. Viens no šādiem piemēriem ir Feldheimas pagasts (neliels ciemats uz dienvidrietumiem no Berlīnes), kas ir kļuvis pašpieietiekams enerģijas ziņā. Viņi ir izveidojuši vēja turbīnas savā pagalmā un uzstādījuši neatkarīgu tīklu. Iedzīvotāji maksā minimālo cenu par elektrību. Biogāzes stacijas izveide ļāva ciematam izveidot centralizētas siltumapgādes tīklu. Tas ir lielisks piemērs tam, kā darbojas atjaunīgās enerģijas kopiena. Tas arī pierāda, ka augšupēja pieeja ir būtiski svarīga lauku apvidu nākotnei⁽⁹⁾.

2.27. Reakcija pieprasījuma pusē pārvirza elektroenerģijas patēriņu uz laika periodiem, kad sistēma var apmierināt pieprasījumu. Ir jāizlīdzina neto pieprasījuma līkne lielākā elektroenerģijas pieprasījuma periodos, lai novērstu elektroenerģijas padeves pārrāvumus, ražojot vairāk zaļās elektroenerģijas. Akumulatoru izmantošana, hidroakumulācijas un viedā elektrifikācija nodrošinās elastību neto pieprasījuma līknes izlīdzināšanā.

2.28. Uzrunājot Īrijas parlamenta deputātus Dublinā, enerģētikas komisāre *Kadri Simson* teica, ka karš Ukrainā ir licis Briselei virzīties tālāk un ātrāk, lai atteiktos no Krievijas degvielas importa. Viņa norādīja, ka saskaņā ar priekšlikumiem, par kuriem vēl jāvienojas, ES centīsies līdz 2030. gadam panākt, ka 45 % no enerģijas patēriņa veido atjaunīgie energoresursi. Tas būs pieaugums salīdzinājumā ar pašreizējo 32 % mērķi un vairāk nekā divas reizes pārsniegs 22 % īpatnību 2020. gadā. EESK atbalsta šo jauno mērķi, taču brīdina, ka to var sasniegt, tikai strauji virzot uz priekšu jaunus un lielākus ieguldījumus lauku enerģētikas pārkārtošanā.

2.29. Ne vienmēr ir vējš, tāpēc būs nepieciešams rezerves variants. Zaļais ūdeņradis var nodrošināt rezerves, lai apmierinātu dažādo pieprasījumu pēc elektroenerģijas, un to var uzglabāt, līdz tas ir nepieciešams.

⁽⁹⁾ ERP DARBSEMINĀRA ZIŅOJUMS, 21. darbseminārs.

Lauksaimniecība

2.30. Lauksaimnieciskā darbība ir ļoti svarīga lielākās lauku apvidu daļas attīstībai un labklājībai. Šī lauku ekonomikas nozare saskaras ar milzīgām problēmām enerģētikas pārkārtošanas nodrošināšanā.

2.31. Nav paveikts daudz, lai samazinātu lauksaimniecības iekārtu radīto oglekļa pēdu.

2.32. Varētu šķist, ka tuvākajā nākotnē ilgtspējīgas biodegvielas izmantošana rada vislabāko iespēju samazināt emisijas, jo varētu izmantot pašreizējās iekārtas, tās attiecīgi pārveidojot.

2.33. Ilgtspējīgu biodegvielu ražošana nav lēta, un tā var divas reizes pārsniegt dīzeļdegvielas cenu. Turpmāk cenas var nedaudz samazināties.

2.34. Nākotnē, kad ar elektrību darbināma lauksaimniecības tehnika kļūs plašāk pieejama, būs iespējams ievērojami samazināt emisijas.

2.35. Lauksaimniecība lielākoties ir zemas peļņas darbība, tāpēc kapitāla izmaksas, pārejot uz elektriskām iekārtām, būtu ārkārtīgi grūti finansēt. Problēmas pārvarēšana saistībā ar finansējumu pārejai uz elektriskām vai ar ūdeņradi darbināmām mašīnām būs svarīgs jautājums lauku apvidu enerģētikas pārkārtošanā.

2.36. Saules enerģijas paneļu izmantošana lauku saimniecību ēkās ļautu lauksaimniekiem izmantot zaļo elektroenerģiju, un, tā kā lauksaimniecībā ir liels elektroenerģijas patēriņš, tas būtu ievērojams ieguvums enerģētikas pārkārtošanā. Jebkuru pārpalikumu varētu pārdot atpakaļ tīklam.

2.37. Precīzā lauksaimniecība ir dātos balstīta pieeja lauku saimniecību pārvaldībai, kas var uzlabot ražošanu un ražu un samazināt lauksaimniecības oglekļa pēdu. Tas ir iespējams, ņemot vērā digitālo tehnoloģiju attīstību ar tālzipēti, GPS un satelītu vadības sistēmām traktoriem. Tas viss būs svarīgi enerģētikas pārkārtošanā lauksaimniecībā apvienojumā ar ieguldījumu, apmācības un prasmju pilnveidošanas prasībām.

2.38. Lauksaimniekiem var būt iespējas pārdot pārpalikušo elektroenerģiju tīklam, jo piensaimnieku un liellopu audzētāju saimniecībās ir plaši jumti. Daži lauksaimnieki var kļūt par partneriem biomasas staciju izveidē un pārdot gāzi gāzes tīklam. Mežsaimniecības atlieku izmantošana biomasas ražotnēs ir svarīga, lai atvieglotu meža apsaimniekošanu apvidos, kuros šādi materiāli ir pieejami.

2.39. Ukrainas kara sekas nozīmē, ka mums atkal ir jāpievēršas pārtikas nodrošinājumam Eiropas Savienībā. Zeme prioritāri jāizmanto pārtikas ražošanai. Nedrīkstētu raksties konkurence ar saules enerģijas paneļu uzstādīšanu rūpnieciskā mērogā un ar biomasas ražošanu atjaunīgajiem energoresursiem; tiem drīzāk jābūt papildinošiem izmantojuma veidiem.

Biometāns

2.40. Biometāns ir biogāze, no kuras atdalīts oglekļa dioksīds, sērūdeņradis un ūdens, pēc tam to var ievadīt tieši gāzes tīklā vai izmantot ar gāzi darbināmā transportlīdzeklī.

2.41. Anaerobie noārdītāji jānodrošina netālu no vietām, kur ir pietiekami daudz šķidro kūtsmēslu. Var izmantot arī zāles skābbarības un kukurūzas skābbarības pārpalikumu, ja tas nav pretrunā pārtikas un lopbarības ražošanai.

2.42. Ir vajadzīgi turpmāki pētījumi, lai uzlabotu anaerobo noārdītāju efektivitāti un samazinātu ar šo procesu saistītās izmaksas.

2.43. Jāveicina un jāfinansē anaerobo noārdītāju izmantošana kā daļa no enerģētikas pārkārtošanas lauku apvidos.

2.44. Biomasas enerģiju var izmantot siltuma ražošanai vai elektroenerģijas ražošanai. Biomasai būs būtiska nozīme atjaunīgo energoresursu elektroenerģijas ražošanā.

Lauku mājas

2.45. Daudzām lauku mājsaimniecībām ir iespējas uzstādīt mikroģenerācijas tehnoloģijas, piemēram, saules paneļus un mazas vēja turbīnas, ar iespēju pārdot pārpalikumu atpakaļ tīklā.

2.46. Mājsaimniecībām ar zemiem ienākumiem ir vajadzīga finansiāla palīdzība, lai uzstādītu mikroģenerācijas iekārtas. Tas nozīmētu ievērojamu enerģētikas pārkārtošanu lauku mājsaimniecībās.

2.47. Lauku mājas parasti ir mazāk nosiltinātas un ne tik energoefektīvas kā mājas pilsētās. Daudzas lauku mājas ir savrupmājas vietās, kas pakļautas laikapstākļu ietekmei.

2.48. Enerģētikas pārkārtošanā ir vajadzīga plaša ieguldījumu programma, lai modernizētu lauku mājokļus nolūkā uzlabot siltumizolāciju un energoefektivitāti. Šāds ieguldījums būs būtisks solis uz priekšu enerģijas patēriņa samazināšanā un lauku mājokļu apkures dekarbonizācijā. Tā kā lielas modernizācijas shēmas kapitāla izmaksas ir ļoti augstas, būs nepieciešama dotāciju atbalsta shēma. Mājsaimniecībām ar zemiem ienākumiem un tām, kas saskaras ar degvielas trūkumu, būs vajadzīga īpaša palīdzība, lai veiktu šādu pārkārtošanu.

3. Digitālā pārkārtošana lauku apvidos

3.1. Eiropas Komisija 2021. gadā nāca klajā ar savu redzējumu par Eiropas digitālo pārkārtošanu līdz 2030. gadam. Pirmkārt, tā uzsvēra, ka ar Digitālo tirgu akta un Digitālo pakalpojumu akta priekšlikumiem ir jārada drošāka digitālā telpa, kurā tiek aizsargātas lietotāju pamattiesības, un vienlīdzīgas konkurences apstākļi Eiropas uzņēmumiem digitālajā pasaulē.

3.2. Lai paātrinātu arvien lielāku skaitu pasaules iedzīvotāju, pēc iespējas mazāk ietekmējot vidi un veicinot oglekļneitralitāti, lauku apvidos ir vajadzīga digitāla un tehnoloģiska infrastruktūra, kas veicinātu resursu efektīvu un precīzu izmantošanu lauksaimniecībā. Neraugoties uz to, ka 30 % Eiropas iedzīvotāju dzīvo lauku apvidos un ka šādi apvidi aizņem 80 % no 27 dalībvalstu teritorijas, digitalizācija lauku apvidos saskaras ar lielākām grūtībām, kas, ja netiks risinātas, apdraudēs Eiropas mērķu sasniegšanu digitālajā jomā. Eiropas tiesiskais regulējums par Digitālo lauku aktu ir paredzēts, lai risinātu šīs grūtības, veicinot:

- vienlīdzīgu nodrošinātu platjoslas tīkla pārklājumu visos Eiropas reģionos – pašreiz pārklājums ir pietiekams lielos pilsētu centros un sliktos lauku apvidos; lai sasniegtu digitalizācijas mērķrādītājus, šī problēma jārisina steidzami, lai neradītu vēl lielāku plaisu starp reģioniem,
- infrastruktūru – privāto ieguldījumu nodrošināšana “pēdējā kilometra” infrastruktūras attīstībā, ņemot vērā nefinansiālus ieguvumus, piemēram, sociālekonomiskos ārējos faktorus,
- spēju veidošanu – lauku apvidos dzīvojošo cilvēku digitālās prasmes uzlabošana,
- piemērotību – tādu lietojumu izstrādes veicināšana, kas atbilst lauksaimniecības un lauku kopienas vajadzībām, kuri maz izmanto pilsētvidei paredzētus digitālos pakalpojumus.

3.3. Digitālo lauku akts kā Eiropas Komisijas likumdošanas mehānisms – tāpat kā Digitālo tirgu akts un Digitālo pakalpojumu akts – būs noteikumu, pienākumu un atbildības kopums ar mērķi nodrošināt, ka Eiropas lauku apvidiem ir piekļuve iniciatīvām, instrumentiem un piekļuves veidiem, kas zemā iedzīvotāju blīvuma dēļ ir ekonomiski neizdevīgi privātajiem ieguldījumiem. Tādējādi Digitālo lauku akts nodrošinās digitalizāciju lauku apvidos, kur vajadzība pēc digitalizācijas ir apgriezti proporcionāla finansiālajai atdevei.

3.4. Visbeidzot Digitālo lauku akts būs lielākais Eiropas zaļā kursa, stratēģijas “No lauka līdz galdam” un Eiropas oglekļneitralitātes līdz 2050. gadam priekštecis, jo pārkārtošanās uz taisnīgu, veselīgu un videi nekaitīgu pārtikas sistēmu būs iespējama tikai tad, ja tehnoloģija un digitalizācija būs pieejama lauksaimniecībā un lauku apvidos.

3.5. EESK atzinumā "Pilnveidot iekļaujošu, drošu un uzticamu digitalizāciju visiem" ⁽⁶⁾ uzsvērts, ka digitalizācijas nozīmi nevar novērtēt par zemu, jo tā var "var sekmēt arī mobilitāti darba tirgū, palielināt ražīgumu un elastību darbavietā un veicināt darba un privātās dzīves saskaņošanu, kad darba ņēmēji strādā tāldarba režīmā." Lai tas notiktu, ir vajadzīgs visaptverošs digitālo prasmju kopums neatkarīgi no tā, vai darba ņēmēji dzīvo pilsētās vai lauku apvidos. Tomēr attālās vietās pastāv papildu daudzveidīgi šķēršļi. Tāpēc EESK aicina izveidot īpašu digitālo prasmju programmu, lai atbalstītu Eiropas iedzīvotājus, kas dzīvo lauku apvidos. Šai pieejai vajadzētu būt Digitālā lauku apvidu akta centrā, un ar tās palīdzību vienlaikus būtu jāpārvar digitālā plaisa un jāgūst labums no sabiedrības digitālās pārveides.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

⁽⁶⁾ EESK atzinums "Pilnveidot iekļaujošu, drošu un uzticamu digitalizāciju visiem" (OV C 374, 16.9.2021., 11. lpp.).

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Publiskie ieguldījumi enerģētikas infrastruktūrā kā daļa no klimata pārmaiņu problemātikas risinājuma”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2022/C 486/10)

Ziņotājs: **Thomas KATTNIG**Līdzziņotājs: **Lutz RIBBE**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras, informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	7.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	22.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	162/7/8

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Klimata krīzes sekas smagi skar Eiropu un pasauli. Pēdējos gados mūsu rīcībā ir vairāk iespēju efektīvi pielāgoties klimata pārmaiņām, tomēr eksperti norāda uz finanšu līdzekļu nepietiekamu piesaisti, iedzīvotāju un privātā sektora nepietiekamu ieinteresētību, kā arī uz politiskās vadības trūkumu.

1.2. Lai nodrošinātu augošo pieprasījumu pēc elektroenerģijas un sasniegtu klimata mērķrādītājus, nepieciešams divkārtot ieguldījumus elektrotīklā līdz 55 miljardiem EUR gadā un palielināt līdzekļus tīras enerģijas ražošanas jaudas ierīkošanai līdz 75 miljardiem EUR gadā⁽¹⁾. Tāpēc ļoti svarīgi ir publiskā sektora ieguldījumi viedās un atjaunīgās energosistēmās un uzglabāšanas infrastruktūrā, lai panāktu energoapgādes drošību, izskaustu enerģētisko nabadzību, saglabātu pieņemamas cenas un radītu darbvietas.

1.3. EESK atbalsta Komisijas priekšlikumus paātrināt un racionalizēt atļauju piešķiršanas procedūras atjaunīgo energoresursu enerģijas jomā un šādiem projektiem noteikt tā dēvētās “īpaši piemērotās teritorijas” (*go-to areas*). Šeit slēpjas ievērojams potenciāls ātrākai enerģētikas pārkārtošanai. Vēl jo svarīgāk ir pēc iespējas precīzāk definēt, kādi vienkāršojumi ir spēkā tā dēvētajās “īpaši piemērotajās teritorijās”.

1.4. Eiropas enerģētikas jomas tiesību aktos klimata aizsardzība nav atzīta par tīkla regulēšanas mērķi. Tāpēc arī valstu regulatīvajām iestādēm ir grūti radīt stimulus elektroenerģijas sadales tīklu pārveidei, paplašināšanai un modernizācijai, lai panāktu to atbilstību klimatneitralitātes prasībām.

1.5. Runājot par energosistēmu un infrastruktūras turpmāko organizāciju, EESK vairākkārt uzsvērusi, cik svarīga ir gan visu patērētāju – mājsaimniecību, uzņēmumu un energokopienību – aktīva līdzdalība viedo energosistēmu attīstībā, gan stimulu ieviešana, kas mudinātu pilsonisko sabiedrību piedalīties enerģētikas pārkārtošanā un nodrošinātu iedzīvotāju dalību finansēšanā.

⁽¹⁾ Šādu secinājumu ir izdarījusi Elektroenerģijas nozares apvienība *Eurelectric*.

1.6. Eiropas Savienībā publisko investīciju līmenis tīras enerģijas tehnoloģijās, kuras ir vajadzīgas dekarbonizācijai, ir zemāks nekā visās pārējās lielajās tautsaimniecībās, un tas apdraud ES konkurētspēju. Kopš liberalizācijas sākuma elektroenerģijas uzņēmumu ieguldījumu apjoms samazinās. Šis ieguldījumu apjoma samazinājums ir radījis apgādes traucējumus un kavē atjaunīgo energoresursu izmantojuma paplašināšanu. Tāpēc EESK atbalsta Komisijas priekšlikumu plāna *REPowerEU* īstenošanai izmantot atveseļošanas plānus un Atveseļošanas un noturības mehānismu, kā arī papildu finansējumu no Kohēzijas fonda reģionālajai attīstībai un ES lauksaimniecības politikas līdzekļus.

1.7. Tirgus struktūra un regulējums ir jāpielāgo jaunajiem nākotnes apstākļiem, proti, turpmākai atjaunīgo energoresursu enerģijas dominancei (tostarp decentralizētākai ražošanai un lielākam vietējam patēriņam), jārada nepieciešamie priekšnoteikumi dažādiem iesaistītajiem dalībniekiem un jānodrošina pienācīga patērētāju aizsardzība. EESK atzinīgi vērtē Komisijas nodomu apsvērt iespējas optimizēt elektroenerģijas tirgus struktūru un uzstājīgi aicina veikt tirgus novērtējumus, kuros analizēta visu potenciālo enerģijas tirgus dalībnieku rīcība un enerģijas tirgus struktūra. Vienlaikus EESK uzsver, ka pirms priekšlikumu iesniegšanas vienmēr ir svarīgi veikt visaptverošu ietekmes novērtējumu.

1.8. EESK atkārtoti iesaka publiskajiem ieguldījumiem piemērot “līdzsvarota budžeta normu”, lai nodrošinātu produktivitāti un sociālo un ekoloģisko pamatu nākamo paaudžu labklājībai.

1.9. Jauktu finansēšanu, iesaistot privātos ieguldītājus, var izmantot tikai tad, ja tiek nodrošināts, ka iepirkuma procedūra notiek pārredzami un šajā saistībā publiskajam sektoram nerodas nepamatotas lielākas izmaksas nekā gadījumā, ja finansēšana būtu publiska. Attiecībā uz pamatotām papildu izmaksām jānodrošina pilnīga pārredzamība. Vēl jo svarīgāk ir šādu jauktas finansēšanas modeļu izmantošanas gadījumā skaidri definēt tiesības un pienākumus, precizēt atbildības jautājumus un nodrošināt efektīvu un ātru konfliktu risināšanas sistēmu, lai nepieļautu papildu ilgtermiņa izmaksas un atbildības problēmu neizdevīgu risināšanu.

1.10. EESK uzsver, ka “taisnīga pārkārtošanās” nozīmē ne tikai pārkārtošanās finansēšanu. Tā ietver arī mērķi radīt pienācīgu darbu, kvalitatīvas darbvietas un sociālo nodrošinājumu, saglabāt Eiropas uzņēmumu konkurētspēju, tāpēc vajadzīgi sevišķi pasākumi visos līmeņos, it īpaši reģionu līmenī.

1.11. EESK pauz pārlicību, ka ir svarīgi tīkla paplašināšanu definēt kā sevišķi svarīgas sabiedrības intereses, kā vienu no regulējuma mērķiem iekļaut klimata aizsardzību un kopumā labāk saskaņot atjaunīgo energoresursu enerģijas ieguves un elektrotīkla plānošanu. Šajā saistībā noteikti ir vajadzīgi konkrēti Eiropas tiesību noteikumi.

1.12. Pēdējās desmitgades norises, tīkla paplašināšanas problēmas, milzīgais enerģijas cenu pieaugums, kiberuzbrukumu risks un, visbeidzot, bet ne mazāk svarīgi, Ukrainā notiekošais karš skaidri parāda, kas ir galvenais – proti, jautājums par to, kas turpmāk kontrolēs tādu svarīgu infrastruktūru kā energotīkls. Tātad primāri runa ir par sabiedrības interesēm. No tā loģiski izriet, ka infrastruktūrai ir jābūt publiskā sektora īpašumam, kam jādarbojas sabiedrības interesēs un jānovērš esošā nevienlīdzība.

1.13. Jautājums par to, kādas priekšrocības un trūkumi labi funkcionējošā enerģijas tirgū ir enerģētikas infrastruktūras esībai publiskā un privātā īpašumā un/vai šādas infrastruktūras privātai finansēšanai, noteikti ir svarīgs un būtu jāanalizē Komisijas plānotajā novērtējumā, kurā tiks aplūkotas iespējas optimizēt enerģijas tirgus struktūru. Šādas analīzes rezultāti var kalpot kā vērtīgs lēmumu pieņemšanas rīks dalībvalstīm, kuru kompetencē ir lemt par to, vai energoinfrastruktūra ir publiska vai privāta. EESK uzskata, ka elektroenerģija ir ne tikai svarīga stratēģiskas nozīmes prece visai ES ekonomikai, bet arī sabiedriskais labums. Tāpēc EESK aicina Eiropas Komisiju sīki analizēt visa Eiropas enerģētikas nozares privatizācijas un liberalizācijas procesa ietekmi un sekas attiecībā uz tās stabilitāti, apgādes drošību un elektroenerģijas tirgus darbību, kā arī pārvērst visas enerģētikas nozares reorganizācijā, ietverot iespējas stiprināt valstu un publiskā sektora lomu.

2. Vispārīga informācija

2.1. Klimata krīzes sekas jau tagad ietekmē ne vien miljardiem cilvēku visā pasaulē, bet arī ekosistēmas, kā skaidri izklāstīts jaunākajos Klimata pārmaiņu starpvaldību padomes (IPCC) ziņojumos. Un tas nozīmē, lai gan temperatūras paaugstināšanās vēl nav sasniegusi Parīzes nolīgumā noteikto 1,5 grādu mērķi. Īpaši problemātisks jautājums: tām sistēmām un grupām, kuras karstums, sausums, plūdi, slimības, ūdens un pārtikas trūkums skars vissmagāk, bieži vien ir vismazāk resursu, lai šos apstākļus pārvarētu.

2.2. Pēdējos gados mums ir aizvien vairāk iespēju efektīvi pielāgoties klimata pārmaiņām. Tomēr daudzās Eiropas daļās īstenotie un plānotie pasākumi nesniedz pietiekamus rezultātus. Speciālisti norāda uz nepietiekamu finanšu līdzekļu piesaisti, iedzīvotāju un privātā sektora nepietiekamu ieinteresētību, kā arī uz politiskās vadības trūkumu.

2.3. Tas, ka Ukrainas kara dēļ Eiropā lielas naudas summas tiek strauji novirzītas militāriem mērķiem, rada bažas par to, ka tādēļ tiks bloķēti finanšu līdzekļi un var aizkavēties klimata aizsardzības pasākumu īstenošana. Tāpēc EESK atzinīgi vērtē Komisijas plānā *REPowerEU* ⁽²⁾ paredzētos pasākumus un instrumentus, kuru mērķis ir mazināt ES atkarību no fosilā kurināmā, it īpaši no Krievijas fosilā kurināmā, veicot energotaupības pasākumus, paātrinot pāreju uz atjaunīgo energoresursu enerģiju, veicinot piegādātāju diversifikāciju un apvienojot spēkus, lai izveidotu noturīgāku energosistēmu un reālu enerģētikas savienību.

2.4. Lai sasniegtu klimata mērķus, atjaunīgo energoresursu enerģijas ieguves jauda jāpalielina vairāk nekā divas reizes. Jau tagad izmaksās par zaļo elektroenerģiju, kas nav izmantojama vai transportējama un kuras ieguve ir jāsamazina, lielajās valstīs, piemēram, Vācijā, sasniedz vairākus simtus miljonu euro gadā. Šis ekonomiskais zaudējums palielināsies vēl vairākkārt, ja strauji netiks paplašināti elektrotīkli un uzglabāšanas jaudas, vienlaikus uzlabojot elektroenerģijas izmantošanas iespējas tieši uz vietas. Tīklu plānošanā un regulējumā ir svarīgi energotīklu attīstību pielāgot klimatneitralitātes mērķim. Šajā saistībā būtiska nozīme ir sadales tīkliem, jo tiem tiek pieslēgts vairums atjaunīgo energoresursu enerģijas ražošanas iekārtu.

2.5. Lai izpildītu šo prasību, ieguldījumi elektrotīklā ir jāpalielina divkārt līdz 55 miljardiem euro gadā un līdzekļi tīras enerģijas ražošanas jaudas nodrošināšanai ir jāpalielina līdz 75 miljardiem euro gadā ⁽³⁾. Šajā saistībā EESK uzsver pievienoto vērtību, ko rada Komisijas priekšlikumi par ātrām atļauju piešķiršanas procedūrām atjaunīgās enerģijas projektiem un par tā dēvēto "īpaši piemēroto teritoriju" noteikšanu šādiem projektiem. EESK atbalsta to, ka tiek paātrinātas un racionalizētas atļauju piešķiršanas procedūras, kas attiecas uz atjaunīgo energoresursu enerģijas ieguvu. Turklāt īpaša uzmanība jāpievērš sadales tīkliem, jo tajos parasti ievada atjaunīgo elektroenerģiju.

2.6. Tāpēc ļoti svarīgi ir publiskā sektora ieguldījumi viedās un atjaunīgās energosistēmās, lai panāktu energoapgādes drošību, izskaustu enerģētisko nabadzību, saglabātu pieņemamas cenas un radītu darbvietas. Ir skaidrs, ka zaļā pārkārtošanās saskaņā ar Eiropas zaļo kursu ārkārtīgi ietekmēs nodarbinātības situāciju oglekļietilpīgās enerģētikas nozarēs. Vienlaikus, mērķtiecīgi palielinot publiskā sektora ieguldījumus klimatneitrālās energosistēmās, pavērsies dažādas jaunas nodarbinātības iespējas. Šajā nolūkā budžetā būs jāparedz attiecīgas iespējas, pārveidojot fiskālo sistēmu, kā EESK ierosināja 2021. gada oktobra pašiniciatīvas atzinumā "ES fiskālās sistēmas pārveide ilgtspējīgai atveseļošanai un taisnīgai pārejai".

2.7. Līdz šim Eiropas enerģētikas jomas tiesību aktos klimata aizsardzība nav atzīta par tīkla regulēšanas mērķi. Tāpēc arī valstu regulatīvajām iestādēm ir grūti radīt stimulus elektroenerģijas sadales tīklu pārveidei, paplašināšanai un modernizācijai, lai panāktu to atbilstību klimatneitralitātes prasībām.

⁽²⁾ Plāns *REPowerEU*, COM(2022) 230 final.

⁽³⁾ Šādu secinājumu ir izdarījusi Elektroenerģijas nozares apvienība *Eurelectric*.

2.8. Runājot par energosistēmu un infrastruktūras turpmāko organizāciju, EESK vairākkārt uzsvērusi, cik svarīga ir visu patērētāju – mājāsaimniecību, uzņēmumu un energokopienu – aktīva līdzdalība viedo energosistēmu attīstībā. Diemžēl šajā saistībā ir dzirdēti tikai solījumi, bet nav bijis konkrētu iniciatīvu. EESK aicina beidzot nodrošināt stimulus, ar ko mudināt ražojošos patērētājus, atjaunīgās enerģijas kopienas un iedzīvotāju energokopienas iesaistīties, lai pilsoniskā sabiedrība varētu piedalīties enerģētikas pārkārtošanā un patērētājiem būtu iespēja aktīvi piedalīties tirgū. Tas var arī mazināt problēmu, ko rada augošās izmaksas, kuras saistītas ar atjaunīgo energoresursu enerģijas ieguves samazināšanu tīkla pārslodzes dēļ.

2.9. EESK atbalsta Eiropas enerģētikas tīklu (TEN-E) ES noteikumu efektīvāku pielāgošanu zaļā kursa mērķiem, it īpaši saistībā ar enerģētikas sistēmas dekarbonizāciju, pārkārtošanos uz klimatneitralitāti, atjaunīgo energoresursu enerģijas ieguves attīstību, energoefektivitāti un enerģētiskās nabadzības riska mazināšanu. Tā kā enerģētikas tīkliem ir būtiska loma enerģētikas sistēmas līdzsvara, noturības un attīstības nodrošināšanā, EESK aicina regulu vairāk vērst uz enerģētikas sistēmas integrāciju, lai tiktu veicināta visu veidu bezoglekļa enerģijas ieguve, un nepieļaut šīs sistēmas dezintegrāciju nekādā veidā. Tāpēc ir atzinīgi vērtējama Padomes un EP iniciatīva ne tikai atjaunīgos energoresursus, bet arī sadales tīklus definēt kā “sevišķi svarīgas sabiedrības intereses”.

2.10. Pašreizējais cenu pieaugums ir slogs Eiropas iedzīvotājiem un uzņēmumiem. EESK ar nožēlu atzīmē, ka tās aicinājumam⁽⁴⁾ mazināt stratēģisko atkarību no neuzticamām trešām valstīm nesevoja politikas veidotāju rīcība un šī atkarība – tieši pretēji – ir palielinājusies. Krievija ir lielākā naftas, gāzes un ogļu eksportētāja uz Eiropas Savienību, un daudzas atomelektrostacijas ir atkarīgas no Krievijas degvielas elementiem un tehnoloģijām. Pašreizējā enerģijas cenu krīze Eiropas iedzīvotājus un uzņēmumus būtu skārusi daudz mazāk, ja Eiropa, kā solīts, jau savlaicīgi būtu samazinājusi fosilā kurināmā importu. Tāpēc EESK atzinīgi vērtē plānā *REPowerEU* paredzētos centienus strauji samazināt šo atkarību, it īpaši no Krievijas. EESK atbalsta ES iestāžu un dalībvalstu centienus efektīvi risināt cenu problēmu saskaņā ar 2021. gada oktobra paziņojumu, kā arī paziņojumu par elektroenerģijas tirgu COM(2022) 236 final un instrumentiem, kas paredzēti valsts atbalsta pagaidu regulējumā.

2.11. Ņemot vērā pašreizējo situāciju, EESK vēlreiz vērš uzmanību uz to, ka galvenais ir nevis dažādot atkarības, bet gan panākt “stratēģisku enerģētisko neatkarību un autonomiju”. Atjaunīgā enerģija un ūdeņradis būs dekarbonizācijas procesa virzītājspēks, un to ražošanai, cik vien iespējams, ir jānotiek Eiropas Savienībā.

2.12. Līdztekus ievērojamiem energotaupības pasākumiem dažos reģionos pašlaik kā īstermiņa vai vidēja termiņa aizstājēju Krievijas dabasgāzei var izmantot sašķidrinātu dabasgāzi. Ilgtermiņā klimata aizsardzības mērķiem atbilstīgs risinājums ir zaļais ūdeņradis, ja tas ir pieejams pietiekamā daudzumā un par samērīgu cenu. Eiropa pati nevar saražot visu sev nepieciešamo gāzes apjomu – kā tas noteikti ir sašķidrinātas gāzes gadījumā, savukārt atkarība no ūdeņraža importa vēl ir strukturējama, un no Krievijas katastrofas ir jāgūst pareizā mācība. EESK brīdina, ka, izmantojot resursus Krievijas gāzes aizstāšanai, Eiropai ir jārikojas ļoti piesardzīgi, ņemot vērā to ietekmi uz vidi un jauno atkarību no trešām valstīm, kuru vērtības neatbilst tādām Eiropas vērtībām kā stabila demokrātija, cilvēktiesību ievērošana un tiesiskums.

2.13. Eiropas Savienībā publisko investīciju līmenis tīras enerģijas tehnoloģijās, kuras ir vajadzīgas dekarbonizācijai, ir zemāks nekā pārējās lielajās tautsaimniecībās, un tas apdraud ES globālo konkurētspēju. Turklāt Eiropas Revīzijas palāta brīdina, ka ES stratēģija *REPowerEU*, iespējams, nevarēs piesaistīt pietiekami daudz līdzekļu. Tāpēc EESK atbalsta Komisijas priekšlikumu plāna *REPowerEU* īstenošanai izmantot atveseļošanas plānus un Atveseļošanas un noturības mehānismu, kā arī papildu finansējumu no Kohēzijas fonda reģionālajai attīstībai un ES lauksaimniecības politikas līdzekļus.

⁽⁴⁾ EESK atzinums “Enerģijas cenas”, OV C 275, 18.7.2022., 80. lpp.

2.14. Dažās ES dalībvalstīs un ES līmenī uzskata, ka Ukrainas kara sekas ir izšķirošais stimuls, kas mudina iegūt lielāku enerģētisko neatkarību un sasniegt klimatneitralitāti. EESK to vērtē atzinīgi. Tomēr pašlaik vērojama neviendabīga aina: tiek apsvērta plašāka sašķidrinātās gāzes izmantošana un atgriešanās pie ogļu izmantošanas, kas var attālināt enerģētikas pārkārtošanu. EESK šādas ieceres vērtē kritiski, taču apzinās, ka īstermiņā enerģijas ražošanas iespēju dažādošana ir ārkārtas pasākums, kas vairo energoapgādes drošību. Tāpēc papildus vēja un saules enerģijai ir svarīgi izmantot tos dažādos mazoglekļa enerģijas avotus, kas ekonomiski un ekoloģiski iederas energosistēmā. Vienlaikus Komiteja aicina lielāku darbu ieguldīt enerģētikas sistēmas ekoloģiskajā pārkārtošanā.

2.15. Eiropas Sabiedrisko pakalpojumu arodbiedrību federācija (EPSU) publicēja ziņojumu⁽⁵⁾, kurā apstiprināts, ka energosistēmas liberalizācija ir nodrošinājusi tikai dažus risinājumus pieaugošās klimata krīzes pārvarēšanai. Oglekli emitējošu energoresursu plašā aizstāšana ar praktiski izmantojamiem alternatīviem risinājumiem lielā mērā ir bijusi iespējama ar ievērojamu valsts subsīdiju palīdzību, nevis brīvā tirgus konkurences dēļ. Ziņojumā secināts, ka Eiropā nemainot pašreizējo energosistēmas modeli, nebūs iespējams izpildīt Parīzes nolīgumā paredzētās saistības.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Straujo klimata pārmaiņu un pašreizējās enerģētikas krīzes dēļ drīzumā būs vajadzīgi ieguldījumi infrastruktūrā, lai līdz 2050. gadam sasniegtu klimatneitralitātes mērķi un nodrošinātu energoapgādi. Vienlaikus enerģijas cenu kāpums ir atklājis arī enerģijas tirgus trūkumus. Runājot par enerģētikas nākotni, ir jāaplūko svarīgi jautājumi, kas nodrošinās tīru, pieejamu un uzticamu energoapgādi un tiesības uz enerģiju. EESK uzsver, ka steidzami jāveic publiskie ieguldījumi, lai panāktu enerģētisko neatkarību no Krievijas gāzes importa, un atbalsta pasākumus, ko Komisija šajā sakarā ierosinājusi plānā *REPowerEU*.

3.2. Turklāt ir jāņem vērā arī tirgus uzbūve un tā regulējums, jārada nepieciešamie priekšnoteikumi atsevišķiem tirgus dalībniekiem un jāstiprina pienācīga patērētāju aizsardzība. EESK atzinīgi vērtē Komisijas nodomu apsvērt iespējas, kā optimizēt elektroenerģijas tirgu, un pieņem zināšanai Komisijas analīzi par elektroenerģijas un gāzes tirgiem un pasākumus, kas ierosināti, lai risinātu augsto enerģijas cenu problēmu, kā arī priekšlikumus uzlabot enerģijas tīklus un uzglabāšanas jaudas un atkārtotos solījumus uzlabot mazo tirgus dalībnieku (ražojošo patērētāju) iespējas piekļūt tirgum un garantēt energoapgādes drošību.

3.3. Tirgus struktūra un regulējums ir jāpielāgo jaunajiem nākotnes apstākļiem, proti, turpmākai atjaunīgo energoresursu enerģijas domināncei. Atslēgvārdi: decentralizēta ražošana un lielāks vietējais patēriņš. Tomēr, lai tas notiktu, vēl ir jānodrošina vajadzīgie nosacījumi dažādiem dalībniekiem un pienācīga patērētāju aizsardzība. Ir vajadzīgi tirgus novērtējumi, kuros analizēta visu potenciālo dalībnieku rīcība enerģijas tirgū un enerģijas tirgus struktūra. Vienlaikus EESK uzsver, ka pirms priekšlikumu iesniegšanas vienmēr ir svarīgi veikt visaptverošu ietekmes novērtējumu. EESK norāda, ka steidzami jāpanāk augsto elektroenerģijas cenu, kas negatīvi ietekmē dalībvalstu tautsaimniecību, pazemināšanās, tostarp elektroenerģijas un gāzes cenu savstarpēja sasaiste.

3.4. Jautājums par to, cik lielā mērā un ar kādu tirgus struktūru var panākt energoapgādes drošību, izmantojot tirgus līdzekļus, jau ilgu laiku ir atstāts novārtā. Energosistēma, kuras pamatā ir atjaunīgie energoresursi (ko lielākoties ražo pašā ES), faktiski var nodrošināt augstu energoapgādes drošību. Taču tas nenotiks pats no sevis – priekšnosacījums tam ir pareiza

⁽⁵⁾ A Decarbonised, Affordable and Democratic Energy System for Europe, https://www.epsu.org/sites/default/files/article/files/Going%20Public_EPSU-PSIRU%20Report%202019%20-%20EN.pdf.

normatīvā vide. Īpaši svarīgi ir viedie tīkli, kas daudzajiem miljoniem enerģijas ražotāju un patērētāju sūta skaidrus signālus, lai viņi rīkotos sistēmai labvēlīgā veidā un tādējādi vairotu energoapgādes drošību.

3.5. Infrastruktūras projektu finansēšanas jomā publiskajam sektoram iepriekš lielākais šķērslis vienmēr bijuši stingri budžeta noteikumi. Tāpēc jāpanāk, lai projekti, kas saistīti ar Eiropas zaļo kursu, enerģētisko neatkarību un digitālo nozari būtu atbrīvoti no jebkāda regulējuma, kurš kavē šādus publiskos ieguldījumus. Tāpēc saskaņā ar savu atzinumu "ES fiskālās sistēmas pārveide" ⁽⁶⁾ EESK iesaka publiskajiem ieguldījumiem piemērot "līdzsvarota budžeta normu", lai nodrošinātu produktivitāti un sociālo un ekoloģisko pamatu nākamo paaudžu labklājībai.

3.6. Jauktu finansēšanu, iesaistot privātos ieguldītājus, var izmantot tikai tad, ja tiek nodrošināts, ka iepirkuma procedūra notiek pārredzami un šajā saistībā publiskajam sektoram nerodas nepamatotas lielākas izmaksas nekā gadījumā, ja finansēšana būtu publiska. Attiecībā uz pamatotām papildu izmaksām jānodrošina pilnīga pārredzamība. Eiropas Investīciju bankas ziņojumā konstatēts, ka, piemēram, autotransporta nozarē publiskā un privātā sektora partnerības līgumu izmaksas Eiropā bija vidēji par 24 % augstākas nekā salīdzināmi projekti ar tradicionālo finansējumu ⁽⁷⁾. Vēl jo svarīgāk ir šādu jauktas finansēšanas modeļu izmantošanas gadījumā skaidri definēt tiesības un pienākumus, precizēt atbildības jautājumus un nodrošināt efektīvu un ātru konfliktu risināšanas sistēmu, lai nepieļautu papildu ilgtermiņa izmaksas un atbildības problēmu neizdevīgu risināšanu.

3.7. Komisija pamatoti norāda, ka publiskie ieguldījumi var piesaistīt privātā sektora līdzekļus un ka tā ir jādara. Tomēr *REPowerEU* plānā nav ietverts jautājums par attiecīgo publisko līdzekļu refinansēšanu. Fosilajiem resursiem paredzēto subsīdiju atcelšana būtu viena pieeja, kā to panākt; vēl viena pieeja būtu aplikt ar nodokli negaidīto papildu peļņu, kas radusies saistībā ar dzīlo naftas un gāzes krīzi un ir milzīga, it īpaši lieliem naftas uzņēmumiem. EESK pauž bažas par to, ka ārkārtīgi lielā enerģētikas uzņēmumu peļņa, no vienas puses, un pieaugošā enerģētiskā nabadzība, ko izraisa enerģijas cenu eksplozija, no otras puses, sabiedrībā var radīt bīstamu destabilizējošu ietekmi. EESK ierosina šo peļņu samazināt ar nodokļu palīdzību un novirzīt kā finansiālu kompensāciju enerģijas patērētājiem, piemēram, finansiāli vājākām mājāsaimniecībām vai energoietilpīgiem uzņēmumiem, un izmantot atjaunīgās enerģijas ražošanas un vajadzīgās tīkla infrastruktūras paplašināšanai, it īpaši tāpēc, ka dažās dalībvalstīs par to jau tiek diskutēts vai arī šādi plāni jau tiek īstenoti. EESK uzskata: lai energopakalpojumu uzņēmumus neatturētu no ieguldījumiem mazoglekļa risinājumos, šādu nodokļu noteikšanā jāizmanto ļoti sensitīva pieeja. EESK aicina Komisiju nekavējoties ierosināt attiecīgus pasākumus.

3.8. Infrastruktūras būtība un mērķis, pirmkārt, ir funkcionēšana, nevis elektroenerģijas transports no punkta A uz punktu B kā pašmērķis, kas tādējādi rada pastāvīgu peļņu. Pēdējās desmitgades notikumi, tīkla paplašināšanas problēmas, milzīgais enerģijas cenu pieaugums, kiberuzbrukumu risks un, visbeidzot, bet ne mazāk svarīgi, Ukrainā notiekošais karš skaidri parāda, kas ir galvenais – proti, jautājums par to, kas turpmāk kontrolēs tādu svarīgu infrastruktūru kā energotīkls. Tātad primāri runa ir par sabiedrības interesēm. No tā loģiski izriet, ka infrastruktūrai ir jābūt publiskā sektora īpašumam, kam jādarbojas sabiedrības interesēs un jānovērš esošā nevienlīdzība.

3.9. EESK uzsver, ka "taisnīga pārkārtošanās" nozīmē ne tikai pārkārtošanās finansēšanu. Tā ietver arī mērķi radīt pienācīgu darbu, kvalitatīvas darbvietas un sociālo nodrošinājumu, saglabāt Eiropas uzņēmumu konkurētspēju, tāpēc vajadzīgi sevišķi pasākumi visos līmeņos, it īpaši reģionu līmenī. Citi svarīgi "taisnīgas pārkārtošanās" faktori ir publiskā sektora aktīva un organizatoriska loma un sociālo partneru demokrātiskas līdzdalības nodrošināšana visos līmeņos.

⁽⁶⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "ES fiskālās sistēmas pārveide ilgtspējīgai atveseļošanai un taisnīgai pārejai", OV C 105, 04.03.2022., 11. lpp.

⁽⁷⁾ EIB, 2006. gads. *Ex ante construction costs in the European road sector: a comparison of public-private partnerships and traditional public procurement*. Economic and Financial Report 2006/01, Blanc-Brude, F., Goldsmith, H. and Vällilä, T., https://www.eib.org/attachments/efs/efr_2006_v01_en.pdf.

3.10. Energotīkls ir kritiskās infrastruktūras daļa. Šīs infrastruktūras atteice vai darbības traucējumi var radīt postošus piegādes trūkumus un apdraudēt sabiedrības drošību. Kritisko infrastruktūru, piemēram, transportu un satiksmi, veselības aprūpes pakalpojumus, finanses un drošību – un tie ir tikai daži sektori – pēdējās desmitgadēs liberalizācijas un privatizācijas viļņa ietekmē Eiropā arvien vairāk pārņem privātie dalībnieki. Šis apstākļi ir problemātisks, jo nozares ir savstarpēji saistītas un vienas nozares ievainojamība mazina vai ierobežo citu kritisko infrastruktūru veikspēju (kaskādes efekts). Šo savstarpējo atkarību, no vienas puses, ir grūti novērtēt, bet, no otras puses, kritiskās infrastruktūras veikspējas nodrošināšana ir sabiedrības interesēs. It īpaši tirgus satricinājumu vai katastrofu gadījumā, lai nodrošinātu telpiski koordinētu noturību, izšķirošu nozīmi iegūst publiskas koordinācijas iestādes, kurām ir tiesības rīkoties un piekļuves tiesības. Šie riski ir īpaši augsti attiecībā uz elektroenerģiju, bez kuras progresīvas civilizācijas darbība 21. gadsimtā ir praktiski neiedomājama, un plaši energoapgādes pārrāvumi (nodzisums) izraisītu visas sabiedrības sabrukumu.

3.11. Ņemot vērā to, ka Eiropā ēkas patērē gandrīz 40 % no kopējā enerģijas apjoma, enerģētikas pārkārtošanai dzīvojamo māju sektorā sevišķi svarīga ir gudra jaunu tehnoloģiju kombinācija, efektīvi īstenota renovācija un jaunu iedzīvotāju līdzdalības modeļu veicināšana. Elektroenerģijas direktīva veicina šo patērētāju līdzdalību atjaunīgās elektroenerģijas ražošanā un veido būtisku pamatu, lai decentralizēta enerģijas ražošana gūtu sabiedrības atbalstu. Šajā saistībā svarīga ir saskaņošana visas Eiropas mērogā, lai enerģētikas pārkārtošanā varētu piedalīties maksimāli daudz mājsaimniecību. Tādas koncepcijas kā enerģijas koplietošana un kopienas enerģija kopumā paver lietderīgas iespējas izmantot energotīklus maza mēroga, uz pieprasījumu orientētai un tīklus atslogojošai energoapgādei.

3.12. EESK atkārtoti uzsver nostāju, ka jācenšas panākt iespējami lielāku siltumnīcefekta gāzu samazinājumu ar iespējami zemākām sociālekonomiskajām izmaksām. EESK iesaka instrumentus, kas ir saderīgi ar labi regulētu tirgu, tostarp finanšu instrumentus ar daudzgadu finanšu shēmas un *NextGenerationEU* atbalstu, vajadzības gadījumā kombinēt ar regulatīviem pasākumiem nolūkā veicināt efektīvākas enerģētikas vides izveidi. Tomēr jāatgādina: ja rūpīga analīze liecina, ka vērojamas pamatotas pazīmes par esošu vai draudošu tirgus nepilnību, publiskajam sektoram tā ir jānovērš, piemēram, izmantojot ieguldījumus vai tirgus intervences pasākumus.

4. Īpašas piezīmes

4.1. Ieguldījumi enerģētikas infrastruktūrā ir vajadzīgi, lai patērētāju un ekonomikas interesēs ātri un izmaksu ziņā efektīvi veicinātu energoapgādes drošību un atjaunīgo energoresursu izmantošanu. Šajā saistībā ir jārisina ļoti izšķirošs jautājums, proti, kas turpmāk kontrolēs tādu ļoti nozīmīgu infrastruktūru kā energotīkls un uzglabāšanas infrastruktūru. Kopš liberalizācijas sākuma elektroenerģijas uzņēmumu ieguldījumu apjoms samazinās. Šis tīklā un ražošanā veikto ieguldījumu apjoma samazinājums ir radījis apgādes traucējumus un kavē atjaunīgo energoresursu izmantojuma turpmāku paplašināšanu.

4.2. No ekonomiskā aspekta raugoties, rodas jautājums, kāpēc energotīkls, kas investoriem ir pievilcīgs ieguldījums, jo tas ir uzticams, nedrīkstētu būt pievilcīgs arī valstij. Ja publiskā sektora rīcībā būtu dividendes, ko katru gadu izmaksā privātie uzņēmumi, tas varētu šos līdzekļus reinvestēt sabiedrības interesēs, tādējādi atslogojot valsts budžetus. Arī tāpēc, ka iepriekš dažos daļējas privatizācijas gadījumos jau ir konstatēts, ka tīri finansiālu apsvērumu dēļ publiskais īpašums būtu bijis racionāls lēmums. Vairākas dalībvalstis jau izmanto publiskas vai daļēji publiskas struktūras. Vienlaikus ir vērojama tendence īpašumus nodot atpakaļ pašvaldībām. Jautājums par to, kādas priekšrocības un trūkumi labi funkcionējošā enerģijas tirgū ir enerģētikas infrastruktūras esībai publiskā un privātā īpašumā un/vai šādas infrastruktūras privātai finansēšanai, noteikti ir svarīgs un būtu jāanalizē Komisijas plānotajā novērtējumā, kurā tiks aplūkotas iespējas optimizēt enerģijas tirgus struktūru. Šādas analīzes rezultāti var kalpot kā vērtīgs lēmumu pieņemšanas rīks dalībvalstīm, kuru kompetencē ir lemt par to, vai energoinfrastruktūra ir publiska vai privāta.

4.3. Tāpēc aizvien svarīgāka kļūst vietējā un reģionālā energoapgāde un komunālo pakalpojumu uzņēmumu nodošana atpakaļ pašvaldībām, it īpaši saistībā ar decentralizācijas stratēģijām. Šajā saistībā ievērojama nozīme ir publiskajiem ieguldījumiem decentralizētā enerģijas ražošanā pašvaldību līmenī. Būtu jāizskata citas finansēšanas iespējas, piemēram, tieša finansēšana ar fondu starpniecību. Sabiedrisko ēku jumti ir īpaši piemēroti veselu rajonu apgādei ar lētu saules enerģiju.

4.4. Dažās dalībvalstīs tiek nodrošināti finansiāli stimuli, lai veicinātu saules fotoelementu sistēmu uzstādīšanu. Austrija, Beļģija, Lietuva, Luksemburga un Spānija vēstulē Komisijai pieprasa, lai administratīvās ēkas, lielveikali, plakanie jumti un rūpnieciskās ražotnes ar noteiktiem priekšnosacījumiem tiktu obligāti aprīkoti ar saules fotoelementu sistēmām. Saules fotoelementu sistēmām jāklūst par normu arī jaunās un renovētās mājās. Minētās valstis aicina Komisiju no ES budžeta piešķirt vairāk naudas šāda potenciāla apguvei. EESK atzinīgi vērtē šo ieceru un aicina Komisiju veikt analīzi par to, kādi ieguldījumi, regulējums un papildu pasākumi, piemēram, pētniecība un izstrāde, ir vajadzīgi, lai veicinātu fotoelementu izstrādi un ražošanu Eiropas Savienībā.

4.5. Runājot par enerģiju kā sabiedrisku labumu, EESK atgādina par Līguma par Eiropas Savienību un Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 26. Protokolā par sabiedriskiem pakalpojumiem uzskaitīto Savienības kopīgo vērtību īstenošanu attiecībā uz vispārējās tautsaimnieciskās nozīmes pakalpojumiem LESD 14. panta izpratnē. Tādējādi varētu nodrošināt augstāku efektivitāti un plašāku pieejamību cenas ziņā un novērst tirgus nepilnības.

4.6. Pašreizējā enerģētikas krīze skaidri parāda enerģijas kā sabiedriskā labuma īpašo nozīmi. Līdztekus augstas kvalitātes darbavietu un nodarbinātības saglabāšanai kļūst acīmredzama sociālo un ekoloģisko aspektu savstarpējā saikne. Publiskais īpašums var nodrošināt demokrātisku kontroli, publiskā sektora ieguldījumus, energoapgādes drošību un taisnīgi sadalīt izmaksas, kas saistītas ar enerģētikas nozares pārkārtošanu atjaunīgo energoresursu izmantošanai.

4.7. Lai izvairītos no neatbilstīgiem un neproduktīviem ieguldījumiem, jānovērš pastāvošās neskaidrības un pretrunas attiecībā uz jaunās energosistēmas pamatstruktūrām, tirgus arhitektūru, tirgus lomām un tirgus noteikumiem un, pirmām kārtām, nekavējoties jānovērš sociālā ietekme uz darba ņēmējiem un patērētājiem. Šeit galvenā loma ir taisnīgam ieguldījumu sloga sadalījumam, un tas pats attiecas arī uz iespējamās peļņas taisnīgu sadalījumu. Ieguldījumu vajadzību un rentabilitātes nodrošināšanas iespējas ir viens no svarīgākajiem jautājumiem, kas jārisina, lai ilgtermiņā nodrošinātu optimāli funkcionējošu enerģijas tirgu. EESK pieņem zināšanai Eiropas Savienības Energoregulatoru sadarbības aģentūras (ACER) pētījuma secinājumus un attiecīgo paziņojumu par elektroenerģijas un gāzes tirgu un atzinīgi vērtē Komisijas nodomu novērtēt elektroenerģijas tirgu.

4.8. Svarīgs enerģētikas pārkārtošanas aspekts būs koordinācija un organizācija starp importētājiem, reģionālo tīklu operatoriem, iedzīvotāju energokopienām, pašpatērētājiem un energokopienām, kas savu elektroenerģiju izmanto uz vietas, uzglabāšanas uzņēmumiem un piegādātājiem.

Briselē, 2022. gada 22. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

PIELIKUMS

Turpmāk minētais grozījums ieguva vismaz vienu ceturto daļu nodoto balsu, taču tika noraidīts debatēs.

2.9. punkts**Grozīt šādi:**

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
EESK atbalsta Eiropas enerģētikas tīklu (TEN-E) ES noteikumu efektīvāku pielāgošanu zaļā kursa mērķiem, it īpaši saistībā ar enerģētikas sistēmas dekarbonizāciju, pārkārtošanos uz klimatneitralitāti, atjaunīgo energoresursu enerģijas ieguves attīstību, energoefektivitāti un enerģētiskās nabadzības riska mazināšanu. Tā kā enerģētikas tīkliem ir būtiska loma enerģētikas sistēmas līdzsvara, noturības un attīstības nodrošināšanā, EESK aicina regulu vairāk vērst uz enerģētikas sistēmas integrāciju, lai tiktu veicināta visu veidu bezoglekļa enerģijas ieguve, un nepieļaut šīs sistēmas dezintegrāciju nekādā veidā. Tāpēc ir atzinīgi vērtējama Padomes un EP iniciatīva ne tikai atjaunīgos energoresursus, bet arī sadales tīklus definēt kā “sevišķi svarīgas sabiedrības intereses”.	EESK atbalsta Eiropas enerģētikas tīklu (TEN-E) ES noteikumu efektīvāku pielāgošanu zaļā kursa mērķiem, it īpaši saistībā ar enerģētikas sistēmas dekarbonizāciju, pārkārtošanos uz klimatneitralitāti, atjaunīgo energoresursu enerģijas ieguves attīstību, energoefektivitāti un enerģētiskās nabadzības riska mazināšanu. Tā kā enerģētikas tīkliem ir būtiska loma enerģētikas sistēmas līdzsvara, noturības un attīstības nodrošināšanā, EESK aicina regulu vairāk vērst uz enerģētikas sistēmas integrāciju, lai tiktu veicināta visu veidu bezoglekļa enerģijas, tostarp kodolenerģijas , ieguve, un nepieļaut šīs sistēmas dezintegrāciju nekādā veidā. Tāpēc ir atzinīgi vērtējama Padomes un EP iniciatīva ne tikai atjaunīgos energoresursus, bet arī sadales tīklus definēt kā “sevišķi svarīgas sabiedrības intereses”.

Pamatojums

Kodolenerģijas ražošanai ir un arī turpmāk būs svarīga loma plašajā mazemisiiju tehnoloģiju klāstā, kā to nesenajās runās uzsvērusi EK priekšsēdētāja Urzula fon der Leiena.

Balsošanas rezultāts:

Par: 44

Pret: 109

Atturas: 14

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Vispārējās nozīmes pakalpojumu līdzradīšana kā ieguldījums līdzdalības demokrātijā Eiropas Savienībā”

(pašiniciatīvas atzinums)

(2022/C 486/11)

Ziņotājs: **Krzysztof BALON**

Līdzziņotājs: **Thomas KATTNIG**

Plenārsesijas lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializēta nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	7.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts par/pre/atturas)	226/0/2

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Vispārējās nozīmes pakalpojumu līdzradīšana, piedaloties pilsoniskās sabiedrības organizācijām, kā arī nepastarpināti iedzīvotājiem, ir viens no visefektīvākajiem līdzdalības demokrātijas atjaunināšanas instrumentiem, kas tādējādi stiprina Eiropas integrāciju. Tāpēc Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) šajā atzinumā ierosina konkrētus pasākumus, ar kuriem Eiropas Savienībā uzlabot pamatnosacījumus šajā jomā, lai vēl vairāk stiprinātu iedzīvotāju tiesību un viņiem sniegto pakalpojumu aizsardzību.

1.2. It īpaši krīzes situācijas, piemēram, nesenā Krievijas agresija pret Ukrainu un no tās izrietošā bēgļu krīze, kas aptver miljoniem cilvēku, galvenokārt sievietes un bērnus, skaidri liecina par pilsoniskās sabiedrības būtisko lomu, proti, tās tūlītējo spēju spontāni, bet tajā pašā laikā sekmīgi savstarpēji savienot un īstenot līdzradīšanas modeļus un procedūras – it īpaši attiecībā uz vispārējās nozīmes pakalpojumiem sociālajā un izglītības jomā, proti, jomās, kurās jau ir reālas līdzradīšanas pieredze.

1.3. Vēsture liecina, ka pilsoniskās sabiedrības dalībnieki vienmēr ir piedāvājuši sociālos pakalpojumus un citus vispārējās nozīmes pakalpojumus, kad publiskais sektors attiecīgās vajadzības vēl nebija apzinājis vai komerciālie uzņēmumi šādus pakalpojumus neuzskatīja par rentabliem. Parasti valsts vēlāk iesaistījās kā pakalpojumu sniedzējs vai pasūtītājs, kā regulators un arī kā pakalpojumu kvalitātes garants. Tāpēc subsidiaritātes princips, kas regulē kompetences sadali starp dalībvalstīm un Eiropas Savienību un kas noteikts Eiropas Savienības (LES) 5. panta 3. punktā, ir jāpiemēro arī attiecībā uz vispārējās nozīmes pakalpojumiem. Turklāt vispārējās nozīmes pakalpojumu jomā subsidiaritātes principam vajadzētu būt arī vadošajam principam attiecībās starp visiem dalībvalstu publiskās pārvaldes līmeņiem, kā arī starp publiskajām iestādēm un pilsoniskās sabiedrības organizācijām.

1.4. Juridisko un politisko atbildību par vispārējās nozīmes pakalpojumu sniegšanu joprojām uzņemas atbildīgajās pārstāvības struktūrās ievēlēti deputāti un šo darbu, piedaloties vēlēšanās, regulāri novērtē iedzīvotāji, taču publiskās iestādes ir tās, kas kontrolē pienācīgu vispārējās nozīmes pakalpojumu sniegšanu. EESK atbalsta līdzradīšanas pieejas mērķtiecīgu īstenošanu – vispārējās nozīmes pakalpojumi būtu jāizstrādā kopā ar lietotājiem, kopienām un pilsoniskās sabiedrības organizācijām, lai nodrošinātu, ka, pirmkārt, tie patiešām atbilst faktiskajām vajadzībām un, otrkārt, dod iespēju demokrātiskai līdzdalībai. Tas īpaši attiecas uz gadījumiem, kad algoti darbinieki sadarbojas ar brīvprātīgajiem vai pašpalīdzības struktūrām.

1.5. Tāpēc dalībvalstis tiek aicinātas izstrādāt un/vai pilnveidot instrumentus, kas nodrošinās iedzīvotāju un pilsoniskās sabiedrības organizāciju līdzdalību visā vispārējās nozīmes pakalpojumu sniegšanas procesā. Šim nolūkam ir vajadzīgi arī atbilstoši nosacījumi bezpeļņas sociālās ekonomikas darbībām, kā izklāstīts EESK 2020. gada 18. septembra atzinumā “Bezpeļņas sociālo uzņēmumu stiprināšana kā viens no galvenajiem sociāli taisnīgas Eiropas pilāriem”⁽¹⁾, kā arī jāīsteno Direktīvas 2014/24/ES par publisko iepirkumu⁽²⁾ 77. pants tādā veidā, kas bezpeļņas organizācijām dod iespēju slēgt līgumus par noteiktu minētajā pantā minēto veselības, sociālo un kultūras, kā arī izglītības pakalpojumu sniegšanu.

1.6. EESK norāda, ka kvalitatīvu augstvērtīgu vispārējās nozīmes pakalpojumu sniegšana iedzīvotāju un ekonomikas labā ir atkarīga no pietiekamiem finanšu un personāla resursiem, kas ir jānodrošina.

1.7. Vispārējās nozīmes pakalpojumu sniegšanas un līdzradīšanas pamatnosacījumi galvenokārt ir dalībvalstu, reģionu un pašvaldību kompetencē, taču dalībvalstis ir steidzami jā mudina izstrādāt kopradīšanas koncepcijas – šim mērķim ir jāizstrādā instrumentu kopums, kas atvieglo līdzradīšanas modeļu izmantošanu. Ar šādām iniciatīvām būtu jā mudina visas attiecīgās iesaistītās personas dalībvalstīs veicināt pilsoniskās sabiedrības organizāciju iesaisti vispārējās nozīmes pakalpojumu līdzradīšanā un sniegšanā.

1.8. EESK ierosina Komisijai publicēt darba dokumentu par šo tematu, kas kalpotu par pamatu turpmākam darbam ar mērķi izveidot instrumentu kopumu, kurš sniegtu ierosmi un norādes valstu iestādēm un reģionālajām un vietējām pašvaldībām virzībā uz līdzradīšanas modeļu plašāku izmantošanu. Šādā dokumentā būtu jāiekļauj arī apsvērumi par līdzradīšanas pieejas līdzsvarošanu ar Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 14. pantu un LES un LESD pievienoto 26. protokolu, ņemot vērā Eiropas sociālo tiesību pilāru, bezpeļņas sociālās ekonomikas īpašo lomu līdzradīšanā un tam nepieciešamos pamatnosacījumus. Dokumentā jāiekļauj arī priekšlikumi par novatorisku līdzradīšanas projektu veicināšanu Eiropas un valstu līmenī, ņemot vērā pētniecības komponentus, un labas prakses piemēri. Balstoties uz iepriekš aprakstīto instrumentu kopumu, pēc plašākas apspriešanās ES līmenī varētu sagatavot zaļo grāmatu un pēc tam balto grāmatu.

1.9. EESK no savas puses izveidos forumu, kurā apmainīties ar idejām un paraugprakti šajā jomā un kurā piedalīsies pilsoniskās sabiedrības organizācijas, sociālie partneri, augstskolas un pētniecības projekti, lai turpinātu un pilnveidotu debašu procesu Eiropas līmenī.

2. Vispārīga informācija

2.1. Līdzdalības demokrātijas turpmākā attīstība Eiropas Savienībā ir nozīmīgs izaicinājums Eiropas integrācijas stiprināšanai ar mērķi vērsties pret populismu un nacionālismu. Savukārt vispārējās nozīmes pakalpojumu līdzradīšana, piedaloties pilsoniskās sabiedrības organizācijām, kā arī nepastarpināti – iedzīvotājiem, ir viens no visefektīvākajiem līdzdalības demokrātijas atjaunināšanas instrumentiem.

2.2. Jau vairākus gadus EESK sadarbībā ar dažādiem pilsoniskās sabiedrības un zinātnes/pētniecības jomas dalībniekiem darbojas, lai panāktu vispārējās nozīmes pakalpojumu modernizāciju un pilnveidi. Komitejā par šo darbību atbild galvenokārt pastāvīgā darba grupa “Vispārējās nozīmes pakalpojumi”.

2.3. EESK 2019. gadā sāka sadarbību ar konsorciju “Inovatīvu pakalpojumu līdzradīšana Eiropā” (CoSIE)⁽³⁾, kurā piedalās deviņu dalībvalstu (Grieķija, Igaunija, Itālija, Nīderlande, Polija, Somija, Spānija, Ungārija, Zviedrija) un Apvienotās Karalistes augstskolas, pašvaldības un pilsoniskās sabiedrības organizācijas. Pastāvīgā darba grupa “Vispārējās nozīmes pakalpojumi”, turpinot darbu saistībā ar novatorisku pieredzi un CoSIE projekta secinājumiem, rīkoja divus seminārus: “Vispārējās nozīmes pakalpojumu līdzradīšana – pilsoņu un viņu organizāciju loma”, kas notika Briselē 2021. gada 15. aprīlī, un “Pilsoņi darbojas pilsoņu interesēs: pilsoniskās sabiedrības organizāciju loma vispārējās nozīmes pakalpojumu līdzradīšanā un sniegšanā”, kas 2021. gada 1. un 2. decembrī tika organizēts Ļubļinā, Polijā, sadarbībā ar Ļubļinas pilsētu un iesaistot partnerus no Ukrainas.

⁽¹⁾ OV C 429, 11.12.2020., 131. lpp.

⁽²⁾ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0024&from=LV>

⁽³⁾ <https://cosie.turkuamk.fi>

2.4. Līdzrādīšana ir nesaraujami saistīta ar plašākām debatēm par valsts pārvaldes reformu. Jaunās publiskās pārvaldības (*New Public Management, NPM*) pieeja bija vērsta uz efektivitātes paaugstināšanu, privātā sektora pārvaldības modeļu pārņemšanu un pakalpojumu/klientu attiecību veidošanu sabiedrisko pakalpojumu jomā, par sākumpunktu ņemot šo pakalpojumu lietotāju vajadzības, prasības un izvēli. Šis modelis dominēja 20. gadsimta 90. gados un 21. gadsimta sākumā, taču to kritizēja par nepietiekamu lietderību un efektivitāti, kā arī par nepietiekamu radošo potenciālu⁽⁴⁾. Sabiedrisko pakalpojumu inovācijas tendences pēc *NPM* ("paradigmas")⁽⁵⁾ ir vērstas uz aktīvu pilsoni, kas piedalās kopīgā radīšanas procesā, nevis pasīvu individuālu patērētāju, kuru motivē izklaidētas pašlabuma intereses, un tās ir vērstas arī uz integrācijas un koordinācijas veicināšanu starp lietotāju grupu un ieinteresēto personu tīkliem, nevis uz dezintegrāciju. Līdzrādīšana tiek uzskatīta par galveno koncepciju *post-NPM* modeļos⁽⁶⁾.

2.5. EESK līdzšinējā darba rezultāti šajā jomā liecina, ka vispārējās nozīmes pakalpojumu līdzrādīšana un sniegšana, piedaloties iedzīvotājiem un viņu organizācijām, palīdz Eiropas Savienībā stiprināt līdzdalības demokrātiju un attīstīt sociālo ekonomiku, arī apziņu, ka vispārējās nozīmes pakalpojumiem ir neaizstājama loma visu pārējo sabiedrības aktivitāšu veicināšanā.

3. Vispārējās nozīmes pakalpojumi

3.1. Eiropas integrācijas gaitā tai raksturīgajā spriedzē starp vienotību un daudzveidību tika izstrādāta jauna koncepcija pakalpojumiem, kurus regulē īpaši noteikumi un standarti. Mērķis ir nodrošināt, ka visi iedzīvotāji un ieinteresētās personas var piekļūt visiem pamatpakalpojumiem, kas tagad ir un nākotnē būs cilvēka cienīgas dzīves pamats un kas ir vajadzīgi līdzdalībai sabiedrības dzīvē – un tie ir vispārējās nozīmes pakalpojumi. Vispārējās nozīmes pakalpojumus var sniegt dažādos kontekstos – vai nu uz konkurenci orientētos tirgos kā pakalpojumus ar vispārēju tautsaimniecisku nozīmi, vai kā ar ekonomiku nesaistītus vispārējās nozīmes pakalpojumus, kas ir izslēgti no šiem tirgiem. Komisija izšķir⁽⁷⁾ trīs veidu pakalpojumus – vispārējās tautsaimnieciskās nozīmes pakalpojumus, ar ekonomiku nesaistīti vispārējās nozīmes pakalpojumus un vispārējās nozīmes sociālie pakalpojumi (ar ekonomiku saistīti pakalpojumi vai ar to nesaistīti pakalpojumi). Uz vispārējās tautsaimnieciskās nozīmes pakalpojumiem (VTNP)⁽⁸⁾ vai ar ekonomiku saistītiem pakalpojumiem attiecas LESD 106. pants.

3.2. Minētā koncepcija tika pastāvīgi stiprināta un precizēta.

3.2.1. Vispārējās nozīmes pakalpojumi ir kopīgo Eiropas vērtību sastāvdaļa un palīdz veicināt ES sociālo un teritoriālo kohēziju⁽⁹⁾. Šajā saistībā EESK norāda uz Savienības kopējām vērtībām attiecībā uz vispārējās tautsaimnieciskās nozīmes pakalpojumiem Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 14. panta nozīmē, kā tie izklāstīti LES un LESD pievienotajā Protokolā Nr. 26 par vispārējās nozīmes pakalpojumiem. Šeit noteikto principu turpmāka pilnveidošana var paaugstināt efektivitāti un novērst trūkumus.

3.2.2. Šīm kopējām vērtībām ir trīs dimensijas: rīcības brīvība, ko valstu, reģionālās un vietējās iestādes var izmantot, lai nodrošinātu lietotāju vajadzības; daudzveidības un atšķirību respektēšana saistībā ar lietotāju vajadzībām, prioritātēm un demokrātiskajiem lēmumiem, kā arī saistībā ar atšķirīgajiem ģeogrāfiskajiem, sociālajiem un kultūras apstākļiem; augsta līmeņa kvalitāte, drošība, pieejamība cenas ziņā, vienlīdzīga attieksme un vispārējās piekļuves un lietotāja tiesību veicināšana⁽¹⁰⁾.

3.2.3. Šie pakalpojumi ir būtiska ES dalībvalstu ekonomikas un sociālo sistēmu sastāvdaļa un kopumā – neatņemama Eiropas sabiedrības modeļa sastāvdaļa. Eiropas iedzīvotāji un uzņēmumi pamatoti cer, ka būs pieejams visaptverošs augstas kvalitātes drošu, stabilu un efektīvu vispārējās (tautsaimnieciskās) nozīmes pakalpojumu klāsts par pieņemamām cenām. Šie pakalpojumi nodrošina kolektīvo vajadzību un interešu (sabiedriskas nozīmes uzdevumi) apmierināšanu. EESK skaidri norāda, ka kvalitatīva augstvērtīga šo iedzīvotājiem un ekonomikai svarīgo pamatpakalpojumu sniegšana ir atkarīga no pietiekamiem finanšu un personāla resursiem un ka tie ir jānodrošina.

⁽⁴⁾ Drechsler, W. (2009). *Towards a Neo-Weberian European Union? Lisbon agenda and public administration*, Halduskultuur–Administrative Culture, 2009. gads, 10.1. sējums, 6.–21. lpp.

⁽⁵⁾ Çolak, Ç. D. (2019) *Why the new public management is obsolete: an analysis in the context of the post-new public management trends*, Croatian and Comparative Public, 2019. gads, 19.4. sējums, 517.–536. lpp. <https://doi.org/10.31297/hkju.19.4.1>.

⁽⁶⁾ Torfing, J., Sørensen, E., & Roiseland, A. (2019) *Transforming the public sector into an arena for co-creation: Barriers, drivers, benefits and ways forward*. Administration & Society, 2019. gads, 51.5. sējums, 795.–825. lpp. <https://doi.org/10.1177/0095399716680057>.

⁽⁷⁾ https://ec.europa.eu/info/topics/single-market/services-general-interest_lv

⁽⁸⁾ Jau iekļauti Romas līgumā, pašlaik LESD 106. pantā.

⁽⁹⁾ LESD – Vispārīgi noteikumi, 14. pants.

⁽¹⁰⁾ LES un LESD Protokols Nr. 26.

3.2.4. Vispārējās tautsaimnieciskās nozīmes pakalpojumu pieejamība ir viena no pamattiesībām⁽¹¹⁾ un tiek minēta Eiropas sociālo tiesību pilārā⁽¹²⁾. Eiropas sociālo tiesību pilāra 20. principā ir skaidri minēti vispārējās nozīmes pamatpakalpojumi, savukārt citi pilāra principi aptver tādas svarīgas vispārējās nozīmes pakalpojumu jomas kā, piemēram, izglītība, mājokļi un palīdzība bezpajumtniekiem, ilgtermiņa aprūpe, cilvēku ar invaliditāti iekļaušana, veselības aprūpe, un tie ir tikai daži no visiem pakalpojumiem.

3.2.5. Vienotā tirgus un konkurences noteikumi neattiecas uz vispārējās nozīmes pakalpojumiem, kas nav saistīti ar ekonomiku. Uz tiem attiecas tikai ES vispārīgie principi (pārredzamība, nediskriminācija, vienlīdzīga attieksme, proporcionalitāte)⁽¹³⁾.

3.2.6. Savienība un dalībvalstis "rūpējas, lai šādi pakalpojumi pamatotos uz tādiem – jo īpaši ekonomikas un finanšu – principiem un nosacījumiem, kas ļauj īstenot to uzdevumus"⁽¹⁴⁾.

3.2.7. Uz vispārējās tautsaimnieciskās nozīmes pakalpojumiem attiecas Līgumos ietvertie noteikumi un it īpaši konkurences noteikumi, ja šo noteikumu piemērošana *de iure* vai *de facto* netraucē veikt tiem uzticētos konkrētos uzdevumus⁽¹⁵⁾.

3.3. Vispārējās nozīmes pakalpojumu mērķis ir nodrošināt visu iedzīvotāju un visu ieinteresēto personu vajadzības, ņemot vērā to attīstību laikā un telpā. Tie jau sākotnēji ir dinamiski. Tie var attiekties uz tādām jomām kā, piemēram, drošība, veselība, sociālie pakalpojumi, tostarp cilvēku ar invaliditāti iekļaušana, ilgtermiņa aprūpe, sociālie mājokļi⁽¹⁶⁾, izglītība, kā arī pamatpakalpojumu jomas, kas skaidri minētas Eiropas sociālo tiesību pilāra 20. principā⁽¹⁷⁾.

3.4. Attiecībā uz vispārējās nozīmes pakalpojumiem subsidiaritātes princips, kas regulē kompetences sadali starp dalībvalstīm un Eiropas Savienību, ir noteikts LES 5. panta 3. punktā. ES izveido vispārēju principu sistēmu, kas vērsta uz visu iedzīvotāju un ekonomikas un sociālās jomas dalībnieku vajadzību apmierināšanu, savukārt dalībvalstis un reģionālās un vietējās pašvaldības izveido un īsteno vispārējās nozīmes pakalpojumus. Turklāt vispārējās nozīmes pakalpojumu jomā subsidiaritātes principam vajadzētu būt arī vadošajam principam attiecībās starp visiem dalībvalstu publiskās pārvaldes līmeņiem, kā arī starp publiskajām iestādēm un pilsoniskās sabiedrības organizācijām.

3.5. Vispārējās nozīmes pakalpojumus ietekmē dažādi faktori: pamattiesību garantēšana, ekonomiskās, sociālās un teritoriālās kohēzijas vietējie mērķi, ilgtspējīgas attīstības mērķi, vides aizsardzība un cīņa pret klimata pārmaiņām; un sociālās tirgus ekonomikas, vienotā tirgus un konkurences noteikumu īstenošana. Iesaistot visas ieinteresētās personas, pragmatiski ir jārod katram atsevišķam gadījumam pielāgots līdzsvars, kas atbilst attiecīgo iedzīvotāju un kopienu vajadzībām.

4. Vispārējās nozīmes pakalpojumu līdzradīšana

4.1. Pilsoniskās sabiedrības dalībnieki vienmēr piedāvājuši sociālos pakalpojumus un citus vispārējās nozīmes pakalpojumus, jo publiskais sektors attiecīgās vajadzības vēl nebija apzinājis vai komerciālie uzņēmumi šādus pakalpojumus neuzskatīja par rentabliem. Parasti tad valsts vēlāk iesaistījās kā pakalpojumu sniedzējs, regulators un arī kā pakalpojumu kvalitātes garants.

4.2. Vispārējās nozīmes pakalpojumus sniedz vai nu teritoriālās struktūras, vai arī trešās personas. Politiskā atbildība jāuzņemas šajās pašvaldībās ievēlētajiem deputātiem un to darbu regulāri, piedaloties vēlēšanās, novērtē iedzīvotāji, taču publiskās iestādes ir tās, kas kontrolē vispārējās nozīmes pakalpojumu pienācīgu sniegšanu. Var izmantot divas dažādas pieejas, proti, lejupēju: valsts, reģionālo vai vietējo iestāžu iniciatīvas; vai augšupēju: līdzradīšana, iesaistot iedzīvotājus un/vai pilsoniskās sabiedrības organizācijas. Šajā atzinumā aplūkota pēdējā minētā pieeja. EESK atbalsta līdzradīšanas pieejas plašu izmantošanu – vispārējās nozīmes pakalpojumi būtu jāizstrādā sadarbībā ar lietotājiem, kopienām un pilsoniskās sabiedrības organizācijām, lai nodrošinātu, ka tie patiešām atbilst faktiskajām vajadzībām un paver iespēju demokrātiskai līdzdalībai.

⁽¹¹⁾ Pamattiesību hartas 36. pants.

⁽¹²⁾ Pilāra 20. punkts.

⁽¹³⁾ LES un LESD Protokols Nr. 26.

⁽¹⁴⁾ LESD 14. pants.

⁽¹⁵⁾ LESD 106. pants.

⁽¹⁶⁾ Tā kā daudzās dalībvalstīs saasinās nekustamā īpašuma krīze, mājokļi par pieņemamu cenu iegūst aizvien lielāku nozīmi kā pamatpakalpojums.

⁽¹⁷⁾ "Veselība, sanitārija un higiēna, enerģētika, satiksme, finanšu pakalpojumi un digitālā saziņa".

4.3. Tomēr līdzradīšanas izmantošanas jomas un līmenis ir atkarīgs no konteksta. Ne visi pakalpojumi, kopienas un pakalpojumu sniedzēji – it īpaši tādās kritiskās infrastruktūras jomās kā energoapgāde un ūdensapgāde – ir piemēroti radikāli jaunam pakalpojuma sniegšanas veidam un atbildības sadalei, taču nozīmīgs ir katrs solis ceļā uz kopiemības ietekmes stiprināšanu un efektīvu risinājumu veicināšanu sadarbības ceļā. Lai iespējami palielinātu lietotāju iesaisti, varētu ieteikt “līdzradīšanas kāpnes”⁽¹⁸⁾, paredzot dažādus attiecīgo publiskā un privātā sektora dalībnieku sistemātiskas iesaistes līmeņus, sākot no zemāka iesaistes līmeņa (kad valsts aģentūras tiecas dot iespēju iedzīvotājiem uzlabot spējas pašiem pārvaldīt savu dzīvi un mudināt viņus kopīgi radīt pakalpojumus, ko viņiem piedāvā publiskais sektors) un līdz augstākajam līmenim (kad tiek veicināta kopīga inovācija, kuras pamatā ir kopīga darba kārtības noteikšana un problēmu definēšana, jaunu un nepārbaudītu risinājumu kopīga izstrāde un testēšana, kā arī koordinēta īstenošana, izmantojot publiskā un privātā sektora risinājumus).

4.4. Līdzradīšana nozīmē, ka darba veidu izraugās, balstoties uz priekšrocībām vai aktīviem. Uz aktīviem balstīta pieeja mobilizē pakalpojumu lietotāju resursus (materiālos un nemateriālos), spējas un vēlmes, nevis tikai reģistrē un apmierina viņu vajadzības. Šīs pieejas pamatā ir pieņēmums, ka visiem iedzīvotājiem ir vērtīgi, bieži vien neatzīti resursi (kultūra, laiks, dzīves un mācīšanās pieredze, praktiskas zināšanas, tiklu veidošanas prasmes, spējas, idejas), kurus viņi var ieguldīt pakalpojumu izstrādē un sniegšanā. Līdzradīšanas metodoloģisko instrumentu kopums ietver vairākas metodes, sākot no apmierinātības apsekojumiem, piemēram, e-komercijā, un aptaujām, līdz dažādiem viedokļu paušanas veidiem, izmantojot digitālos rīkus, fokusa grupas un paneldiskusijas, līdz līdzdalības metodēm (piemēram, sociālie hakatoni, atklātās telpas tehnoloģijas, *LivingLabs*, pasaules kafejnīcas, pakalpojumu plāni, dizaina domāšana, lietotāju ceļojumi un dažādi tiešsaistes līdzdalības rīki).

4.5. Tomēr līdzradīšana nav tehnisks risinājums, un to nevar panākt ar vienu pasākumu. Tā ir pieeja, kas caurvij pakalpojuma izstrādes un nodrošināšanas procesus dažādos posmos. Radikālāka pieeja attiecas arī uz kopīgas pārvaldības veidiem, kas veicina varas maiņu un dažkārt pakalpojumu īpašumtiesību nodošanu cilvēkiem un kopienām. Tas ietver tādu cilvēku oficiālu iesaistīšanu, kuriem ir dzīves pieredze saistībā ar pārvaldības nolīgumiem, savstarpējiem nolīgumiem, kooperatīviem un kopienas organizācijām.

4.6. Sekmīgas līdzradīšanas priekšnosacījums ir visu potenciālo lietotāju grupu uzaicināšana, lai varētu pārstāvēt to intereses. Tāda līdzdalība, kas dod priekšroku tiem iedzīvotājiem, kuriem ir vairāk resursu un kuri labprātāk piedalās, var novest pie nedemokrātiskiem procesiem.

4.7. Vēl viens līdzradīšanas *sine qua non* ir procesa dalībnieku uzticēšanās, ko starp pakalpojumu sniedzējiem un ieinteresētajām personām var izveidot tikai tad, ja pastāv pārredzamība par to, kas ar pakalpojumu būtu jāsasniedz, izmantojot līdzradīšanas procesus, un cik lielā mērā līdzradīšanas procesā notiek atklāta informācijas apmaiņa ar līdzradītājiem par pakalpojuma darbības jomu un sasniedzamību⁽¹⁹⁾.

4.8. Līdzradīšanai vienmēr jānotiek vienlaikus ar valsts, reģionālā un vietējā pieprasījuma plānošanu. Vienmēr ir jāņem vērā pretrunas starp dažādiem vajadzību līmeņiem. Ja tās ir apzinātas, var rīkot publiskas debates, lai asprīestu priekšlikumus, kādai jābūt prioritārajai secībai un nodrošinātu kritērijus, ko attiecīgās starpniecības un lēmēj institūcijas var izmantot, lai garantētu augstu kvalitāti, pakalpojumu sniegšanas un pieejamības drošību, kā arī vienlīdzīgu attieksmi un lietotāju tiesību respektēšanu. Vispārējas nozīmes pakalpojumu galvenajam mērķim ir jābūt dot labumu visai sabiedrībai. Līdzradīšanas process nekādā gadījumā nevar netīši pazemināt pakalpojumu kvalitāti, izraisīt nepamatotu cenu pieaugumu vai ierobežot pakalpojumu pieejamību.

4.9. Līdzradīšana ir dinamiska mijiedarbība starp pakalpojumu sniedzējiem, pakalpojumu lietotājiem un citām ieinteresētajām personām un ietver dažādus iespējamos posmus:

4.9.1. kopīga uzsākšana: atsevišķu pakalpojumu mērķu un nolūku kopīga noteikšana no paša procesa sākuma;

⁽¹⁸⁾ Torfing, J., Sørensen, E., & Røiseland, A. (2019) *Transforming the public sector into an arena for co-creation: Barriers, drivers, benefits and ways forward*. *Administration & Society*, 2019. gads, 51.5. sējums, 795.–825. lpp. <https://doi.org/10.1177/0095399716680057>.

⁽¹⁹⁾ <https://cosie.turkuamk.fi/arkisto/index.html>

4.9.2. iinteresēto personu iesaistīšana: jaunu dalībnieku (lietotāju, klientu, pakalpojumu sniedzēju) piesaistīšana un viņu turpmāka iesaistīšana procesa laikā;

4.9.3. kopizstrāde: pakalpojuma kopīga izstrāde;

4.9.4. kopīga īstenošana: kopīga pakalpojumu sniegšana;

4.9.5. līdzpārvaldība: pakalpojumu kopīga organizēšana un pārvaldība;

4.9.6. kopīga pārvaldība: kopīga politikas pasākumu formulēšana;

4.9.7. kopvērtēšana: pakalpojumu vai pieņemto lēmumu efektivitātes un lietderības kopīga novērtēšana, balstoties uz kritēriju kopumu.

4.10. Šajā kontekstā jāatzīmē, ka praksē jau pastāv novatoriski modeļi, kuros sabiedriska pakalpojuma sniegšana vispār nav iespējama bez lietotāju aktīvas līdzdalības ⁽²⁰⁾.

4.11. Ir svarīgi, lai vispārējās nozīmes pakalpojumi tiktu izstrādāti, sadarbojoties ar lietotājiem, kopienām un pilsoniskās sabiedrības organizācijām, lai nodrošinātu, ka tie rada un bagātina piedāvāto vispārējās nozīmes pakalpojumu vērtību, t. i., lielāku labklājību vai vienotu izpratni par kopējo labumu (tā var būt pamats politikas, stratēģiju un pakalpojumu izstrādei). Līdzrādīšanā pakalpojumu izstrādes procesā cilvēki, kas izmanto pakalpojumus, sadarbojas ar profesionāļiem, lai izstrādātu, radītu un sniegtu pakalpojumus ⁽²¹⁾. Tāpēc šajā procesā inovatora, pakalpojuma sniedzēja un pakalpojuma lietotāja lomas saplūst.

4.12. Līdzrādīšanas pievienotā vērtība vienmēr ir aktīva sadarbība starp publiskajām iestādēm, kuras juridiski vai politiski atbild par vispārējās nozīmes pakalpojumu sniegšanu, pakalpojumu sniedzējiem un lietotājiem, kas būtu jāiesaista demokrātiskā līdzrādīšanas procesā. Tādējādi līdzrādīšana uzlabo politisko lēmumu demokrātisko legimitāti.

4.13. Šī pievienotā vērtība demokrātisko līdzdalību it īpaši palīdz stiprināt tad, kad pakalpojumu sniedzēji ir pilsoniskās sabiedrības organizācijas vai sociālās ekonomikas bezpeļņas uzņēmumi, kuru sistēmā algoti darbinieki sadarbojas ar brīvprātīgajiem vai ar pašpalīdzības struktūrām, vai tad, kad pilsoniskās sabiedrības organizācijas, kas pārstāv pakalpojumu lietotāju intereses, var faktiski ietekmēt publiskos vai privātos pakalpojumu sniedzējus. Līdzrādīšanai ir arī morāla dimensija – tā stiprina kopienas, kohēziju un dalībnieku savstarpējo uzticēšanos ⁽²²⁾.

4.14. Tas ir redzams arī krīzes situācijās. Jaunākais piemērs ir pilsoniskās sabiedrības organizāciju sniegtie pakalpojumi (it īpaši sociālajā un izglītības jomā) kara bēgļiem no Ukrainas, piedaloties arī pašiem bēgļiem. Pilsoniskās sabiedrības tūlītējā spēja spontāni, bet arī sekmīgi īstenot līdzrādīšanas modeļus un procedūras izrādījās ļoti svarīga un iespējama teritorijās, kurās jau ir īstenoti veiksmīgi līdzrādīšanas procesi.

5. Politikas iniciatīvas Eiropas līmenī

5.1. Par vispārējās nozīmes pakalpojumu sniegšanu un tādējādi arī par to līdzrādīšanu galvenokārt atbild dalībvalstis, reģioni un pašvaldības, taču valstu, reģionālās un vietējās iestādes ir jānodrošina pienācīgi atbalstīt kvalitatīvu augstvērtīgu vispārējās nozīmes pakalpojumu sniegšanu. Tāpēc ir steidzami jānodrošina dalībvalstis izstrādāt kopizstrādes koncepcijas, izveidojot instrumentu kopumu, kas atvieglo līdzrādīšanas modeļu izmantošanu. Šādām iniciatīvām būtu jānodrošina visas attiecīgās iesaistītās personas dalībvalstīs veicināt to, ka vispārējās nozīmes pakalpojumu līdzrādīšanā un sniegšanā ir iesaistītas pilsoniskās sabiedrības organizācijas, daļēji tāpēc, ka līdzrādīšanas pieeja lielā mērā palīdz pielāgot pakalpojumus mainīgajām vajadzībām, modernizēt tos un orientēt tos uz nākotni.

⁽²⁰⁾ Piemēram, Francijā: “Services Publics Partagés” (“Kopīgi sabiedriskie pakalpojumi”): <https://service-public-partage.fr/>.

⁽²¹⁾ Social Care Institute of Excellence (2015) – Co-production in social care: what it is and how to do it? SCIE Guide 51.

⁽²²⁾ C. Fox un citi. (2021) A New Agenda for Co-Creating Public Services, Turku University of Applied Sciences, <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522167842.pdf>.

5.2. Tāpēc EESK aicina Eiropas Komisiju, ņemot vērā savas dažādās kompetences jomas un visas ieinteresētās puses, izraudzīties transversālu pieeju, lai izstrādātu instrumentu kopumu, kurā integrēti dažādi līdzrādīšanas veidi, īstenotie izmēģinājuma projekti un no tiem izrietošie secinājumi.

5.3. Konkrētāk, EESK ierosina Komisijai publicēt darba dokumentu par šo tematu, kas kalpotu par pamatu turpmākam darbam ar mērķi izveidot instrumentu kopumu, kurš sniegtu ierosmi un norādes valstu iestādēm un reģionālajām un vietējām pašvaldībām virzībā uz līdzrādīšanas modeļu plašāku izmantošanu. Šādā dokumentā būtu jāiekļauj arī apsvērumi par līdzrādīšanas pieejas līdzsvarošanu ar Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 14. pantu un LES un LESD pievienoto 26. protokolu, ņemot vērā Eiropas sociālo tiesību pīlāru, bezpeļņas sociālās ekonomikas īpašo lomu līdzrādīšanā un tam nepieciešamos nosacījumus, kas izklāstīti EESK 2020. gada 18. septembra atzinumā "Bezpeļņas sociālo uzņēmumu stiprināšana kā viens no galvenajiem sociāli taisnīgas Eiropas pīlāriem" ⁽²³⁾. Turklāt dokumentā būtu jānorāda uz Direktīvas 2014/24/ES par publisko iepirkumu ⁽²⁴⁾ 77. panta īstenošanu tādā veidā, ka līgumi par veselības, sociālajiem un kultūras, kā arī izglītības pakalpojumiem, kas uzskaitīti minētajā pantā, tiek rezervēti bezpeļņas organizācijām. Dokumentā jāiekļauj arī priekšlikumi par novatorisku līdzrādīšanas projektu veicināšanu Eiropas un valstu līmenī, ņemot vērā pētniecības komponentus un labas prakses piemērus. Balstoties uz iepriekš aprakstīto instrumentu kopumu, pēc plašākas apspriešanās ES līmenī varētu sagatavot zaļo grāmatu un pēc tam balto grāmatu.

5.4. EESK no savas puses izveidos forumu, kurā apmainīties ar idejām un paraugprakti šajā jomā un kurā piedalīsies pilsoniskās sabiedrības organizācijas, augstskolas un pētniecības projekti, lai turpinātu un pilnveidotu debates Eiropas līmenī.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

⁽²³⁾ OV C 429, 11.12.2020., 131. lpp.

⁽²⁴⁾ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0024&from=LV>

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Tematiskās partnerības Ļubļanas nolīguma ietvaros”**(izpētes ziņojums)**

(2022/C 486/12)

Ziņotājs: **David SVENTEK**Līdzziņotājs: **Florian MARIN**

Atzinuma pieprasījums	Padome – Čehijas prezidentūra, 26.1.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializēta nodaļa	Ekonomikas un monetārās savienības, ekonomiskās un sociālās kohēzijas specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	9.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	190/1/4

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK visnotaļ atbalsta Ļubļanas nolīgumā paustos paziņojumus par ES pilsētprogrammu un īpaši atzinīgi vērtē to, ka ilgtspējīgā pilsētu attīstībā liela uzmanība pievērsta partnerībai un vairāklīmeņu un daudzu ieinteresēto personu pieejai.

1.2. Tematiskajām partnerībām būtu jānodrošina praktiska un ilgtspējīga rīcība un rezultāti, kas ir ilgāki nekā pašas partnerības. Pastāvīgi būtu jāapsver rezultātu pārnese uz citām dalībvalstīm, reģioniem, pilsētām vai nozarēm. Būtu jāuzrauga šo iespēju teritoriālais sadalījums un ģeogrāfiskais līdzsvars, lai tās varētu sniegt labumu neaizsargātiem reģioniem un pilsētām.

1.3. Būtu jāstiprina saikne starp ES pilsētprogrammu un kohēzijas politiku. Neraugoties uz to, ka tās ir divas atšķirīgas politikas jomas un iniciatīvas ar atšķirīgiem mērķiem, kas ietverti dažādos regulējumos, sinerģijai būtu jāpastāv. Ir vajadzīgi savstarpēji saistīti rīki un instrumenti saskaņotākam atbalstam pilsētām saskaņā ar kohēzijas politiku, kā arī starpnozaru un starpsietažu sadarbība un integrācija stratēģijas un darbības līmenī. Tematiskajām partnerībām nākotnē būtu jāpiešķir lielāka leģitimitāte.

1.4. Prognozējami un finansiāli atbalstāmi īstenošanas mehānismi, kas Eiropas stratēģiskos mērķus pārvērs konkrētās darbībās, un pienācīgs finansējums vietējā līmenī ir izšķiroši svarīgi mazu un vidēju pilsētu pašvaldībām un to turpmākai līdzdalībai ES pilsētprogrammas procesos.

1.5. EESK uzskata, ka tematiskajās partnerībās iesaistīto partneru atlasē jāizmanto konkrētāki, atklātāki un iekļaujošāki kritēriji. Atlases procesā nevajadzētu ignorēt sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības organizāciju, kā arī pilsētu pašvaldību iespēju piedalīties šajā procesā. Ir svarīgi ņemt vērā iepriekšēju novērtējumu, kas veikts saistībā ar pilsētu zaļināšanu un ilgtspējīgu tūrisma.

1.6. Darba apstākļi, karjeras paredzamība un piekļuve kvalitatīvām darbvietām, iespējām un atbilstīgam atalgojumam būtu jāaplūko transversāli. Jāņem vērā visu veidu dialogu un apspriežu ar ieinteresētajām personām (piemēram, sociālais dialogs, pilsoniskais dialogs un apspriešanās ar iedzīvotājiem) nodrošināšana.

1.7. EESK ierosina ņemt vērā augšupēju pieeju, tematiskās kopas, tematiskos tīklus un tīklus, kuru mērķis ir izstrādāt pielāgotus un konkrētām vietām piemērotus risinājumus, kā arī spēju izmantot esošos tematiskos un pilsētu tīklus, it īpaši mazo un vidējo pilsētu vajadzībām.

1.8. Varētu pastiprināt EESK nozīmi ES pilsētprogrammas un Ļubļanas nolīguma pārvaldībā. EESK būtu jāiesaistās arī Pilsētu attīstības grupā un Pilsētprogrammas tehniskās sagatavošanas grupā, kā arī jāpiedalās ģenerāldirektoru sanāksmē par pilsētvides jautājumiem.

1.9. Līdzdalības demokrātija, labklājības ekonomika pilsētās un pilsētu un lauku savienojumi varētu būt papildu temati tematiskajās partnerībās, un īpaša uzmanība būtu jāpievērš jaunatnei.

1.10. EESK atkārtoti ierosina izveidot īpašu sekretariātu tematisko partnerību efektivitātes un lietderības uzlabošanai, lai nodrošinātu saikni ar pilsētu rīcībpolitikām vietējā līmenī, nodrošinātu tehnisko palīdzību un veicinātu tematisko kopienu izveidi un paraugprakses apmaiņu tematiskajās jomās. Tas būtu jādara ciešā sadarbībā ar Eiropas Reģionu komiteju.

2. Vispārīga informācija

2.1. Par pilsētu jautājumiem atbildīgie ES ministri 2021. gada 26. novembrī pieņēma Ļubļanas nolīgumu un tā daudzgadu darba programmu, ar ko sāk jaunu ES pilsētprogrammas posmu. Minētajā dokumentā ir paredzēti konkrēti pasākumi ES pilsētprogrammas atjaunināšanai ar kopīgu mērķi padarīt to ietekmīgāku un efektīvāku. Daudzgadu darba programma papildina politisko deklarāciju un nosaka darbības rādītājus, darba metodi un pasākumus šīs vairāklīmeņu pārvaldības un daudzu ieinteresēto personu iniciatīvas nākamā posma īstenošanai.

2.2. Joprojām ir aktuāli šādi 14 ES pilsētprogrammas prioritārie temati⁽¹⁾: migrantu un bēgļu iekļaušana, gaisa kvalitāte, nabadzība pilsētās, mājokļi, aprītes ekonomika, darbvietas un prasmes vietējā ekonomikā, pielāgošanās klimata pārmaiņām (tostarp zaļās infrastruktūras risinājumi), enerģētikas pārkārtošana, zemē un dabā balstītu risinājumu ilgtspējīga izmantošana, mobilitāte pilsētās, digitālā pārkārtošanās, inovatīvs un atbildīgs publiskais iepirkums, kultūra un kultūras mantojums un drošība sabiedriskajās vietās.

2.3. Ļubļanas nolīgums šim prioritāro tematam sarakstam pievieno vēl četrus šādus tematus: vienlīdzības pilsētas, pārtika, pilsētu zaļināšana un ilgtspējīgs tūrisms. Tie tika pievienoti, pamatojoties uz kopraides procesiem, un ir saistīti ar jauno Leipcigas hartu, ES rīcībpolitikām, citām jaunajām pilsētu attīstības tendencēm un pilsētu vajadzībām.

2.4. Nākamā Eiropas Savienības Padomes prezidentvalsts Čehijas Republika lūdza EESK izpētīt, kā izmaiņas jaunajā Ļubļanas nolīgumā varētu ietekmēt jaunu tematisko partnerību izveidi. Divi no četriem tematiem, par kuriem panākta vienošanās Ļubļanā, tiks attīstīti tālāk Čehijas ES prezidentūras laikā, un tie ir pilsētu zaļināšana un ilgtspējīgs tūrisms.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK visnotaļ atbalsta Ļubļanas nolīgumā paustos paziņojumus par ES pilsētprogrammu un īpaši atzinīgi vērtē to, ka pilsētu attīstībā liela uzmanība pievērsta partnerībai un vairāklīmeņu un daudzu ieinteresēto personu pieejai.

3.2. Vienlaikus EESK atbalsta ES pilsētprogrammas turpināšanu un turpmāku attīstību, pilnībā ievērojot proporcionālātes principu. Turklāt papildināmības princips būtu rūpīgi jāpārvalda vietējā līmenī.

3.3. EESK atzinīgi vērtē to, ka Ļubļanas nolīgumā ir atzīta EESK nozīme un loma centienos atbalstīt ES pilsētprogrammu. Kā minēts ES pilsētprogrammas daudzgadu darba programmā, EESK ir spējīga un vēlas sniegt ieguldījumu un atbalstu attiecībā uz attīstības teritorialitāti, partnerībām un pilsētu attīstības ekonomiskajiem un sociālajiem aspektiem, kā arī ES pilsētpolitikas ideju izplatīšanu.

⁽¹⁾ https://ec.europa.eu/regional_policy/lv/policy/themes/urban-development/agenda.

3.4. Pilsētu attīstības politikas dažādības, sarežģītības un ilgtspējas problēmu risināšanai ir vajadzīga vairāklīmeņu un daudzu ieinteresēto personu pieeja, kurā par prioritāti izvirzītas partnerības. Ļubļanas nolīgumā ir atzīta partnerības nozīme zināšanu uzlabošanā. Tematiskajām partnerībām būtu jānodrošina praktiska un ilgtspējīga rīcība un rezultāti, kas ir ilgāki nekā pašas partnerības. Pastāvīgi būtu jāapsver rezultātu pārnese uz citiem reģioniem, pilsētām vai nozarēm. Būtu jāuzrauga šo iespēju teritoriālais sadalījums. Pilsētām jābūt motivētām, un tām jāpieņem stimulanti izmantot Eiropas attīstības iespējas, kā arī tām jābūt aktīvām ES līmenī.

3.5. Pilsētu daudzveidība un to attīstības politika ir grūti pārvaldāma, un tas ir jautājums, kuram patlaban nav vispārēja risinājuma ES pilsētu attīstības politikās. Ir vajadzīga pielāgota pieeja, kas atbalsta partnerību, pilsonisko sabiedrību un sociālos partnerus. Turpmāko attīstības stratēģiju risinājumiem jāietver dažādas perspektīvas un zināšanas un jāaptver dažādas jomas. EESK atzinumā par tematu "ES teritoriālās attīstības programmas, Leipcigas hartas un ES pilsētprogrammas pārskatīšana" ⁽²⁾ ieteikts izmantot attiecīgajiem teritorijas veidiem piemērotākos atbalsta instrumentus, pilnībā ievērojot subsidiaritātes principu, jo tādējādi varēs novērst nenodrošinātības, atpalicības un izolētības pazīmes riskam pakļautos reģionos.

3.6. Finansējot pilsētu ilgtspējīgu attīstību, būtu jānodrošina visu veidu pilsētu godīga konkurence, kas nozīmē mazo un vidējo pilsētu vienlīdzīgu piekļuvi finansējumam. Šai situācijai būtu jāpielāgo arī konkurences princips, vienmēr būtu jāņem vērā.

3.7. Jauns elements, kas iekļauts Ļubļanas nolīgumā, ir tematu *ex ante* novērtējums. Šo novērtējumu mērķis ir izmantot pragmatisku, efektīvu un uz rezultātu orientētu pieeju, lai palielinātu turpmāko ES pilsētprogrammas rezultātu ietekmi. Tie ļaus arī pielāgot partneru atlases kritērijus. EESK iesaka pilsētu politikā ieinteresētajām personām un turpmākajām tematiskajām partnerībām pastāvīgi apsvērt paraugprakses apmaiņu, tostarp partnerības un sadarbības modeļus.

3.8. Lai īstenotu tematisko partnerību rīcības plānus, būtu jāizveido pielāgošanas instrumenti, ko finansē no ES fondiem un valsts līdzekļiem. Būtu jāparedz pielāgots atbalsts (finansu instrumenti, dotācijas un fondi), lai nodrošinātu, ka tematisko partnerību īstenošanas process norit efektīvi, it īpaši attiecībā uz palīdzību mazām un vidējām pilsētām un organizācijām. Piekļuvei šim atbalstam vajadzētu būt arī taisnīgai, nodrošinot, ka mazās organizācijas un pilsētas netiek atstātas novārtā.

3.9. Tādi instrumenti kā integrētie teritoriālie ieguldījumi un sabiedrības virzīta vietējā attīstība ir bijuši ļoti veiksmīgi, un tie būtu jāturpina un jāstiprina, balstoties uz stabiliem un paredzamiem īstenošanas mehānismiem. EESK uzskata, ka integrētā pieeja ⁽³⁾ nodrošina arī iespēju apvienot publiskos un privātos finanšu resursus, lai palielinātu kapacitāti un dalītu risku gan teritoriālās, gan pilsētu attīstības labā, ievērojot demokrātisku kontroli, pārredzamu pārvaldību un pārskatatbildību.

3.10. Risinot ilgtspējīgas pilsētu attīstības problēmas, vienmēr uzmanība jāpievērš inovācijai. Ieteicams piekļuvi inovācijai, kā arī novatorisku ideju apmaiņu un izvēšanu transversāli iekļaut kohēzijas politikā 2021.–2027. gadam un partnerības nolīgumos dalībvalstu līmenī. Nedrīkst ignorēt jaunu, būtisku un novatorisku risinājumu testēšanu, it īpaši tādās jomās kā ceturtās rūpnieciskās revolūcijas tehnoloģijas, piektā rūpnieciskā revolūcija vai trešās paaudzes interneta tehnoloģijas, kā arī sociālā inovācija. Eiropas pilsētiniiciatīvai ir svarīga nozīme spēju veidošanā un novatorisku darbību atbalstīšanā.

3.11. Attīstības politikā pastāvīgi jāpievērš uzmanība nelabvēlīgākā situācijā esošiem reģioniem un pilsētām, kā arī to neaizsargātajiem iedzīvotājiem, lai uzlabotu visu iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Nabadzības mazināšanai arī vajadzētu būt galvenajai prioritātei. Piekļuve kvalitatīvai izglītībai, sociālajiem pakalpojumiem, veselības aprūpei un citiem sabiedriskajiem pakalpojumiem ir būtiska nozīme, lai pilsētām nodrošinātu taisnīgu atveseļošanos pēc pandēmijas. Izstrādājot un īstenojot tematiskās partnerības, īpaša uzmanība būtu jāpievērš neaizsargātām pilsētu iedzīvotāju grupām, it īpaši vecāka gadagājuma

⁽²⁾ OV C 429, 11.12.2020., 145. lpp.

⁽³⁾ Skatīt EESK atzinumu par tematu "ES Teritoriālās attīstības programmas, Leipcigas hartas un ES pilsētprogrammas pārskatīšana", OV C 429, 11.12.2020., 145. lpp.

cilvēkiem, personām ar invaliditāti, minoritātēm, imigrantiem, bēgļiem un sociāli, ekonomiski un kultūras ziņā nelabvēlīgākā situācijā esošām personām. Viņu iesaistīšana būtu jānodrošina ar spēju veidošanu šajā procesā. EESK visnotaļ iesaka par prioritāti noteikt jauna veida sociālās, ekonomiskās, ekoloģiskās un teritoriālās nevienlīdzības mazināšanu, un tāpēc būtu jānodrošina dažādu ieinteresēto personu taisnīga un daudzveidīga iesaiste.

3.12. Ļubļanas nolīgumā ir noteiktas organizatoriskā un speciālo zināšanu atbalsta vajadzības, kā arī dažas vajadzības saistībā ar atbalstu mazākām pilsētām. Tā kā ES pilsētprogramma joprojām ir neformāla un brīvprātīga iniciatīva, tās dalībniekiem būtu arī jāpalīdz atbalstīt partnerības un īstenot darbības. EESK uzskata, ka partnerību īstenošanai nepieciešamajā tehniskajā atbalstā būtu jāņem vērā partnerību galarezultātu ilgtspēja. Līdztekus datu vākšanai un izmantošanai, lai varētu veikt uz pierādījumiem balstītus ieguldījumus, pastāvīgi būtu jāņem vērā arī pastiprināta, integrēta un uz līdzdalību vērsta pieeja.

3.13. Tomēr prognozējami un finansiāli atbalstāmi īstenošanas mehānismi, kas Eiropas stratēģijas pārvērs konkrētās darbībās, un pienācīgs finansējums vietējā līmenī ir ļoti svarīgi mazām un vidējām pilsētu iestādēm un to turpmākai līdzdalībai ES pilsētprogrammas procesos. Turklāt šis princips būtu rūpīgi jāpārvalda, īstenojot tematiskās partnerības.

3.14. Kohēzijas politika piedāvā dažādus rīkus un instrumentus ilgtspējīgai pilsētu attīstībai 2021.–2027. gada plānošanas periodā. Jaunā – piektā – politikas mērķa “Pilsoniem tuvāka Eiropa” nolūks ir izstrādāt īpašus instrumentus vietējo attīstības stratēģiju īstenošanai dažāda lieluma pilsētās. Minimālais ERAF finansējums pilsētām katrā dalībvalstī, kas novirzīts prioritātēm un projektiem, kurus pilsētas izvēlējušās, pamatojoties uz šīm stratēģijām, ir palielināts no 5 % līdz 8 %. Turklāt ir izveidota Eiropas pilsētīniciatīva, lai piedāvātu saskaņotāku atbalstu pilsētām. EESK iesaka tematisko partnerību sniegtās iespējas pastāvīgi izplatīt vietējā līmenī un iesaistīt visas ieinteresētās personas, tostarp EESK. Nākotnē pilsētām paredzētais finansējums varētu būt lielāks.

3.15. Ņemot vērā pieaugošo nestabilitāti un daudzus un dažādos riskus, tematiskajām partnerībām ir jāpalīdz stiprināt noturību un reaģētspēju uz asimetriskiem satricinājumiem, piemēram, Covid-19 un citām līdzīgām situācijām. Nosodāmais karš Ukrainā ietekmē pilsētu attīstību robežvalstīs. Tematiskās partnerības būtu jāpielāgo, lai risinātu īstermiņa krīzes, un tās būtu jāapvieno ar stratēģiskām ilgtermiņa pieejām.

4. Īpašas piezīmes

4.1. EESK uzskata, ka tematiskajās partnerībās iesaistīto partneru atlasē jāizmanto konkrētāki kritēriji. Atlases procesā nevajadzētu aizmirst par sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības organizāciju, tostarp to, kas pārstāv neaizsargātas grupas, piemēram, vecāka gadagājuma cilvēkus, personas ar invaliditāti, minoritātes, imigrantus, bēgļus, kā arī sociāli, ekonomiski un kultūras ziņā nelabvēlīgākā situācijā esošus cilvēkus, iespēju piedalīties šajā procesā kopā ar pilsētu pašvaldībām. Minētās organizācijas būtu jā mudina un jā motivē iesaistīties ES pilsētprogrammas partnerībās.

4.2. Amsterdamas paktā EESK, kas ir viena no Amsterdamas pakta dalībniecēm, tiek aicināta savas kompetences ietvaros sniegt ieguldījumu ES pilsētprogrammas turpmākā izstrādē. Amsterdamas pakta nozīmīgums tika atkārtoti uzsvērts jaunās Leipcigas hartas īstenošanas dokumentā un Ļubļanas nolīgumā. Būtu jāstiprina EESK loma ES pilsētprogrammā un Ļubļanas nolīgumā. EESK ir nozīmīga Eiropas ieinteresētā persona, kas atbild par attīstības politikas ekonomiskajiem un sociālajiem mainīgajiem aspektiem, un tai piemīt spējas, kompetence un leģitimitāte dot ieguldījumu Ļubļanas nolīguma trijos pilāros, kas ir: labāks finansējums, labāks regulējums un labākas zināšanas. EESK būtu jāatzīst formāli, tai būtu jāpiedalās Ļubļanas nolīguma galvenajās pārvaldības struktūrās un jāklūst gan par Pilsētu attīstības grupas, gan arī Pilsētprogrammas tehniskās sagatavošanas darba grupas dalībnieci, kā arī jāpiedalās ģenerāldirektoru sanāksmē par pilsētvides jautājumiem.

4.3. EESK uzskata, ka turpmākajās tematiskajās partnerībās jāiekļauj tādi temati kā līdzdalības demokrātija, labklājības ekonomika pilsētās un pilsētu un lauku savienojumi⁽⁴⁾, kas atbilst Eiropas stratēģiskajā satvarā izmantotajai teritoriālās attīstības koncepcijai. EESK iesaka saglabāt skaidri saskatāmo saikni starp partneru atlases procesu, tematu atlasi un IAM, kā arī partnerību ieguldījumu IAM īstenošanā.

⁽⁴⁾ Sk. EESK pašiniciatīvas atzinumu “Ceļā uz visaptverošu stratēģiju ilgtspējīgai lauku un pilsētu attīstībai”, OV C 105, 4.3.2022., 49. lpp.

4.4. Nākotnē tematiskās partnerības varētu organizēt tematiskajās kopās, esošajos tematiskajos un citos tīklos, kuru mērķis izstrādāt pilsētām pielāgotus un konkrētām vietām piemērotus risinājumus. Jāņem vērā piekļuves tīkliem, jo īpaši mazām un vidējām pilsētām, uzlabošana. Pilsētām jābūt tematisko partnerību augšupējās pieejas pamatā, lai nodrošinātu sinerģiju starp vietējām situācijām un esošajām tematiskajām partnerībām.

4.5. Tematiskajās partnerībās izmantotajam apspriešanās procesam būtu jāietver visi dialoga un apspriešanās veidi, piemēram, sociālais dialogs, dialogs ar pilsoņiem un pilsoniskais dialogs, kā arī visu veidu pilsoniskās ieinteresētās personas, piemēram, sociālie partneri, NVO un iedzīvotāji.

4.6. EESK ierosina Komisijai un citām attiecīgajām ieinteresētajām personām izveidot tematisko partnerību sekretariātu, lai nodrošinātu tām atbalstu un saikni ar pilsētu rīcībpolitikām vietējā līmenī, kā arī sniegtu tehnisko palīdzību un veicinātu tematisko kopienu izveidi un paraugprakses apmaiņu tematiskajās jomās. Būtu jāpiešķir pietiekami resursi, lai nodrošinātu efektīvu administrēšanu un efektīvas tematiskās partnerības un it īpaši rīcības plānu īstenošanu.

4.7. EESK iesaka stiprināt ES pilsētprogrammas un kohēzijas politikas saikni. Neraugoties uz to, ka tās ir divas atšķirīgas politikas jomas un iniciatīvas ar atšķirīgiem mērķiem, kas ietverti dažādos regulējumos, būtu jāpanāk sinerģija, it īpaši saistībā ar zināšanu apmaiņas platformu ⁽⁹⁾ un kapitalizācijas darbībām, kas jāizstrādā Eiropas pilsētīniciatīvas ietvaros. Pašreizējās darbības tematisko partnerību īstenošanai varētu minēt darbības programmās, dažādos uzaicinājumos iesniegt priekšlikumus vai projektu novērtēšanas kritērijos. Tematiskās partnerības darba rezultāti būtu jāņem vērā, plānojot jaunās kohēzijas darbības programmas.

4.8. Jābūt lielākai saskaņotībai un ciešākai saiknei starp vietējā līmenī īstenotajām pilsētu rīcībpolitikām un ES politiku, it īpaši kohēzijas politiku. Vajadzīgi savstarpēji saistīti rīki un instrumenti saskaņotākam atbalstam pilsētām saskaņā ar kohēzijas politiku, kā arī starpnozaru un starpiestāžu sadarbība un integrācija stratēģiskā un darbības līmenī. Jānodrošina reģionu konkurētspēja, veicinot pilsētu un lauku teritoriju papildināmību un panākot spēcīgu sociālo kohēziju saskaņā ar 2021.–2027. gada kohēzijas politiku.

4.9. Darba apstākļi, karjeras paredzamība un piekļuve kvalitatīvām darbvietām, iespējām un atbilstīgam atalgojumam ir svarīgi mainīgie aspekti pilsētu attīstības procesu taisnīgumam un vienlīdzībai, un tie būtu jāaplūko transversāli ar tādiem jautājumiem kā pilsētu zaļināšana, pārtikas piegādes ķēžu ilgtspēja, aprites ekonomika un ilgtspējīgs tūrisms. Ieguldījumiem cilvēkresursos arī turpmāk jābūt vienai no attīstības stratēģiju galvenajām prioritātēm. Taisnīga piekļuve un vienlīdzīga iespēja, kā arī spēja īstenot pamattiesības ir izšķiroši svarīgi jautājumi tematisko partnerību veiksmīgai īstenošanai.

4.10. Tā kā resursi un vajadzības pilsētu teritorijās ir koncentrētas, Eiropas pusgada procesā būtu jāizmanto individuālāka pieeja, lai nodrošinātu pilsētu attīstības politikas efektivitāti un lai neviens nekur netiktu atstāts novārtā. Pastāvīgi jāpievērš uzmanība saskaņotībai ar citiem Eiropas instrumentiem, piemēram, Eiropas sociālo tiesību pilāru.

4.11. Arvien pieprasītākas kļūst attīstības stratēģijas un projekti, kas pēc būtības ir ļoti sarežģīti. Runājot par šāda veida ieguldījumiem, EESK iesaka vietējām un reģionālajām pašvaldībām stiprināt spējas iedzīvotāju iesaistīšanas, stratēģiskās prognozēšanas un dažādu scenāriju sagatavošanas, kā arī stratēģiskās plānošanas un publisko ieguldījumu īstenošanas jomā. Tas ir būtiski veiksmīgai Eiropas pilsētu ilgtspējīgai attīstībai un pilsētu pārorientēšanai uz cilvēkiem. Jāņem vērā dažādu partnerību datu konverģence un piekļuve datiem, izmantojot atvērto datu platformas, kā arī digitālais tiesiskums un digitālā demokrātija.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽⁹⁾ https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/era/knowledge-exchange-platform-kep_en.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Enerģētiskās nabadzības apkarošana un Eiropas Savienības noturība – ekonomiskie un sociālie izaicinājumi”

(izpētes atzinums pēc ES Padomes prezidentvalsts Čehijas pieprasījuma)

(2022/C 486/13)

Ziņotājs: **Ioannis VARDAKASTANIS**

ES Padomes prezidentvalsts Če- Vēstule, 26.1.2022.
hijas pieprasījums

Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants Izpētes atzinums
Atbildīgā specializēta nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	22.6.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts (par / pret / atturas)	137/2/5

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Vienlīdzīgai piekļuvei enerģijai un energoapgādes drošībai par pieņemamām cenām ir jābūt Eiropas Savienības (ES) un tās dalībvalstu pilnīgai prioritātei. Pieaugot enerģijas cenām, arvien vairāk ES patērētāju visā Eiropā cieš no enerģētiskās nabadzības. Patērētājiem, kuri jau iepriekš saskārās ar enerģētisko nabadzību, situācija pasliktinās, savukārt patērētāji, kuri agrāk nebija saskārušies ar enerģijas rēķinu apmaksas problēmām, ir pakļauti nabadzības riskam. Šo situāciju ir ietekmējusi pašreizējā ģeopolitiskā spriedze, tostarp karš Ukrainā un dalībvalstu atkarība no enerģijas importa. Ir jāpieņem steidzami pasākumi, lai novērstu un apkarotu enerģētisko nabadzību, ar ko saskaras ES iedzīvotāji un patērētāji.

1.2. EESK atzinīgi vērtē to, ka enerģētiskajai nabadzībai pievērsta liela nozīme ES iniciatīvās, tostarp tiesību aktos un politikā, it īpaši paketē “Gatavi mērķrādītājam 55 %”, Eiropas zaļā kursa īstenošanā un Renovācijas viļņa iniciatīvā. Šie pasākumi ir būtiski, lai ilgtermiņā risinātu enerģētiskās nabadzības problēmu un nodrošinātu ilgtspēju. Tomēr ES noturību varēs novērtēt tikai pēc tā, kā ES un dalībvalstis risinās kritiskās sociālās, vides un ekonomiskās problēmas, ar kurām saskaras tās iedzīvotāji un uzņēmumi.

1.3. Lai risinātu pašreizējo enerģētiskās nabadzības krīzi, EESK aicina izveidot plašu un vērienīgu politisko koalīciju, kas analizētu un risinātu enerģētiskās nabadzības problēmu, izmantojot holistisku pieeju, ar mērķi līdz 2030. gadam pēc iespējas samazināt enerģētisko nabadzību un ilgtermiņā to izbeigt pilnībā. Koalīcijā jāiekļauj Eiropas Komisija un tās Enerģētiskās nabadzības konsultāciju centrs, Eiropas Parlaments, Padome, dalībvalstis, Eiropas Reģionu komiteja, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja, Pilsētu mēru pakts un organizētas pilsoniskās sabiedrības organizācijas, tostarp uzņēmumu, patērētāju organizāciju un to organizāciju pārstāvji, kas pārstāv iedzīvotājus, kurus visvairāk apdraud enerģētiskā nabadzība. Koalīcijas darbības būtu jāturpina attīstīt ES stratēģijā cīņai pret enerģētisko nabadzību, un Komisijai būtu jā mudina dalībvalstis izstrādāt valsts plānus vai politiku enerģētiskās nabadzības izskaušanai, integrējot un nodrošinot saskaņotību attiecībā uz visiem politikas un finansēšanas instrumentiem ES un valstu līmenī.

1.4. Ņemot vērā šī jautājuma nozīmīgumu, EESK mudina ES veicināt kopīgu pieeju enerģētiskajai nabadzībai, kas sniegtu konkrētu un kopīgu izpratni par enerģētisko nabadzību un ļautu vākt statistikas datus, ņemot vērā dalībvalstu atšķirības un īpatnības. Šāda pieeja ir arī vajadzīga, lai uzraudzītu situāciju un visā ES veikto darbību ietekmi.

1.5. EESK norāda, ka Komisija jau ir sākusi ierosināt tūlītējus un ilgtermiņa pasākumus, lai aizsargātu patērētājus un apkarotu enerģētisko nabadzību, piemēram, ar ieteikumu par enerģētisko nabadzību, enerģijas cenu instrumentu kopumu, *REPowerEU* paziņojumu un priekšlikumu Padomes ieteikumam par taisnīgas pārejas nodrošināšanu virzībā uz klimatneitralitāti. Lai gan dalībvalstu rīcība var būt atkarīga no valsts un vietējām īpatnībām, ES noturībai ir svarīgi, lai steidzamības gadījumā dalībvalstis uzsāktu dažādus pasākumus (piemēram, tiešu finansiālu atbalstu un sociālo politiku, kā arī stimulus un atbalstu enerģijas patēriņa samazināšanai) nolūkā mazināt cenu pieauguma nelabvēlīgo ietekmi uz visneaizsargātākajiem patērētājiem un uzņēmumiem.

1.6. EESK uzsver, cik svarīgi ir ieguldīt taisnīgā un efektīvā enerģētikā, lai mazinātu enerģētisko nabadzību ilgtermiņā. Tas nozīmē, ka ir jānodrošina pieejamā finansējuma ieguldīšana atjaunīgajā enerģijā un energoefektivitātē, kā arī plašā ēku renovācijā tā, lai tiktu atbalstītas tās iedzīvotāju grupas, kurām ir viszemākie ienākumi, nodrošinot, ka neaizsargātiem cilvēkiem ir nauda, ko ieguldīt energoefektivitātē, un nosakot prioritāti ēkām ar viszemāko energoefektivitāti. Komisijai būtu cieši jāsadarbjas ar dalībvalstīm, lai novērtētu, vai pieejamais budžets atbilst vajadzībām un prasībām, kā arī pieejamās iespējas turpmākai dalībvalstu atbalstīšanai.

1.7. Tā kā enerģētiskā nabadzība sakņojas vispārējā nabadzībā, ir arī būtiski, lai Komisija un dalībvalstis turpinātu koncentrēties uz nabadzības mazināšanu kopumā. Šī krīze ir atgādinājums par pastāvīgo vajadzību uzlabot piekļuvi nodarbinātībai, sociālajai iekļaušanai un pienācīgiem dzīves standartiem, īpašu uzmanību pievēršot cilvēkiem, kas dzīvo lauku un attālos reģionos, un atbalstīt dalībvalstu ekonomisko izaugsmi.

1.8. Eiropas Savienībai un dalībvalstīm ir jānodrošina investīcijām labvēlīga vide Eiropā, lai atbalstītu bezoglekļa un mazoglekļa enerģijas attīstību. Turklāt pārkvalifikācijai un prasmju pilnveidei būs liela nozīme saistībā ar zaļo pārkārtošanos, renovācijas vilni un energoefektivitāti. Citi atbalsta pasākumi varētu ietvert izglītošanu enerģijas jautājumos, kā arī padomu un konsultāciju sniegšanu. Tiem jābūt plaši pieejamiem un par pieņemamu cenu vietējā līmenī (piemēram, izmantojot vienotus kontaktpunktus).

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Enerģētiskā nabadzība kļūst par arvien aktuālāku problēmu, kas rada bažas ES iedzīvotājiem un uzņēmumiem. 2020. gadā 8 % ES iedzīvotāju ziņoja, ka nespēj uzturēt savu mājokli pietiekami siltu⁽¹⁾. Šobrīd šis skaits, visticamāk, ir pieaudzis, jo enerģijas cenas kopš 2021. gada vidus ir strauji palielinājušās. 2022. gada martā enerģijas gada inflācija ES sasniedza 40,2 %, augstākajam enerģijas cenu gada pārmaiņu tempam sasniedzot 99,6 % un zemākajam – 0 %⁽²⁾. Enerģijas cenas arī ietekmē pašreizējā ģeopolitiskā spriedze, tostarp karš Ukrainā un ES dalībvalstu atkarība no enerģijas importa⁽³⁾. Augstākas cenas par enerģiju, transportu un pārtiku pastiprina spiedienu uz visiem patērētājiem, bet it īpaši uz mājāsaimniecībām ar zemiem ienākumiem, kuras cieš no lielākas enerģētiskās nabadzības. Tāpēc enerģētiskā nabadzība joprojām ir būtiska problēma, kurai ir ievērojama sociālā ietekme. Neaizsargātu iedzīvotāju izklūšana no enerģētiskās nabadzības ir neatliekams ES un tās dalībvalstu uzdevums.

2.2. Enerģētisko nabadzību rada vairāki faktori, tostarp zemi ienākumi, neefektīvas ēkas un ierīces, kā arī informācijas trūkums par stimulus enerģijas patēriņa samazināšanai un nespēja tiem piekļūt. Augstas enerģijas cenas ietekmē arī iedzīvotājus un uzņēmumus, palielinot komunālo pakalpojumu rēķinus un radot mikrouzņēmumiem, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem ļoti nedrošus apstākļus⁽⁴⁾ un bankrota risku, kā dēļ var tikt zaudētas darbvietas, tā palielinot nabadzību. "Neaizsargātos mikrouzņēmumus" būtiski ietekmē arī cenu ietekme, ko rada ēku iekļaušana Direktīvas 2003/87/EK darbības jomā, un tiem trūkst līdzekļu, lai atjaunotu ēkas, kuras tie izmanto. Enerģijas cenu kāpumam ir kaskādes efekts, kas nozīmē augstākas izmaksas visu veidu precēm un pakalpojumiem. Eiropa saskaras ar stagflācijas, zemākas ekonomiskās izaugsmes un augstas inflācijas risku, kas ir nabadzības papildu faktori⁽⁵⁾.

⁽¹⁾ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20211105-1>.

⁽²⁾ Avota datu kopa: prc_hicp_manr.

⁽³⁾ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_production_and_imports.

⁽⁴⁾ *REPowerEU*: Vienota Eiropas rīcība cenas ziņā pieejamākai, drošākai un ilgtspējīgākai enerģijai (2022. gada 8. marts).

⁽⁵⁾ Komisija atzina augsto enerģijas cenu negatīvo ietekmi uz ekonomiku, arī uz uzņēmumu konkurētspēju, un Eiropas Centrālā banka ir aplēsusi (pirms Krievijas iebrukuma), ka enerģijas cenu satricinājumi samazinātu IKP pieaugumu par aptuveni 0,5 procentpunktiem 2022. gadā. Sk. *REPowerEU*: Vienota Eiropas rīcība cenas ziņā pieejamākai, drošākai un ilgtspējīgākai enerģijai (2022. gada 8. marts).

2.3. Enerģētiskā nabadzība vismagāk skar Eiropas iedzīvotājus, kuriem ir zemi ienākumi, piemēram, visnabadzīgākos darba ņēmējus, pensionārus ar zemiem ienākumiem, studentus, gados jaunus pieaugušos, daudzbērnu ģimenes un vientuļos vecākus, kā arī nelabvēlīgākā situācijā esošus iedzīvotājus, kuru nabadzības līmenis jau tā ir augsts, tostarp personas ar invaliditāti, vecāka gadagājuma cilvēkus, migrantus un romu minoritātes. Sievietes ir pakļautas lielākam enerģētiskās nabadzības un tās seku riskam, jo viņas vidēji saņem zemākas algas un ir vairāk atkarīgas no mājokļa siltumapgādes un aukstumapgādes, jo aprūpes pienākumu dēļ viņas vairāk laika pavadā mājās. Turklāt Austrumeiropas un Dienvideiropas dalībvalstu iedzīvotājus enerģētiskā nabadzība vidēji skar vairāk⁽⁶⁾.

2.4. Svarīga ES un tās dalībvalstu apņemšanās ir nodrošināt visiem ES iedzīvotājiem vienlīdzīgu piekļuvi tīrai enerģijai par pieņemamu cenu. Eiropas sociālo tiesību pilnā enerģija ir iekļauta kā viens no pamatpakalpojumiem, kam jābūt pieejamam ikvienam (20. princips). "Nodrošināt visiem piekļuvi uzticamai, ilgtspējīgai un mūsdienīgai enerģijai par pieejamu cenu" ir arī viens no mērķiem, kas noteikts Ilgtspējīgas attīstības programmā 2030. gadam (7. IAM). Pietiekama apkure, dzesēšana, apgaismojums un enerģija ierīču darbināšanai ir ļoti svarīgi pakalpojumi pienācīga dzīves un veselības līmeņa nodrošināšanai. Piekļuve energopakalpojumiem ir būtiska arī sociālajai iekļaušanai. Kopumā dažādie ieguvumi, ko sniedz enerģētiskās nabadzības novēršana, var tieši veicināt ekonomikas izaugsmi un labklājību ES.

2.5. Pēdējā desmitgadē ES ir pievērsusies enerģētiskās nabadzības jautājumam dažādos juridiskos un politikas dokumentos, piemēram, trešajā enerģētikas paketē (2009–2014), 2015. gada Enerģētikas savienības stratēģijā un 2019. gada tiesību aktu paketē "Tīru enerģiju ikvienam Eiropā", kuras mērķis ir veicināt enerģētikas taisnīgu pārkārtošanu. Tā ir arī nozīmīga daļa no jaunākajām iniciatīvām, piemēram, Eiropas zaļā kursa, tostarp no Renovācijas viļņa iniciatīvas un paketes "Gatavi mērķrādītājam 55 %". Paketē "Gatavi mērķrādītājam 55 %" enerģētiskā nabadzība ir ņemta vērā vairākos tās priekšlikumos, tostarp priekšlikumā par jaunu Sociālo klimata fondu, kam būtu jāmazina plānotās transportam un ēkām piemērojamās oglekļa cenas negatīvā sociālā ietekme, un priekšlikumā par Energoefektivitātes direktīvas pārstrādāšanu, kurā ir ierosināta enerģētiskās nabadzības definīcija⁽⁷⁾. Tiesību aktu kopumā ir iekļauts arī priekšlikums Padomes ieteikumam par taisnīgas pārejas nodrošināšanu virzībā uz klimatneitralitāti, kurā izklāstīti īpaši norādījumi dalībvalstīm par to, kā risināt attiecīgos nodarbinātības un sociālos aspektus saistībā ar zaļo pārkārtošanos, kas pašreiz ir kļuvusi īpaši aktuāla saistībā ar pārejas paātrināšanu enerģijas cenu pieauguma un ģeopolitiskā konteksta dēļ.

2.6. Eiropas Komisija 2020. gadā pieņēma ieteikumu par enerģētisko nabadzību, kurā sniegti norādījumi par piemērotiem rādītājiem enerģētiskās nabadzības mērīšanai, un par "ievērojama enerģētiski nabadzīgo mājsaimniecību skaita" definēšanu. Tas arī veicina paraugprakses apmaiņu starp dalībvalstīm un nosaka pieejamo ES līmeņa atbalstu, izmantojot dažādus finansējuma avotus, kas ļauj valstu, reģionālajām un vietējām pašvaldībām pilnībā izmantot savu finansiālo potenciālu, tostarp dotācijas un subsidētu renovāciju, lai ierobežotu sākotnējos ieguldījumus. Citas svarīgas iniciatīvas ir Enerģētiskās nabadzības konsultāciju centra atbalsts vietējiem projektiem, kurš pašreiz pirmo gadu sniedz tehnisko atbalstu; enerģijas cenu instrumentu kopums, kas palīdz dalībvalstīm izmantot piemērotus instrumentus, lai atbalstītu iedzīvotājus un uzņēmumus cīņā ar augstām enerģijas cenām; atbalsts neaizsargātām mājsaimniecībām un uzņēmumiem saskaņā ar *REPowerEU*⁽⁸⁾, kā arī nesen izveidotā Enerģētiskās nabadzības un neaizsargāto patērētāju koordinācijas grupa⁽⁹⁾.

2.7. Tomēr EESK norāda, ka bez ātras īstenošanas, stingras dalībvalstu apņemšanās un konkrētiem pasākumiem, tostarp kopējas pieejas, kas palīdz ES līmenī izprast enerģētiskās nabadzības problēmu un to risināt un kas var palīdzēt nonākt pie kopējas definīcijas, vienlaikus atstājot katras dalībvalsts ziņā individuāli pielāgotu risinājumu meklēšanu, līdz šim iesniegtās Komisijas iniciatīvas nebūs pietiekamas, lai mazinātu pašreizējo krīzi, kas skar arvien vairāk un vairāk patērētāju.

⁽⁶⁾ Saskaņā ar *EU SILC 2020*, kurā izmantoti mainīgie lielumi attiecībā uz pašu cilvēku ziņotām spējām uzturēt savu mājokli pietiekami siltu, sliktiem mājokļa apstākļiem un kavētiem maksājumiem par elektroenerģiju. Tas liecina, ka, lai gan enerģētiskā nabadzība pastāv visā ES, tā ir īpaši izplatīta Austrumeiropas un Dienvideiropas valstīs.

⁽⁷⁾ Priekšlikuma par Energoefektivitātes direktīvas pārstrādātu redakciju 2. panta 49. punktā enerģētiskā nabadzība ir definēta kā "mājsaimniecības nespēja piekļūt pamata energopakalpojumiem, kuri nodrošina pienācīgus sadzīves un sanitāros apstākļus, tai skaitā pienācīgu siltumu, aukstumapgādi, apgaismu un enerģiju iekārtu darbināšanai, relevantajā nacionālajā kontekstā un esošajā sociālajā rīcībpolitikā un citās relevantās rīcībpolitikās".

⁽⁸⁾ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/ip_22_1511.

⁽⁹⁾ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022D0589>.

3. Enerģētiskās nabadzības novēršana, izmantojot holistisku pieeju – aicinājums izveidot politisku koalīciju un stratēģiju cīņai pret enerģētisko nabadzību

3.1. Tā kā enerģētiskā nabadzība ir sociālo, vides, ekonomisko un ģeopolitisko faktoru rezultāts, ir vajadzīga holistiska pieeja, kas ietver vispārēju jautājuma analīzi un dažādu ieinteresēto personu – patērētāju, pilsoniskās sabiedrības organizāciju un uzņēmumu – iesaisti Eiropas, valstu, reģionālo un vietējo iestāžu darbā. Tādēļ EESK aicina izveidot plašu un vērienīgu politisku koalīciju. Koalīcijā jāiekļauj Eiropas Komisija un tās Enerģētiskās nabadzības konsultāciju centrs, Eiropas Parlaments, Padome, dalībvalstis, Eiropas Reģionu komiteja, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja, Pilsētu mēru pakts un organizētas pilsoniskās sabiedrības organizācijas, tostarp uzņēmumu, patērētāju organizāciju un to organizāciju pārstāvji, kas pārstāv iedzīvotājus, kurus visvairāk apdraud enerģētiskā nabadzība.

3.2. Dalībvalstīm būtu pastāvīgi jāsazinās ar patērētājiem un vietējām un pašvaldību iestādēm, kas strādā ar šo jautājumu. Pilsētas un reģioni bieži vien ir vispiemērotākie, lai jau agrīnā posmā noteiktu mājāsaimniecības, kuras apdraud enerģētiskā nabadzība, un tādējādi arī vispiemērotākie, lai šo jautājumu risinātu visefektīvākajā veidā. Arī vietējie un valsts uzņēmumi kopā ar valsts un vietējām iestādēm (tostarp ar pašvaldībām un pašvaldību dienestiem)⁽¹⁰⁾ var būt svarīgi dalībnieki pasākumos, kuru mērķis ir mazināt enerģētisko nabadzību, tostarp sniedzot ieguldījumu Renovācijas viļņa iniciatīvā. Tā kā neaizsargātiem patērētājiem parasti ir mazāk iespēju ātri pielāgot savus patēriņa modeļus, ar viņiem būtu jāapspriežas un viņi būtu jāiesaista visos līmeņos. Ir ļoti svarīgi pasākumu izstrādē un īstenošanā ņemt vērā viņu pieredzi un paradumus.

3.3. Pilsoniskās sabiedrības organizācijām ir būtiska nozīme dialoga veicināšanā starp iedzīvotājiem, uzņēmumiem, darba ņēmējiem, patērētājiem un lēmumu pieņēmējiem. Ņemot vērā pilsoniskās sabiedrības organizāciju kompetenci un vietējos tīklus, tām jāiesaistās pasākumu izstrādē, lai risinātu enerģētiskās nabadzības problēmu, tostarp saistībā ar enerģētiskās nabadzības izskaušanas stratēģiju izstrādi, īstenošanu un uzraudzību.

3.4. EESK iesaka koalīcijai pēc Komisijas iniciatīvas izstrādāt ES stratēģiju cīņai pret enerģētisko nabadzību. Stratēģijas pamatā jābūt tiesību uz enerģiju atzīšanai un vērienīgu, taču reālu mērķrādītāju noteikšanai, lai sasniegtu mērķus, kas noteikti Eiropas Sociālo tiesību pilāra rīcības plānā, un tai jātiecas uz enerģētiskās nabadzības izskaušanu ilgtermiņā. Tajā būtu jāietver ar enerģētiku saistīti un nesaistīti pasākumi, lai novērstu enerģētiskās nabadzības pamatcēloņus un atvieglotu apstākļus enerģētiski nabadzīgiem un neaizsargātiem patērētājiem. Šāda stratēģija ir arī vajadzīga, lai nodrošinātu, ka klimatiskā un enerģētiskā pārkārtošanās tiek izstrādāta un īstenota taisnīgi, godīgi un iekļaujoši, neatstājot nevienu novārtā. Tas varētu ietvert ikgadēju sanāksmi (lai uzraudzītu progresu un virotu informētību par kopīgām darbībām), prasības pēc regulāriem strukturētiem dialogiem un izpratnes veidošanu ar dalībvalstīm un visām attiecīgajām ieinteresētajām personām, kā arī centienus radīt papildu stimulus ieguldījumiem enerģētikas pārkārtošanā. Enerģētikas nabadzības konsultāciju centram varētu būt lielāka loma tās īstenošanā un uzraudzībā.

3.5. Vienlaikus Eiropas Komisijai, Padomei, Parlamentam un dalībvalstīm valstu līmenī jāturpina nodrošināt, ka pašreizējās un jaunās likumdošanas un politikas iniciatīvas pienācīgi risina enerģētiskās nabadzības problēmu. Tas būtu jā dara, piemēram, īstenojot Eiropas zaļo kursu un Renovācijas viļņa iniciatīvu, pārskatot valstu enerģētikas un klimata plānus un Ēku ilgtermiņa atjaunošanas stratēģijas un ziņojot par to progresu, kā arī vairāk pievēršoties enerģētiskajai nabadzībai Eiropas pusgada procesā. Tiesību aktu iniciatīvas un pārskatīšana nodrošina arī nozīmīgas iespējas, kā turpmāk risināt enerģētiskās nabadzības problēmu, piemēram, gaidāmā Ēku energoefektivitātes direktīvas, Atjaunojamo energoresursu direktīvas un Energoefektivitātes direktīvas pārskatīšana, kā arī priekšlikums par Sociālā klimata fonda izveidi. Turklāt Eiropas Savienībai ir jānodrošina, lai visās jaunajās iniciatīvās, kuru mērķis ir nodrošināt pieejamu, drošu un ilgtspējīgu enerģiju, arī turpmāk īpaša uzmanība tiktu pievērsta ietekmei uz visneaizsargātākajiem patērētājiem, lai mazinātu augsto enerģijas cenu ietekmi. Tas ietver iniciatīvas par zemu oglekļa dioksīda emisiju ekonomiku un iniciatīvas, kuru mērķis ir izbeigt Eiropas atkarību no Krievijas fosilā kurināmā, piemēram, paziņojumu par REPowerEU.

⁽¹⁰⁾ COM/2020/662 final.

3.6. Komisijai būtu jānodrošina dalībvalstis izstrādāt nacionālos plānus un politikas enerģētiskās nabadzības izskausšanai, integrējot un saskaņojot visus politikas un finansēšanas instrumentus ES un valstu līmenī. EESK aicina dalībvalstis, kuru nacionālajos enerģētikas un klimata plānos trūkst apņēmības risināt enerģētiskās nabadzības problēmu, pastiprināt centienus, šim nolūkam izmantojot skaidras uzraudzības un novērtēšanas sistēmas. Precīza un uzlabota ziņošana ir būtiski svarīga, jo nav daudz kvalitatīvu datu par to, kā kvantitatīvi novērtēt un uzraudzīt enerģētisko nabadzību.

4. Enerģētiskās nabadzības apkarošana, pieņemot tūlītējus un ilgtermiņa pasākumus, lai novērtētu šo parādību un aizsargātu patērētājus

4.1. EESK mudina Eiropas Savienību veicināt kopīgu pieeju, kas ES līmenī palīdz izprast un risināt enerģētiskās nabadzības problēmu un kas varētu palīdzēt nonākt pie vienotas definīcijas. Fakts ir tas, ka katra dalībvalsts var lemt par saviem kritērijiem, lai definētu enerģētisko nabadzību, un kopīgas pieejas trūkums varētu kavēt Komisijas spēju pienācīgi novērtēt situāciju un neļaut dalībvalstīm vienoti izprast šo jautājumu un saskaņoti reaģēt. Energoefektivitātes direktīvas pārstrādātās redakcijas priekšlikumā sniegtā definīcija un Eiropas Enerģētiskās nabadzības observatorijas⁽¹¹⁾ iepriekš noteiktie rādītāji ir sākums. Ņemot vērā jautājuma steidzamību, EESK uzskata, ka Komisijai un dalībvalstīm ir jāveicina kopīga pieeja, kas sniegtu konkrētu un kopīgu izpratni par enerģētisko nabadzību un ļautu vākt statistikas datus⁽¹²⁾.

4.2. Savā enerģijas cenu instrumentu kopumā Komisija ierosināja vairākus tūlītējus pasākumus, ko dalībvalstis varētu veikt, lai samazinātu enerģijas izmaksas patērētājiem, piemēram, cenu griestus, nodokļu atvieglojumus un subsīdijas patērētājiem un uzņēmumiem, kā arī sociālos pasākumus, piemēram, īpašus sociālos maksājumus un enerģijas rēķinu apmaksas pagaidu atlikšanu, ņemot vērā neaizsargātu personu, piemēram, cilvēku ar invaliditāti, vientuļo vecāku un daudz bērnu ģimeņu, situāciju un vajadzības. Līdz 2022. gada februārim dalībvalstis bija pieņēmušas daudzus no instrumentu kopumā ieteiktajiem pasākumiem. Piemēram, 18 dalībvalstis pārskaitīja līdzekļus neaizsargātām grupām un 11 dalībvalstis samazināja enerģijas nodokli⁽¹³⁾. Ņemot vērā atšķirīgo situāciju katrā atsevišķā dalībvalstī (un katrā atsevišķā reģionā) un veiktos pasākumus, to ES iedzīvotāju skaits, kuri ir neaizsargāti pret enerģētisko nabadzību, visā Eiropas Savienībā atšķiras.

4.3. EESK aicina dalībvalstis turpināt pieņemt tūlītējus pasākumus, kad vien tas ir nepieciešams, lai aizsargātu patērētājus, kuri atrodas enerģētiskās nabadzības situācijā vai kurus apdraud enerģētiskā nabadzība, vienlaikus ņemot vērā valsti, reģionālās un vietējās vajadzības un īpatnības. Lai gan nav viena visiem piemērota risinājuma, jo enerģijas cenas visā ES ievērojami atšķiras, arī tāpēc, ka dalībvalstis pašreiz ļoti atšķirīgi iejaucas tirgos (piemēram, ar nodokļiem un nodevām, atbrīvojumiem vai apgrūtinājumiem, kas bieži vien skar tikai dažas patērētāju grupas)⁽¹⁴⁾, dalībvalstīm ir jānodrošina, ka visneaizsargātākie nepaliek bez atbalsta. Būtu jāievieš tiešs finansiāls atbalsts un sociālā politika, lai mazinātu cenu pieauguma nelabvēlīgo ietekmi uz visneaizsargātākajām grupām.

4.4. Tiešai palīdzībai tiem, kam tā vajadzīga, jābūt orientētai uz konkrētiem adresātiem, nevis visiem vienādai. Tai jāatspoguļo sociālā dimensija, un tā nedrīkst kavēt zaļo pārkārtošanos. Varētu apsvērt dotācijas piešķiršanu uz noteiktu laiku (piemēram, par pirmajām 300 kWh elektroenerģijas uz vienu personu un māsasaimniecību) līdz noteiktai ienākumu robežai. Tieša palīdzība būtu jāpiešķir arī tad, ja ieņēmumi ir zemāki par konkrētu robežu, kas vēl jānosaka, un ja attiecīgajā situācijā nav pieejams alternatīvs risinājums par pieņemamu cenu⁽¹⁵⁾.

4.5. Turklāt dalībvalstīm būtu jāpalielina stimuli patērētājiem samazināt enerģijas patēriņu un stimuli veikt gudru un ilgtspējīgu renovāciju valsts, reģionālā un vietējā līmenī, lai nodrošinātu energoefektivitāti un samazinātu enerģijas rēķinu summu. Komisijai šādi pasākumi būtu jāveicina. Šie pasākumi jāuzskata par papildu pasākumiem tādā ziņā, ka tie nevar aizstāt finansiālu un sociālu atbalstu, kam jādarbojas kā tūlītējam drošības tīklam, kad patērētājus īslaicīgi un smagi ietekmē cenu svārstības.

⁽¹¹⁾ https://energy-poverty.ec.europa.eu/energy-poverty-observatory/indicators_en.

⁽¹²⁾ Piemēram, Eiropas Parlamenta sarunās par priekšlikumu Sociālajam klimata fondam tika ierosināta šāda enerģētiskās nabadzības definīcija – “māsasaimniecības ar zemākajiem ienākumiem, kuru enerģijas izmaksas divreiz pārsniedz vidējo attiecību starp enerģijas izmaksām un izmantojamiem ienākumiem pēc mājokļa izmaksu atskaitīšanas”.

⁽¹³⁾ Giovanni Sgaravatti, Simone Tagliapietra un Georg Zachmann. *National fiscal policy responses to the energy crisis*. Bruegel, 2022. gada 8. februārī.

⁽¹⁴⁾ EESK atzinums “Enerģijas cenas”, OV C 275, 18.7.2022., 80. lpp.

⁽¹⁵⁾ EESK atzinums “Enerģijas cenas”, OV C 275, 18.7.2022., 80. lpp.

4.6. Citi atbalsta pasākumi varētu ietvert patērētāju izglītošanu enerģijas jautājumos, kā arī padomu un konsultāciju sniegšanu. Tiem jābūt plaši pieejamiem par pieņemamu cenu vietējā līmenī (piemēram, izmantojot vienotus kontaktpunktus), un tie jāatbalsta ar subsīdijām. Arī tādi pasākumi kā ēku renovācijas pases⁽¹⁶⁾, enerģijas pases un viedie skaitītāji šajā procesā var sniegt atbalstu patērētājiem, tostarp ēku īpašniekiem un īrniekiem. Ieteikumi enerģijas jautājumos ir jāpielāgo patērētāju vajadzībām, jo tie ir īpaši individuāli. Patērētāju organizācijas un it īpaši vietējās un reģionālās pašvaldības būtu jāiesaista pasākumu izstrādes un patērētāju informēšanas procesā.

4.7. Tā kā enerģētiskā nabadzība sakņojas arī vispārējā nabadzībā, ir būtiski, lai Komisija un dalībvalstis turpinātu tiekties mazināt nabadzību kopumā, pievēršot uzmanību iedzīvotājiem, kuri jau saskaras ar enerģētisko nabadzību, un tiem, kuriem draud nonāksana nabadzībā, jo viņi nespēj maksāt par enerģiju vairāk. Šī krīze mums atgādina par pastāvīgo vajadzību uzlabot piekļuvi nodarbinātībai, sociālajai iekļaušanai un pienācīgiem dzīves standartiem, īpašu uzmanību pievēršot cilvēkiem, kas dzīvo lauku un attālos reģionos, un atbalstīt dalībvalstu ekonomisko izaugsmi plašākā ziņā. Ir jāmaina uzskati par labāku vispārējas nozīmes infrastruktūru, pamatpakalpojumiem un transportu. Būtu jāatbalsta nodarbinātība un MVU, it īpaši nelabvēlīgākā situācijā esošos apgabalos un lauku apvidos.

4.8. Salīdzinošās izvērtēšanas procesi dalībvalstīs un paraugprakses apmaiņa var veicināt veiksmīgus projektus gan sociālajā, gan enerģētikas nozarē, kas var izplatīties visā Savienībā. Tie ietver projektus energoefektivitātes, energokompetences un tīras enerģijas jomā (lai nodrošinātu iedzīvotājus ar atjaunīgiem energoresursiem), kā arī sociālos pasākumus, kas var palīdzēt samazināt enerģijas rēķinu summu un nabadzību kopumā.

5. Enerģētiskās nabadzības novēršana, ieguldot taisnīgā un efektīvā enerģijā

5.1. EESK uzsver, cik svarīgi ir ieguldīt taisnīgā un efektīvā enerģētikā, lai mazinātu enerģētisko nabadzību ilgtermiņā. Savienībā ir nepieciešami ieguldījumi atjaunīgas tīras enerģijas izstrādē un ēku renovācijā plašā mērogā, ņemot vērā strukturālo ilgtermiņa ieguldījumu nepietiekamību šajā jomā un ar to saistītās klimata, vides, ekonomiskās un sociālās sekas. Tam būs arī papildu pozitīva ietekme uz ekonomiku saistībā ar darbvietu radīšanu un inovāciju, un tādejādi tas sniegs labumu ES iedzīvotājiem īstermiņā, vidējā termiņā un ilgtermiņā.

5.2. EESK atzinīgi vērtē priekšlikumu izveidot ES Sociālo klimata fondu, lai risinātu ar zaļo pārkārtošanos saistītās sociālās un sadales problēmas (kas ir būtiski cīņā pret klimata pārmaiņām) un stimulētu pasākumus to sociālo seku mazināšanai, kas saistītas ar emisiju kvotu tirdzniecības piemērošanu ēku un autotransporta nozarē. Tomēr EESK norāda, ka ar šo fondu vien var nepietikt, lai apmierinātu visas ar energoefektivitāti un pārkārtošanos saistītās vajadzības, un to varētu pastiprināt, īstenojot attiecīgus pasākumus saskaņā ar valstu partnerības nolīgumiem un atveseļošanas un noturības plāniem.

5.3. Enerģētisko nabadzību var mazināt, atvieglojot ieguldījumus un novirzot finansējumu atjaunīgajai enerģijai. Komisijai būtu cieši jāsadarbjas ar dalībvalstīm, lai izvērtētu, vai pieejamais budžets atbilst vajadzībām un prasībām, kā arī pieejamās iespējas plašākai dalībvalstu atbalstīšanai (piemēram, priekšlikums, ko atbalstīja vairāki Eiropas Parlamenta⁽¹⁷⁾ deputāti un EESK locekļi, par jaunu klimataadaptācijas fondu, ko varētu izmantot, lai stiprinātu ES spēju palīdzēt dalībvalstīm ātri reaģēt uz ārkārtas situācijām klimata, vides un enerģētikas jomā). Tajā būtu jāņem vērā ekonomikas atveseļošana un nepieciešamība aizsargāt publisko finanšu ilgtspējīgu attīstību dalībvalstīs un ES.

5.4. Jaunā daudzgadu finanšu shēma un atveseļošanas instruments *NextGenerationEU* būtu jāizmanto, lai novērstu enerģētisko nabadzību laikposmā pēc Covid-19 krīzes. EESK norāda, ka Krievijas iebrukums Ukrainā ir pat paātrinājis nepieciešamību ES nodrošināt ātru pāreju uz tīru enerģiju, lai tā kļūtu neatkarīga no importētā fosilā kurināmā, lai palielinātu energosistēmas noturību un nodrošinātu taisnīgu un efektīvu enerģijas pieejamību visiem ES iedzīvotājiem, vienlaikus īstenojot Savienības mērķus klimata jomā. EESK norāda, ka karš Ukrainā un pašreizējā ģeopolitiskā situācija nedrīkst izraisīt to, ka ES atstāj novārtā savu uzdevumu sasniegt sociālos un vides mērķus, kas ir pamats ekonomikas stiprināšanai ilgtermiņā.

⁽¹⁶⁾ <https://www.bpie.eu/publication/renovation-passports/>.

⁽¹⁷⁾ *Regional development MEPs suggest to set-up a Climate Change Adaptation Fund* | Aktuāli | Eiropas Parlaments (europa.eu).

5.5. ES un dalībvalstīm ir jānodrošina, ka pieejamie fondi atbalsta plaša mēroga ieguldījumus atjaunīgajos energoresursos un energoefektivitātē, ēku renovācijā, mājokļu siltināšanas subsīdijās un cenas ziņā pieejamos, energoefektīvos sociālajos mājokļos, kā arī kopienas mājokļu projektos. Ir skaidrs, ka ir vajadzīgi lieli privātie ieguldījumi. Tādēļ ir nepieciešama stimulējoša regulatīvā un ieguldījumu vide. Dalībvalstīm, sadarbojoties ar vietējām un reģionālajām pašvaldībām, prioritāte ir jānosaka pamatīgai renovācijai, kas ļautu ietaupīt vairāk nekā 60 % enerģijas⁽¹⁸⁾, un jāatbalsta kvalificēta darbaspēka prasību veidošana.

5.6. Kohēzijas fonds un Taisnīgas pārkārtošanās mehānisms varētu nodrošināt resursus reģioniem un kopienām, kuras visvairāk skar pāreja uz tīru enerģiju. Eiropas Komisijai būtu arī jāturpina finansēt enerģētiskās nabadzības novēršanas projektus saskaņā ar programmu "Apvārsnis Eiropa" un LIFE apakšprogrammu "Pāreja uz tīru enerģiju". Piemēram, pētniecības finansējumu no pamatprogrammas "Apvārsnis Eiropa" varētu izmantot, lai izstrādātu cenas ziņā pieejamas ierīces un tehnoloģijas, ko var izmantot mājāsaimniecību enerģijas patēriņa samazināšanai. Komisijai un dalībvalstīm, izmantojot ES fondus, būtu jānodrošina uzņēmumi un privātie uzņēmumi izstrādāt inovācijas un pareizas tehnoloģijas energoefektivitātes uzlabošanai.

5.7. EESK arī aicina Komisiju un dalībvalstis nodrošināt, ka Renovācijas viļņa iniciatīva tiek īstenota tā, lai atbalstītu iedzīvotāju grupas ar viszemākajiem ienākumiem, nodrošinot, ka neaizsargātajiem iedzīvotājiem ir pieejami līdzekļi, ko ieguldīt energoefektivitātē, piešķirot prioritāti ēkām ar sliktākajiem rādītājiem un tādējādi risinot atstumtību mājokļa jomā. Būtisks ES finansējuma palielinājums, jo īpaši vietējiem dalībniekiem, būtu jāparedz ēku renovācijai un atjaunīgās enerģijas decentralizētai ražošanai. Prioritārajiem saņēmējiem jābūt neaizsargātām mājāsaimniecībām, kas jau dzīvo nabadzībā vai ir pakļautas enerģētiskās nabadzības riskam. Šim nolūkam no Sociālā klimata fonda ir jānodrošina pietiekami līdzekļi, lai kompensētu emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas paplašināšanu. Turklāt dalībvalstīm būtu jāpalielina ieguldījumi atjaunīgajā enerģijā un energoefektivitātē. Piemēram, ja mainīgās izmaksas ir tuvu nullei, atjaunīgā enerģija, piemēram, vēja un saules enerģija, var radīt zemākas vairumtirdzniecības tirgus cenas⁽¹⁹⁾.

5.8. Pārqualifikācijai un prasību pilnveidei būs liela nozīme saistībā ar zaļo pārkārtošanos, renovācijas vilni un energoefektivitāti. Lai izstrādātu konkrētas stratēģijas, kas orientētas uz skarto nozaru darba ņēmēju prasību apguves, pilnveides un pārqualifikācijas vajadzību uzraudzību un prognozēšanu, EESK norāda uz sociālo partneru projektu rezultātiem šajā jomā⁽²⁰⁾.

5.9. Arī privātajam sektoram ir svarīga nozīme nepieciešamās darbījumbāzības un ieguldījumu veicināšanā, tostarp lai veicinātu zaļo prasību attīstību, tādējādi paātrinot zaļo pārkārtošanos un samazinot enerģētisko nabadzību. Būtu ievērojami jāpalielina publiskā un privātā sektora partnerības un finansējums pētniecībai un attīstībai, kā arī jāsniedz lielāka tehniskā palīdzība MVU, lai tie atbilstu tādiem vides standartiem kā energoauditi. Dalībvalstīm būtu arī jāapmainās ar labu praksi, lai veicinātu tās izplatīšanu.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

⁽¹⁸⁾ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0786&from=LV>.

⁽¹⁹⁾ Tiek lēsts, ka atjaunīgās elektroenerģijas lielāka izmantošana *ceteris paribus* radīja elektroenerģijas cenu tūlītēju samazinājumu: Vācijā laikā no 2008. līdz 2015. gadam par 24 %, bet Zviedrijā no 2010. līdz 2015. gadam par 35 % (Hirth, 2018).

⁽²⁰⁾ EESK atzinums "Enerģijas cenas", OV C 275, 18.7.2022., 80. lpp.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Sociālais dialogs zaļās pārkārtošanās procesā”**(prezidentvalsts Čehijas Republikas pieprasīts izpētes atzinums)**

(2022/C 486/14)

Ziņotāja: **Lucie STUDNIČNÁ**

Atzinuma pieprasījums	Padomes prezidentvalsts Čehijas Republika, 26.1.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants.
Atbildīgā specializēta nodaļa	Lauksaimniecības, lauku attīstības un vides specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	5.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	162/1/7

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Klimata krīzes pārvarēšana ir kļuvusi par galveno politikas prioritāti. Ekonomikas modeli, kas tika izveidots pēc rūpnieciskās revolūcijas, gaida būtiskas reformas. Lai milzīgā pārveide, proti, virzība uz digitalizētu klimatneitrālu aprites ekonomiku būtu iespējama, ievērojamas pūles ir jāiegulda pielāgošanās procesā. Krievijas agresija pret Ukrainu tikai palielināja šīs pārkārtošanās neatliekamību, vienlaikus sabiedrībai radot milzīgas izmaksas un slogu.

1.2. Sociālajam dialogam kā Eiropas sociālā modeļa neatņemamai sastāvdaļai un Eiropas konkurētspējas avotam ir jābūt jēgpilnam visos līmeņos – Eiropas, valstu, nozaru, reģionu un darba vietu līmenī. Dalībvalstīm būtu jāatzīst sociālā dialoga vērtība, proti, fakts, ka tas rada pievienoto vērtību un veido nozīmīgu lēmumu pieņemšanas procesa daļu. EESK uzsver, ka sociālais dialogs būtu jāstiprina un aktīvi jāveicina. Tas nozīmē arī to, ka sociālajiem partneriem ir vajadzīga atbilstošas prasmes, kā arī piekļuve ekspertu atbalstam.

1.3. Tāpēc arodbiedrību un darba devēju federāciju aktīvai iesaistīšanai, veidojot spēcīgu sociālo dialogu un iesaistot pilsonisko sabiedrību, ir jābūt daļai no visa klimatrīcības politikas satvara. Dalībvalstīm jāvelta vairāk pūļu, lai iesaistītu darba ņēmējus un garantētu viņu atbalstu virzībai uz ilgtspējīgu sabiedrību. Un tas attiecas ne tikai uz dalībvalstīm, bet arī uz ES iestādēm.

1.4. Arodbiedrībām ir svarīga loma darba ņēmēju sagatavošanā un pārstāvēšanā sociāli ekoloģiskās pārkārtošanās procesā, un tāpēc ir jāgarantē aktīvs un saskaņots sociālais dialogs, lai nodrošinātu, ka klimata politika sniedz labumu darba ņēmējiem, padara pārkārtošanos taisnīgu un nevienu patiešām neatstāj novārtā.

1.5. Sociālais dialogs jāpapildina ar pastāvīgu un spēcīgu pilsonisko dialogu, it īpaši ar organizētu pilsonisko sabiedrību, un ieinteresēto personu iesaisti. Lai pārkārtošanās uz neto nulles ekonomiku būtu taisnīga, ir svarīgi veidot taisnīgāku sabiedrību, izskaust nabadzību un risināt ar zaļo pārkārtošanos saistītās pielāgošanās problēmas. Pilsoniskās sabiedrības organizācijas pārstāv miljoniem cilvēku neaizsargātās situācijās un tos, kuri sistemātiski ir atstumti, tāpēc šādu organizāciju balss ir svarīga un būtu jāuzklausā lēmumos, kas saistīti ar pārkārtošanos. Cieša sadarbība ar Reģionu komiteju šajā jautājumā pievienotu reģionālo dimensiju.

1.6. Sociālā taisnīguma prioritāšu noteikšanai un Eiropas sociālo tiesību pīlāra īstenošanai ir jābūt ārkārtīgi svarīgai. Turklāt Eiropas Savienībai ir arī jāveicina un aktīvi jāatbalsta sarunas par darba koplīgumu slēgšanu, lai darba ņēmēji varētu veidot ilgtspējīgas darba vietas, kā arī zaļas, konkurētspējīgas un pienācīgas darbvietas. Tādā veidā ES ne tikai kļūs taisnīgāka un vienlīdzīgāka, bet arī konkurētspējīgāka un noturīgāka.

1.7. Ir ļoti svarīgi, lai visas darbvietas, kas izveidotas pārkārtošanās procesā, atbilstu SDO Deklarācijai par pamatprincipiem un pamattiesībām darbā, kura paredz tiesības uz pienācīgas kvalitātes nodarbinātību, biedrošanās brīvību un koplīgumu slēgšanu, diskriminācijas aizliegumu, piespiedu un bērnu darba aizliegumu, kā arī vardarbības un aizskaršanas aizliegumu darbā.

1.8. EESK ierosina sistemātiski plānot sociālā dialoga darbību dalībvalstu līmenī, un ir vajadzīgi vēl citi salīdzinošie pētījumi, kas analizētu sociālā dialoga lomu nacionālajos enerģētikas un klimata plānos, piemēram, nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos.

1.9. Lai stiprinātu Eiropas zaļā kursa sociālo dimensiju, ar stimuliem un finansējumu aktīvi jāatbalsta un jāstiprina sociālā dialoga struktūras, īpašu uzmanību pievēršot dalībvalstīm un nozarēm, kurās šīs institūcijas ir vājas.

1.10. Saskaņā ar Padomes nesaistošo ieteikumu par to, kā nodrošināt taisnīgu pārkārtošanos uz klimatneitralitāti, EESK uzsver, ka būtu jāsniedz norādījumi, kā novērst pārkārtošanās ietekmi uz sociālo jomu un nodarbinātību. Priekšlikumi, tostarp EESK atzinumā par tematu “Gatavi mērķrādītājam 55 %”: ES 2030. gadam nospraustā klimata mērķrādītāja sasniegšana ceļā uz klimatneitralitāti”⁽¹⁾ minētais priekšlikums būtu jāapsver.

1.11. EESK uzsver, ka pārstrukturēšanas procesā ir svarīga savlaicīga informēšana un apspriešanās. Darba ņēmēju informēšanas, uzklaušanās un līdzdalības tiesības⁽²⁾ ir jāstiprina visos ES, valstu un vietējās pārvaldes līmeņos, kā to paredz attiecīgā direktīva. Nevajadzētu pieņemt lēmumus bez apspriešanās, un iepriekš būtu obligāti jāsniedz informācija.

2. Vispārīgas piezīmes

Konteksts

2.1. Šo izpētes atzinumu pieprasīja ES prezidentvalsts Čehijas Republika, un tas veidos daļu no Eiropas zaļā kursa sociālās dimensijas un it īpaši sociālā dialoga lomas novērtējuma.

2.2. Klimata krīzes pārvarēšana ir kļuvusi par galveno politikas prioritāti. Visu ražošanas un patēriņa sistēmu sagaida būtiskas pārmaiņas. Ieguvumi no šīs virzības uz digitalizētu klimatneitrālu aprites ekonomiku nav apstrīdami, taču tā nebūs iespējama bez ievērojamas pielāgošanās un milzīgām izmaksām sabiedrībai.

2.3. Šis būtiskais pārstrukturēšanas process, kas ekonomikas jomā jāpaveic dažu desmitgažu laikā, lai sasniegtu neto nulles emisiju līmeni, ir politikas virzīts process, kuram būs liela ietekme uz cilvēkiem ar atšķirīgām sociālekonomiskajām iezīmēm, kā arī uz uzņēmumiem, it īpaši MVU. Svarīgs politikas veidotāju pienākums ir risināt šos jautājumus.

2.4. Klimata pārmaiņas noteikti rada jaunu nevienlīdzību, un klimata pārmaiņu seku mazināšanas un pielāgošanās pasākumi, ja tos veic bez taisnīgas pārkārtošanās politikas pasākumiem, varētu radīt ieguvējus un zaudētājus. To atzīstot, 2019. gada paziņojumā par Eiropas zaļo kursu tika pausta apņemšanās “nevienu neatstāt novārtā”.

2.5. Notiekošo pārkārtošanās procesu vēl vairāk saasināja divi ārkārtēji notikumi – Covid-19 krīze un būtiskas izmaiņas Eiropas ģeopolitiskajā situācijā saistībā ar Krievijas uzbrukumu Ukrainai. Īstermiņā tie ir palielinājuši slogu sabiedrībai, taču vienlaikus tie varētu arī veicināt ātrāku pārveidi.

Sociālais dialogs

2.6. Pēdējās desmitgadēs lielas pārmaiņas ražošanas veidos bieži radīja ar pielāgošanos vai pārkārtošanos saistītas problēmas, it īpaši gadījumos, kad šīs pārmaiņas ir radījušas ne tik drošas un maz apmaksātas darbvietas un kad tādēļ daudziem cilvēkiem, piemēram, sievietēm un neaizsargātām iedzīvotāju grupām, nav pieejams pienācīgs darbs. Tāpēc

⁽¹⁾ OV C 275, 18.7.2022., 101. lpp.

⁽²⁾ OV L 80, 23.3.2002., 29. lpp.

mums ir jārisina vairākas ar pārkārtošanos saistītas problēmas, piemēram, līgumu slēgšana, nestabilas nodarbinātības veidi, privatizācija un pārstrukturēšana, lai radītu taisnīgu ekonomiku, kurā nabadzība ir izskausta. Šī problēma ir risināta arī Padomes ieteikumā par to, kā nodrošināt taisnīgu pārkārtošanos uz klimatneitralitāti, kas pieņemts Sociālo lietu padomē 2022. gada 16. jūnijā.

2.7. Sociālā dialoga veicināšana ir nostiprināta Līgumā par Eiropas Savienības darbību. Iniciatīvā “Jauns sākums sociālajam dialogam” (2016) tika atzīts, ka sociālais dialogs ir svarīgs ekonomikas atveseļošanai un konkurētspējai. Vairākos EESK atzinumos ⁽³⁾ un rezolūcijā ⁽⁴⁾ nesen tika uzsvērts sociālā dialoga nozīmīgums attiecīgajos pārkārtošanās procesos.

2.8. Sociālais dialogs ir arī pierādījis pozitīvu ieguldījumu veiksmīgā pārstrukturēšanas procesā – uzņēmumiem ar labi funkcionējošu sociālo dialogu ir labāki rezultāti, tie ir konkurētspējīgāki un noturīgāki un maksā lielākas algas.

2.9. EESK uzsver, ka visiem sociālā dialoga līmeņiem – Eiropas, valstu, nozaru, reģionu un darba vietu līmenim – ir ļoti svarīgas, taču atšķirīgas funkcijas zaļās pārkārtošanās pārvaldībā un veicināšanā. Struktūru un iestāžu priekšrocības šajos līmeņos tomēr ļoti atšķiras.

2.10. Sociālais dialogs jāpapildina ar pastāvīgu un spēcīgu pilsonisko dialogu, it īpaši ar organizētu pilsonisko sabiedrību, un ieinteresēto personu iesaisti. Lai pārkārtošanās uz neto nulles ekonomiku būtu taisnīga, ir svarīgi veidot taisnīgāku sabiedrību, izskaust nabadzību un risināt ar zaļo pārkārtošanos saistītās pielāgošanās problēmas. Pilsoniskās sabiedrības organizācijas pārstāv miljoniem cilvēku neaizsargātās situācijās un tos, kuri sistemātiski ir atstumti, tāpēc šādu organizāciju balss ir svarīga un būtu jāuzklausā lēmumos, kas saistīti ar pārkārtošanos. Cieša sadarbība ar Reģionu komiteju šajā jautājumā pievienotu reģionālo dimensiju.

2.11. Sociālā dialoga iestādēm un dalībniekiem dalībvalstīs ir atšķirīgas spējas un ietekme, daļēji tāpēc, ka dalībvalstīs pastāv atšķirīgi sociālo un darba attiecību modeļi, taču dažos gadījumos decentralizācijas politika un ieteikumi pēc finanšu krīzes un eurozonas krīzes ir aktīvi tās pavājinājuši. EESK uzsver, ka labi funkcionējošs sociālais dialogs ir svarīga Eiropas sociālās tirgus ekonomikas iezīme, un atzinīgi vērtē to, ka Eiropas Komisija to ir atzinusi, arī pavisam nesen savos ieteikumos Padomei.

2.12. Lai stiprinātu Eiropas zaļā kursa sociālo dimensiju, ir aktīvi jāatbalsta un jāstiprina sociālā dialoga struktūras, īpašu uzmanību pievēršot dalībvalstīm un nozarēm, kurās šīs institūcijas ir vājas.

Taisnīga pārkārtošanās

2.13. Taisnīga pārkārtošanās nozīmē, ka pārejas uz klimatneitrālu ekonomiku ietekme uz nodarbinātību un šīs pārejas distributīvā ietekme ir jautājums, kura risināšana būtu jāuzskata par neatņemamu klimata politikas daļu (piemēram, tiesību aktu kopums “Gatavi mērķrādītājam 55 %”), nevis tikai par papildu korektīviem pasākumiem. Šie jautājumi aptver daudzus aspektus, piemēram, dekarbonizācijas politikas distributīvo ietekmi, darbvietu zudumu un pāreju no viena darba uz citu, sociālo pamattiesību aizsardzību un iedzīvotāju un organizētas pilsoniskās sabiedrības iesaistīšanu lēmumu pieņemšanā.

2.14. Taisnīgas pārkārtošanās fonds un ierosinātais Sociālais klimata fonds kā daļa no tiesību aktu kopuma “Gatavi mērķrādītājam 55 %” ir daži no galvenajiem līdz šim paziņotajiem ES pasākumiem, kuru mērķis ir mazināt pārkārtošanās ietekmi uz visvairāk skartajiem reģioniem, neaizsargātām personām un uzņēmumiem. EESK atzinīgi vērtē to, ka Komisija arī ierosinājusi Padomes ieteikumu par to, kā nodrošināt taisnīgu pārkārtošanos uz klimatneitralitāti, lai dalībvalstīm sniegtu norādījumus par to, kā novērst pārkārtošanās sociālās sekas un ietekmi uz nodarbinātību.

⁽³⁾ EESK atzinums par tematu “Rūpniecības pārkārtošanās uz zaļu un digitālu Eiropas ekonomiku – regulatīvās prasības un sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības loma” (OV C 56, 16.2.2021., 10. lpp.); EESK atzinums par tematu “Zaļajam kursam bez sociālā kursa – nē!” (OV C 341, 24.8.2021., 23. lpp.). EESK atzinums par tematu “Sociālais dialogs kā būtisks ekonomiskās stabilitātes pīlārs un ekonomikas noturība, ņemot vērā aktīvu publisko debašu ietekmi dalībvalstīs” (OV C 10, 11.1.2021., 14. lpp.).

⁽⁴⁾ Rezolūcija par EESK priekšlikumiem par pārveidi un atveseļošanu pēc Covid-19 krīzes: “Eiropas Savienībai jāvadās pēc principa, ka tā ir kopīga likteņa kopiena”. Rezolūcijas pamatā ir darbs, ko veica apakškomiteja “Atveseļošanās un pārveide pēc Covid-19” (OV C 311, 18.9.2020., 1. lpp.).

2.15. Lai nodrošinātu, ka neviens netiek atstāts novārtā, taisnīgas pārkārtošanās “lakmusa testam” jābūt tam, cik efektīvi ir centieni risināt uzņēmumu, darba ņēmēju un iedzīvotāju pielāgošanās problēmas, veicināt, piemēram, uzņēmējdarbības pārstrukturēšanu, darba ņēmēju prasmju pilnveidi un pārkvalifikāciju, kā arī izvairīšanos no enerģētiskās un mobilitātes nabadzības; un it īpaši tam, kādā mērā sievietes un vīrieši, kuru darbvietas izzudis vai kuri tiks pazemināti vai kā citādi apdraudēti, tiek iesaistīti, ir pārliecināti par lietderīgu, gandarījumu sniedzīgu un drošu nākotni kvalitatīvā nodarbinātībā un saņem palīdzību sevis pilnveidošanai, lai varētu pildīt šos pienākumus.

2.16. Šīs problēmas apmēru nevar novērtēt pārāk zemu. Tas ietvers labi pārdomātu integrētu vidēja termiņa un ilgtermiņa ekonomikas un sociālo mērķu izstrādi, lai nodrošinātu ražīgumu un iekļaušanu, pienācīgi ņemot vērā dažādu dalībvalstu īpatnības, un iesaistītu sociālos partnerus valsts, reģionālā un vietējā līmenī visos politikas veidošanas posmos, tostarp vajadzības gadījumā izmantojot sociālo dialogu un darba koplīguma slēgšanas sarunas. Šādi plāni paredz tišu un apzinātu valsts un centrālā līmeņa resursu novirzīšanu uz skartajām jomām un reģioniem. Līdztekus jaunu ieguldījumu stimulēšanai ar dotācijām, aizdevumiem un speciālo zināšanu sniegšanu un līdztekus mikrouzņēmumu, mazo un vidējo uzņēmumu darbības atbalstam jaunuzņēmumiem var palīdzēt ar līdzdalību kapitālā. Vienlaikus varētu radīt arī jaunus publiskus uzņēmumus. Publisko līdzekļu novirzīšana būs jāpapildina ar valsts atbalsta noteikumu elastības optimizāciju un dažos gadījumos pat atcelšanu.

2.17. Ir būtiski, lai šī plašā pārstrukturēšana, kas ietver desmitiem miljonu darbvietu pārveidošanu Eiropā, notiktu līdzsvarotā un pārvaldītā veidā un būtu vērsta uz nākotni; tāpēc ļoti svarīgs ir labi funkcionējošs sociālais dialogs. Būtu jāpalielina Taisnīgas pārkārtošanās fonda līdzekļu apmērs un darbības joma, lai varētu atbalstīt darba ņēmējus, kas pāriet uz jaunām darbvietām, un jāparedz pasākumi konkrētām nozarēm.

2.18. Ilgtspējīgas attīstības trīs dimensijas – ekonomiskā, sociālā un ekoloģiskā dimensija – savstarpēji ir cieši saistītas, un tās ir jāņem vērā, izmantojot visaptverošu un saskaņotu politikas satvaru. SDO 2015. gada pamatnostādnēs par taisnīgu pārkārtošanos ir sniegti praktiski instrumenti valdībām un sociālajiem partneriem, lai tie varētu vadīt pārkārtošanās procesu.

2.19. SDO 2015. gada pamatnostādnēs minēts, ka būtiska ir spēcīga sociālā vienprātība par mērķi un virzību uz ilgtspējību. Sociālajam dialogam jābūt neatņemamai institucionālās sistēmas daļai politikas veidošanā un īstenošanā visos līmeņos. Būtu jāveic pienācīga, uz informāciju balstīta un pastāvīga apspriešanās ar visām attiecīgajām ieinteresētajām personām.

Sociālais dialogs zaļās pārkārtošanās procesā

2.20. Sociālais dialogs nedrīkst būt formāls, tam jābūt jēgpilnam visos līmeņos – Eiropas, valstu, nozaru, reģionu un darba vietu līmenī. Tas nozīmē arī to, ka sociālajiem partneriem ir vajadzīga atbilstošas prasmes, kā arī piekļuve ekspertu atbalstam.

2.21. EESK atzīmē, ka Eiropas Savienībā sociālā dialoga institūcijas ievērojami atšķiras, jo dažādās dalībvalstīs ir atšķirīgi valsts un sociālo partneru attiecību modeļi un tradīcijas.

2.22. EESK ierosina sistemātiski plānot un uzraudzīt sociālā dialoga darbību dalībvalstu līmenī⁽⁵⁾, un ir vajadzīgi vēl citi salīdzinošie pētījumi, kas analizētu sociālā dialoga lomu nacionālajos enerģētikas un klimata plānos, piemēram, nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos.

2.23. EESK uzskata, ka pašreizējās iniciatīvas ar zaļo pārkārtošanos saistīto sociālo problēmu risināšanai joprojām ir sadrumstalotas. Taisnīgas pārkārtošanās mehānisms ir ierobežots un attiecas tikai uz nelielu pārkārtošanās procesa daļu. Ierosinātajam Sociālajam klimata fondam būs ierobežota darbības joma un mērķis un tas galvenokārt līdzsvaros regresīvo distributīvo ietekmi, ko radīs transporta un ēku plānotā iekļaušana ES emisijas kvotu tirdzniecības sistēmā (sk. it īpaši EESK atzinumu par Sociālo klimata fondu⁽⁶⁾). EESK atzinīgi vērtē Padomes ieteikumu par to, kā nodrošināt taisnīgu pārkārtošanos uz klimatneitralitāti, taču Komiteja arī norāda, ka minētais nesaistošais ieteikums nav visaptveroša politikas platforma, kas Eiropas Savienībai ir vajadzīga, lai novērstu pārkārtošanās ietekmi uz skartajiem darba ņēmējiem, reģioniem un neaizsargātām personām.

⁽⁵⁾ EESK rezolūcija: OV C 155, 30.4.2021., 1. lpp.; EESK atzinums OV C 220, 9.6.2021., 38. lpp.

⁽⁶⁾ OV C 152, 6.4.2022., 158. lpp.

2.24. EESK uzsver, ka Eiropas Savienībai ir vajadzīgs regulējums, lai nodrošinātu vienlīdzīgus apstākļus pārkārtošanās pārvaldībai. Šādā spēcīgā ES taisnīgas pārkārtošanās regulējumā cita starpā būtu jāpievēršas pārmaiņu prognozēšanai un pārvaldībai zaļās pārkārtošanās procesā, jēgpilni iesaistot darba ņēmējus, uzņēmumus un iedzīvotājus.

2.25. EESK uzsver, ka pārstrukturēšanas procesā ir svarīga savlaicīga informēšana un apspriešanās. Nevajadzētu pieņemt lēmumus bez apspriešanās, un iepriekš būtu obligāti jāsniedz informācija.

2.26. EESK aicina veicināt sociālo dialogu un ieinteresēto personu iesaistīšanu visos līmeņos un nodrošināt, ka jaunās zaļās darbvietas ir labas darbvietas, kā to paredz SDO programma pienācīgas kvalitātes nodarbinātībai un Eiropas sociālo tiesību pilārs. Padomes ieteikuma par to, kā nodrošināt taisnīgu pārkārtošanos uz klimatneitralitāti, garā un norādot arī uz EESK atzinumu par Sociālo klimata fondu, jāuzsver, ka Sociālajam klimata fondam būtu plašāk jāaplūko klimata politikas pasākumu distributīvā ietekme, paredzot mērķtiecīgus enerģētiskās un transporta nabadzības mazināšanas pasākumus un atbalstot un atvieglot mazoglekļa tehnoloģiju pieklūstamību un cenas pieejamību mājāsaimniecībām ar zemākiem ienākumiem.

3. Īpašas piezīmes

3.1. EESK uzskata, ka ir svarīgi atzīt klimata, vides un sociālās politikas savstarpējo papildināmību. Sociālajai dimensijai jātiek integrētai visaptverošā klimata politikas satvarā no tā izstrādes līdz īstenošanai. Tas attiecas uz visu Eiropas zaļo kursu un visiem konkrētajiem īstenošanas politikas pasākumiem, kas paredzēti tiesību aktu kopumā "Gatavi mērķrādītājam 55 %".

3.2. EESK arī atzīmē, ka šis pārstrukturēšanas process ievērojami ietekmēs darbvietas, sociālo partneru attiecības un ienākumu sadalījumu. Tiks ietekmēti visi sabiedrības un ekonomikas līmeņi, sākot no starpvalstu līmeņa līdz darba vietas līmenim, un sociālajam dialogam vajadzētu būt svarīgam šā procesa tālredzīgā pārvaldībā.

3.3. EESK atzinīgi vērtē spēcīgo un vērienīgo klimata politikas satvaru, ko Eiropas Komisija ir izveidojusi saistībā ar Eiropas zaļo kursu un ko atbalsta ar to saistītie likumdošanas pasākumi, taču uzsver arī to, ka, neraugoties uz visiem pozitīvajiem paziņojumiem, tā sociālā dimensija joprojām nav pietiekami izstrādāta.

3.4. Eiropas zaļā kursa sociālā dimensija joprojām ir galvenokārt ES dalībvalstu un valstu sociālo partneru ziņā, jo tie var vislabāk izprast situāciju un ierosināt pasākumus vietējā, reģionālajā un valsts līmenī. Taču zaļās pārkārtošanās radītās sociālās un ar nodarbinātību saistītās problēmas aptver daudzas dimensijas, piemēram, darbvietu zaudēšanu un pāreju no viena darba uz citu, darbaspēka pārkvalifikāciju un prasmju pilnveidi, dekarbonizācijas politikas pasākumu distributīvo ietekmi, kā arī sociālo tiesību aizsardzību un iedzīvotāju līdzdalību. Tāpēc ir vajadzīga ES līmenī koordinēta rīcība un pasākumi, lai papildinātu un atbalstītu valstu iniciatīvas. Ja klimata pārmaiņu ierobežošanas pasākumiem netiks pievērsta pienācīga uzmanība atbilstošajā līmenī, tie, visticamāk, palielinās un saasinās sociālo nevienlīdzību.

Taisnīgas pārkārtošanās īstenošana praksē – pārvaldība/regulatīvās prasības sociālā dialoga stiprināšanai

3.5. Statusa maiņa darba tirgū, sociālie plāni un virzība uz ilgtspējīgām un pienācīgām jaunām darbvietām ar ilgtermiņa apņemšanos veicināt reģiona un kopienas attīstību ir būtiski taisnīgas pārkārtošanās ceļveža elementi.

3.6. Būtu jāveicina apmācības programmas, kas pielāgotas individuālām un darba tirgus vajadzībām un ko īsteno īpašiem mērķiem paredzēti centri pārejai no viena darba uz citu. Tāpēc kopienas un reģionu līmenī ir jāiesaistās proaktīvā sociālajā dialogā, sadarbojoties ar visām ieinteresētajām personām. Arodbiedrībām un darba devējiem būtu jārīkojas kopā, lai atbalstītu programmas, kas saistītas ar statusa maiņu darba tirgū.

3.7. Atšķirībā no tālejošā un koordinētā vides pasākumu kopuma, ko paredz saistoši tiesību akti, paketes "Gatavi mērķrādītājam 55 %" sociālie elementi ir sadrumstaloti un ierosinātajam Padomes ieteikumam nav juridiski saistoša spēka.

3.8. Šīs iezīmes ir jāstiprina, un sociālajam dialogam būtu jāklūst par obligātu elementu svarīgos valstu politikas pasākumos, kas izstrādāti, lai sasniegtu klimata politikas mērķrādītājus 2050. gadam, tostarp nacionālajos enerģētikas un klimata plānos, nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos un taisnīgas pārkārtošanās plānos.

3.9. Lai sociālais dialogs sniegtu rezultātus, svarīga ir savstarpēja pārliecība, uzticēšanās un kopīga vēlme sasniegt rezultātus, kas rada pievienoto vērtību visām iesaistītajām pusēm.

3.10. Dažās ES dalībvalstīs šāds sociālais dialogs jau pastāv, savukārt citās tāda nav. Pēdējā minētajā gadījumā sociālais dialogs būtu aktīvi jāveicina, piemēram, nosakot pienākumu laikus apmainīties ar noteiktu informāciju un piedāvājot sociālo dialogu kā līdzekli dažādu administratīvo un darba tiesību jautājumu risināšanai, atvieglojot piekļuvi finansējumam, atvieglojot plānošanas lēmumu pieņemšanu, būvatļauju izsniegšanu u. tml. Lai novērstu ļaunprātīgu izmantošanu, šādi ieguvumi būtu jāsaista ar pienākumu sasniegt rezultātus.

3.11. EESK apzinās, ka dažās dalībvalstīs tas nozīmē kultūras maiņu un tāpēc tas nenotiks ātri. Tomēr EESK ir pārliecināta, ka ieguldītais laiks un pūles ievērojami atmaksāsies.

3.12. Eiropas zaļā kursa sociālā dimensija ir jāsaista ar Eiropas sociālo tiesību pīlāru un jāatspoguļo Eiropas pusgada procesā.

3.13. Komisija 2021. gada februārī publicēja ziņojumu ⁽⁷⁾ par sociālā dialoga stiprināšanu, kas tika izmantots 2021. gada martā iesniegtajā rīcības plānā Eiropas sociālo tiesību pīlāra īstenošanai. Rīcības plāns ietver Komisijas apņemšanos 2022. gadā nākt klajā ar iniciatīvu par sociālā dialoga atbalstīšanu ES un valstu līmenī. EESK ir visnotaļ pārliecināta, ka šie gaidāmie Komisijas ieteikumi dos lielu ieguldījumu minētā mērķa sasniegšanā.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽⁷⁾ "Report on strengthening EU social dialogue", autore: Andrea Nahles.

PIELIKUMS

Turpmāk minētais grozījums ieguva vismaz vienu ceturto daļu nodoto balsu, taču tika noraidīts debatēs.

2.25. punkts**Grozīt šādi:**

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
EESK uzsver, ka pārstrukturēšanas procesā ir svarīga savlaicīga informēšana un apspriešanās. Nevajadzētu pieņemt lēmumus bez apspriešanās, un iepriekš būtu obligāti jāsniedz informācija.	EESK uzsver, ka pārstrukturēšanas procesā ir svarīga savlaicīga informēšana un apspriešanās. Nevajadzētu pieņemt lēmumus bez apspriešanās, un iepriekšējās informācijas sniegšanai būtu jāklūst par ierastu praksi saskaņā ar minēto Padomes ieteikumu.

Balsojuma rezultāts

(par / pret / atturas) 55/95/0

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Kodolenerģijas nozīme ES enerģijas cenu stabilitātē”

(izpētes atzinums pēc ES Padomes prezidentvalsts Čehijas pieprasījuma)

(2022/C 486/15)

Ziņotāja: **Alena MASTANTUONO**

Atzinuma pieprasījums	ES Padomes prezidentvalsts Čehija, vēstule 26.1.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
	Izpētes atzinums
Pilnsapulces lēmums	21.9.2022.
Atbildīgā specializēta nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	7.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par/pre/atturas)	143/73/42 (balsojums pēc saraksta – sk. II pielikumu)

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Enerģijas cenu stabilitātei un pieejamībai ir būtiska nozīme gan mājsaimniecību pirktspējas, gan Eiropas rūpniecības struktūras konkurētspējas un noturības saglabāšanā. Pēc desmit gadu ilgas enerģijas importa cenu relatīvas stabilitātes un salīdzinoši neliela enerģijas iekšzemes ražotāju cenu gada pieauguma 0,9 % apmērā no 2010. līdz 2019. gadam Eiropā kopš 2021. gada otrā pusgada vērojams straujš enerģijas cenu kāpums. Enerģijas cenu nestabilitāte un energoapgādes nenoteiktība ir saasinājusies līdz ar karu Ukrainā.

1.2. Šobrīd Eiropai ir divkārtšs izaicinājums: nepieciešamība cīnīties pret klimata pārmaiņām un nepieciešamība nodrošināt stabilu energoapgādi par pieņemamu cenu. Kā Komisija raksta savā plānā *REPowerEU*, uzdevums ir strauji samazināt mūsu atkarību no Krievijas fosilā kurināmā, ātri virzot pāreju uz tīru enerģiju un apvienojot spēkus, lai izveidotu noturīgāku enerģētikas sistēmu un patiesu Enerģētikas savienību. Risinājumam ir trīs laika dimensijas. Īstermiņa perspektīvas būtība ir pirmkārt atrisināt situāciju ar enerģijas piegādi, jo iespējamais deficīts var vēl vairāk veicināt cenu pieaugumu. Šībrīža tirgus situāciju ietekmē gan pašreizējie, gan paredzami piedāvājuma puses faktori. Tāpēc ir jāizmanto visi Eiropas Savienībā pieejamie energoresursi, kā norādīts plānā *REPowerEU*. Šis ir krīzes scenārijs, kura mērķis galvenokārt ir nodrošināt enerģijas piegādi. Vidēja termiņa perspektīva ļauj vairāk uzmanības pievērst ilgtspējai un energoresursu līdzsvaram, savukārt ilgtermiņa perspektīva, ja tiks samazināti ģeopolitiskās drošības riski, paredz koncentrēšanos uz zaļajiem mērķiem.

1.3. Kara radītās papildu izmaksas drošībai un drošumam draud būtiski veicināt enerģijas cenu pieaugumu. Īstermiņā kodolelektrostacijas tajās ES dalībvalstīs, kuras ir izšķirušās iekļaut kodolenerģiju savā energoresursu struktūrā un kurās tas ir tehniski iespējams, veicinās energoapgādes stabilitāti, kas lielā mērā ietekmē cenu stabilitāti. Satricinājums, ko enerģētikas sistēmā izraisījis Krievijas iebrukums Ukrainā, bez pašreizējās kodoljaudas noteikti būtu pat vēl smagāks.

1.4. Kodolenerģija kā mazemisiiju elektroenerģijas avots ir pieejama pēc pieprasījuma, un pārejā uz elektrosistēmām ar neto nulles emisijām tā var būt papildinājums nozīmīgākajiem atjaunīgajiem energoresursiem, piemēram, vēja un saules enerģijai. EESK norāda, ka kodolenerģija kā stabila bāzes slodze patlaban var veicināt apgādes stabilitāti. Kodolenerģijas robežizmaksas ir stabilas un daudz zemākas nekā gāzes un ogļu spēkstacijām. Kodolelektrostacijas savas ekspluatācijas laikā neizdala būtisku daudzumu CO₂, tāpēc to robežizmaksās, tāpat kā atjaunīgo energoresursu gadījumā, nav iekļautas CO₂ izmaksas, un tās necieš no oglekļa cenu svārstībām, kā to varējām redzēt 2021. gadā, kad oglekļa cena pieauga par vairāk nekā 200 %. ES ETS sistēmas svārstīgums būtiski ietekmē gāzes un ogļu cenu ES tirgū.

1.5. No regulatīvā viedokļa elektroenerģijas cenas ES vairumtirgū veidojas pēc izdevīguma secības, kurā cenu nosaka pēdējā spēkstacija. Kas attiecas uz standartveida tirgus rīcības gadījumiem, cenu aktuāltirgū galvenokārt nosaka gāze vai akmeņogles. Tas nozīmē, ka kodolenerģija neietekmē enerģijas cenas aktuāltirgū, ja vien energoresursu struktūrā nav liels mazemisiņu avotu īpatsvars. Tomēr aktuāltirgus veido tikai daļu no pārdošanas apjoma tirgū. Enerģētikas uzņēmumi fiziski elektroenerģiju bieži pārdod uz divpusēju līgumu pamata. Šajā gadījumā atšķirīgie finansēšanas modeļi un divpusējie līgumi, ko izmanto ES dalībvalstīs, kuru energoresursu struktūrā ir arī kodolenerģija, palīdz stabilizēt enerģijas cenu patērētājiem.

1.6. Pašreizējā enerģētikas krīze ir ietekmējusi ES elektroenerģijas tirgus darbību, izkropļojot tā pamatnoteikumus, jo ir veikti daudzi intervences pasākumi, lai ierobežotu augstās enerģijas cenas vai ievērojami samazinātu pieprasījumu. Šī situācija norāda uz būtisko korelāciju starp piedāvājuma samazināšanos un pieprasījuma palielināšanos, kas enerģijas cenām liek celties. Pateicoties stabilākai piegādei no stabiliem mazoglekļa ergoavotiem, enerģijas cenas vairs nebūs tik svārstīgas, un valstu enerģijas tirgu starpsavienojumi pavērs iespēju ieguvumus sadalīt visā Eiropas Savienībā.

1.7. EESK uzskata, ka pašreizējā kodolelektrostaciju parka darbības pagarināšana ir piemērots risinājums šajā konkrētajā situācijā un vienlaikus palīdzēs pāriet uz oglekļneitrālu ekonomiku. Iespējams, tas piepildītu pašreizējās cerības attiecībā uz ergoapgādi un samazinātu gāzes patēriņu elektroenerģijas nozarē, tādējādi mazinot gāzes trūkuma risku. Tas var palīdzēt arī mazināt bezprecedenta cenu svārstības, ko izraisījuši ar ekonomiku nesaistīti faktori, un apmierināt pašreizējās gaidas attiecībā uz ergoapgādi. EESK iesaka dalībvalstīm risināt uzglabāšanas jaudas jautājumu un nostiprināt pārvaldes starpsavienojumus, lai ilgtermiņā varētu efektīvi reaģēt uz atjaunīgo energoresursu un – īstermiņā – gāzes piegādes pārtraukumiem.

1.8. EESK ierosina prezidentvalstij Čehijai Eiropas Kodolenerģijas forumā (ENEF) apspriest gan cenu stabilitāti kodolenerģijas nozarē, gan kodolenerģijas nozīmi piegādes stabilitātes nodrošināšanā, reaģējot uz samazināto ES atkarību no Krievijas gāzes. EESK vēlētos aktīvi iesaistīties šajā diskusijā.

1.9. EESK ierosina pastiprināt divpusējo sadarbību ar starptautiskajiem partneriem kodolenerģijas nozarē, lai dalītos ar atklājumiem inovāciju un jauno tehnoloģiju jomā. EESK iesaka ES Padomes prezidentvalstij Čehijai organizēt konferenci par maziem modulāriem reaktoriem, kas varētu izpausties kā ES un ASV augsta līmeņa forums par maziem modulāriem reaktoriem, un analizēt šos daudzsoļos pētījumus.

2. Pamatinformācija un paskaidrojumi

2.1. Līguma par Eiropas Savienības darbību 194. pantā ir noteikts ES enerģētikas politikas juridiskais pamats. Īpaši noteikumi ir paredzēti citos pantos, piemēram, LESD 122. pantā (ergoapgādes drošība), LESD 170.–172. pantā (energotīkli), LESD 114. pantā (iekšējais enerģijas tirgus) un LESD 216.–218. pantā (ārējā enerģētikas politika). Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līgums (*Euratom* līgums) ir juridiskais pamats lielākajai daļai ES darbību kodolenerģijas jomā.

2.2. Līgums par Eiropas Savienības darbību arī garantē dalībvalstīm tiesības definēt nosacījumus savu energoresursu izmantošanai, tiesības izvēlēties starp dažādiem energoresursiem un noteikt savas ergoapgādes vispārējo struktūru⁽¹⁾.

2.3. ES plāns – 2050. gadā kļūt par pirmo klimatneitrālo kontinentu – prasa enerģētikas pāreju uz nulles emisiju un zemu emisiju energoresursiem. Atjaunīgo energoresursu īpatsvara palielināšana energoresursu struktūrā nav iespējama bez rezervēm, ko veido patlaban stabili energoresursi, kuri ir mūsu rīcībā, piemēram, fosilās enerģijas un kodolenerģijas; turklāt mums ir jāveic ieguldījumi nefosilās gāzes spēkstacijās, lai līdzsvarotu svārstības, kas saistītas ar atjaunīgo enerģiju. Ļoti nepieciešama ir arī noteikta uzglabāšanas jauda, lai nebūtu elektroenerģijas pārrāvumu un lai varētu apmierināt augošo enerģijas patēriņu, ko veicina elektrifikācija. No pašreizējiem stabiliem ergoavotiem kodolenerģija ir vienīgais zemu emisiju avots, kas spēj samazināt atkarību no Krievijas gāzes.

⁽¹⁾ LESD 194. panta 2. punkts.

2.4. Kodolenerģija, kuras jauda 32 valstīs ir 413 gigavati (GW), veicina dekarbonizāciju un mazina atkarību no importēta fosilā kurināmā, tādējādi ļaujot izvairīties no 1,5 gigatonnām (Gt) globālo emisiju un 180 miljardiem kubikmetru globālā gāzes pieprasījuma gadā⁽²⁾. Kodolenerģija kā mazemisiju elektroenerģijas avots ir pieejama pēc pieprasījuma, un pārejā uz elektrosistēmām ar neto nulles emisijām tā var būt papildinājums nozīmīgākajiem atjaunīgajiem energoresursiem, piemēram, nepastāvīgajai vēja un saules enerģijai. Starptautiskās Enerģētikas aģentūras dati liecina: kodolenerģiju izmantojot mazāk, nulles neto mērķus sasniegt būtu grūtāk un dārgāk, un paredzams, ka 2050. gadā pasaules kodolenerģijas ražošanas jauda būs divkārtšojusies.

2.5. Komisijas Deleģētajā regulā (ES) 2022/1214⁽³⁾ ir atzīts, ka kodolenerģija var veicināt Savienības ekonomikas dekarbonizāciju, un kodolenerģija tiek uzskatīta par darbību ar zemu oglekļa dioksīda emisiju līmeni. Nobeiguma ziņojumā, ko 2020. gada martā sagatavoja Tehnisko ekspertu grupa ilgtspējīga finansējuma jautājumos⁽⁴⁾, teikts, ka “kodolenerģijas ražošanas posmā siltumnīcefekta gāzu emisijas ir tuvu nullei” un ka “pierādījumi par kodolenerģijas iespējamo būtisko ieguldījumu klimata pārmaiņu mazināšanas mērķu sasniegšanā ir plaši un skaidri”. Taksonomija paredz papildinošas un stingrākas prasības atkritumu apglabāšanai, finansēšanai un dezekspluatācijas plānošanai.

2.6. Enerģijas cenu stabilitātei un pieejamībai ir būtiska nozīme gan mājsaimniecību pirkjspējas, gan Eiropas rūpniecības struktūras konkurētspējas un noturības saglabāšanā. Pēc enerģijas importa cenu relatīvas stabilitātes pēdējā desmitgadē (izņemot kritumu 2020. gadā par 31 %) un salīdzinoši nelielā enerģijas iekšzemes ražotāju cenu gada pieauguma 0,9 % apmērā no 2010. līdz 2019. gadam (2020. gadā enerģijas ražotāju cenas samazinājās par gandrīz 10 %), kopš 2021. gada rudens Eiropā vērojams straujš enerģijas cenu pieaugums⁽⁵⁾.

2.7. Pirmo reizi savas pastāvēšanas vēsturē Eiropas Savienība saskaras ar vairākiem nopietniem riskiem, kas saistīti ar energoapgādi, energoapgādes drošību un strauji augošām enerģijas cenām. Viens no iemesliem ir tas, ka dažas dalībvalstis, būdamas nepiesardzīgas vai pakļaudamās ārējam spiedienam, pārāk ātri samazināja visus rezerves resursus, turklāt šajā ziņā to noteikti ietekmēja ārvalstu iejaukšanās.

2.8. Drudzaina un svārstīga enerģijas cenu attīstība bija vērojama jau pirms kara, kopš 2021. gada rudens, un to izraisīja vairāki piegādes traucējumi, kā arī globālais gāzes pieprasījuma pieaugums. Iemesls neparasti augstajām enerģijas cenām kopš pagājušā gada rudens ir straujš globālā gāzes pieprasījuma pieaugums, kura pamatā ir vairāki faktori: augšupēja ekonomikas atveseļošanās, mazākas piegādes Eiropas Savienībai, investīciju trūkums, kā arī slikti laikapstākļi, kuru rezultātā samazinājās enerģijas ražošana no atjaunīgajiem energoresursiem. Dažos gadījumos gāzes krātuves ir iztukšotas spekulāciju rezultātā⁽⁶⁾. Pašreizējās enerģijas cenu svārstības galvenokārt ietekmē Krievijas agresija pret Ukrainu, neskaidrība par iespējamo eskalāciju citās valstīs un centieni pēc iespējas ātrāk samazināt ES energoatkarību no Krievijas.

2.9. Kara radītās papildu izmaksas drošībai un drošumam draud būtiski veicināt enerģijas cenu pieaugumu. Nākamajā ES enerģijas ieguldījumu diversifikācijas periodā, kas saistīts ar apjomīgiem ieguldījumiem jaunā infrastruktūrā (piemēram, SDG termināļos, ūdeņraža cauruļvados) un ar esošā enerģijas piegādes tīkla pārkārtošanu, varētu sekot vēl viens cenu kāpums. Situāciju saasina arī ievērojamais kodolenerģijas ražošanas samazinājums: paredzams, ka 2022. gadā tie būs 12 % (vairāk nekā 100 TWh). Starptautiskās Enerģētikas aģentūras (IEA) 2022. gada jūlija ziņojums par elektroenerģijas tirgu liecina, ka šī sarukuma iemesls ir kodolelektrostaciju pieejamības pagaidu samazināšanās Francijā, atteikšanās no 4 GW kodolenerģijas Vācijā un Krievijas iebrukuma ietekme uz Ukrainas kodolelektrostacijām.

2.10. Pašreizējos apstākļos – vismaz līdz brīdim, kad notiks būtiska ES enerģētikas pārkārtošana, – prioritāri ir jāizmanto jau esošie energoresursi, kas ir pieejami visā ES teritorijā un lietojami nekavējoties, bez šķēršļiem un jau ierīkotajā infrastruktūrā. Tajā pašā laikā tiek samazinātas pamata energoproduktu piegādes no Krievijas, tostarp ir risks, ka tiks

⁽²⁾ <https://iea.blob.core.windows.net/assets/0498c8b8-e17f-4346-9bde-dad2ad4458c4/NuclearPowerandSecureEnergyTransitions.pdf>.

⁽³⁾ Komisijas Deleģētā regula (ES) 2022/1214 (2022. gada 9. marts), ar ko groza Deleģēto regulu (ES) 2021/2139 attiecībā uz saimnieciskajām darbībām noteiktās enerģētikas nozarēs un Deleģēto regulu (ES) 2021/2178 attiecībā uz īpašām informācijas atklāšanas prasībām par šīm saimnieciskajām darbībām (OV L 188, 15.7.2022., 1. lpp.).

⁽⁴⁾ TEG ziņojums pieejams šeit: TEG nobeiguma ziņojums par ES taksonomiju | Eiropas Komisija (europa.eu).

⁽⁵⁾ Eurostat 2022. gada februāra dati <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20220210-2>.

⁽⁶⁾ Sīkāku informāciju skatīt atzinumā TEN/761 (OV C 275, 18.7.2022., 80. lpp.).

ierobežotas kodolelektrostacijām paredzētu degvielas stieņu piegādes, tāpēc stabilas enerģijas piegādes nodrošināšana visiem eiropiešiem kļūst par izaicinājumu attiecībā uz klimata mērķu sasniegšanu.

2.11. Kodolenerģija zināmā mērā ļauj pielāgot elektroenerģijas ražošanu atkarībā no tā, cik daudz elektroenerģijas tiek ražots no atjaunīgiem energoresursiem. Kodolelektrostacijas nav tik elastīgas kā gāze, taču tās palīdz sistēmas stabilitātei, jo ievērojami palielina enerģijas bāzes slodzi, un dažu ES dalībvalstu pašreizējais regulējums pieļauj elastīgus kodol-elektrostaciju ekspluatācijas režīmus.

2.12. Jau uzstādītie kodolenerģijas avoti spēj nekavējoties apmierināt lielāku pieprasījumu pēc elektroenerģijas, un tiem ir raksturīgas zemas ekspluatācijas izmaksas. Vispārējās enerģijas ražošanas kopējās izlīdzinātās izmaksas kodolenerģijas avotu gadījumā tiešām ir diezgan augstas, it īpaši milzīgo ieguldījumu izmaksu dēļ, kas atspoguļo augstus drošības pasākumus; tomēr gāzes gadījumā enerģijas ražošanas kopējās izlīdzinātās izmaksas ir vēl augstākas⁽⁷⁾. Vienlaikus, ņemot vērā karu Ukrainā, nav pārliecības, ka mēs turpināsim saņemt Krievijas gāzi vai degvielas stieņus līdz brīdim, kad piegādei tiks atrasta alternatīva.

2.13. Kodolenerģija ir dispečējama mazoglekļa tehnoloģija ar viszemākajām 2025. gadā paredzamajām izmaksām. Līdzīgu devumu pie salīdzināmām izmaksām var nodrošināt tikai lielas ūdenskrātuves, taču tās joprojām ir ļoti atkarīgas no dabas īpatnībām katrā valstī. Salīdzinājumā ar fosilos kurināmos izmantojošu ražošanu paredzams, ka kodolelektrostacijas būs ekonomiskākas nekā ogļu spēkstacijas. Dažos reģionos konkurētspējīgas ir kombinētā cikla gāzturbīnas (KCGT), kuru pamatā ir gāze, taču to kopējās izlīdzinātās enerģijas ražošanas izmaksas (LCOE) lielā mērā ir atkarīgas no dabasgāzes un oglekļa emisiju cenām atsevišķos reģionos. Elektroenerģija, kas ražota kodolenerģijas ilgtermiņa ekspluatācijā (LTO), pagarinot kalpošanas laiku, ir ļoti konkurētspējīga un joprojām ir vislētākais veids ne vien ražošanai ar zemu oglekļa dioksīda emisiju līmeni (salīdzinājumā ar jaunu elektrostaciju būvniecību), bet arī jebkurai citai elektroenerģijas ražošanai⁽⁸⁾.

2.14. Tāpat kā atjaunīgajiem energoresursiem, arī kodolenerģijai ekspluatācijas izmaksas ir zemas. Mainīgās izmaksas praktiski nav atkarīgas no pasaules enerģijas preču tirgus. Tāpēc elektroenerģijas tirgū kodolelektrostacijas piedāvā stabilu cenu. Lielākā ietekme uz elektroenerģijas ražošanas izmaksām parasti ir kurināmā cenām un oglekļa cenām. Šīs mainīgās izmaksas vai robežizmaksas dažādās tehnoloģijās ir ļoti atšķirīgas. Kodolelektrostaciju robežizmaksas ir atkarīgas no kodoldegvielas cenas, kas ir daudz zemāka nekā gāzes vai ogļu cena. Kodolenerģija tiek ražota ievērojamā apjomā, tāpēc degvielas cenu var sadalīt uz lielu ražošanas apjomu, lielu daudzumu MWh. Tā kā kodolelektrostacijas neizdala CO₂, to robežizmaksās nav iekļautas ar CO₂ kvotu cenām saistītās izmaksas, līdzīgi kā atjaunīgajiem energoresursiem.

2.15. No regulatīvā viedokļa elektroenerģijas cenas ES vairumtirgū veidojas pēc izdevīguma secības, kurā cenu nosaka pēdējā spēkstacija. Standartveida rīcības scenārijā cenu aktuāltirgū galvenokārt nosaka gāze vai akmeņogles. Tas nozīmē, ka kodolenerģija neietekmē enerģijas cenas aktuāltirgū, izņemot gadījumus, kad energoresursu struktūrā ir liels mazemisiju avotu īpatsvars, un tāds būs Eiropas modelis nākotnē. Šobrīd standarta tirgus modeļi ir iznīcinājis gan piedāvājuma puses satricinājums, it īpaši attiecībā uz gāzi, kas jāpapildina ar citiem izmantojamiem avotiem, lai veicinātu tirgus līdzsvaru un cenu stabilitāti, gan regulatīvas intervences, piemēram, pieprasījuma samazināšana viscaur Savienībā⁽⁹⁾.

2.16. Aktuāltirgus veido tikai daļu no pārdošanas apjoma tirgū. Enerģētikas uzņēmumi fiziski elektroenerģiju bieži pārdod uz divpusēju līgumu pamata. Šajā gadījumā atšķirīgie finansēšanas modeļi un divpusējie līgumi, ko izmanto tajās ES dalībvalstīs, kuru energoresursu struktūrā ir arī kodolenerģija, palīdz stabilizēt enerģijas cenu patērētājiem, taču ne vienmēr to samazināt. Turklāt ir jānoskaidro dažādie elektroenerģijas tirgus slāņi: vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība. ES

⁽⁷⁾ IEA/NEA, 2020. gads.

⁽⁸⁾ <https://iea.blob.core.windows.net/assets/ae17da3d-e8a5-4163-a3ec-2e6fb0b5677d/Projected-Costs-of-Generating-Electricity-2020.pdf>.

⁽⁹⁾ Padomes Regula (ES) 2022/1369 (2022. gada 5. augusts) par koordinētiem gāzes pieprasījuma samazināšanas pasākumiem (OV L 206, 8.8.2022., 1. lpp.).

mazumtirdzniecības tirgi ir atkarīgi no daudziem faktoriem, piemēram, konkurences līmeņa, kā arī no faktoriem, kas nosaka gala cenu. Elektroenerģijas cenas, ko maksā ES mājāsaimniecību patērētāji, ietver arī nodokļus un nodevas. Saskaņā ar Eurostat datiem vidējais to nodevu un nodokļu īpatsvars, ko ES mājāsaimniecību patērētāji maksā par elektroenerģiju, ir 36 %.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK labi apzinās un ņem vērā situācijas nopietnību. Pašreizējos apstākļos, kad ir jāpārvar krīze un ārkārtas situācija, stabila energoapgāde par pieņemamu cenu ir veids, kā izdzīvot. Tāpēc jebkurš pieejams un uzticams resurss ir jāizmanto ne tikai pieprasījuma apmierināšanai, bet arī cenu stabilitātes veicināšanai šajā ļoti nenoteiktajā laika periodā.

3.2. EESK pilnībā atbalsta Eiropas zaļo kursu un Eiropas ekonomikas pāreju uz klimatneitralitāti līdz 2050. gadam. Turklāt klimatiskā pārkārtošanās jāīsteno vienlaikus ar Enerģētikas savienības pieciem pīlāriem, proti, ar pīlāriem, kas saistīti ar energoapgādes drošību un enerģijas cenu pieejamību. Nākotnes politikā būtu jācenšas mazināt lielo atkarību no importa, kā EESK uzsvērusi vairākos atzinumos.

3.3. Ņemot vērā Eiropas Komisijas paziņojumā *REPowerEU* izvirzītos galvenos mērķus, centieniem panākt enerģijas cenu stabilitāti Eiropas Savienībā ir divi posmi: pirmais – līdz brīdim, kad tiks sperti pirmie soļi, lai samazinātu ES atkarību no Krievijas, un būs redzami rezultāti, un otrais – kad ES enerģētiskā atkarība no Krievijas tiks samazināta līdz nullei. EESK atzīst, ka pirmajā posmā, kurā būtiska nozīme būs stabilitātei un drošībai, zināma loma būs arī kodolenerģijai no esošajiem ES avotiem, kā uzsvērts plānā *REPowerEU* ⁽¹⁰⁾, ņemot vērā to, ka ES energosistēmas sagatavošana nākamajai ziemai nebūs viegla (nepieciešams izveidot pietiekamus gāzes krājumus un rezerves, sākt piegāžu diversifikāciju, vairāk izmantot ūdeņradi un metānu, veikt apjomīgus papildu ieguldījumus atjaunīgo energoresursu un energoefektivitātes projektos), kā savā 2022. gada marta ieteikumā norāda Starptautiskā Enerģētikas aģentūra ⁽¹¹⁾. Otrajā posmā varbūt būs iespējams atgriezties pie zaļā kursa principiem, ja vien tiks novērsti visi ar piegādes drošību saistītie riski.

3.4. EESK norāda, ka Ukrainā notiekošā kara dēļ var tikt apdraudēta degvielas stieņu piegāde ES kodolelektrostacijām ar VVER reaktoriem, kas darbojas to teritorijā (Bulgārijā, Čehijas Republikā, Ungārijā, Somijā un Slovākijā). Tajā pašā laikā Komiteja atzinīgi vērtē to, ka ir iespējamās alternatīvas piegādes ⁽¹²⁾, un mudina attiecīgās dalībvalstis pēc iespējas ātrāk atrast citus piegādātājus. Kodolelektrostacijām nav vajadzīga liela uzglabāšanas jauda, un tās var viegli uzglabāt degvielu trīs līdz piecus gadus, tāpēc ir iespējams pāriet pie cita piegādātāja vai pirkt degvielu par izdevīgu cenu.

3.5. EESK uzsver, ka ES enerģijas tirgus stabilitāte šodien ir absolūta prioritāte, jo tā var novērst enerģijas cenu svārstības. Kodolenerģija kā ļoti stabils bāzes slodzes energoresurss (nepastāvīgo atjaunīgo energoresursu rezerves variants) var būtiski veicināt apgādes stabilitāti šajā ārkārtēju risku periodā.

3.6. EESK norāda, ka kodolenerģija nav pakļauta ES ETS cenu svārstību riskam, kas 2022. gada februāra sākumā sasniedza vēsturiski augstāko līmeni – 100 EUR par tonnu CO₂. Tā kā kodolelektrostacijas neizdala CO₂, to robežizmaksas nav iekļautas CO₂ izmaksas, līdzīgi kā atjaunīgajiem energoresursiem. ES ETS sistēmas svārstīgums būtiski ietekmē gāzes cenu ES tirgū.

3.7. Kopumā kodolenerģijai ir augstas ieguldījumu izmaksas, bet salīdzinoši zemas darbības izmaksas. Taču mēs nesākam no nulles, un esošās (modernizētās) kodolenerģijas jaudas var izmantot tirgus stabilizēšanai. Ar politikas iniciatīvām būtu jānodrošina dalībvalstu iespēja pagarināt esošā kodolelektrostaciju parka darbību, jo kodolelektrostaciju ilgtermiņa darbība ir vislētākais risinājums 2030. gadam un pēc tam, kas ļaus vienmērīgi pāriet uz klimatneitralitāti. Jāizvairās no jebkādiem pasākumiem, kas varētu negatīvi ietekmēt esošo zemas oglekļa emisijas jaudu vai kas atturētu ieguldītājus no ieguldījumiem vajadzīgajās tehnoloģijās.

⁽¹⁰⁾ Plāns *REPowerEU*, COM(2022) 230 final.

⁽¹¹⁾ IEA 10-Point Plan to European Union for reducing reliance on Russian supplies by over a third while supporting European Green Deal, with emergency options to go further, 2022. gada marts.

⁽¹²⁾ Alternatīvus piegādātājus ir atradusi Temelinas kodolelektrostacija (Čehijas Republikā).

3.8. EESK ierosina atspoguļot kodolenerģijas lomu elektroenerģijas tirgus noteikumu turpmākajā izstrādē. Kodolspēkstacijas var piedāvāt elektroenerģiju galapatērētājiem par fiksētu cenu, jo vairākas Eiropas valstis izmanto dažādus līguma modeļus, kas nodrošina stabilitāti patērētājiem. Fiksēta iepirkuma cena nodrošina ieguldījumu atdevi un zemākas kapitāla izmaksas, kā arī daļēji nosaka elektroenerģijas cenu galapatērētājiem.

3.9. Kodolenerģija 2020. gadā veidoja aptuveni 25 % no ES saražotās elektroenerģijas. Lielāka solidaritāte un labāki pārvades starpsavienojumi enerģijas tirgū palīdzēs efektīvi reaģēt uz svārstīgumu atjaunīgo energoresursu jomā ilgtermiņā un gāzes atvienojumiem īstermiņā. EESK arī aicina dalībvalstis risināt uzglabāšanas jaudas jautājumu un aizstāt gāzes ražotnes ar enerģiju no mazoglekļa avotiem. Elektroenerģijas tirgus struktūras pārskatīšanas noteikumiem būtu jāstimulē ieguldījumi zemu oglekļa emisiju tehnoloģijās, kas nepieciešamas, lai droši un par pieņemamu cenu dekarbonizētu enerģētikas nozari.

3.10. EESK uzsver vēl vienu aspektu, proti, kodolenerģijas cenu stabilitāti, ko nodrošina piegādes stabilitāte. Salīdzinājumā ar gāzi kodolelektrostacijām nav vajadzīgas lielas uzglabāšanas jaudas, un tās var viegli uzglabāt degvielu trīs gadus⁽¹³⁾. Lielāka degvielas uzpildes un uzglabāšanas jauda palīdz iegādāties degvielu ar izdevīgākiem nosacījumiem, kā arī pāriet pie citiem piegādātājiem. Tālab Komiteja mudina tās piecas dalībvalstis, kurās ir VVER tehnoloģijas, meklēt alternatīvus piegādātājus.

3.11. Kad ES energoatkarība no Krievijas samazināsies, tas būs labs sākumpunkts, lai ne vien apsvērtu, bet arī īstenotu un realizētu inovāciju potenciālu attiecībā uz kodolenerģiju, proti, kodolresursu izmantošanu ūdeņraža ražošanai un atkritumu pārstrādi kā daļu no aprites ekonomikas ķēdes. Starptautiskās Enerģētikas aģentūras dati liecina, ka jaunas iespējas paver no kodolenerģijas iegūtas elektroenerģijas izmantošana ūdeņraža un siltuma ražošanai. Kodolelektroenerģijas pārpalikumu var izmantot, lai, kā tiek lēsts, 2050. gadā saražotu 20 miljonus tonnu ūdeņraža, un koģenerācijas ceļā iegūtā kodolsiltumenerģija varētu aizstāt centralizēto siltumapgādi un citus augstas temperatūras lietojumus⁽¹⁴⁾, tomēr būtu jāsamazina būvniecības izmaksas, lai padarītu to konkurētspējīgu.

3.12. EESK ierosina prezidentvalstij Čehijai Eiropas Kodolenerģijas forumā (ENEF) apspriest cenu stabilitāti kodolenerģijas nozarē, kā arī kodolenerģijas nozīmi piegāžu stabilitātes nodrošināšanā, reaģējot uz samazināto ES atkarību no Krievijas gāzes. EESK vēlas aktīvi iesaistīties šajā diskusijā.

3.13. EESK ierosina pastiprināt divpusējo sadarbību ar starptautiskajiem partneriem kodolenerģijas nozarē, galvenokārt ar ASV, lai dalītos ar inovāciju un jauno tehnoloģiju sasniegumiem. EESK iesaka ES Padomes prezidentvalstij Čehijai organizēt konferenci par maziem modulāriem reaktoriem, kas varētu izpausties kā ES un ASV augsta līmeņa forums par maziem modulāriem reaktoriem, un analizēt šos daudzsoļos pētījumus.

4. Īpašas piezīmes

4.1. EESK apzinās, ka kodolenerģijas izmantošana ir saistīta ar dažiem riskiem, un atbalsta nepieciešamību turpināt pētījumus, lai to padarītu vēl drošāku. Būtu aplami domāt, ka riski nepastāv. Kodolenerģiju izmanto enerģijas ražošanai kopš 20. gadsimta 50. gadiem, un kopš tā laika drošības un drošuma līmenis ir ticis paaugstināts, t. i., lai izturētu ārkārtējus ārējus notikumus – gan dabas, gan cilvēka izraisītus –, piemēram, gaisa kuģa avāriju vai sprādzienus. EESK aicina dalībvalstis neapturēt šīs jomas pētniecību un inovāciju, kā arī ievērot stingras prasības attiecībā uz drošību un atkritumu apglabāšanu.

4.2. Pašreizējā situācija enerģijas tirgū ietekmē arī urāna cenas, kuras var stabilizēt, vēl vairāk dažādojot piegādātājus vai ilgtermiņā būvējot tādas elektrostacijas, kurām nepieciešama retāka degvielas uzpilde. Elektrostacijās, kuru pamatā ir mazie modulārie reaktori (MMR), degvielu var iepildīt retāk – reizi trijos līdz septiņos gados, salīdzinot ar vienu līdz diviem gadiem tradicionālajās elektrostacijās. Daži MMR pat ir izstrādāti tā, lai bez degvielas uzpildes varētu darboties 30 gadus. Turklāt GEN III elektrostaciju būvniecība atbilst to valstu vajadzībām, kurām nepieciešams daudz enerģijas un kurām ir attīstīti elektrotīkli (par to liecina dažādās valstīs īstenotās vai plānotās programmas).

⁽¹³⁾ Saskaņā ar Euratom Apgādes aģentūras 2020. gada ziņojumu "urāna krājumi var nodrošināt kurināmo ES komunālajiem pakalpojumu uzņēmumu" kodolreaktoriem vidēji 2,75 gadus.

⁽¹⁴⁾ <https://iea.blob.core.windows.net/assets/0498c8b8-e17f-4346-9bde-dad2ad4458c4/NuclearPowerandSecureEnergyTransitions.pdf>.

4.3. Mazo modulāro reaktoru konstrukcijas parasti ir vienkāršākas, un MMR drošības koncepcija nereti vairāk balstās uz pasīvajām sistēmām un reaktoram piemītošajām drošības īpašībām, piemēram, zemu jaudu un darba spiedienu. MMR ļauj ietaupīt izmaksas un būvniecības laiku, un tos var izvērst pakāpeniski, pielāgojoties pieaugošajam enerģijas pieprasījumam.

4.4. Kodolelektrostacijām vajadzīgais kurināmais ir samērā neliels salīdzinājumā ar to elektrostaciju vajadzībām, kurās izmanto fosilo kurināmo. Viena neliela urāna dioksīda granula, kas sver piecus gramus, saražo tikpat daudz enerģijas, cik tonna akmeņogļu vai aptuveni 480 kubikmetri dabasgāzes. Kodolelektrostacijām nav vajadzīgas lielas uzglabāšanas jaudas, un tās var viegli uzglabāt degvielu trīs līdz piecus gadus. Uzglabāšanas jaudu var uzskatīt par iekārtas stabilitāti, jo tā samazina atkarību no konkrēta piegādātāja un dod iespēju iegādāties degvielu tad, kad cenas ir izdevīgas.

4.5. Ieguldījumi šajā nozarē nozīmē arī to, ka jebkurus uzlabojumus var izmantot zaļās pārkārtošanās vajadzībām. Kodolenerģijas tehnoloģijas un metodes tiek izmantotas, lai veicinātu pāreju uz tādu energosistēmu, kas arvien vairāk balstīta uz ūdeņradi, un šajā procesā ir divas galvenās jomas: i) ūdeņraža ražošana no ūdens termiskās/kīmiskās disociācijas ar kodolenerģiju un ii) kodolmetožu un paņēmieni ieguldījums izpratnes uzlabošanā un materiālu pielāgošanā, lai tie labāk atbilstu ūdeņraža uzglabāšanas un pārveidošanas prasībām ⁽¹⁵⁾.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽¹⁵⁾ IAEA-TECDOC-1676.

I PIELIKUMS

Turpmāk minētais pretatzinums ieguva vismaz vienu ceturto daļu nodoto balsu, taču tika noraidīts debatēs (Reglamenta 71. panta 7. punkts).

7. GROZĪJUMS**TEN/776****Kodolenerģijas nozīme ES enerģijas cenu stabilitātē**

Visu TEN specializētās nodaļas iesniegto atzinumu aizstāt ar šādu tekstu (paskaidrojums/pamatojums dokumenta beigās):

Iesniedza:

DIRX, Jan

HERNÁNDEZ BATALLER, Bernardo

IZVERNICEANU, Ileana

KATTNIG, Thomas

KUPŠYS, Kęstutis

LOHAN, Cillian

MOSTACCIO, Alessandro

NABAIS, João

NIKOLOPOULOU, Maria

RIBBE, Lutz

SCHMIDT, Peter

SCHWARTZ, Arnaud

Grozījums

1. Secinājums un ieteikums

1.1 Kopumā atbilde uz prezidentvalsts Čehijas Republikas jautājumu ir tāda, ka pašreizējā elektroenerģijas tirgus modeli kodolenerģijai nevar būt nekāda nozīme cenu stabilitātes nodrošināšanā. Tas tāpēc, ka pašreizējā tirgus modeli piemēro izdevīguma secību (sk. 2.8. punktu). Tikai tad, ja tirgus modelis tiks pielāgots, paredzot ievērojamu valsts finansiālu atbalstu, ko papildina privātais finansējums ir iespējams panākt, ka kodolenerģija stabilizē cenas.

1.2 EESK iesaka prezidentvalstij Čehijas Republikai uzsākt strukturētu dialogu ES līmenī, lai vienotos par jaunu elektroenerģijas tirgus modeli, kas garantē cenu stabilitāti.

2. Ievadpiezīmes

2.1. Pirms Čehijas Republika kļuva par ES Padomes prezidentvalsti (2022. gada otrais pusgads), šī nākamā prezidentvalsts lūdza Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai izstrādāt izpēti atzinumu par tematu "Kodolenerģijas nozīme ES enerģijas cenu stabilitātē".

2.2. EESK atzinīgi vērtē šo iespēju apmierināt prezidentvalsts Čehijas Republikas lūgumu, jo tas sniedz iespēju sniegt faktisku un nepārprotamu minētās nozīmes aprakstu.

2.3. Cenu stabilitātes panākšana ir viens no priekšnoteikumiem, lai elektroenerģijas patērētājiem – gan uzņēmumiem, gan patērētājiem – nodrošinātu noteiktību, kādas izmaksas tiem būs jāsedz īstermiņā un vidējā termiņā. Stabīlām elektroenerģijas cenām tāpēc ir izšķiroša nozīme Eiropas uzņēmumu darbībā un darbvietu radīšanā un saglabāšanā.

2.4. Cenu stabilitāte ir arī vajadzīga visiem uzņēmumiem, it īpaši maziem un vidējiem uzņēmumiem, lai varētu laikus iesniegt reālas tāmes un sagatavot realitātei atbilstošas prognozes.

Grozījums

2.5. Lai varētu sniegt iespējami uz faktiem balstītu un nepārprotamu atbildi prezidentvalstij Čehijas Republikai, šajā izpētes atzinumā mēs neapskatīsim citus aspektus, kas ir interesanti, bet nav svarīgi saistībā ar šā izpētes atzinuma jautājuma formulējumu. Tas nozīmē, pirmkārt, ka mēs neiejaucamies dalībvalstu tiesībās pašām izvēlēties, kā elektroenerģija tiek ražota attiecīgajā valstī. Un, otrkārt, ka mēs **NEKOMENTĒJAM** kodolenerģijas faktiskās un iespējamās priekšrocības un trūkumus.

2.6. Arī **piegādes drošības** jautājums netiek aplūkots šajā izpētes atzinumā. Tas ir pelnījis īpašu Komitejas atzinumu. Tomēr, protams, nav apstrīdams, ka pašreizējā situācijā, kad Eiropā notiek karš, kurā gāzi un naftu izmanto kā ģeopolitiskus ieročus, ir svarīgi iespējami saglabāt esošo spēkstaciju darbību un būtu jārīkojas elastīgi, kad runa ir par fosilā kurināmā un zema emisiju līmeņa kurināmā pagaidu izmantošanu. Kā jau iepriekš norādīts, Komiteja atzīst dalībvalstu tiesības pašām izvēlēties, kā elektroenerģija tiek ražota attiecīgajā valstī. Komiteja vēlreiz norāda, ka tā visnotaļ atbalsta Komisijas plānā *REPowerEU* pausto, ka uzdevums ir strauji samazināt mūsu atkarību no Krievijas fosilā kurināmā, ātri virzot pāreju uz tīru enerģiju un apvienojot spēkus, lai izveidotu noturīgāku enerģētikas sistēmu un patiesu Enerģētikas savienību.

2.7. Lai gan ir vilinoši apspriest arī **enerģijas cenu līmeni**, mēs to nedarām, jo cenu stabilitāte nav atkarīga no cenu līmeņa. Stabilitāte var būt un tās var nebūt jebkurā cenu līmenī.

2.8. Šeit jāizskaidro daži tehniski termini:

Tirgus modelis: veids, kā tirgū tiek noteikta elektroenerģijas cena.

Robežizmaksas: summa, par kādu palielinās kopējās izmaksas, ja uzņēmums ražo vienu papildu ražojumu.

Aktuāltirgus: aktuāltirgus ir preču, piemēram, elektroenerģijas, apmaiņas tirgus, kurā tiek veikti darījumi par tūlītēju samaksu un ātru piegādi.

Izdevīguma secība: spēkstaciju secība, kuras pamatā ir to robežizmaksas, sākot ar zemākajām robežizmaksām un beidzot ar augstākajām robežizmaksām. Tādējādi spēkstacijas ar augstākām robežizmaksām tiek pievienotas, līdz pieprasījums ir apmierināts. Secība ir šāda: atjaunīgā enerģija, kodolenerģija, ogle, nafta un gāze. Pašreizējā elektroenerģijas tirgus modelī cenu ar tās robežizmaksām nosaka izdevīguma secībā (galvenokārt gāze) pēdējā spēkstacija.

3. Atbilde uz jautājumu

3.1. Protams, katrai spēkstacijai ir nozīme elektroenerģijas tirgū. Piemēram, ir skaidrs, ka nesenās problēmas daudzās Francijas kodolspēkstacijās un no tām izrietošā nepieciešamība importēt vairāk elektroenerģijas atspoguļojas cenu izmaiņās. Taču šajā izpētes atzinumā mēs neaplūkojam šīs vairāk vai mazāk īslaicīgās situācijas, bet gan elektroenerģijas tirgus darbības strukturālo pusi.

3.2. Mēs aplūkojam aktuāltirgu, jo tas galvenokārt nosaka cenu, kas patērētājiem jāmaksā. Un, kā minēts iepriekš, aktuāltirgū izdevīguma secība ir tirgus modelis.

3.3. Kodolenerģijas nozīme ES enerģijas cenu stabilitātē ir atkarīga no diviem mainīgajiem lielumiem, proti, no tā, vai runa ir par vecām vai jaunām kodolspēkstacijām un vai runa ir par pašreizējo tirgus modeli vai par jaunu tirgus modeli? Tas nozīmē, ka savienojot šos mainīgos lielumus, rodas četras dažādas situācijas.

3.4. Lai varētu sniegt iespējami skaidrāku atbildi, ir jānošķir četri dažādi scenāriji šīm četrām dažādajām situācijām, proti:

A : esošās kodolspēkstacijas pašreizējā tirgus modelī,

B : esošās kodolspēkstacijas un jauns tirgus modelis,

C : jaunas kodolspēkstacijas pašreizējā tirgus modelī,

D : jaunas kodolspēkstacijas un jauns tirgus modelis.

Grozījums

3.5. A: Esošās kodolspēkstacijas pašreizējā tirgus modelis

3.5.1. Gandrīz visās dalībvalstīs elektroenerģijai, kas ražota pašreizējās kodolspēkstacijās, nav un nevar būt nozīme elektroenerģijas cenu stabilitātē. Iemesls tam ir pašreizējais tirgus modelis ar izdevīguma secību, kurā stacija ar augstākajām robežizmaksām nosaka cenu (gandrīz vienmēr gāze, pat Francijā). Eiropas Savienībā ir viens izņēmums: Zviedrija savas elektroenerģijas ieguves struktūras dēļ (gandrīz 60 % atjaunīgās enerģijas, galvenokārt hidroenerģija, un aptuveni 30 % kodolenerģijas) ⁽¹⁾.

3.6. B: Esošās kodolspēkstacijas un jauns tirgus modelis

3.6.1. Principā ir iespējams, ka kodolspēkstacijām tādā gadījumā ir cenu stabilizējoša ietekme, piemēram, tirgus modelī, kurā cenas ir balstītas uz vidējām izmaksām un/vai kur kodolenerģija ir ārpus izdevīguma secības. Tomēr nav pārliecības, kā šāds tirgus izskatītos un kā tas darbotos. Taču Apvienotajā Karalistē, piemēram, pašlaik tiek ieviests jauns modelis, proti, tirgus tiek sadalīts divos segmentos: atslēdzama jauda un neatslēdzama jauda. Atslēdzamais segments (galvenokārt gāze, kā arī atlikumogles un neredzama biomasas) sekos robežcenu noteikšanas modelim, un neatslēdzamajam segmentam tiks maksāts, balstoties uz pilnām izmaksām (sava veida regulēta rentabilitāte, ko nosaka cenu starpības līgums – tā Apvienotā Karaliste jau rīkojas ar savu jauno kodolspēkstaciju *Hinkley Point C* ⁽²⁾). Tas nozīmē, ka valstij būs jāsubsidē attiecīgās kodolspēkstacijas, ja elektroenerģijas cena tirgū būs zemāka par summu, par kuru panākta vienošanās, balstoties uz regulēto rentabilitāti.

Tas nozīmē, ka šādu jaunu tirgus modeli veido divi elementi: tirgus segments, kurā darbojas līdzšinējais modelis (= izdevīguma secība, kuras pamatā ir robežizmaksas), un otrs segments, kurā faktiski spēkā ir vienīgi cenu starpības līgumi. Līdz ar to elektroenerģijai, kas saražota saskaņā ar cenu starpības līgumiem, ir stabila cena, un tādējādi tā atspoguļo stabilāku cenu patērētājam. Tomēr cena, kas jāmaksā patērētājam, joprojām svārstīsies, jo daļai elektroenerģijas joprojām tiek noteikta cena, ņemot vērā izdevīguma secību.

3.7. C: Jaunas kodolspēkstacijas pašreizējā tirgus modelis

3.7.1. Kodolspēkstacijām var būt stabilizējoša ietekme uz cenām, ja ir uzbūvēts pietiekams skaits šādu spēkstaciju un kodolspēkstacijas regulāri ir pēdējās elektrostacijas izdevīguma secībā. Tas nozīmētu, ka fosilā kurināmā spēkstacijas būtu jāaizstāj ar kodolspēkstacijām un ka Eiropā parādītos vismaz simtiem jaunu kodolspēkstaciju! Un: jā, tad tiktu noteiktas cenas tādā līmenī, kas (skat. *Hinkley C*) būtu aptuveni divreiz augstāks nekā atjaunīgās elektroenerģijas cenas līmenis. Tomēr robežcenu dēļ neizbēgamas sekas būtu tādas, ka jaunās kodolspēkstacijas nespēs pašas sevi finansēt tirgū un tādēļ tām būs vajadzīgas subsīdijas.

3.8. D: Jaunas kodolspēkstacijas un jauns tirgus modelis

3.8.1. Kodolspēkstacijām vajadzētu būt ārpus izdevīguma secības un izmaksu (plus) sistēmā. Plusa pamatā ir fakts, ka līdztekus valdības finanšu ieguldījumiem ir jāiesaistās arī privātajam sektoram, un jānodrošina tam taisnīga peļņa no kapitāla ieguldījuma, tāpēc izmaksu (plus) tarifs. (Skatīt arī 3.5.1. punktu.)

4. Kopsavilkums

4.1. Kopumā atbilde uz prezidentvalsts Čehijas Republikas jautājumu ir tāda, ka pašreizējā elektroenerģijas tirgus modelī kodolenerģijai nevar būt nekāda nozīme cenu stabilitātes nodrošināšanā. Tikai tad, ja tirgus modelis tiks pielāgots ar ievērojamu valsts atbalstu, ko papildina privātais finansējums ir iespējams panākt, ka kodolenerģija stabilizē cenas.

4.2. Tāpēc EESK iesaka prezidentvalstij Čehijas Republikai uzsākt strukturētu dialogu ES līmenī, lai vienotos par jaunu elektroenerģijas tirgus modeli, kas garantē cenu stabilitāti.

⁽¹⁾ <https://sweden.se/climate/sustainability/energy-use-in-sweden>.

⁽²⁾ <https://www.gov.uk/government/collections/hinkley-point-c>.

Pamatojums

EESK priekšsēdētāja *Christa Schweng* un TEN specializētās nodaļas priekšsēdētāja Baiba Miltoviča 8. septembra paziņojumā raksta: “EESK aicina uz vienotu Eiropas rīcību, lai nodrošinātu elektroenerģijas cenu stabilitāti un steidzami reformētu enerģijas tirgu.” Un tieši tāpēc mēs izstrādājam šo grozījumu, lai sniegtu skaidru un godīgu atbildi uz prezidentvalsts Čehijas Republikas jautājumu.

Sagatavotajā atzinuma projektā TEN/776 uzmanība netiek pievērsta prezidentvalsts Čehijas Republikas jautājumam, proti, jautājumam par kodolenerģijas nozīmi elektroenerģijas cenu stabilitātē, bet tas ir atzinums galvenokārt par energoapgādes drošību un, otrkārt, tas ir reklāmraksts, kas popularizē kodolenerģiju. Piegādes drošība, protams, arī ir ļoti svarīga, taču prezidentvalsts jautājums nav par to.

Diemžēl ziņotāja savā atzinumā ir minējusi arī daudzas neprecizitātes un apšaubāmus apgalvojumus. Pirms TEN specializētās nodaļas sanāksmes šā mēneša sākumā īpašā memorandā mēs aprakstījām 20 šādus punktus.

Vēlamies norādīt, ka cenu stabilitātes panākšana ir viens no priekšnoteikumiem, lai elektroenerģijas patērētājiem – gan uzņēmumiem, gan patērētājiem – nodrošinātu noteiktību, kādas izmaksas tiem būs jāsedz īstermiņā un vidējā termiņā. Stabīlām elektroenerģijas cenām tāpēc ir izšķiroša nozīme Eiropas uzņēmumu darbībā un darbvietu radīšanā un saglabāšanā.

Tāpēc mēs sagatavojām šo grozījumu un aicinām EESK Biroju to pieņemt kā pretatzinumu.

Ar šo grozījumu mēs sniedzam skaidru un nepārprotamu atbildi, par ko vajadzētu runāt šajā atzinumā, proti, par to, kāda ir kodolenerģijas nozīme enerģijas cenu stabilitātē Eiropas Savienībā. Tāpēc mēs neapspriedīsim ne kodolenerģijas priekšrocības un trūkumus, ne arī cenu līmeni, jo stabilitāte var būt un tās var nebūt jebkurā cenu līmenī.

Svarīgi ir saprast, ka tad, ja vēlaties kaut ko darīt ar elektroenerģijas cenām, ir jāmaina pašreizējā enerģijas cenu tirgus sistēma. Secinājums, ko tagad izsaka daudzi Eiropā, ieskaitot *Ursula von der Leyen* un Enerģētikas padomi 9. septembrī. Secinājums, ko mēs vairākkārt minējam šā atzinuma izstrādes procesā.

Tāpēc šajā grozījumā mēs izklāstām četrus scenārijus, lai analizētu, kādā tirgus modeli kodolenerģija var un kādā modeli kodolenerģija nevar stabilizēt enerģijas cenas. Mēs secinām, ka kodolenerģijai nevar būt stabilizējoša ietekme divos gadījumos, bet noteiktos apstākļos tai var būt stabilizējoša ietekme abos pārējos gadījumos.

Mūsu viedokli atbalstīja trīs eksperti, kurus izpētes grupas priekšsēdētājs un ziņotāja uzaicināja uz izpētes grupas sanākumi:

Profesors *Keppler*: “Kodolenerģijai nav reālas ietekmes uz elektroenerģijas cenām, kuras nemainīs arī palielinājums par 10 vai 20 %!”

Cometto kgs (Starptautiskā Atomenerģijas aģentūra): “Īstermiņā kodolenerģijai ir ierobežota ietekme uz elektroenerģijas cenu krišanos.”

Goicea kgs (FORATOM): “Kodolenerģija teorētiski var nodrošināt galīgo elektroenerģijas cenu stabilitāti, bet tas joprojām ir tirgus modeļa jautājums.”

Balsojuma rezultāts:

Par: 98

Pret: 135

Atturas: 27

II PIELIKUMS

	LOCEKLIS	GRUPA	BALSS	Balsstiesību deleģējums
1	ANDERSEN, Dorthe	II	A	SORGENFREY, Bente
2	ANDERSSON, Jan Torsten	III	N	
3	ANDERSSON, Krister	I	Y	
4	ANGELOVA, Milena	I	Y	
5	ANTONIOU, Michalis	I	Y	
6	ARDHE, Christian	I	Y	
7	ATS, Kerli	III	Y	
8	BABRAUSKIENE, Tatjana	II	A	
9	BACK, Thord Stefan	I	Y	
10	BALDZENS, Egils	II	Y	
11	BARBUCCI, Giulia	II	A	
12	BARCELÓ DELGADO, Andrés	I	Y	
13	BARRERA CHAMORRO, Maria Del Carmen	II	N	
14	BARTELS, Holger	II	N	
15	BÄUMLER, Christian	II	N	
16	BERNIS CASTELLS, Jaume	III	Y	
17	BERTOLINI, Silvestre	II	Y	
18	BIEGON, Dominika	II	N	
19	BLANC, Patricia	III	Y	
20	BLIJLEVENS, René	I	A	
21	BOGUSZ, Malgorzata Anna	III	N	
22	BOLAND, Séamus	III	N	
23	BOLLON, Pierre	I	Y	
24	BORSANI, Matteo Carlo	I	Y	
25	BRISHOUAL, Rachel	III	A	

	LOCEKLIS	GRUPA	BALSS	Balsstiesību deleģējums
26	BRONIARZ, Wincenty Slawomir	II	A	
27	BRZOBOHATÁ, Zuzana	III	N	
28	BYRNE, Peter	I	Y	
29	CABRA DE LUNA, Miguel Ángel	III	Y	
30	CALDERONE, Marina Elvira	III	N	
31	CALISTRU, Elena-Alexandra	III	A	
32	CAÑO AGUILAR, Isabel	II	N	
33	CATSAMBIS, Constantine	I	Y	
34	CHAMPAS, Panagiotis	III	Y	
35	CHARRY, Philippe	II	Y	DESIANO, Carole
36	CHOIX, Bruno	I	Y	
37	CLEVER, Peter	I	Y	HEMMERLING, Udo
38	COMER, John	III	Y	
39	CORAZZA, Chiara	III	Y	
40	COULON, Pierre Jean	II	Y	
41	COUMONT, Raymond	II	Y	
42	CSER, Ágnes	III	Y	
43	DE FELIPE LEHTONEN, Helena	I	Y	
44	DE LEEUW, Rudy	II	N	ULENS, Miranda
45	DE LOTTO, Pietro Francesco	I	Y	
46	DE MELLO, Vasco	I	Y	
47	DE MÛELENAERE, Robert	I	Y	
48	DEGUARA, Jason	II	N	
49	DEL RIO, Cinzia	II	N	
50	DESTOM, Joël	III	Y	
51	DIAMANTOUROS, Konstantinos	I	Y	

	LOCEKLIS	GRUPA	BALSS	Balsstiesību deleģējums
52	DIMITRIADOU, Stavroula	II	N	
53	DIRX, Jan	III	N	NEISINGH, Ody
54	DOZ ORRIT, Javier	II	Y	
55	DROBINSKI-WEIß, Elvira	III	N	
56	DUFEK, Bohumír	II	Y	
57	DULEVSKI, Lalko	III	N	
58	DUTTO, Diego	III	N	
59	EDELÉNYI, András	I	Y	
60	FELSZEGHI, Sára	II	Y	
61	FORNEA, Dumitru	II	Y	
62	GARAT PÉREZ, Francisco Javier	III	Y	
63	GARCÍA DEL RIEGO, Antonio	I	Y	SABATINI, Giovanni
64	GARCÍA SALGADO, Manuel	II	Y	
65	GARDIAS, Dorota	II	Y	
66	GAVRILOVS, Vitalijs	I	Y	
67	GEISEN, Norbert	III	Y	
68	GKOFAS, Panagiotis	III	Y	
69	GOBINŠ, Andris	III	N	
70	GONDARD-ARGENTI, Marie-Françoise	I	Y	
71	GRABO, Louise	III	Y	KILIM, Irma
72	HÄGGLUND, Sam	II	A	
73	HÄGGMAN, Maria	II	A	
74	HAJNOŠ, Miroslav	II	Y	
75	HAUKANÖMM, Monika	III	N	
76	HEALY, Joe	III	Y	
77	HERNÁNDEZ BATALLER, Bernardo	III	N	

	LOCEKLIS	GRUPA	BALSS	Balsstiesību deleģējums
78	HOFFMANN, Reiner Gerd	II	N	
79	HOLST, Sif	III	A	
80	IOANNIDIS, Athanasios	III	Y	
81	IZVERNICEANU DE LA IGLESIA, Ileana	III	N	
82	JAHER, Luca	III	N	
83	JOHANSSON, Benny	II	A	
84	JONUŠKA, Alfredas	I	Y	
85	JOÓ, Kinga	III	Y	
86	JUODKAITE, Dovile	III	N	
87	KÁLLAY, Piroska	II	A	
88	KATTNIG, Thomas	II	N	BUZEK, Tanja
89	KIUKAS, Vertti	III	Y	
90	KLIMEK, Jan	I	Y	
91	KOKALOV, Ivan	II	Y	
92	KOLBE, Rudolf	III	N	
93	KOLYVAS, Ioannis	III	N	
94	KOMORÓCZKI, István	I	Y	
95	KONTKANEN, Mira-Maria	I	Y	
96	KOUTSIOUMPELIS, Stavros	II	Y	
97	KROPIL, Rudolf	III	Y	
98	KROPP, Thomas	I	Y	GERSTEIN, Antje
99	KRUPAVICIENE, Kristina	II	Y	
100	KÜKEDI, Zsolt	III	Y	
101	KUNYSZ, Maciej Dawid	III	A	
102	LADEFOGED, Anders	I	Y	
103	LE BRETON, Marie-Pierre	I	Y	

	LOCEKLIS	GRUPA	BALSS	Balsstiesību deleģējums
104	LEFÈVRE, Christophe	II	Y	
105	LEITANE, Katrīna	III	A	
106	LOBO XAVIER, Gonçalo	I	A	
107	LOHAN, Cillian	III	N	
108	LUSTENHOUWER, Colin	I	N	
109	MACHYNA, Emil	II	Y	
110	MADSEN, Niels	I	Y	
111	MALLIA, Stefano	I	Y	
112	MANOLOV, Dimitar	II	Y	
113	MARCHIORI, Alberto	I	Y	
114	MARIN, Florian	II	N	
115	MARTINOVIC DŽAMONJA, Dragica	I	Y	
116	MASCIA, Sandro	I	Y	
117	MASTANTUONO, Alena	I	Y	LEMCKE, Freya
118	MATSAS, Andreas	II	Y	
119	MAVROMMATIS, Manthos	I	Y	
120	MEDINA, Felipe	I	Y	
121	MENSI, Maurizio	III	A	
122	MERLO, Nicoletta	II	Y	
123	MESKER, August Pierre	I	N	
124	MEYNENT, Denis	II	N	
125	MILTOVICA, Baiba	III	Y	
126	MINCHEVA, Mariya	I	Y	PANGL, Andreas
127	MIRA, Luís	I	Y	
128	MISSLBECK-WINBERG, Christiane	I	Y	

	LOCEKLIS	GRUPA	BALSS	Balsstiesību deleģējums
129	MITOV, Veselin	II	Y	
130	MONE, Andrea	II	A	
131	MOOS, Christian	III	A	
132	MORENO DÍAZ, José Antonio	II	A	
133	MORKIS, Gintaras	I	Y	
134	MOSTACCIO, Alessandro	III	N	
135	MUREȘAN, Marinel Dănuț	I	Y	
136	MURGUÍA ESTEVE, Aitor	II	N	
137	NIKOLOPOULOU, Maria	II	N	
138	NIKOLOV, Bogomil	III	N	
139	NOWACKI, Marcin	I	Y	
140	NYGREN, Ellen	II	A	
141	OCHEDZAN, Justyna Kalina	III	A	
142	O'CONNOR, Jack	II	A	
143	ÖNGÖRUR, Berivan	II	A	
144	OSTROWSKI, Krzysztof	I	A	
145	PADURE, Decebal-Ștefăniță	I	Y	HAUNERT, Nora
146	PAIDAS, Ioannis	II	Y	
147	PALMIERI, Stefano	II	A	
148	PARTHIE, Sandra	I	A	
149	PATER, Krzysztof	III	Y	
150	PAVIĆ-ROGOŠIĆ, Lidija	III	A	
151	PENTTINEN, Markus	II	Y	
152	PETRAITIENE, Irena	II	Y	
153	PIETKIEWICZ, Janusz	I	Y	

	LOCEKLIS	GRUPA	BALSS	Balsstiesību deleģējums
154	PILAWSKI, Lech	I	Y	
155	PLOSCEANU, Aurel Laurentiu	I	N	
156	POCIVAVŠEK, Jakob Krištof	II	A	
157	POPELKOVÁ, Hana	II	Y	VAN KELLE, Lottie
158	POTTIER, Jean-Michel	I	Y	
159	POTYRALA, Dariusz Mirosław	II	Y	
160	PREDA, Bogdan	I	Y	VUORI, Timo
161	PROUZET, Emilie	I	Y	
162	PUECH d'ALISSAC, Arnold	I	Y	
163	PUXEU ROCAMORA, Josep	I	Y	
164	QUAREZ, Christophe	II	Y	
165	RAMMO, Alari	III	Y	
166	RAVNIK, Branko	III	Y	
167	REALE, Maurizio	I	Y	
168	REDING, Jean-Claude	II	N	
169	REISECKER, Sophia	II	A	RUSU, Sabin
170	RELIC, Danko	III	A	
171	REPANŠEK, Neža	III	N	
172	RIBBE, Lutz	III	N	
173	RISTELÄ, Pekka	II	A	
174	ROBYNS, Wautier	I	Y	
175	ROCHE RAMO, José Manuel	III	N	
176	RÖPKE, Oliver	II	N	KLUGE, Norbert
177	SAKAROVÁ, Dana	II	Y	
178	SALIS-MADINIER, Franca	II	N	

	LOCEKLIS	GRUPA	BALSS	Balsstiesību deleģējums
179	SAMMUT BONNICI, Dolores	I	A	
180	SCHAFFENRATH, Martin Josef	III	N	
181	SCHLÜTER, Bernd	III	A	
182	SCHMIDT, Peter	II	N	
183	SCHWARTZ, Arnaud	III	N	
184	SCHWENG, Christa	I	A	
185	SERRA ARIAS, Ricardo	III	Y	
186	SIBIAN, Ionut	III	N	
187	SILVA, Carlos	II	N	
188	SILVA, Francisco	III	N	
189	SILVA, João	II	N	
190	SINKEVICIUTE, Elena	III	Y	
191	SIPKO, Juraj	III	A	
192	ŠIRHALOVÁ, Martina	I	Y	
193	SMOLE, Jože	I	N	
194	SÖBER, Kristi	I	Y	
195	SOETE, Paul	I	Y	
196	STOEV, Georgi	I	Y	
197	STUDNICNÁ, Lucie	II	A	MILIĆEVIĆ-PEZELJ, Anica
198	SÜLE, Katalin Elza	I	Y	
199	SVENTEK, David	I	Y	
200	SZALAY, Anton	II	Y	
201	SZYMANSKI, Mateusz	II	Y	
202	TCHOUKANOV, Stoyan	III	N	
203	TEDER, Reet	I	Y	MAJETIĆ, Davor

	LOCEKLIS	GRUPA	BALSS	Balsstiesību deleģējums
204	THURNER, Andreas	III	N	
205	TIAINEN, Simo	III	Y	
206	TOPOLÁNSZKY, Ákos	III	A	
207	TRINDADE, Carlos Manuel	II	N	MAURICIO DE CARVALHO, Fernando
208	TUPILUŠI, Tudorel	III	Y	
209	TZOTZE-LANARA, Zoe	II	N	
210	ULGIATI, Luigi	Nereg.	Y	
211	UNGERMAN, Jaroslav	Nereg.	Y	
212	VADÁSZ, Borbála	I	Y	
213	VARDAKASTANIS, Ioannis	III	N	
214	VASK, Kaia	II	Y	
215	VERNICOS, George	I	Y	
216	VIIES, Mare	II	Y	
217	VILARES DIOGO, Edgar	III	N	
218	VON BROCKDORFF, Philip	II	N	
219	VORBACH, Judith	II	N	
220	VYYRYLÄINEN, Tiina	III	Y	
221	WAGENER, Marco	II	N	WOLFF, Romain
222	WAGNSONNER, Thomas	II	N	
223	WILLEMS, Heiko	I	Y	
224	WILLEMS, Marie Josiane	III	A	
225	WRÓBLEWSKI, Tomasz Andrzej	I	Y	
226	WYCKMANS, Ferdinand	II	N	

	LOCEKLIS	GRUPA	BALSS	Balsstiesību deleģējums
227	YIAPANIS, Anastasis	III	Y	
228	YILDIRIM, Ozlem	II	Y	
229	YLIKARJULA, Janica	I	Y	
230	ZARINA, Katrina	I	Y	
231	ZIELENIECKI, Marcin Antoni	II	Y	
232	ZORKO, Andrej	II	N	
233	ZVOLSKÁ, Marie	I	Y	HARTMAN RADOVÁ, Jana
234	ZYCH, Tymoteusz Adam	III	N	

III

(Sagatavošanā esoši tiesību akti)

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJA

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAS 572. PLENĀRSESĪJA, 21.9.2022.–
22.9.2022.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematiem “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei “Eiropas veselības datu telpa: veselības datu potenciāla izmantošana cilvēkiem, pacientiem un inovācijai””

(COM(2022) 196 final),

“Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Eiropas veselības datu telpu”

(COM(2022) 197 final – 2022/0140 (COD))

(2022/C 486/16)

Ziņotājs: **Gonçalo LOBO XAVIER**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 6.6.2022. Padome, 13.6.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 114. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	8.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	22.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	198/0/1

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atzinīgi vērtē Komisijas paziņojumu par Eiropas veselības datu telpu. Pēc Covid-19 krīzes un ar dažiem labas sadarbības piemēriem, piemēram, saistībā ar Eiropas Covid sertifikātu, ES un tās iedzīvotāji var gūt labumu no drošiem, saskaņotiem un kopīgotiem datiem, kas varētu uzlabot dalībvalstu veselības aizsardzības sistēmas visos to aspektos. EESK piekrist, ka digitālā pārkārtošanās ir būtiska, lai nodrošinātu labāku veselības aprūpi iedzīvotājiem, veidotu stiprākas un noturīgākas veselības sistēmas, atbalstītu ilgtermiņa konkurētspēju un inovāciju ES medicīnas ekosistēmā un palīdzētu ES atveseļoties no pandēmijas.

1.2. EESK uzskata, ka ir ļoti svarīgi izmantot inovācijas un digitalizācijas sniegtās iespējas, lai uzlabotu iedzīvotāju labjutību un veselības aprūpes pakalpojumu kvalitāti. Tajā pašā laikā organizēta pilsoniskā sabiedrība un sociālie partneri vērš uzmanību uz to, ka digitālo prasmju līmenis ES dalībvalstīs ir atšķirīgs, un tas ir jāņem vērā stratēģijas īstenošanas procesā. Šajā ziņā devīze “neatstāt nevienu novārtā” ir aktuālāka nekā jebkad agrāk.

1.3. EESK uzskata, ka priekšlikums par Eiropas veselības datu telpu ir lieliska iespēja, lai indivīdi varētu piekļūt saviem veselības datiem un tos kontrolēt. Tāpat EESK uzskata, ka šī stratēģija nodrošinātu konsekventu sistēmu indivīdu veselības datu izmantošanai pētniecības un izstrādes politikas kontekstā. Lai sasniegtu abus mērķus, ir ļoti svarīgi garantēt šajā procesā uzticēšanos un drošību. Tādēļ EESK atbalsta plaša mēroga komunikācijas kampaņu, kas palīdzētu veidot iedzīvotāju uzticēšanos. Iedzīvotājiem ir jāapzinās ieguvumi, kas saistīti ar datu kopīgošanas procesu. EESK uzskata, ka būtu interesanti uzsvērt tiešos ieguvumus iedzīvotājiem un patērētājiem, kā tas ir darīts attiecībā uz citām ieinteresētajām personām, taču ir skaidri jānorāda, ka ir ieviestas obligātas kvalitātes prasības, it īpaši attiecībā uz atļauju piešķiršanu un anonimitāti.

1.4. EESK uzskata, ka Eiropas veselības datu telpai kā tādai būs ievērojama pozitīva ietekme uz pamattiesībām saistībā ar persondatu aizsardzību un brīvu apriti. Ja tā būs pienācīgi sasaistīta ar Eiropas atvērtās zinātnes mākoņa (EOSC) datu telpu un attiecīgo Eiropas dzīvības zinātņu datu infrastruktūru⁽¹⁾, tā ļaus pētniekiem, novatoriem un politikas veidotājiem efektīvāk un drošāk izmantot datus, aizsargājot privātumu. Saskaņā ar šo ideju EESK piekrīt, ka šis priekšlikums ir vēl viens labs pasākums, lai stiprinātu iekšējo tirgu un tā potenciālu ar mērķi uzlabot Eiropas iedzīvotāju dzīvi.

1.5. Neraugoties uz atbalstu šai programmai, EESK norāda, ka ES nevar prasīt, lai iedzīvotāji atbalstītu Eiropas veselības datu apmaiņas telpu, ja veselības aprūpes finansējums ir nepietiekams. Covid-19 bija liels trieciens sabiedrības veselības aizsardzības sistēmām, un ES ir jāapzinās, ka tai ir jānovērš zaudējumi un jāstiprina sabiedrības veselības aizsardzības sistēmas ar atbilstošu budžetu, pirms tā veic pasākumus, lai īstenotu šo projektu, kas neapšaubāmi ir pozitīvs. EESK uzskata, ka tad, ja ir paredzēts budžets "programmai", ES ir jāpiešķir līdzekļi veselības aizsardzības sistēmu stiprināšanai un tikai tad jāpievēršas šim interesantajam projektam.

1.6. EESK uzsver, ka iedzīvotāji ir labāk jāinformē par primāro un sekundāro datu izmantošanu. Cilvēkiem ir jāuzticas sistēmai, lai sadarbotos un izprastu ieguvumus gan indivīdiem, gan sabiedrībai kopumā. EESK uzskata, ka lielākās bažas ir saistītas ar datu sekundāro izmantošanu. Ir ļoti skaidri jānosaka, kāds ir datu lietojums, kādi ir ierobežojumi, kura iestāde kontrolēs un apstiprinās datus un kādas sankcijas tiek piemērotas neatbilstības gadījumā. EESK ir stingri pārliecināta, ka pilsoniskās sabiedrības organizācijas un sociālie partneri, ja tie tiek pienācīgi iesaistīti, var palīdzēt izskaidrot un popularizēt šos vēstījumus. Dalībvalstis varētu patiešām gūt labumu no pilsoniskās sabiedrības organizāciju atbalsta kopienām šajos jautājumos, lai nodrošinātu, ka nevienam šis progress neiet secen. Tāpat ģimenes ārsti un ārstējošie ārsti, kurus izvēlējušies pacienti, ir galvenie pacientu un veselības datu lietotāju savstarpējās uzticēšanās ķēdes posmi. EESK iesaka šos profesionāļus īpaši iesaistīt komunikācijas stratēģijā.

1.7. Lai gan EESK kopumā atbalsta šo priekšlikumu, aicina Komisiju pirms spert soli tālāk skaidri apsvērt iniciatīvas priekšrocības un trūkumus riska mazināšanai. Ir jāapzinās, ka, runājot par dalībvalstu veselības aprūpes sistēmām, nākas saskarties ar pārāk daudzām problēmām. Ir dažādi tempi, atšķirīgi viedokļi par publiskajām un privātajām veselības aprūpes sistēmām, un iedzīvotājiem ir jāapzinās, ka šis priekšlikums nozīmē investīciju un publiskās politikas izvēli. Iedzīvotājiem ir jābūt skaidram, ka tā ir daļa no stratēģijas un progresā, kas radīs pievienoto vērtību, nevis vājinās sistēmu. Komunikācija ir vajadzīga, lai izvairītos no pārpratumiem sabiedrībā.

1.8. Lai veicinātu labāku vispārēju piekļuvi apdrošināšanai, kas paredz apdrošinātāju labāku izpratni par attiecīgajiem pamatotajiem datiem, EESK aicina apsvērt, vai būtu lietderīgi pārskatīt absolūto aizliegumu apdrošinātājiem izmantot sekundāros datus. Tomēr, ņemot vērā apdrošināšanas prēmiju individualizācijas un risku atlases risku, Komiteja uzskatīja, ka būtu vēlams atbalstīt Eiropas Komisijas nostāju, kas paredz elektronisko veselības datu sekundāro izmantošanu tikai pilnīgi legītiem sabiedrības veselības un pētniecības politikas uzlabošanas un īstenošanas mērķiem. Komiteja arī aicina

⁽¹⁾ Eiropas Pētniecības infrastruktūru stratēģijas forums ar saviem stratēģiskajiem ceļvežiem veicināja Eiropas pētniecības infrastruktūru izveidi, kas paredzēta veselības pētniecības datiem, bioloģisko datu banku kolekcijām, attēl diagnostikas datiem utt. Sīkāka informācija pieejama šeit: <https://roadmap2021.esfri.eu/>.

apsvērt iespēju šos datus darīt pieejamus apdrošinātājiem pētniecības nolūkos, ja tie pilnībā atbilst VDAR prasībām un iepriekš minētajiem sabiedrības interešu mērķiem un ja tos uzrauga kompetentās iestādes sadarbībā ar pilsonisko sabiedrību.

1.9. EESK ir stingri pārliecināta, ka Eiropas veselības datu telpa sniegs labumu iedzīvotājiem, veselības aprūpes speciālistiem, veselības aprūpes pakalpojumu sniedzējiem, pētniekiem, regulatoriem un politikas veidotājiem, taču tas notiks tikai tad, ja šīs stratēģijas kontekstā iedzīvotāji un ieinteresētās personas tiks iesaistītas pastāvīgos ieguldījumos valsts veselības aizsardzības sistēmās. Iedzīvotājus nav iespējams iesaistīt, ja viņiem nešķiet, ka viņiem ir svarīga loma šajā procesā. EESK iesaka Komisijai un dalībvalstīm iesaistīt pilsoniskās sabiedrības organizācijas, lai sekmīgi īstenotu stratēģiju un izmantotu šo organizāciju pieredzi, jo tās var izplatīt informāciju par iniciatīvas pārredzamību un uzticamību. Ieguldījumi šajās jomās ir būtiski svarīgi.

1.10. EESK atbalsta ideju, ka dalībvalstis un Eiropas veselības datu telpā iesaistītās struktūras stratēģijas īstenošanai var izmantot dažādus ieguldījumus no programmas “Digitālā Eiropa”, Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumenta un programmas “Apvārsnis Eiropa”. Turklāt programma “Digitālā Eiropa” atbalstīs tādas infrastruktūras izvērtēšanu, kas vajadzīga, lai padarītu veselības datus droši piekļūstamus pāri ES robežām un lai veidotu kopējas datu telpas. Tomēr EESK vērš uzmanību arī uz to, ka šādiem ieguldījumiem būs vajadzīgs laiks un tie nav tieši saistīti ar stratēģijas laika grafiku. Tāpēc šo ieguldījumu laika grafikā ir jālīdzsvaro iedzīvotāju gaidas, lai neradītu risku viņus pievilt un nesāņemt atbalstu stratēģijai un datu apmaiņai kopumā.

1.11. Visbeidzot EESK mudina Komisiju konsekventi ieguldīt kiberdrošības sistēmās, kas var novērst milzīgas problēmas visās dalībvalstīs. Cilvēkiem jāspēj uzticēties šiem jautājumiem, un visas nesenās problēmas un piemēri daudzās ES daļās ir radījuši nedrošības sajūtu un bažas par datu aizsardzību un sistēmu drošību. Tas Eiropas Savienībai ir jārisina koordinēti, un tas var ietekmēt šāda veida sensitīvo ieguldījumu problēmu risināšanu.

2. Vispārīgs satvars

2.1. Eiropas Komisija ir izveidojusi Eiropas veselības datu telpu (EVDT), kas ir viens no centrālajiem spēcīgas Eiropas veselības savienības pamatelementiem. EVDT ir sistēma ar veselību saistītu datu apmaiņai, ar kuru tiek noteikti skaidri noteikumi un prakses, infrastruktūra un pārvaldības sistēma pacientu elektronisko veselības datu izmantošanai, kā arī pētniecībai, inovācijai, politikas veidošanai un regulatīvajām darbībām, vienlaikus nodrošinot pilnīgu atbilstību ES augstajiem datu aizsardzības standartiem.

2.2. Tā palīdzēs ES veikt ievērojamu izrāvienu veidā, kā cilvēkiem visā Eiropā tiek nodrošināta veselības aprūpe. Tā ļaus cilvēkiem kontrolēt un izmantot savus veselības datus savā dzīvesvietas valstī un citās dalībvalstīs. Tā veicina patiesu vienoto tirgu digitālajiem veselības pakalpojumiem un produktiem.

2.3. Dalībvalstis nodrošinās, lai pacientu veselības pārskati, e-receptes, laboratorijas rezultāti un izrakstīšanas ziņojumi tiktu izdoti un pieņemti vienotā Eiropas formātā. Sadarbībā un drošība kļūs par obligātām prasībām. Lai nodrošinātu iedzīvotāju tiesību aizsardzību, visām dalībvalstīm ir jāieceļ digitālās veselības iestādes. Šīs iestādes piedalīsies pārrobežu digitālajā infrastruktūrā (*MyHealth @EU*), kas palīdzēs pacientiem nodot savus datus pāri robežām.

2.4. Eiropas veselības datu telpas pamatā ir Vispārīgā datu aizsardzības regula, ierosinātais Datu pārvaldības akts, Datu akta projekts un Tīklu un informācijas sistēmu drošības direktīva. Tā papildina šīs iniciatīvas un nodrošina pielāgotākus noteikumus veselības aprūpes nozarei.

2.5. Elektronisko veselības datu primārais lietojums atbalsta datu izmantojumu labākai veselības aprūpei valsts un pārrobežu līmenī. Medicīniskie dati parasti tiek glabāti e-veselības pacientu kartēs, kurās ir ietverti pacienta slimības vēstures segmenti (centralizēti vai iesaistot vairākus veselības aprūpes sniedzējus). Eiropas veselības datu telpa ļaus cilvēkiem piekļūt saviem veselības datiem un padarīt savus datus pieejamus viņu izvēlētajam veselības aprūpes speciālistam, arī tad, kad tie atrodas ārvalstīs, un veselības aprūpes speciālista valodā. Tādējādi pacients var saņemt labāku diagnosticēšanu un ārstēšanu ar mazāk medicīniskajām kļūdām un izvairīties no nevajadzīgām diagnostikas pārbaudēm.

2.6. Elektronisko veselības datu sekundārs lietojums ir tad, kad veselības dati tiek apstrādāti ar mērķi tos izmantot valsts veselības politikā un novērtēt to vai veikt pētījumus. Tas var palielināt pacienta drošību un sekmēt tādu jaunu zāļu un medicīnisko ierīču, kā arī personalizēto zāļu un produktu izstrādi, kuru pamatā ir mākslīgais intelekts. Eiropas veselības datu telpas kontekstā šādu pētījumu rezultāti tiek publiskoti apkopotā veidā, pienācīgi saglabājot datu privātumu.

2.7. Eiropas veselības datu telpa ir ar veselību saistīta ekosistēma, kas sastāv no noteikumiem, kopējiem standartiem un praksēm, infrastruktūras un pārvaldības sistēmas, un tās mērķi ir:

- a) sniegt iespējas personām, palielinot digitālo piekļuvi viņu elektroniskajiem veselības persondatiem un to kontroli, kā arī atbalstot viņu brīvu pārvietošanos;
- b) veicināt patiesu vienoto tirgu e-veselības pacienta karšu sistēmām, attiecīgām medicīniskajām ierīcēm un augsta riska mākslīgā intelekta sistēmām;
- c) nodrošināt konsekventu, uzticamu un efektīvu sistēmu veselības datu izmantošanai pētniecībā, inovācijā, politikas veidošanā un regulatīvajās darbībās.

3. Veselības datu spēks – uzticēšanās kā stratēģijas centrālais elements

3.1. EESK atzinīgi vērtē Komisijas iniciatīvu par “Eiropas veselības datu telpu”, kas var uzlabot iedzīvotāju dzīves kvalitāti, veicināt inovāciju un radīt drošu vidi datu aizsardzībai un datu apmaiņai.

3.2. Pēc Covid-19 krīzes visas dalībvalstis ir cietušas no to valsts veselības sistēmām radītā spiediena, un šī Komisijas iniciatīva ir tapusi īstajā laikā.

3.3. EESK ir pārliecināta, ka pastāv vispārēja neuzticēšanās sistēmas stabilitātei, neraugoties uz dažiem pozitīviem rezultātiem, kas novēroti daudzās dažādās valstīs. Ģimenes ārsti un ārstējošie ārsti, kurus izvēlējušies pacienti, ir galvenie pacientu un veselības datu lietotāju savstarpējās uzticēšanās ķēdes posmi. EESK iesaka tos aktīvi iesaistīt iedzīvotāju informēšanā par to, cik nozīmīga ir veselības datu apmaiņa gan indivīdiem, gan sabiedrībai.

3.4. Lai atraisītu veselības datu potenciālu, Komisija ir nākusi klajā ar tiesību akta priekšlikumu par Eiropas veselības datu telpas izveidi, lai sniegtu personām iespējas kontrolēt savus veselības datus un izmantot tos labākai veselības aprūpes nodrošināšanai, kā arī ļautu ES pilnībā izmantot veselības datu drošas apmaiņas, izmantošanas un atkalizmantošanas sniegto potenciālu bez pašreizējiem šķēršļiem. EESK atbalsta šo vispārējo ideju.

3.5. ES iedzīvotāji varēs piekļūt saviem datiem un tos kopīgot reāllaikā, tajā pašā laikā saglabājot lielāku kontroli pār tiem. Eiropas veselības datu telpa nodrošinās efektīvāku, pieejamāku un noturīgāku veselības aprūpi un labāku dzīves kvalitāti, vienlaikus sniedzot personām iespēju kontrolēt savus veselības datus un atraisot datu ekonomikas potenciālu. EESK un organizētā pilsoniskā sabiedrība uzskata, ka ES ir jāizmanto tas, ka iedzīvotāji ir atvērti šādai iniciatīvai, ja vien viņi izprot projektu un šīs idejas sniegtos ieguvumus.

4. Problēmas saistībā ar veselības datu izmantošanu – riski un iespējas

4.1. EESK uzskata, ka ir būtiski svarīgi, lai dalībvalstis saprastu, ka projekta veicināšanai ir vajadzīgi ieguldījumi un ka pašlaik pastāv vairākas citas konkurējošas stratēģiskās prioritātes.

4.2. Tas, ka Eiropas veselības datu telpas pamatā ir Vispārīgā datu aizsardzības regula (VDAR) ⁽²⁾, Datu pārvaldības akts ⁽³⁾, Datu akta projekts ⁽⁴⁾ un Tīklu un informācijas sistēmu drošības direktīva ⁽⁵⁾, veicina uzticamību un pārredzamību iedzīvotājiem. Kā horizontāli regulējumi tie paredz noteikumus (to skaitā drošības pasākumus), kas tiek piemēroti veselības nozarē. Tomēr veselības datu īpaši sensitīvais raksturs ir fakts, un tam ir jāpievērš pienācīga uzmanība.

4.3. Vairāk nekā pusei dalībvalstu nav īpaša tiesiskā regulējuma par elektronisko veselības datu atkalizmantošanu, piemēram, pētniecībai, politikas veidošanai vai regulatīviem nolūkiem, un tās izmanto VDAR vispārējās normas, bieži izmantojot piekrišanu veselības datu apstrādei ⁽⁶⁾. Šīs situācijas rezultātā veselības datu atkalizmantošana ir ierobežota. Ne visām dalībvalstīm ir kompetentā struktūra piekļuvei veselības datiem, bet, ja šāda struktūra pastāv, pieprasījumu veselības datu izmantošanai pētniecībai vai politikas veidošanas projektiem skaits strauji aug ⁽⁷⁾, kas apliecina interesi par šādu sistēmu, kā arī apslāpēta pieprasījuma līmeni. EESK saprot un uzskata, ka šī koncepcija arī apliecina šādas stratēģijas nepieciešamību.

4.4. Eiropas veselības datu telpa pavērs inovatīvas pieejas vēža reģistrācijai ar iespējamām alternatīvām, kas palīdzēs vākt savlaicīgu, ģeogrāfiski lokalizētu informāciju par dažādu veidu vēžiem. Tā varētu sniegt priekšstatu par pašreizējo stāvokli reāllaikā attiecībā uz vēzi visā ES. Tajā pašā laikā tā varētu palīdzēt noteikt tendences, atšķirības un nevienlīdzības starp dalībvalstīm un reģioniem.

4.5. Svarīgi, ka tādējādi būs vieglāk noteikt problēmas un konkrētas rīcības jomas, kurās nepieciešami ieguldījumi un cita rīcība ES, valsts un reģionālā līmenī. Tas arī, piemēram, padarīs vēža skrīningu un pacientu aprūpi mērķorientētāku, efektīvāku un piekļūstamāku.

4.6. Kiberdrošībai ir būtiska nozīme cilvēku dzīvē. Tehnoloģiju sniegtie ieguvumi ir milzīgi, un, ja tie ir saistīti ar cilvēku datiem, potenciāls ir vēl lielāks, taču pastāv risks zaudēt svarīgu un vērtīgu informāciju. EESK apzinās ar to saistītos riskus, un nesenie piemēri dažādās dalībvalstīs prasa rīkoties. Ļoti svarīga ir koordinēta stratēģija "kiberpirātisma" apkarošanai un kiberdrošības līmeņa paaugstināšanai. Bez šāda veida ieguldījumiem priekšlikums nav lietderīgs.

5. Pārvaldība, finansējums un mijiedarbība ar citām veselības politikas jomām

5.1. EESK ir stingri pārliecināta, ka šis projekts ir iespēja stiprināt ES un gūt labumu no spēcīgākām tiesībām un aizsardzības pasākumiem attiecībā uz ES veselības datiem. Vajadzētu vienkāršāk piekļūt mūsu veselības datiem un tos kopīgot ar citiem veselības aprūpes speciālistiem, lai nebūtu atkārtoti jāveic tās pašas pārbaudes. Tajā pašā laikā vieglāka piekļuve kvalitatīviem, sadarbspējīgiem datiem veicinās arī inovāciju un jaunu ārstēšanas veidu, jaunu vakcīnu un personalizētas medicīnas izstrādi. Lai šos mērķus sasniegtu, ir vajadzīga pienācīga koordinācija starp visām ieinteresētajām personām – sabiedrības veselības sistēmām, valdībām, iedzīvotājiem, politikas veidotājiem un komunikatoriem.

5.2. EESK piekrīt, ka ieguldījumi digitalizācijā nozīmē ieguldījumus labākā veselības aprūpē un dalībvalstu veselības aizsardzības sistēmu noturībā. Tomēr EESK arī saprot, ka dalībvalstīm ir iespēja labāk izmantot resursus, ko nodrošina Eiropas finanšu shēmas, it īpaši Atveseļošanas un noturības mehānisms (ANM), kas ir galvenais pīlārs Eiropas atveseļošanas plānā *NextGenerationEU*, kura mērķis ir sniegt finansiālu atbalstu dalībvalstīm, lai novērstu Covid-19 pandēmijas ekonomiskās un sociālās sekas un padarītu Eiropas ekonomiku noturīgāku pret turpmākiem satricinājumiem.

⁽²⁾ OV L 119, 4.5.2016., 1. lpp.

⁽³⁾ OV L 152, 3.6.2022., 1. lpp.

⁽⁴⁾ Priekšlikums Regulai par saskaņotiem noteikumiem par taisnīgu piekļuvei datiem un to lietošanu (Datu akts); COM/2022/68 final.

⁽⁵⁾ OV L 194, 19.7.2016., 1. lpp.

⁽⁶⁾ Hansen J. un citi, "Assessment of the EU Member States' rules on health data in the light of GDPR", pieejams šeit: https://ec.europa.eu/health/system/files/2021-02/ms_rules_health-data_en_0.pdf.

⁽⁷⁾ Saskaņā ar gaidāmajam priekšlikumam pievienoto ietekmes novērtējumu (15. lpp.).

5.3. EESK vērs uzmanību uz ieguvumiem, ko sniedz ieguldījumu apvienošana infrastruktūrā, kas nodrošina digitalizāciju un progresu visos reģionos. Ir bezjēdzīgi uzsākt šāda mēroga projektu bez pienācīga tīkla, infrastruktūras vai ieguldījumiem iedzīvotāju apmācības un digitālo prasmju uzlabošanā.

5.4. EESK atbalsta ideju, ka dalībvalstis un struktūras, kas ir iesaistītas Eiropas veselības datu telpā, kā arī citas nozares var izmantot vairāk nekā 480 miljonus EUR no līdzekļiem, kas paredzēti programmai “Digitālā Eiropa”, Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumentam un pamatprogrammai “Apvārsnis Eiropa”. Programma “Digitālā Eiropa” arī atbalstīs tādas infrastruktūras izvēšanu, kas vajadzīga, lai veselības datiem varētu droši piekļūt pāri ES robežām un lai veidotu kopīgas datu telpas. EESK norāda, ka šiem ieguldījumiem būs vajadzīgs laiks un ka jānodrošina iedzīvotāju gaidu un šo ieguldījumu laika grafika līdzsvarotība.

Briselē, 2022. gada 22. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par amatniecības un rūpniecības ražojumu ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzību un ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2017/1001 un 2019/1753 un Padomes Lēmumu (ES) 2019/1754”

(COM(2022) 174 final – 2022/0115 (COD))

(2022/C 486/17)

Ziņotājs: **Paulo BARROS VALE**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Savienības Padome, 11.5.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 118. panta 1. punkts un 207. panta 2. punkts
Atbildīgā specializētā nodaļa	Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	8.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	227/2/2

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) atzinīgi vērtē Komisijas iniciatīvu Eiropas Savienības (ES) līmenī nodrošināt rūpniecisko un amatniecības ražojumu ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu (GIN) aizsardzību, tādējādi novēršot pašreizējo tiesību aktu trūkumu attiecībā uz šāda veida ražojumiem. Ir jā saglabā reģionālā identitāte un tradicionālā zinātība, un tiesību akti šajā jomā ir svarīgs reģionālās attīstības instruments, jo ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu nodrošinātā aizsardzība aizsargā gan ražotājus, gan patērētājus.

1.2. EESK uzskata, ka ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu nodrošinātā aizsardzība veicina reģionu, it īpaši mazāk attīstīto reģionu, attīstību, jo tā stimulē ražotājus, nodrošina viņu ražojumu atpazīstamību un aizsardzību pret atdarinājumiem, piesaista un notur cilvēkus attiecīgajā teritorijā, piedāvājot kvalificētāka un labāk apmaksāta darba iespējas, un atbalsta ilgtspējīgu tūrismu, tostarp nišas tūrismu, kura pamatā ir reģiona atpazīstamība.

1.3. Komisija nākusi klajā ar priekšlikumu regulai par amatniecības un rūpniecības ražojumu ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzību. EESK nav pārliecināta, ka Komisijas izvēlētais risinājums ir labāks nekā risinājums, ar kuru tiktu paplašināts spēkā esošais regulējums attiecībā uz lauksaimniecības produktiem un pārtikas produktiem, vīniem un stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem, iekļaujot tajā amatniecības un rūpnieciskos ražojumus. Šis otrais risinājums ļautu izvairīties no tiesību aktu, procedūru un struktūru pavairošanas, jo ar to tiktu ieviesta vienota ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzības sistēma, kas attiektos uz visa veida ražojumiem.

1.4. EESK uzskata, ka svarīgi ir, lai simbols, ko izmanto ģeogrāfiskās izcelsmes norādes apzīmēšanai, būtu pievilcīgs un piemērots visiem jaunajiem izplatīšanas kanāliem, aptvertu visu klāstu – no tradicionālā marķējuma līdz vismodernākajai digitālajai komunikācijai. Ar to būtu jā rada patērētājiem pārliecība, ka tas ir augstas kvalitātes un ļoti uzticams produkts, kā arī jāatvieglo ražotāja komunikācijas darbs. EESK uzskata, ka vajadzētu apsvērt iespēju atjaunināt aizsargātās ģeogrāfiskās izcelsmes norādes simbolu, ko pašlaik izmanto saskaņā ar Komisijas 2013. gada 18. decembra Deleģētās regulas (ES) Nr. 664/2014 pielikumu ⁽¹⁾, un izstrādāt šā simbola vizuālās identitātes rokasgrāmatu.

⁽¹⁾ OV L 179, 19.6.2014., 17. lpp.

1.5. EESK uzskata, ka ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzības jomā ir svarīgi panākt, lai pārkārtošanās process no valsts līmeņa uz ES līmeni būtu ātrs un vienkāršs. Svarīgi ir nepagarināt abu sistēmu vienlaicīgu izmantošanu, kas rada neskaidrības gan patērētājiem, gan ražotājiem. Turklāt dalībvalstīm, kuras jau izmanto ģeogrāfisko aizsardzību saskaņā ar Lisabonas vienošanos, uz attiecīgajiem ražojumiem būs nekavējoties jāattēlo Eiropas Savienības simbols, tādējādi stiprinot priekšstatu par to kvalitāti.

1.6. EESK iesaka Komisijai cieši uzraudzīt konfliktus, kas var rasties sertifikācijas procesos, it īpaši ar trešām valstīm, un īstenot savas sarunu pilnvaras. Lai gan nav šaubu, ka pilnvaras lemt par sertifikācijas piešķiršanu ir Eiropas Savienības Intelektuālā īpašuma birojam (EUIPO) – iestādei ar atzītu kompetenci rūpnieciskā īpašuma jomā, Komisijai tomēr būtu jāizveido ar to saziņas kanāls, lai analizētu dosjē, kas rada šaubas un var izraisīt strīdus. Pārrobežu reģioni gan Eiropas Savienībā, gan trešās valstīs var radīt īpašus izaicinājumus vienprātības panākšanai, kas ir vajadzīga, lai aizsargātu ne vien ražotājus, bet arī patērētājus.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Komisijas priekšlikuma mērķis ir nodrošināt, ka ar ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm (ĢIN⁽²⁾) Eiropas Savienībā tiek aizsargāti amatniecības un rūpniecības ražojumi. Šiem ražojumiem netiek piemērots pašreizējais ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzības mehānisms, kas attiecas tikai uz lauksaimniecības produktiem un pārtikas produktiem, vīniem un stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem. Eiropas Savienībā ir liels skaits amatniecības un rūpniecības ražojumu ar unikālām īpašībām, kas saistītas ar to izcelsmes reģionu; šie ražojumi ir steidzami jāaizsargā, jo tos pastāvīgi atdarina un vilto.

2.2. ES mēroga aizsardzības mehānisma trūkums un juridiskā nenoteiktība, ko rada vai nu atšķirīgi valstu tiesību akti, vai to neesamība, apgrūtina tādu amatniecības un rūpniecības ražojumu aizsardzību, kuriem ir unikālas īpašības, kas saistītas ar to izcelsmes reģionu. Šo nepilnību dēļ daži no šiem ražojumiem, kā arī ar tiem saistītās prasmes var izzust. Tie ražojumi ar reģionālo identitāti un unikālām iezīmēm, kuri ir neatņemama reģionu tradīciju un identitātes sastāvdaļa, būtu jāaizsargā un jāizmanto, lai veicinātu šo teritoriju attīstību, nodrošinātu tām raksturīgās zinātnības nodošanu, piesaistītu iedzīvotājus un saglabātu apdzīvotību.

2.3. Eiropas Savienība 2019. gada novembrī pievienojās Lisabonas Vienošanās par cilmes vietu nosaukumiem un ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm Ženēvas aktam⁽³⁾. Tagad ir jāizveido tiesiskais regulējums, kas ļautu ES iesniegt savu ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu sarakstu, lai uz tām attiecinātu sistēmas aizsardzību, jo ES ražotāji varētu gūt labumu no šā aizsardzības mehānisma.

2.4. EESK jau vairākkārt ir norādījusi⁽⁴⁾, ka tā uzskata, ka ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzība nodrošina ES ražotājiem vērtīgu instrumentu, un atbalsta saskaņotas sistēmas izveidi, kas aizsargātu nelauksaimniecisko produktu ĢIN. Komiteja uzskata, ka šis mehānisms palīdzētu minētajiem ražotājiem efektīvāk piedāvāt globalizētā, liberalizētā un konkurētspējīgā tirgū savus kvalitatīvos produktus un radīt pozitīvu papildu ietekmi, kas būtu vēl lielāka mazāk attīstītos reģionos.

2.5. EESK jau 2015. gadā aizstāvēja šo nostāju atzinumā par ES nelauksaimniecisko produktu ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm⁽⁵⁾. Papildus tam, ka Komiteja pauž atbalstu ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzības paplašināšanai, attiecinot to ar Eiropas Savienības regulējumu arī uz nelauksaimnieciskiem produktiem, EESK iesaka jauno sistēmu pēc iespējas veidot, balstoties uz spēkā esošo regulējumu, kas attiecas uz lauksaimniecības produktiem un pārtikas produktiem, vīniem un stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem.

⁽²⁾ "Ģeogrāfiskās izcelsmes norāde" ir jebkura norāde, kas attiecas uz ražojumu, kura izcelsme ir konkrētā ģeogrāfiskā apgabalā un kuram ir īpaša kvalitāte, atpazīstamība vai cita īpašība, kurai ir cieša saikne ar šā ražojuma ģeogrāfisko izcelsmi.

⁽³⁾ Lisabonas Vienošanās Ženēvas akts, ko pārvalda Pasaules Intelektuālā īpašuma organizācija (WIPO), dod tā līgumslēdzējām pusēm iespēju ātri piešķirt to ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm augsta līmeņa beztermiņa aizsardzību. Ženēvas akts atjaunina Lisabonas Vienošanos un paplašina tās darbības jomu, attiecinot to uz visām ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm.

⁽⁴⁾ OV C 286, 16.7.2021., 59. lpp.

⁽⁵⁾ OV C 251, 31.7.2015., 39. lpp.

2.6. EESK uzskata, ka amatniecības un rūpniecības ražojumu aizsardzība ar ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm ir pieeja, kurai varētu būt vairākas pozitīvas sekas, kas saistītas, piemēram, ar ražojumu kvalitāti, kas vajadzīga, lai atbilstu ĢIN aizsardzības kritērijiem un sniegtu drošību patērētājiem; ar iespēju attiecīgajā reģionā piesaistīt un noturēt iedzīvotājus, pateicoties kvalificētāku un labāk apmaksātu darbvieta radīšanai un lepnumam par piederības sajūtu ģeogrāfiskam apgabalam ar labu reputāciju un unikālām iezīmēm; vai arī ar ilgtspējīga tūrisma attīstību un aizsardzību pret kaitējumu, ko nodara atdarinātas un viltotas preces.

3. Īpašas piezīmes

3.1. Komisijas priekšlikuma pamatā ir Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) noteikumi par intelektuālo īpašumu un kopējo tirdzniecības politiku⁽⁶⁾. Tā mērķis ir izveidot kopēju aizsardzības sistēmu amatniecības un rūpniecības ražojumiem, t. i., viendabīgas ES intelektuālā īpašuma tiesības, un ieviest centralizētus atļauju piešķiršanas, koordinācijas un kontroles mehānismus saskaņā ar Lisabonas sistēmu un īstenojot nolīgumu, kas noslēgts, parakstot Ženēvas aktu. Šim mērķim ir izvēlēts atsevišķs regulējums, kas ir kā turpinājums spēkā esošajam regulējumam attiecībā uz lauksaimniecības produktiem un pārtikas produktiem, vīnu un stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem. Ir notikusi apspriešanās ar ieinteresētajām personām, kuras kopumā atbalstīja īpašas ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu sistēmas izveidi.

3.2. Papildus pieņemumam, ka tiek saglabāts spēkā esošais tiesiskais regulējums, kas ir sadrumstalots un nodrošina tikai vāju aizsardzību starptautiskā līmenī, priekšlikuma ietekmes novērtējumā tika izskatīti trīs politikas risinājumi: 1. politikas risinājums – lauksaimniecības produktu ĢIN aizsardzības sistēmas paplašināšana, iekļaujot tajā arī amatniecības un rūpniecības ražojumu ĢIN; 2. politikas risinājums – atsevišķa ES regula, ar ko izveido īpašu ĢIN aizsardzību; 3. politikas risinājums – preču zīmju sistēmas reforma.

3.3. Tika izvēlēts 2. risinājums, proti, priekšlikums regulai par amatniecības un rūpniecības ražojumu ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzību. EESK nav pārliecināta, ka tas ir labākais risinājums, jo priekšlikuma mērķis ir pieņemt tādu pašu sistēmu kā attiecībā uz lauksaimniecības produktiem un pārtikas produktiem, vīniem un stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem, un visvienkāršākā pieeja varētu būt pašreizējo regulējumu attiecināt uz amatniecības un rūpniecības ražojumiem jeb 1. risinājums. Šīs jaunās ražojumu kategorijas iekļaušana sistēmā varētu notikt pašreizējā agropārtikas nozares pārskatīšanas procesā, un tādējādi ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu atzīšanas procedūras tiktu saskaņotas, nevis ieviešot tiesību aktu, procedūru un atbildīgo struktūru skaitu.

3.4. Attiecībā uz teritoriālo saikni EESK atbalsta izvēli, kas izdarīta par labu aizsargātām ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm (AĢIN), nevis aizsargātiem cilmes vietas nosaukumiem (ACVN), jo Komiteja uzskata, ka nav vajadzīgs, lai paredzētā aizsardzība tiktu piešķirta tikai tiem produktiem, kuru ražošanas, pārstrādes vai sagatavošanas posmi notiek noteiktajā ģeogrāfiskajā apgabalā: amatniecības vai rūpniecības ražojums var saglabāt savu identitāti pat tad, ja viens no šiem posmiem notiek citā reģionā, jo tā identitāti nosaka šā ražojuma vēsture vai ražošanas metode.

3.5. EESK uzskata, ka vispiemērotākais risinājums ir paredzēt divpakāpju sistēmu: sākotnēji valsts līmenī, bet pēc tam – ES līmenī. Tieši dalībvalstis vislabāk pārzina savas teritorijas raksturiezīmes un produktus, uz kuriem var attiecināt ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzības sistēmu, un šajā gadījumā nepastāv valodas barjera. Nav vajadzības precizēt, ka šai valsts sistēmai jābūt elastīgai, ar zemām izmaksām un jānodrošina vienlīdzīgi konkurences apstākļi visiem ražotājiem neatkarīgi no to izcelsmes.

3.6. EESK atbalsta to, ka par reģistrācijas posmu Eiropas Savienības līmenī būs atbildīgs EUIPO⁽⁷⁾. Šis birojs ir viena no pieredzējušākajām iestādēm rūpnieciskā īpašuma jomā un ir pierādījis savas spējas un kompetenci savu pienākumu izpildē; biroja rīcībā ir šādi reģistrācijai nepieciešamie instrumenti. Šīs izvēles tvērums ir vēl jo svarīgāks tāpēc, ka tādējādi būs iespējams pārbaudīt, vai pastāv nesaderība starp ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu reģistriem un preču zīmju un patentu reģistriem.

⁽⁶⁾ Līguma par Eiropas Savienības darbību 118. un 207. pants.

⁽⁷⁾ EUIPO – Eiropas Savienības Intelektuālā īpašuma birojs.

3.7. EESK atbalsta iespēju, ka pieteikumus par ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu reģistrāciju, to anulēšanu vai produkta specifikāciju grozīšanu ES Intelektuālā īpašuma birojam (EUIPO) var tieši iesniegt ražotāju grupa no dalībvalsts, kura ir lūgusi, lai to atbrīvo no pienākuma izraudzīties kompetento iestādi, kas pārvalda reģistrācijas valsts līmenī un citas procedūras, kas attiecas uz šo ražojumu kategoriju. Ir jānodrošina, ka neviens ražotājs nav izslēgts no šīs sistēmas, lai gan viņam ir tiesības to izmantot, pat ja viņa izcelsmes valsts neatzīst nepieciešamību ieguldīt ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzības sistēmā.

3.8. EESK ir gandarīta, ka ir saglabāta pašdeklarācijas iespēja attiecībā uz atbilstības pārbaudi ģeogrāfiskās izcelsmes norādes specifikācijām. Šādos gadījumos ir paredzēts, ka dalībvalstis veic izlases veida pārbaudes. EESK vēlas norādīt, ka gadījumos, kad ģeogrāfiskās izcelsmes norāde attiecas uz vairākām dalībvalstīm vai kādu trešo valsti, šādas pārbaudes var būt grūti veikt un pat var rasties kompetenču konflikti.

3.9. EESK pozitīvi vērtē to, ka amatniecības un rūpniecības ražojumus aizsargā ES tiesības, kas aizstāj pašreizējās valstu shēmas. Šis risinājums ļauj izvairīties no divu sistēmu – ES un valstu – paralēlas pastāvēšanas un nodrošina viendabīgu pieeju. Tas ir īpaši svarīgi, lai ar standartizētu procedūru palīdzību atvieglotu aizsardzības procedūru pārrobežu reģionos.

3.10. EESK uzsver, cik svarīga ir regulas priekšlikuma 3. pantā ietvertā definīcija, ar ko nosaka, ka attiecīgais ražojums ir amatniecības vai rūpnieciskais ražojums. Šai definīcijai vajadzētu radīt plašu konsensu ieinteresēto personu vidū, lai nerastos nekādi pārpratumi par to, uz kuriem produktiem var attiecināt aizsardzību ar ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm.

3.11. EESK atbalsta ideju, ka specifikācijās būtu jāņem vērā inovācijas faktors, jo tas var palīdzēt saglabāt un attīstīt kultūras mantojumu. Ar inovatīvu tehnoloģiju vai procesu ražošanas metodē ieviestās izmaiņas, kas nemazina attiecīgā ražojuma kvalitāti, autentiskumu, atpazīstamību vai raksturiezīmes, kuras var saistīt ar tā ģeogrāfisko izcelsmi, nevar izraisīt aizsardzības pārtraukšanu un nepieciešamību uzsākt jaunu aizsardzības pieteikuma procedūru.

3.12. EESK pauž bažas par to, ka attiecībā uz reģiona nosaukuma izvēli vai izmantošanu, kā arī pēcsertifikācijas pārbaudēm var rasties konflikti starp dalībvalstīm un, it īpaši, ar trešām valstīm. Pārrobežu ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu gadījumā pastāv risks, ka varētu nepanākt konsensu par izmantojamo terminoloģiju un ka daži ražotājiem tiktu liegta piekļuve šādai aizsardzībai; turklāt Komisijai vajadzētu būt arī politiski pilnvarotai vest sarunas, lai šādās situācijās panāktu vienošanos. Šādu pilnvaru piešķiršana ir īpaši svarīga attiecībā uz pēcsertifikācijas pārbaudi, lai tādējādi būtu iespējams noteikt atbilstības novērtēšanas kritērijus, kas ir vienlīdzīgi piemērojami abās robežas pusēs.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematiem “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko paredz noteikumus seksuālas vardarbības pret bērniem novēršanai un apkarošanai”

(COM(2022) 209 final — 2022/0155 (COD))

“Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Digitālā desmitgade bērniem un jauniešiem. Jaunā Eiropas stratēģija “Bērniem labāks internets”””

(COM(2022) 212 final)

(2022/C 486/18)

Ziņotājs: **Veselin MITOV**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Savienības Padome, 22.7.2022. Eiropas Parlaments, 12.9.2022. Eiropas Komisija, 28.6.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 114. pants Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	8.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par/ pret/ atturas)	233/0/1

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1 Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) atzinīgi vērtē priekšlikumu regulai, ar ko paredz noteikumus seksuālas vardarbības pret bērniem novēršanai un apkarošanai ⁽¹⁾, un stratēģiju “Digitālā desmitgade bērniem un jauniešiem: jauna ES stratēģija “Bērniem labāks internets”” ⁽²⁾, kas tiek pieņemtas laicīgi, jo bērni internetu izmanto jau agrīnā vecumā un gandrīz katru dienu, un ņemot vērā arī Eiropola konstatēto pieaugošo pieprasījumu pēc bērnu pornogrāfijas materiāliem.

1.2 Komiteja atbalsta stratēģijā iekļauto izglītības aspektu, jo ir būtiski stiprināt prasmes, digitālo prātību un izpratni par personas datu izmantošanu, lai visi bērni neatkarīgi no viņu situācijas varētu apzināti izmantot internetu un pasargāt sevi no potenciālajiem apdraudējumiem.

1.3 Būtiska nozīme ir arī likumīgo aizbildņu, skolu, izglītības, sporta vides u. c. pārstāvju apmācībai, jo daudziem pieaugušajiem nav vajadzīgo prasmju. EESK pauž gandarījumu par Komisijas nodomu organizēt medijpratības kampaņas bērniem un viņu likumīgajiem aizbildņiem, izmantojot iepriekš minētos tīklus un informācijas izplatītājus. Komiteja stingri mudina tās attiecināt arī uz citām organizētas pilsoniskās sabiedrības organizācijām, lai palielinātu to ietekmi un izstrādātu radošus risinājumus, jo dažās dalībvalstīs tām ir ilga priekšplāna pieredze vietējā līmenī. Tādēļ būtu finansiāli jāatbalsta to darbība.

1.4 Komiteja principiāli atbalsta ierosināto regulu, taču atturīgi vērtē paredzēto pasākumu nesamērīgo raksturu un nevainīguma prezumpcijas pārkāpšanas risku, jo regulā paredzēts tehnoloģiju uzņēmumiem noteikt pienākumu skenēt tiešsaistē publicētus ziņojumus, fotoattēlus vai videomateriālus, lai atklātu iespējamu vardarbību pret bērniem, un pēc tam, ja ir “pārliecība” par šādu vardarbību, iesaistīt dalībvalsts izraudzītu “koordinējošo iestādi”, kura ir pilnvarota pieprasīt valsts tiesai vai neatkarīgai administratīvai iestādei izdot atklāšanas rīkojumu.

⁽¹⁾ COM(2022) 209 final.

⁽²⁾ COM(2022) 212 final.

1.5 Cīņa pret bērnu pornogrāfiju tiešsaistē ir likumīga un nepieciešama, taču pirmšķietami privātas atklāšanas sistēmas piemērošana attiecībā uz dažiem satura veidiem, pat ja tie ir nelegāli, nelikumīgi un bīstami, rada risku, ka tiks plaši uzraudzīta visa virtuālā saziņa.

1.6 Ierosinātajā regulā paredzēts, ka uzņēmumiem būtu jāatklāj valodas modeļi, kas saistīti ar seksuālu vardarbību pret bērniem, izmantojot mākslīgo intelektu, lai analizētu informācijas apmaiņu gadījumos, kad pieaugušie sāk iedraudzināšanu. Tomēr mūsu digitālajā dzīvē ir viegli konstatēt, ka algoritmiskā skenēšana var būt kļūdaina. Tāpēc ir svarīgi to izmantot piesardzīgi un ierobežoti.

1.7 EESK vēlas aizsargāt visu intereses, piemēram, korespondences slepenību un privātumu, jo tās ir konstitucionālas prasības⁽³⁾. Tomēr mitināšanas un sakaru pakalpojumu skenēšana apdraud, piemēram, tiešsaistes apmaiņas galšifrēšanu. Komiteja aicina Komisiju uzlabot un precizēt tekstu, lai saglabātu korespondences slepenību un privātuma ievērošanu.

1.8 EESK atbalsta jaunas Eiropas aģentūras izveidi, kuras kompetences aptver šādās divas svarīgas jomas: operatīvās darbības centrs un izpētes un analīzes centrs, jo cīņā pret bērnu pornogrāfiju un pedofiliju tiešsaistē ir vajadzīga darbību koordinēšana un analizēšana, ņemot vērā tās starptautisko mērogu.

1.9 EESK atzinīgi vērtētu *Eurojust* iesaistīšanu Komisijas paredzētajā struktūrā, jo koordinēta izmeklēšana nozīmē koordinētu tiesas izmeklēšanu.

2. Pārskats par pasākumiem, kurus paredzējusi Komisija

2.1 Komisija 2022. gada 11. maijā nāca klajā ar priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko paredz noteikumus seksuālas vardarbības pret bērniem novēršanai un apkarošanai⁽⁴⁾ un stratēģiju "Digitāla desmitgade bērniem un jauniešiem. Jaunā Eiropas stratēģija "Bērniem labāks internets""⁽⁵⁾.

2.2 Šīs "paketes" pamatā ir Eiropas Parlamenta 2019. gada 26. novembra rezolūcija par bērna tiesībām, kas pieņemta saistībā ar ANO Konvencijas par bērna tiesībām 30. gadadienu⁽⁶⁾, Padomes secinājumi par medijpratību un Padomes 2021. gada 14. jūnija ieteikums, ar ko izveido Eiropas Garantiju bērniem⁽⁷⁾.

Paziņojumā ietvertā stratēģija

2.3 2012. gadā pieņemtajai ES stratēģijai par bērniem labāku internetu bija svarīga nozīme bērnu aizsardzībai un viņu patstāvības tiešsaistē palielināšanai, izmantojot, piemēram, Drošāka interneta centru tīklu un portālu "*betterinternetforkids.eu*", taču tā ir novecojusi, jo bērni savus viedtālruņus vai datorus izmanto agrākā vecumā un biežāk un arvien vairāk tos pielieto mācībām vai izklaidēm.

2.4 Covid-19 pandēmija un mājseide ir izgaismojuši izaicinājumus saistībā ar bērnu, skolotāju un pedagogu digitālo apmācību par iespējamo apdraudējumu internetā. Saskaņā ar Eiropola sniegto informāciju pieprasījums pēc bērnu pornogrāfijas materiāliem dažās dalībvalstīs palielinājās par 25 %. No 2020. gada līdz 2021. gadam par vairāk nekā 16 % palielinājās ziņojumu skaits par bērniem, kas saskārušies ar iedraudzināšanu tiešsaistē (*grooming*).

2.5 Komisijas 2022. gada maijā ierosinātās stratēģijas pamatā ir trīs pīlāri:

- sargāt bērnus no nelikumīga un bīstama tiešsaistes satura un uzlabot viņu labsajūtu tiešsaistē;
- digitālās patstāvības palielināšana, lai bērni apgūtu prasmes, kas vajadzīgas, lai orientētos tiešsaistē un paustu savu viedokli drošā un atbildīgā veidā;
- bērnu aktīva dalība, piešķirot viņiem tiesības izteikties un nodrošinot vairāk inovatīvu darbību, lai uzlabotu viņu pieredzi tiešsaistē.

⁽³⁾ *La constitutionnalisation du droit au respect de la vie privée* (pieejams tikai franču valodā).

⁽⁴⁾ COM(2022) 209 final — 2022/0155 (COD).

⁽⁵⁾ COM(2022) 212 final.

⁽⁶⁾ OV C 232, 16.6.2021., 2. lpp.

⁽⁷⁾ OV L 223, 22.6.2021., 14. lpp.

2.6 Stratēģija ir balstīta uz plašu apspriešanos⁽⁸⁾ *#DigitalDecade4YOUth*, ko no 2021. gada marta līdz augustam organizēja *European Schoolnet* sadarbībā ar ES Drošāka interneta centru tīklu *Insafe*, ko papildināja plašas konsultācijas, un tās pamatā ir bērnu tiesības tikt uzklautiem jebkurā lēmumu pieņemšanas procesā, kas viņus skar⁽⁹⁾.

2.7 Stratēģiju papildināja masveida atvērtais interneta kurss (MOOC) *“Better Internet for Kids”*, kas bija paredzēts skolotājiem un notika 2021. gada aprīlī un maijā par tematu “Digitālā kultūra un drošība tiešsaistē: kā pandēmija pārbaudīja mūsu prasmes”.

2.8 Turklāt ES iedzīvotāji (vecāki, skolotāji, pedagogi u. c.) varēja atbildēt uz tiešsaistes aptauju, kuras pamatā bija tie paši jautājumi kā *#DigitalDecade4YOUth* apspriešanā.

2.9 *EU Kids Online*⁽¹⁰⁾ 2020. gada aptaujas secinājumi liecina, ka lielākā daļa bērnu savu digitālo rīku izmanto gandrīz “katru dienu”, agrākā vecumā un ilgāk.

2.10 Covid-19 pandēmija un māsēde ir izgaismojusi izaicinājumus saistībā ar bērnu un pieaugušo (likumīgo aizbildņu) digitālo apmācību (sk. Digitālās izglītības rīcības plānu 2021.–2027. gadam⁽¹¹⁾).

2.11 Faktiski apkopotā informācija liecina, ka bērni bieži vien ir pakļauti kaitīgām, nelegālām vai pat nelikumīgām saturam, uzvedībai un kontaktiem. Sociālo mediju vai interaktīvo spēļu izmantošana ietver tādus riskus kā nepiemērots saturs, uzmācšanās, iedraudzināšana, seksuāla vardarbība.

2.12 Saskaņā ar Eiropola⁽¹²⁾ sniegto informāciju Covid-19 krīzes pirmajos mēnešos pieprasījums pēc bērnu pornogrāfijas materiāliem dalībvalstīs palielinājās līdz pat 25 %. ASV Nacionālais bezvēsts pazudušo un izmantoto bērnu centrs (*National Center for Missing and Exploited Children*) 2021. gadā saņēma gandrīz 30 miljonus ziņojumu par aizdomām par bērnu seksuālu izmantošanu, un tiesībsargu iestādes tika brīdinātas par vairāk nekā 4 000 jauniem cietušajiem bērniem. No 2020. gada līdz 2021. gadam par vairāk nekā 16 % palielinājās ziņojumu skaits par bērniem, kas saskārušies ar iedraudzināšanu tiešsaistē. Turklāt tas īpaši attiecas uz bērniem ar invaliditāti: līdz 18 gadu vecumam līdz 68 % meiteņu un 30 % zēnu ar garīgu vai fizisku invaliditāti kļūst par seksuālas vardarbības upuriem⁽¹³⁾.

2.13 Taču spēkā esošajos ES tiesību aktos (Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīvā (AVMPD) un Vispārīgajā datu aizsardzības regulā (VDAR)) paredzētie vecuma pārbaudes un vecāku piekrišanas mehānismi bieži vien ir neefektīvi, jo parasti lietotājiem ir tikai jānorāda dzimšanas datums tiešsaistes profila izveides brīdī.

2.14 Priekšlikumā noteikts pienākums tiešsaistes mitināšanas vai sakaru pakalpojumu sniedzējiem atklāt, ziņot un izņemt jebkādu materiālu, kas saistīts ar seksuālu vardarbību pret bērniem tiešsaistē.

2.15 Priekšlikumā arī paredzēts izveidot ES aģentūru, kas novērstu un apkarotu seksuālu vardarbību pret bērniem, atvieglotu seksuālas vardarbības pret bērniem tiešsaistē atklāšanu, ziņošanu par to un izvākšanu, sniegtu atbalstu cietušajiem un darbotos kā zināšanu, ekspertīzes un pētījumu centrs jautājumos, kas saistīti ar seksuālas vardarbības pret bērniem novēršanu un apkarošanu tiešsaistē.

Vispārīgas piezīmes par regulas priekšlikumu

2.16 Priekšlikuma pamatā ir riska novērtēšanas un mazināšanas pienākumi mitināšanas pakalpojumu un starppersonu sakaru pakalpojumu sniedzējiem, pirms tiek izdoti valsts tiesneša vai dalībvalsts izraudzītas neatkarīgas administratīvas iestādes izdoti atklāšanas rīkojumi.

2.17 EESK atbalsta principu, kas papildina pašreizējos pasākumus un palielina to efektivitāti, pateicoties sankcijām pret mitināšanas pakalpojumu un starppersonu sakaru pakalpojumu sniedzējiem un vienlaikus nosakot viņu atbildību par tādu attēlu un videomateriālu pirmšķietamu pamanīšanu, kuros atspoguļota vardarbība pret bērniem.

2.18 Tomēr Komiteja ir piesardzīga attiecībā uz privātuma apdraudējuma riskiem un sarunu šifrēšanu. Privāto operatoru veiktā virtuālās apmaiņas iespējamā uzraudzība un iespējamā nepamatotā apsūdzība var apdraudēt nevainīguma prezumpciju.

⁽⁸⁾ <https://europa.eu/!XXv6kx>.

⁽⁹⁾ ANO Konvencijas par bērnu tiesībām 12. pants.

⁽¹⁰⁾ *EU Kids Online*.

⁽¹¹⁾ COM(2020) 624 final.

⁽¹²⁾ <https://europa.eu/!Jh78ux>.

⁽¹³⁾ *Children with disabilities*.

3. Īpašas piezīmes

Stratēģijā paredzētais izglītošanas aspekts

3.1 Būtiski ir izglītēt bērnus un viņu likumīgos aizbildņus par sociālo mediju un citu digitālo rīku izmantošanu, jo bērni bieži izmanto pieaugušajiem paredzētus digitālos produktus un pakalpojumus, kad mērķauditorijas atlase ar tirgvedības metodēm var radīt stimulus atvērt saturu, kas paredzēts, lai ļaunprātīgi izmantotu viņu naivumu un digitālo rīku nepārzināšanu, vai pat sazināties ar bīstamiem cilvēkiem, kas paslēpušies aiz spēļu lietojumprogrammām un citiem rīkiem, ko izmanto bērni.

3.2 Parasti ne bērni, ne vecāki neapzinās personas datu apjomu, ko viņi kopīgo sociālajos medijos. Digitālās prasmes un pratība, kā arī informētība par persondatu izmantošanu ir būtiskas, lai bērni varētu apzināti izmantot virtuālo pasauli.

3.3 Vecākiem, pedagogiem, skolotājiem, klubu vadītājiem, brīvā laika nodarbību centriem utt. arī ir vajadzīgas šādas prasmes, lai virzītu bērnu darbību.

3.4 EESK uzskata, ka šim izglītošanas aspektam ir svarīga nozīme, lai aizsargātu bērnus digitālajā vidē un lai viņi kļūtu patstāvīgi virtuālajā pasaulē.

3.5 Faktiski daudziem skolotājiem, vecākiem un pedagogiem nav vajadzīgo prasmju, un viņiem ir grūti sekot līdzi tehnoloģiju attīstībai. Šajos mācībuursos būtu jāiekļauj arī modulis par bērnu tiesībām tiešsaistē, jo bērnu tiesības ir identiskas gan tiešsaistē, gan bezsaistē.

3.6 Šā stratēģijas aspekta pamatā jābūt ciešai sadarbībai ES un starptautiskajā līmenī, kā arī pastiprinātam darbam ar organizētu pilsonisko sabiedrību un, it īpaši, skolām. Svarīga nozīme ir tam, lai valstu mācību programmās būtu iekļauti praktiski un obligāti kursi par darbībām tiešsaistē un to riskiem, vienlaikus nodrošinot iekļaujošu un cieņpilnu attieksmi pret daudzveidību kopumā un, konkrēti, piekļūstamību.

3.7 EESK atzinīgi vērtē Komisijas nodomu organizēt medijpratības kampaņas bērniem un viņu likumīgajiem aizbildņiem, izmantojot iepriekš minētos tīklus un informācijas izplatītājus. Komiteja stingri mudina tās attiecināt arī uz citām organizētās pilsoniskās sabiedrības organizācijām, lai palielinātu to ietekmi un izstrādātu radošus risinājumus, jo dažās dalībvalstīs šīm organizācijām ir ilga priekšplāna pieredze vietējā līmenī. EESK uzskata, ka izglītībai šajā ziņā ir izšķiroša nozīme, jo tā ir priekšnoteikums seksuālas vardarbības pret bērniem novēršanai tiešsaistē.

3.8 EESK piekrīt Komisijai, ka ir jāveicina bērnu aktīva līdzdalība stratēģiskās debatēs, kas attiecas uz bērniem, piešķirot viņiem tiesības tikties un iesaistīties tiešsaistes sociālajās platformās, un viņi jāiesaista digitālās stratēģijas izstrādē. Tādēļ Komiteja ir gandarīta par jaunās Eiropas bērnu līdzdalības platformas izveidi un aicina ne tikai uz klausīt, bet arī ņemt vērā bērnu viedokli.

4. Regulas priekšlikumā paredzētās sankcijas

4.1 Līdz šim mitināšanas un starppersonu sakaru pakalpojumu sniedzēji nelikumīgu saturu atklāj brīvprātīgi. Netieši paužot nožēlu par neveiksmīgo pašregulējumu, Komisija ierosina noteikt tiem pienākumu rīkoties, pretējā gadījumā pēc valsts iestāžu veiktās izmeklēšanas procedūras tiem tiktu uzliktas sankcijas. Konkrēti tas nozīmē, ka pakalpojumu sniedzējiem un mitinātājiem būs pirmšķietami jāskenē viss, kas ir aprītē viņu serveros.

4.2 EESK saprot, ka Komisijas mērķis nav liegt iedzīvotājiem viņu korespondences privātumu, taču pauž bažas par intruzīvu tehnoloģiju iespējamu neatbilstošu izmantošanu, kas varētu kaitēt privātuma aizsardzībai, ja tās nebūs pietiekami labi izstrādātas un strukturētas. Izvirzītais mērķis ir divējāds: izmantot tehnoloģiju, lai novērstu seksuālu vardarbību pret bērnu, un nepieļaut korespondences vispārēju uzraudzību, ko ar algoritmu palīdzību veic privātie operatori.

4.3 EESK uzskata, ka algoritmu izstrādes, testēšanas un izmantošanas prakse būtu jāreglamentē, mudinot vai pat pieprasot ieinteresētajām personām izveidot atbilstošu un efektīvu algoritmisko pārvaldību, kas nodrošinātu attiecīgo rīku pienācīgu darbību. Komiteja uzskata, ka ir jāpanāk, lai izskaidrojamības aprēķina metodes dotu iespēju labāk izprast rīkus, lai uzsvērtu to neobjektivitāti un darbības traucējumus un tādējādi novērstu problēmu pirms tā rada kaitējumu lietotājiem.

4.4 EESK norāda, ka priekšlikumā ir paredzētas koordinētas izmeklēšanas valsts tiesas uzraudzībā, taču mudina Komisiju to uzlabot, lai aizsargātu individuālās brīvības.

4.5 EESK uzsver līdzsvarotas pieejas nozīmi, jo paredzētā sistēma paredz analizēt vēstījumus, fotogrāfijas un videomateriālus, lai atklātu iespējamu vardarbību pret bērniem un, ja ir “pārliecība” par šādu vardarbību, brīdinātu kompetentās iestādes. Brīdināšanas mehānismā ir jāiekļauj paredzēto pasākumu nepieciešamība, efektivitāte, proporcionalitāte un līdzsvars.

4.6 Komiteja atgādina, ka lietā *Schrems I* ⁽¹⁴⁾ Tiesa nosprieda, ka tiesību akti, kas ļauj valsts iestādēm vispārēji piekļūt saziņas saturam, apdraud Pamattiesību hartā garantēto tiesību uz privātumu būtību. Tādēļ serverī ierakstītā satura digitalizācija, kas ietver visas ar servera starpniecību veiktās saziņas analīzi, rada šaubas.

4.7 Atbildība par izsekošanu gulsies uz platformām un sociālajiem medijiem, kurus tādējādi varētu izmantot, lai izsekotu materiālus, kuros atspoguļota vardarbība pret bērniem, pretējā gadījumā tiem uzliekot naudas sodu līdz 6 % apmērā no to globālā apgrozījuma. Platformām un sociālajiem medijiem būtu arī jāizmanto mākslīgais intelekts un jāatklāj valodu modeļi, lai bloķētu apmaiņu gadījumos, kad pieaugušie nodarbojas ar iedraudzināšanu. Tāpēc algoritmisko skeneru pareiza izmantošana ir būtiska, lai izvairītos no kļūdām, kas noved pie nepamatotām apsūdzībām, jo skeneri var pieļaut kļūdas.

4.8 Komisija arī plāno noteikt platformām pienākumu novērtēt risku, ka to pakalpojumi tiek izmantoti bērnu pornogrāfijas attēlu izplatīšanai vai iedraudzināšanai, un ieviest “vispārēju ES rīcības kodeksu” ⁽¹⁵⁾, ko papildina vispārēji nosacījumi, kas EESK nav izprotami.

4.9 Komisija precizē, ka dalībvalstīm būs jāizraugās neatkarīga iestāde, kas uzraudzītu, kā platformas pilda savus pienākumus, un kura būs pilnvarota vajadzības gadījumā pieprasīt valsts tiesai vai neatkarīgai administratīvajai iestādei izdot uz ierobežotu laiku atklāšanas rīkojumu, kas vērsts uz konkrēta veida saturu konkrētā pakalpojumā, un pieprasīt, lai attiecīgais uzņēmums meklētu jebkādu saturu, kas saistīts ar seksuālu vardarbību pret bērniem vai iedraudzināšanu, vai uzmākšanos.

4.10 Ja šīs neatkarīgās iestādes uzskatītu, ka pakalpojums ir pārāk riskants bērniem, tās varētu pieprasīt mitināšanas un starppersonu sakaru pakalpojumu sniedzējiem noteiktā laikposmā digitalizēt savu saturu un apmaiņu. EESK vēlētos, lai šā mehānisma piemērošanu faktiski iepriekš uzraudzītu valsts tiesnesis – individuālo brīvību sargātājs, un uzskata, ka šāda veida rīkojuma saderība ar Pamattiesību hartu ir apšaubāma.

4.11 Ja priekšlikums tiktu pieņemts tā pašreizējā redakcijā, regula uzliktu tehnoloģiju uzņēmumiem pienākumu uzraudzīt savas platformas, lai ar algoritmu palīdzību atklātu vardarbību pret bērniem.

4.12 Lai gan mērķis ir vērtējams atzinīgi, EESK tomēr uzskata, ka pastāv risks, ka tiks apdraudēta privātās tiešsaistes sarakstes, tiesību uz privātumu un persondatu aizsardzību respektēšana, un ka jādara viss iespējamais, lai to nepieļautu.

4.13 EESK vēlas aizsargāt visu personu intereses, jo dažas no tām ir konstitucionālas prasības, piemēram, korespondences privātums un privātās dzīves respektēšana ⁽¹⁶⁾.

⁽¹⁴⁾ Lieta C-362/14, 94. punkts.

⁽¹⁵⁾ COM(2022) 212 final.

⁽¹⁶⁾ *La constitutionnalisation du droit au respect de la vie privée* (pieejams tikai franču valodā).

4.14 Komiteja uzsver: vispārējās skenējošās uzraudzības pienākuma noteikšana attiecībā uz mitināšanas un sakaru pakalpojumiem apdraud visas metodes, kas paredzētas, lai garantētu korespondences slepenību, piemēram, galšifrēšanu.

4.15 Komisija atzīst, ka atklāt apmaiņu, kurā pieaugušie iesaistās iedraudzināšanā, “parasti ir lietotājiem intruzīvākais veids”, jo tas nozīmē, ka ir “automātiski jālasa starppersonu komunikācija”.

5. Jaunas Eiropas aģentūras izveide

5.1 Ar regulas priekšlikumu ir paredzēts Hāgā, līdzās Eiropalam izveidot neatkarīgu Eiropas aģentūru, kuras budžets būs 26 miljoni euro un kuras uzdevums būs analizēt ziņojumus par nelikumīgiem materiāliem, koordinēt pirkstu nospiedumu un nelikumīgu materiālu datubāzes, kā arī palīdzēt uzņēmumiem atrast uzticamas tehnoloģijas.

Aģentūra darbotos arī kā starpnieks starp tehnoloģiju uzņēmumiem, tiesībsardzības iestādēm un cietušajiem.

5.2 EESK atzinīgi vērtē to, ka šīs aģentūras kompetences ir strukturētas divās svarīgās jomās: operatīvās darbības centrs un izpētes un analīzes centrs, jo svarīgais uzdevums apkarot bērnu pornogrāfiju un pedofiliju tiešsaistē nozīmē, ka ir jākoordinē darbības un analīzes.

5.3 Operatīvajam aspektam ir būtiska nozīme, un tas pamato aģentūras ciešo sadarbību ar Eiropolu, kura efektivitāte vairs nav jāpierāda. Šādas aģentūras izveidi attaisno pret bērniem vērstu dzimumnoziegumu tiešsaistē plašā izplatība ES un pasaulē.

5.4 EESK atzinīgi vērtētu *Eurojust* iesaistīšanu operācijās Komisijas paredzētās struktūras ietvaros, jo koordinēta izmeklēšana nozīmē koordinētu tiesas izmeklēšanu.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko groza Direktīvu 2011/83/ES attiecībā uz attālināti noslēgtiem patēriņa finanšu pakalpojumu līgumiem un atceļ Direktīvu 2002/65/EK”

(COM(2022) 204 final – 2022/0147 (COD))

(2022/C 486/19)

Ziņotājs: **Gonçalo LOBO XAVIER**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 18.5.2022. Eiropas Savienības Padome, 23.5.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 114. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	8.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	229/0/3

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) atzinīgi vērtē Komisijas iniciatīvu grozīt Direktīvu 2011/83/ES attiecībā uz attālināti noslēgtiem finanšu pakalpojumu līgumiem un atceļt Direktīvu 2002/65/EK. Tas ir nepieciešams, ņemot vērā sabiedrības attīstību un rīcības modeļus, jaunos tehniskos risinājumus, vienotā tirgus stiprināšanu finanšu pakalpojumu brīvas aprites nodrošināšanai, kā arī patērētāju aizsardzības noteikumus. Covid-19 krīze bija neticams ES izturēspējas tests un noteica jaunas tendences un idejas, kurām jāpievēršas. EESK atbalsta šo priekšlikumu arī no šādas perspektīvas.

1.2. Neraugoties uz savu atbalstu šim priekšlikumam, EESK uzsver, ka ir jāiegulda līdzekļi iedzīvotāju digitālo un finanšu prasmju uzlabošanā, lai patērētāji varētu pareizi izprast savas tiesības un pienākumus saistībā ar attālināti noslēgtiem finanšu līgumiem, it īpaši tiesības atteikties no līguma un tiesības saņemt vairāk informācijas pirms līguma noslēgšanas. Dalībvalstīm jāiegulda līdzekļi stratēģiskās komunikācijas programmā, lai palielinātu vienotā tirgus potenciālu saskaņā ar patērētāju pamattiesībām.

1.3. EESK norāda, ka izšķiroša nozīme ir līdzsvarotai pieejai starp digitālo un klātienes pieredzi. EESK atbalsta tehnoloģisko jauninājumu sasniegumus, bet uzsver arī to, ka cilvēku saskarsmei joprojām ir būtiska nozīme gadījumos, kad runa ir par precizējumiem un datu aizsardzību. ņemot vērā, ka digitalizācija un modernizācija ir ļoti svarīga, lai uzlabotu iedzīvotāju labklājību, EESK arī norāda, ka joprojām pastāv daudzas atšķirības starp dalībvalstīm un pat starp reģioniem, un dažas no tām pieprasa saglabāt vairākas “fiziskas” infrastruktūras, lai atbalstītu vietējo sabiedrību. EESK uzskata, ka vietējo pašvaldību iesaistīšana finanšu uzņēmumu lēmumu pieņemšanas procesos, it īpaši attiecībā uz fiziskās infrastruktūras esamību lauku apvidos, varētu palīdzēt atbalstīt vietējās kopienas. EESK aicina garantēt tiesības pieprasīt “cilvēka līdzdalību” attālināti noslēgtajos finanšu pakalpojumos.

1.4. EESK un tajā pārstāvētās pilsoniskās sabiedrības organizācijas uzskata, ka vienotais tirgus ir Eiropas projekta stiprināšanas instruments. Uzticēšanās palielināšana mūsu finanšu sistēmām ir pamatprincips, kas sabiedrību atbalsta patēriņa finanšu pakalpojumu jomā. Šajā saistībā EESK arī vērš uzmanību uz nepieciešamību konsekventi veikt ieguldījumus kiberdrošībā. Iedzīvotājiem ir jāapzinās riski, kas saistīti ar distances līgumu slēgšanu. Tomēr, lai veicinātu vienoto tirgu un finanšu pakalpojumu brīvu apriti, kas kļūst arvien aktuālāki, jo īpaši pēc Covid-19 situācijas, un vēl jo vairāk, attīstoties e-komercijas darbībām un digitālajiem pakalpojumiem, ir nepieciešama iedzīvotāju uzticēšanās sistēmai.

1.5. EESK atgādina Komisijai, ka šis priekšlikums ir jāsaskaņo ar Patērētāju tiesību direktīvu. Pēc tik daudziem sasniegumiem saistībā ar Patērētāju tiesību direktīvu un, paturot prātā jaunās Patērētāju tiesību aizsardzības programmas uzsākšanu⁽¹⁾, šis konkrētais dokuments par attālināti noslēgtiem finanšu pakalpojumiem ir īstais brīdis, lai stiprinātu patērētāju tiesību ievērošanu un palielinātu uzņēmumu ieguldījumus šajā jomā. EESK aicina iesaistīt pilsoniskās sabiedrības organizācijas, lai labāk sagatavotos direktīvas turpmākai īstenošanai un uzraudzītu tās gaitu. Tas ir labs piemērs jomai, kurā pilsoniskās sabiedrības organizācijas var atbalstīt un veicināt labāku vidi un palīdzēt nodrošināt pozitīvu pieeju.

1.6. Mākslīgā intelekta (MI) mehānismi var nodrošināt šim direktīvas priekšlikumam drošu un uzticamu vidi. EESK izprot inovācijas nozīmi sabiedrībā un iesaka izmantot visus iespējamus līdzekļus, lai patērētājiem un uzņēmumiem šajā konkrētajā jomā nodrošinātu mūsdienīgu un drošu pieredzi. EESK ir strādājusi šajā jomā un stingri iesaka izmantot MI, lai izveidotu labāku, integrētāku vienoto tirgu, kas atbalsta iedzīvotājus un garantē drošu darbību finanšu sistēmā⁽²⁾.

1.7. EESK uzskata, ka, ņemot vērā vienotā tirgus mērķus un principus, ES var izveidot labu praksi attiecībā uz attālināti noslēgtu finanšu pakalpojumu regulējumu. Šis priekšlikums attiecas uz atbilstošiem pasākumiem, kas skar uzņēmumus un patērētājus, taču EESK uzstāj, ka ir jāprecizē ārpus ES reģistrētu uzņēmumu darbība, kas var ietekmēt Eiropas iedzīvotājus. EESK uzskata, ka ir jārisina un attiecīgi jāievēro arī saskaņošanas nepieciešamības jautājums.

1.8. EESK aicina rīkoties attiecībā uz “publicitātes noteikumiem un normām”, kas saistītas ar finanšu pakalpojumu attālinātas sniegšanas jutīgo procesu. Lai izvairītos no negodīgas konkurences un sistēmas graušanas, ir svarīgi saskaņot noteikumus, kas reglamentē šo pakalpojumu reklāmu. Ja vēstījums būs spēcīgs, sagaidāms, ka rezultāti dos labumu uzņēmumiem un iedzīvotājiem un pozitīvi ietekmēs patērētāju rīcību, tai skaitā attiecībā uz ilgtspēju. EESK arī uzstāj, ka jāiesaista patērētāju organizācijas, lai nodrošinātu labāku dialogu starp uzņēmumiem un iedzīvotājiem.

1.9. Visbeidzot EESK uzskata: lai labāk īstenotu direktīvu un patiesi gūtu labumu no tās principiem, ir ļoti svarīgi veikt ieguldījumus infrastruktūrā, lai sasniegtu labākus rezultātus. Iedzīvotāji neapšaubāmi var gūt labumu no labākiem un pārredzamākiem pakalpojumiem, taču līdztekus tam ir nepieciešama piekļuve 5G, pilnīgs tīkla pārklājums un citas infrastruktūras iespējas visās teritorijās, un tā nebūt nav vispārēja realitāte. EESK aicina labāk un efektīvāk izmantot Atveseļošanas un noturības mehānisma finanšu resursus, lai pievērstos šiem ieguldījumiem un nodrošinātu, ka neviens netiek atstāts novārtā.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Direktīvas 2002/65/EK par patēriņa finanšu pakalpojumu tālpārdošanu (DPFPT) mērķis ir nodrošināt finanšu pakalpojumu brīvu apriti vienotajā tirgū, saskaņojot noteiktus patērētāju aizsardzības noteikumus šajā jomā, un nodrošināt augsta līmeņa patērētāju aizsardzību. Ir svarīgi uzsvērt, ka nesen jau ir pieņemtas vairākas direktīvas un regulas, kas nosaka augstus patērētāju aizsardzības standartus, un jaunās direktīvas priekšlikuma būtība ir nodrošināt drošības tīklu gadījumos, kad šādas aizsardzības nav vai varētu nebūt. Ciktāl nav ES tiesību aktu par konkrētiem produktiem vai ES horizontālo noteikumu, kas attiecas uz konkrēto patēriņa finanšu pakalpojumu, direktīvu piemēro horizontāli visiem pašreizējiem vai turpmākiem banku, kredīta, apdrošināšanas, personīgās pensijas, ieguldījumu vai maksājumu rakstura pakalpojumiem, kas noslēgti, izmantojot distances saziņas līdzekļus (t. i., bez tirgotāja un patērētāja vienlaicīgas fiziskas klātbūtnes). Direktīvā ir noteikts, kāda informācija jāsniedz patērētājam pirms distances līguma noslēgšanas (informācija pirms līguma noslēgšanas), attiecībā uz dažiem finanšu pakalpojumiem patērētājam ir piešķirtas atteikuma tiesības, un ir paredzēti noteikumi par nepieprasītiem pakalpojumiem un saziņu.

⁽¹⁾ OV C 286, 16.7.2021., 45. lpp.

⁽²⁾ OV C 517, 22.12.2021., 61. lpp.

2.2. Pēdējo 20 gadu laikā patēriņa finanšu pakalpojumu tālpārdošana ir strauji mainījusies. Finanšu pakalpojumu sniedzēji un patērētāji ir atteikušies no faksa aparāta, un ir parādījušies jauni dalībnieki (piemēram, finanšu tehnoloģiju uzņēmumi) ar jauniem darījumdarbības modeļiem un jauniem izplatīšanas kanāliem (piemēram, finanšu pakalpojumi tiek pārdoti tiešsaistē).

2.3. Komisijas priekšlikuma mērķis ir vienkāršot un modernizēt tiesisko regulējumu, atceļot spēkā esošo DPFPPT un vienlaikus iekļaujot horizontāli piemērojamās Patērētāju tiesību direktīvas darbības jomā būtiskus patērētāju tiesību aspektus attiecībā uz attālināti noslēgtiem finanšu pakalpojumu līgumiem.

2.4. Tiesību akta mērķis kopumā saglabājas nemainīgs, proti, veicināt finanšu pakalpojumu sniegšanu vienotajā tirgū, nodrošinot augstu patērētāju aizsardzības līmeni. Šo mērķi sasniedz piecos dažādos veidos.

- Pilnīga saskaņošana: tas nozīmē, ka noteikumi būs līdzīgi visiem finanšu pakalpojumu sniedzējiem un patērētājiem tiks garantētas vienādas tiesības visās ES dalībvalstīs.
- Informācija, kas sniedzama pirms līguma noslēgšanas: skaidras un saprotamas pamatinformācijas savlaicīga saņemšana elektroniskā vai papīra formātā nodrošina nepieciešamo pārredzamību un dod patērētājiem lielākas iespējas. Šajā saistībā priekšlikuma mērķis ir reglamentēt to, kāda informācija jāsniedz pirms līguma noslēgšanas, kādā veidā un kad tas jā dara.
- Atteikuma tiesības: atteikuma tiesības ir patērētāju pamattiesības. Tās ir īpaši svarīgas finanšu pakalpojumu jomā, jo daži produkti un pakalpojumi ir sarežģīti un var būt pārāk grūti izprotami.
- Godīgums tiešsaistē: finanšu pakalpojumu līgumus arvien biežāk noslēdz elektroniski. Tāpēc, lai garantētu augstu patērētāju tiesību aizsardzības līmeni, priekšlikumā ir izvirzīti īpaši noteikumi patērētāju aizsardzībai, ja finanšu pakalpojumu līgumi tiek noslēgti elektroniski.
- Izpilde: ar priekšlikumu paplašina noteikumus par izpildi un sankcijām, ko pašlaik piemēro Direktīvā 2011/83/ES par patērētāju tiesībām ("Patērētāju tiesību direktīva"), un attiecina tos uz attālināti noslēgtiem finanšu pakalpojumu līgumiem.

3. Finanšu pakalpojumi un vienotais tirgus

3.1. EESK uzskata, ka ES kopumā pēc Covid-19 krīzes, Krievijas agresijas Ukrainā un gaidāmās finanšu krīzes saskaras ar nopietnām problēmām. Tas ir fakts, ka patērētāju uzticība ir iedragāta. Turklāt jārisina jautājums par augsto mājāsaimniecību parādu līmeni, kas ne tuvu nav pārvarēts. Tas jāņem vērā saistībā ar visiem pasākumiem, kas attiecas uz finanšu politiku. Patērētājiem ir nepieciešama palāvība sistēmai, un tas ir būtiski, lai veidotu uzticību un nodrošinātu mūsu ekonomikas un sabiedrības atveseļošanu.

3.2. EESK piekrīt, ka ir nepieciešama saskaņošana. Tomēr tas nedrīkst apdraudēt iedzīvotājus vai kaitēt viņiem. Ir jāsaprot, ka ne visi iedzīvotāji digitalizācijas procesā virzās vienādā tempā, un šis process nedrīkst atstāt nevienu novārtā. EESK uzskata, ka ieguldījumiem finanšu pratībā jābūt prioritātei, kas ir cieši saistīta ar šo priekšlikumu.

3.3. Ir svarīgi nodrošināt, lai datu aizsardzība būtu šā procesa pamatā. Eiropas iedzīvotājiem ir jābūt pārliecībai, ka viņi var dalīties ar datiem juridiskos un patērētāju tiesību aizsardzības nolūkos, un to var panākt tikai ar spēcīgu un uzticamu sistēmu. Datu aizsardzība mūsdienās ir iedzīvotāju uzmanības centrā, un kiberdrošība ir ļoti svarīga, lai veicinātu saziņas procesu saistībā ar attālinātiem finanšu pakalpojumiem.

3.4. Svarīgi nodrošināt, lai šis priekšlikums būtu saskaņots ar Patērētāju tiesību direktīvu. Būtiski ir arī nodrošināt, ka šīs koncepcijas pamatā ir jaunās Patērētāju tiesību aizsardzības programmas principi⁽³⁾. EESK uzskata, ka organizētai pilsoniskajai sabiedrībai un sociālajiem partneriem var būt pozitīva loma šajā procesā, galvenokārt palīdzot iedzīvotājiem aizstāvēt savas tiesības, kā arī radot labu vidi, kurā uzņēmumi var konkurēt un radīt labākus un skaidrākus pakalpojumus patērētājiem.

⁽³⁾ OV C 286, 16.7.2021., 45. lpp.

3.5. Mākslīgā intelekta mehānismi ir būtisks šā priekšlikuma elements. Tie varētu veicināt patērētāju darbību, atvieglojot procesus un ar tiem saistītās prasības, it īpaši attiecībā uz iedzīvotājiem, kuri ir mazāk sagatavoti vai "digitalizēti". EESK aicina precizēt un izmantot šos instrumentus, lai turpmākais īstenošanas process būtu sekmīgāks.

3.6. EESK atbalsta vienlīdzīgu konkurences apstākļu nodrošināšanu šajā jomā, lai ikviens dalībnieks (uzņēmums) varētu sniegt uzticamus pakalpojumus iedzīvotājiem. Tāpēc ir būtiski ieguldīt pārredzamībā un skaidru vēstījumu sniegšanā, lai izvairītos no trešo valstu radītas negodīgas konkurences, kas var apdraudēt šajā direktīvas priekšlikumā paredzēto pozitīvo ietekmi.

4. Ietekme uz patērētājiem un uzņēmumiem: darbības tiešsaistē un bezsaistē

4.1. Digitalizācija ir nepieciešama, lai veicinātu konkurētspēju un atvieglotu cilvēku dzīvi. EESK uzskata, ka ir svarīgi nodrošināt, lai ikvienam būtu piemēroti darbības apstākļi ar vienādu zināšanu līmeni. Tomēr tā nebūt nav realitāte.

4.2. EESK aicina īstenot "pārdomātu digitalizāciju", kurā tehnoloģijas kalpo iedzīvotājiem, atvieglo saziņu un uzlabo cilvēku labklājību. Tomēr digitalizācija pati par sevi nav visu problēmu risinājums, un tā ir jāaskaņo ar citām prioritātēm. Cilvēku zināšanu līmenis par tehnoloģiju izmantošanu visā ES joprojām ir ļoti nevienmērīgs, un tas ir jāņem vērā, veicot ieguldījumus. Visbeidzot, EESK atgādina Komisijai, ka, lai gan tehnoloģiju izmantošana ir svarīga, tikpat svarīgas ir arī tiesības "atslēgties", un tas ir jāņem vērā politikas veidošanas procesā.

4.3. Finanšu uzņēmumiem ir jānodrošina, ka visas izmaiņas tiek labi uztvertas tirgū. Tāpēc, lai sasniegtu rezultātus un vadītu pārveides procesu, būtiska nozīme ir saziņai.

4.4. EESK neapšaubāmi atbalsta tehnoloģijas un jauninājumus, kas var uzlabot patērētāju pieredzi un atvieglot iedzīvotāju dzīvi. Patērētāju uzvedības attīstība ir pozitīvu pārmaiņu iespēja, un tā sniedz iespēju veicināt elastīgākas un ilgtspējīgākas darbības attālināti noslēgto finanšu līgumu jomā. EESK uzskata, ka noteikumiem, kas reglamentē publicitāti, jābūt skaidriem un saskaņotiem ar citām saistītām darbībām, kas var ietekmēt patērētājus. Ir jāgarantē patērētāju tiesības un pienākumi.

4.5. EESK uzskata, ka šis priekšlikums atbilst Eiropas Pamattiesību hartai un līdz ar to arī proporcionalitātes principam attiecībā uz uzņēmumiem un patērētājiem piemērojamām sankcijām šajā jomā. EESK uzskata, ka tas ir ļoti pozitīvs aspekts, kas ir jāuzsver. EESK uzskata, ka viens no pamatprincipiem ir tāds, ka sankciju smagumam jāatbilst pārkāpuma smagumam, šajā gadījumā – patērētāju aizsardzības pārkāpumam, kā tas definēts direktīvas priekšlikumā.

4.6. EESK uzskata, ka ir ārkārtīgi svarīgi nodrošināt līdzsvarotu pieeju attiecībā uz tiesībām pieprasīt cilvēka sniegtu atbalstu saistībā ar attālināti noslēgtiem finanšu līgumiem. Joprojām ir liela iedzīvotāju daļa, kurai ir nepieciešams šāda veida atbalsts, un bankām un iestādēm ir jāapzinās šie ierobežojumi. Tas ir jāņem vērā, iestādēm pieņemot lēmumus par ieguldījumiem un noteiktu "fizisko" pakalpojumu saglabāšanu.

4.7. EESK uzskata, ka ne tikai bankām, bet visām finanšu iestādēm ir jāiegulda līdzekļi izglītības un apmācības sistēmās, lai atbalstītu savus darbiniekus klientu apkalpošanā. Attālināti sniegtie finanšu pakalpojumi ir ļoti svarīgi, taču svarīgi ir arī cilvēkresursi, kas sniedz atbalstu šajā jomā. Darbiniekiem jābūt pareizām prasmēm un apmācībai, lai varētu palīdzēt klientiem. Visbeidzot, pat tad, ja pakalpojumu atbalstam tiek izmantots mākslīgais intelekts, ir vajadzīgs "cilvēcisks pieskāriens", lai efektīvāk sadarbotos ar klientiem.

5. Ietekmes novērtējums – pilsoniskās sabiedrības nozīme

5.1. EESK vēlreiz vērš Komisijas un dalībvalstu uzmanību uz iespēju iesaistīt sociālos partnerus un organizētu pilsonisko sabiedrību šīs direktīvas apspriešanā un īstenošanā. Ņemot vērā pilsoniskās sabiedrības organizāciju zināšanas un jo īpaši klātbūtni "uz vietas", tās var nodrošināt pareizo saziņu, piemēram, lai sasniegtu būtiskas sabiedrības daļas, kuras dzīvo lauku apvidos vai kurām ir grūtības piekļūt plašsaziņas informācijas kanāliem. EESK pārstāvētās pilsoniskās sabiedrības organizācijas var atbalstīt priekšlikuma pareizu īstenošanu, lai sasniegtu labākus rezultātus un veicinātu iedzīvotāju iesaistīšanos šajā procesā.

6. Finanšu pakalpojumi un Atveseļošanas un noturības mehānisms – turpmākā virzība

6.1. Atveseļošanas un noturības mehānisms (ANM) ir galvenais pīlārs Eiropas atveseļošanas plānā *Next Generation EU*, kura mērķis ir sniegt finansiālu atbalstu dalībvalstīm, lai cīnītos pret Covid-19 pandēmijas ekonomiskajām un sociālajām sekām un padarītu Eiropas ekonomiku noturīgāku pret turpmākiem satricinājumiem. EESK arī uzskata, ka, uzlabojot sistēmu, dalībvalstis varētu pienācīgi izmantot šo mehānismu, lai atvieglotu iedzīvotāju dzīvi šajā jomā.

6.2. Lai veicinātu patērētāju izglītošanu un aizsardzību, ārkārtīgi svarīgi ir ieguldīt līdzekļus digitālās un finanšu pratības jomā. Lai sasniegtu Digitālās programmas mērķus, ir būtiski attīstīt patērētāju digitālās un finansiālās spējas, tai skaitā izveidot efektīvu tirgu un palielināt patērētāju aizsardzību. EESK izprot datu aizsardzības nozīmi un atbalsta patērētāju tiesības uz pilnīgu šīs aizsardzības garantiju. EESK ir pārliecināta, ka finanšu produktu tālpārdošanas līdzsvarota attīstība būs sekmīga tikai tad, ja dalībvalstis atvēlēs pietiekamus resursus šādu problēmu risināšanai un veicinās uzticēšanos finanšu pakalpojumu tirdzniecībai tiešsaistē, kā arī, ja tās izvērtēs progresu šajā jomā un ziņos Komisijai, kas novērtēs rezultātus un ieteiks labāko praksi.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko Regulu (ES) Nr. 1303/2013 un Regulu (ES) 2021/1060 groza attiecībā uz papildu elastību, lai novērstu Krievijas Federācijas militārās agresijas sekas – FAST (elastīga palīdzība teritorijām) – CARE”

(COM(2022) 325 final – 2022/0208 (COD))

(2022/C 486/20)

Ziņotāja: **Elena-Alexandra CALISTRU**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 4.7.2022. Eiropas Savienības Padome, 15.7.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 177. un 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ekonomikas un monetārās savienības, ekonomiskās un sociālās kohēzijas specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	9.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	189/0/1

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Ar priekšlikumu par FAST-CARE Komisija veikusi ļoti vajadzīgos papildu pasākumus, lai palīdzētu dalībvalstīm, vietējām pašvaldībām un partneriem, kas pārstāv pilsonisko sabiedrību, pārvarēt Krievijas agresijas pret Ukrainu sekas. EESK ļoti atzinīgi vērtē šo jauno visaptverošo pasākumu kopumu, kas paplašina saskaņā ar CARE (kohēzijas rīcība bēgļu atbalstam Eiropā) jau sniegto atbalstu, nodrošinot vēl lielāku atbalstu un vairāk elastības kohēzijas politikas finansējuma izmantošanā.

1.2. EESK arī atzīmē, ka neizprovocētā iebrukuma, kas sākās 24. februārī, tiešās un netiešās sekas ir izraisījušas to bēgļu skaita pastāvīgu pieaugumu, kuri ierodas visās dalībvalstīs, it īpaši pie ES robežām, un ka tādēļ ir vajadzīga aktīvāka rīcība. Ar šādu situāciju līdz šim neesam saskārušies, un tāpēc šajos īpašajos apstākļos ir jāveic visi šajā situācijā iespējamie pasākumi. Šajā saistībā EESK uzskata, ka FAST-CARE dod iespēju reaģēt uz šiem apstākļiem un tāpēc tiek paredzēts papildu finansējums migrācijas problēmām, ko radījusi Krievijas militārā agresija, un palīdzība, lai mazinātu negatīvo ietekmi, kuru rada projektu novēlota īstenošana, kam ir vairāki iemesli, proti, Covid-19 un kara izraisītais enerģijas izmaksu pieaugums un izejvielu un darbspēka trūkums.

1.3. EESK pastāvīgi uzsverusi, ka nekavējoties un efektīvi ir jāreaģē, izmantojot visus iespējamus līdzekļus. Turpinot centienus vairoot finansēšanas elastību, būtu jānodrošina visefektīvākā 2014.–2020. gada DFS paredzēto kohēzijas politikas ieguldījumu veikšana un arī 2021.–2027. gada programmu raita uzsākšana. EESK atzinīgi vērtē pagaidu iespēju kohēzijas politikas programmu īstenošanai piešķirt 100 % līdzfinansējumu no ES budžeta. Vienlīdz atzinīgi vērtējama arī iespēja veikt vēl citus līdzekļu pārvedumus starp Eiropas Reģionālās attīstības fondu (ERAF), Eiropas Sociālo fondu (ESF) un Kohēzijas fondu, kā arī starp reģionu kategorijām.

1.4. EESK ļoti atzinīgi vērtē to, ka Komisija ir atzinusi smago slogu, kas tagad gulstas uz vietējām pašvaldībām un pilsoniskās sabiedrības organizācijām, kuras darbojas vietējās kopienās un risina Krievijas militārās agresijas izraisītās migrācijas problēmas. EESK atzinīgi vērtē noteikumu, ka attiecīgajās prioritātēs jāparedz vismaz 30 % atbalsta līmenis vietējām pašvaldībām, sociālajiem partneriem un pilsoniskās sabiedrības organizācijām, lai nodrošinātu, ka šāda veida saņēmēji saņem pienācīgu līdzekļu daļu, ņemot vērā to aktīvo lomu bēgļu uzņemšanas un integrācijas pasākumu veikšanā.

Tomēr šī procentuālā daļa varētu būt pārāk maza valstīm, kuras uzņem ļoti daudz bēgļu; tāpēc būtu rūpīgāk jāapsver iespēja paaugstināt šo līmeni tām valstīm, kas robežojas ar Ukrainu.

1.5. EESK uzskata, ka nevalstiskajām organizācijām (NVO) un sociālajiem partneriem ir būtiska nozīme gan kā īstenotājorganizācijām, gan kā vērtīgiem partneriem šādu programmu īstenošanas uzraudzībā, un EESK ir gatava veicināt plašākas debates Eiropas Savienībā vai Ukrainā par šādu pilsoniskās sabiedrības organizāciju un sociālo partneru iesaisti. Pilsoniskā sabiedrība ir pierādījusi savu efektivitāti, nekavējoties reaģējot kara pirmajos posmos, un ar pietiekamiem resursiem nodrošinās ciešus saikni starp iedzīvotāju vajadzībām un to atspoguļošanu augsta līmeņa politikas veidošanā. Karam nebeidzoties, EESK turpina centienus aktīvāk iesaistīties tūlītējā reaģēšanā un panākt labāku ilgtermiņa iesaisti integrācijas programmas veidošanā.

1.6. EESK atzinīgi vērtē Komisijas priekšlikumu atbrīvot dalībvalstis no nepieciešamības ievērot tematiskās koncentrācijas prasības attiecībā uz daudzgadu finanšu shēmu 2014.–2020. gadam, jo tas dod tām iespēju viena un tā paša fonda un reģionu kategorijas līdzekļus novirzīt starp vienas un tās pašas prioritātes tematiskajiem mērķiem, ņemot vērā straujās vietējā stāvokļa izmaiņas. EESK atzinīgi vērtē arī noteikumu, kas paredz, ka izņēmuma kārtā no iebrukuma datuma par attiecināmiem tiek uzskatīti ārkārtas izdevumi par pabeigtiem vai pilnībā īstenotiem projektiem.

1.7. EESK atzīmē visaptverošo pasākumu kopumu, kas ņem vērā vajadzības mikro/individuālā līmenī (piemēram, laika pagarināšana un jaunizveidoto vienības izmaksu palielināšana, kura dod iespēju nodrošināt personu, kam piešķirta pagaidu aizsardzība, pamatvajadzības un atbalstu) un vajadzības makro/dalībvalstu līmenī (piemēram, atvieglot iespēju 2014.–2020. gada programmu darbības pakāpeniski īstenot 2021.–2027. gada plānošanas periodā, lai šo iespēju attiecinātu uz lielāku skaitu iekavēto darbību, vienlaikus neietekmējot dalībvalstu pienākumus ievērot tematiskās koncentrācijas prasības un klimatisko ieguldījumu mērķrādītājus).

1.8. Pozitīvi vērtējami arī noteikumi, kuru mērķis ir mazināt dalībvalstu administratīvo slogu, un Eiropas Komisijas apņemšanās palīdzēt saņēmējiem un ieinteresētajām personām, sniedzot papildu atbalstu un norādījumus, piemēram, tādu iepirkuma līgumu pārvaldībā, kas saskaras ar izmaksu pārsniegšanas problēmu, kā arī citi nelegislatīvi pasākumi un norādījumi. EESK mudina Komisiju sadarboties ar dalībvalstīm, vietējām pašvaldībām un pilsonisko sabiedrību, lai likvidētu visu iespējamo nevajadzīgo administratīvo slogu un vienlaikus nodrošinātu pilnīgu pārredzamību attiecībā uz tādu pasākumu paredzēšanu un īstenošanu, kuru mērķis ir novērst Ukrainas kara sekas. Šajā saistībā EESK arī uzsver, ka aktīvāk jāiesaista pilsoniskā sabiedrība un sociālie partneri no Eiropas Savienības un Ukrainas, lai nodrošinātu resursu efektīvu plānošanu, pārvaldību un uzraudzību un gādātu par to, ka resursi sasniedz tos, kam tie visvairāk vajadzīgi, un nonāk tur, kur tie ir visvairāk vajadzīgi.

1.9. EESK atzīmē, ka visi iespējamie pasākumi būtu jāveic saskaņā ar pašreizējo daudzgadu finanšu shēmu. Šajā saistībā Komiteja atbalsta Komisijas iecerīto grozīt DFS regulu, lai optimizētu atlikušo 2014.–2020. gada resursu izlietošanu un nodrošinātu netraucētu pāreju uz 2021.–2027. gada programmu. Tomēr jāatzīmē: EESK vienmēr ir aicinājusi nodrošināt iespējami vairāk elastības⁽¹⁾ visos līmeņos no programmu sākuma līdz to slēgšanai, lai nodrošinātu, ka pieejamie resursi tiek izlietoti pēc iespējas lielākā apmērā, taču, Ukrainas kara tiešajai un netiešajai ietekmei arvien pieaugot, Komiteja uzskata, ka, iespējams, būs jāpievieno arī jauni novatoriski finanšu instrumenti⁽²⁾. Viens no iespējamiem risinājumiem, ko EESK jau ieteikusi, ir īpašs Eiropas Savienības fonds Ukrainas atjaunošanai un attīstībai, kas papildinātu centienus atbalstīt kara skartās dalībvalstis⁽³⁾.

⁽¹⁾ Skatīt EESK nostājas dokumentu par tematu "COVID-19: Eiropas strukturālie un investīciju fondi – ārkārtas elastība".

⁽²⁾ EESK atzinumos pastāvīgi uzsvērts, ka jāgādā par to, lai 2021.–2027. gada DFS pavērtu iespēju pievienot jaunus novatoriskus finanšu instrumentus, kas ir tālājošāki nekā Atveseļošanas un noturības mehānisms (ANM) (OV C 364, 28.10.2020.), Covid-19: ārkārtas elastība Eiropas strukturālo un investīciju fondu izmantošanā; Regula par investīciju iniciatīvu reaģēšanai uz koronavīrusu; Eiropas atbalsta fonds vistrūcīgākajām personām (EAFVP)/Covid-19 krīze.

⁽³⁾ Skatīt EESK atzinumu par 8. kohēzijas ziņojumu (OV C 323, 26.8.2022., 54. lpp.).

1.10. EESK aicina Padomi un Eiropas Parlamentu ātri apstiprināt regulu, lai tā tiek pieņemta pēc iespējas drīzāk. Problēmas mēroga dēļ ir vajadzīga kolektīva un saskaņotāka rīcība, it īpaši tāpēc, ka strauji tuvojas aukstie gadalaiki.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Kopš 24. februāra Komisija ir iesniegusi vairākus priekšlikumus kohēzijas rīcības bēgļu atbalstam Eiropā (CARE) ietvaros, lai nodrošinātu, ka finansējums, kas pieejams saskaņā ar 2014.–2020. gada kohēzijas politiku un Eiropas fondu vistrūcīgākajām personām (EAFVP), kā arī REACT-EU programmu priekšfinansējums tiek ātri mobilizēts ar mērķi novērst tūlītējās sekas, kuras rada Krievijas agresīvais karš pret Ukrainu, un vienlaikus dot dalībvalstīm iespēju turpināt centienus nodrošināt zaļu, digitālu un noturīgu ekonomikas atveseļošanu pēc Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes.

2.2. Tomēr, tā kā vajadzības turpina augt, Eiropadome, Eiropas Parlaments un ES reģioni aicināja Komisiju daudzgadu finanšu shēmas satvarā nākt klajā ar jaunām iniciatīvām, kas atbalstītu dalībvalstu centienus šajā jomā. Tagad ir vajadzīgs atbalsts pārvietoto civiliedzīvotāju ilgtermiņa vajadzībām, un būtu viņiem jāpalīdz integrēties, nodrošinot izmitināšanu un veselības aprūpi, kā arī piekļuvi nodarbinātībai un izglītībai, kamēr viņi atrodas ES dalībvalstīs. Noteikti jāatzīmē, ka šīs bēgļu ilgtermiņa vajadzību apmierināšanas jautājums ietekmē kopienas, kuras jau smagi skārusi Covid-19 pandēmija (piemēram, slogs veselības aprūpes sistēmai), un rada arī jaunas problēmas, piemēram, ar dzimumu līdztiesību saistītus politikas pasākumu aspektus (piemēram, pārāk maz bērnu tiek uzņemti skolās, un tas ievērojami kavē sieviešu profesionālo integrāciju).

2.3. Karš ir atklājis piegādes ķēdes nepilnības un radījis darbaspēka trūkumu. Un tas ir izraisījis preču, tostarp enerģijas un materiālu, cenu strauju pieaugumu. Šī situācija papildina pandēmijas sekas, radot papildu slogu publiskajiem budžetiem un vēl vairāk aizkavējot ieguldījumus, it īpaši infrastruktūrā.

2.4. Ar tiesību aktu kopumu FAST-CARE tiek veikti vairāki būtiski grozījumi tiesību aktos attiecībā uz 2014.–2020. gada un 2021.–2027. gada kohēzijas politiku, lai paātrinātu un vienkāršotu dalībvalstu sniegto atbalstu trešo valstu valstspiederīgo integrācijai un vienlaikus turpinātu centienus palīdzēt reģioniem atgūties no Covid-19 pandēmijas.

2.5. Lielāku atbalstu dalībvalstīm, vietējām pašvaldībām un pilsoniskās sabiedrības organizācijām, kas uzņem pārvietotās personas, paredzēts nodrošināt ar šādiem pasākumiem:

- priekšfinansējuma maksājumi tiek palielināti par 3,5 miljardiem euro, kas tiks izmaksāti 2022. un 2023. gadā, tādā veidā ātri nodrošinot papildu līdzekļus visām dalībvalstīm;
- laikposmā no 2014. līdz 2020. gadam nodrošinātā iespēja piešķirt ES līdzfinansējumu 100 % apmērā tagad tiek paplašināta, attiecinot to arī uz pasākumiem, kas veicina trešo valstu valstspiederīgo sociālo un ekonomisko integrāciju;
- tāda pati iespēja tiek paredzēta 2021.–2027. gada programmās, kuras iecerēts pārskatīt 2024. gada vidū;
- vienkāršoto vienības izmaksu summu bēgļu pamatvajadzību segšanai, kas saskaņā ar CARE bija noteikta 40 euro apmērā, paredzēts palielināt līdz 100 euro nedēļā vienai personai, un šo izmaksu segšanu varēs pieprasīt par laikposmu līdz 26 nedēļām (pašlaik tās ir 13 nedēļas);
- tiks paplašināta ERAF un ESF šķērsfinansējuma iespēja, kas jau paredzēta saskaņā ar CARE. Tas nozīmē, ka Kohēzijas fonds tagad var arī mobilizēt līdzekļus, lai risinātu migrācijas problēmu sekas;
- izdevumus, kas saistīti ar darbībām, ar kurām risina migrācijas problēmas, tagad var deklarēt ar atpakaļejošu datumu, lai tos atlīdzinātu, pat ja darbība jau ir pabeigta.

2.6. Lai nodrošinātu, ka ieguldījumi tiek veikti tur, kur tie ir visvairāk vajadzīgi, ar FAST-CARE tiek ieviestas divas būtiskas izmaiņas.

- Vismaz 30 % no līdzekļiem, kas mobilizēti, izmantojot nodrošinātās elastības iespējas, būtu jāpiešķir darbībām, kuras pārvalda vietējās pašvaldības un pilsoniskās sabiedrības organizācijas, kas darbojas vietējās kopienās, un tas jādara, lai tie, kuri iegulda visvairāk pūļu, saņemtu pienācīgu atbalstu.
- Atzīst, ka bēgļi bieži pārvietojas dalībvalsts robežās, un tāpēc programmas var atbalstīt darbības ārpus programmas ģeogrāfiskās darbības jomas, bet attiecīgās dalībvalsts robežās.

2.7. Sniedzot praktisko atbalstu novēlotas īstenošanas problēmas risināšanai, 2021.–2027. gada programmās var turpināt atbalstu projektiem (it īpaši infrastruktūras projektiem), kuru vērtība pārsniedz 1 miljonu euro un kuras atbalsta no 2014.–2020. gada programmām, bet kuras nevarēja laikus pabeigt cenu pieauguma un izejvielu un darbaspēka trūkuma dēļ. Atbalstu var sniegt, pat ja šie projekti nebūtu atbalsttiesīgi saskaņā ar 2021.–2027. gada attiecināmības noteikumiem.

3. Īpašas piezīmes

3.1. EESK atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas centienus izveidot pielāgotus un efektīvus finansiālā atbalsta sniegšanas līdzekļus, kuri novērstu sekas, ko rada Krievijas militārā agresija, kuras mērogs un ietekme ir paplašinājusies. Tādēļ dalībvalstīs pastāvīgi ieplūst liels daudzums no Krievijas agresijas bēgšu personu. Šo situāciju vēl vairāk sarežģī Covid-19 pandēmijas sekas, konkrētāk, vērtības ķēžu pārrāvumi. Tas viss ir izaicinājums publiskajām finansēm, kas bija vērstas uz ekonomikas atveseļošanu, un vienlaikus var aizkavēt investīcijas, it īpaši infrastruktūrā.

3.2. EESK arī atzīmē: tā kā Ukrainas kara tiešā un netiešā ietekme turpina palielināties visās dalībvalstīs, ir ļoti svarīgi nodrošināt līdzekļus migrācijas problēmu risināšanai un tirgus traucējumu novēršanai, izmantojot finansējumu, procedūras un tehnisko palīdzību, ko papildina arī elastība, pielāgojamība un ātra reaģēšana.

3.3. EESK pilnībā piekrīt viedoklim, ka jādara pieejams finansējums, mērķtiecīgi pārskatot pašreizējo finanšu shēmu, lai nepieļautu tā finansējuma pārtraukšanu, kas vajadzīgs svarīgākajiem pasākumiem, kuru mērķis ir krīzes pārvarēšana un atbalsts vistrūcīgākajām personām. EESK jau pieņemtos atzinumos⁽⁴⁾ ieteica piešķirt dalībvalstīm papildu līdzekļus kā tūlītēju priekšfinansējumu.

3.4. EESK atzinīgi vērtē to, ka iespēja šiem pasākumiem izmantot līdz 100 % līdzfinansējuma tika pagarināta līdz grāmatvedības gadam, kas beidzas 2022. gada 30. jūnijā, lai palīdzētu mazināt slogu uz dalībvalstu publiskajām finansēm, un to, ka būtiskais priekšfinansējuma palielinājums⁽⁵⁾ no REACT-EU resursiem nodrošināja dalībvalstīm nepieciešamo likviditāti vissteidzamāko vajadzību segšanai.

3.5. EESK atzinīgi vērtē arī Komisija ierosinājumu 2021.–2027. gada programmās ieviest līdzfinansējuma likmi līdz 100 % prioritātēm, kas veicina trešo valstu valstspiederīgo sociālo un ekonomisko integrāciju. Lai gan tā beigu datums ir 2024. gada 30. jūnijs, iespēja to pārskatīt, ņemot vērā to, kā šī iespēja izmantota, un paplašināt, ja tā būs izrādījusies efektīva, ir ceļvedis, kā nodrošināt vairāk elastības un līdzekļu, kad rodas steidzamas finansējuma vajadzības.

3.6. EESK ļoti atzinīgi vērtē noteikumu, kas paredz, ka vismaz 30 % no attiecīgajām prioritātēm paredzētā atbalsta jāpiešķir saņēmējiem, kas ir vietējās pašvaldības, sociālie partneri un pilsoniskās sabiedrības organizācijas, kuras darbojas vietējās kopienās, lai nodrošinātu, ka šāda veida saņēmēji saņem pienācīgu šādu resursu daļu, ņemot vērā viņu aktīvo lomu bēgļu uzņemšanas un integrācijas darbībās. Tomēr procentuālā daļa varētu būt pārāk zema tām valstīm, kuras robežojas ar Ukrainu un kuras uzņem ievērojami vairāk bēgļu. Tāpēc, lai gan šis līmenis ir obligāti nodrošināmais apmērs, būtu jāveicina lielāks piešķirums, vismaz 50 % no atbalsta saskaņā ar attiecīgo prioritāti piešķirot saņēmējiem, kas ir vietējās pašvaldības un pilsoniskās sabiedrības organizācijas, kuras darbojas vietējās kopienās.

3.7. EESK izprot nepieciešamību saglabāt kohēzijas politikas sākotnējos mērķus un to, ka kohēzijas politika nedrīkst kļūt par universālu "plāksteri" visām ārkārtas situācijām, kas varētu rasties. Tāpēc ir saprotami noteikumi, kas paredz, ka kopējā summa, kas dalībvalstī plānota bēgļu integrācijas prioritātēm, nepārsniedz 5 % no attiecīgās dalībvalsts saņemtā sākotnējā piešķiruma no ERAF un ESF+ kopā. Tomēr šis robežvērtības būtu jāpārskata agrāk, lai vajadzības gadījumā atstātu pietiekami daudz vietas, it īpaši robežvalstīm. Nenoliedzami, ka problēmas valstīm, kas uzņem lielāko daļu Ukrainas bēgļu, ir lielākas nekā citām ES dalībvalstīm. Tāpēc, nosakot procentuālos ierobežojumus, būtu jāņem vērā reālais stāvoklis uz vietas un atšķirīgās problēmas, ar kurām saskaras dažādas dalībvalstis.

⁽⁴⁾ EESK nostājas dokuments par tematu "REACT-EU".

⁽⁵⁾ Iepriekšējos atzinumos EESK konsekventi norādījusi, ka avansa maksājumu vai priekšfinansējuma procentuālais palielinājums ir vērtējams atzinīgi, taču ir jādara vairāk, lai nodrošinātu, ka finanšu resursi tiek mobilizēti iespējami ātrāk. Uz to norādīts EESK nostājas dokumentā "Finansiāla palīdzība dalībvalstīm, kuras skārusi liela mēroga sabiedrības veselības ārkārtas situācija".

3.8. EESK mudina Eiropas Komisiju cieši sadarboties ar dalībvalstīm, vietējām pašvaldībām un pilsoniskās sabiedrības organizācijām, lai pēc iespējas efektīvāk un ātrāk izmantotu FAST-CARE sniegtās iespējas atbalstīt Ukrainas bēgļus. Regulā dalībvalstis tiek aicinātas nobeiguma ziņojumā par īstenošanu informēt par 30 % nosacījuma izpildi, tomēr EESK aicina paredzēt pastāvīgu ziņošanu un pilsoniskās sabiedrības iesaisti minēto noteikumu īstenošanas uzraudzībā.

3.9. Iepriekš minētie apsvērumi attiecas arī uz to programmu plānošanu, īstenošanu un uzraudzību, kas saistītas ar kohēzijas politikas īstenošanu, kā arī uz īstenojamo projektu atlasī. Šajā saistībā uzmanība būtu jāpievērš riskam, ka kohēzijas politika varētu kļūt par sadrumstalotu risinājumu kopumu ārkārtas situācijām, kas satricinājušas mūsu kontinentu.

3.10. Skaidras sinerģijas radīšanai starp kohēzijas principiem un politikas pamatmērķiem un jauno sociālo, ekonomisko un vidisko realitāti, kas saistīta ar darbaspēka trūkumu, piegādes ķēdes sarežģījumiem un cenu un enerģijas izmaksu pieaugumu, vajadzētu būt svarīgākajam apsvērumam centienos nodrošināt pienācīgu apguves līmeni, kurš atspoguļo pieejamo līdzekļu visefektīvāko izmantošanu.

4. EESK atzīmē Komisijas lēmumu par vēl vienu gadu nepagarināt 2014.–2020. gadā piemēroto n+ 3 noteikumu un tās atziņu, ka neatkarīgi no maksājumu apropriāciju iepriekšējas piešķiršanas 2022. un 2023. gadam (galvenokārt priekšfinansējuma dēļ) FAST-CARE laikposmā no 2021. līdz 2027. gadam neietekmē budžetu un nebūs vajadzīgas izmaiņas daudzgadu finanšu shēmā, kurā noteikts maksimālais gada saistību un maksājumu apmērs. Tomēr EESK visnotaļ mudina Komisiju uzraudzīt grozījumu ietekmi un paredzēt, ka iespējamās jaunas vai svarīgākas vajadzības vai prioritātes.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Pienācīgas kvalitātes nodarbinātība visā pasaulē”

(COM(2022) 66 final)

(2022/C 486/21)

Ziņotāja: **Maria del Carmen BARRERA CHAMORRO**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 2.5.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	6.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	22.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	132/23/33

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK norāda, ka ir svarīgi, lai Komisija izstrādātu stratēģiju pienācīgas kvalitātes nodarbinātības veicināšanai ne tikai Eiropas Savienībā, bet arī visā pasaulē. EESK uzsver, ka vienlaikus ar priekšlikumu direktīvai par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju Komisija nākusi klajā ar paziņojumu par pienācīgas kvalitātes nodarbinātību visā pasaulē taisnīgai pārejai un ilgtspējīgai atveseļošanai; tajā atkārtoti apstiprināta ES apņemšanās efektīvāk aizsargāt pienācīgas kvalitātes nodarbinātību, izmantojot noteikumus, tirdzniecības un ieguldījumu politiku, kā arī instrumentu, ar ko Eiropas Savienībā aizliedz ievest produktus, kuru ražošanā (arī ārpus iekšējā tirgus) ir izmantots piespiedu darbs. EESK atzinīgi vērtē to, ka jaunajā regulējumā aizliegums ir apvienots ar izpildes garantiju sistēmu, kas balstīta uz starptautiskiem standartiem un pienācīgas rūpības un pārredzamības pienākumiem. Tomēr Komiteja uzskata, ka Komisijai būtu jāveic tā ekonomiskās, sociālās un vidiskās ietekmes novērtējums, it īpaši attiecībā uz MVU.

1.2. EESK norāda, ka, neraugoties uz uzlabojumiem, daudziem cilvēkiem visā pasaulē joprojām nav nodrošināta pienācīgas kvalitātes nodarbinātība. Šajos satraucošajos apstākļos Komisija norāda, ka Covid-19 pandēmija un pārmaiņas darba vidē, tostarp ar tehnoloģiju attīstību saistītās pārmaiņas, klimata pārmaiņas, demogrāfiskās pārmaiņas un globalizācija rada uzņēmumiem nopietnas problēmas. Šīs problēmas var arī nelabvēlīgi ietekmēt darba ņēmēju darba un sociālās aizsardzības standartu efektīvu ievērošanu visā pasaulē. EESK ir pārliecināta, ka Eiropas Savienībai ir jāturpina stiprināt savu sociāli atbildīgu līdera lomu pasaulē, izmantojot un attīstot visus pieejamos instrumentus, to skaitā leģislatīvos instrumentus. Tāpat kā Komisija, arī EESK norāda, ka patērētāji arvien vairāk pieprasa tādas **preces un pakalpojumus**, kas ražoti **iekļaujoši**, ilgtspējīgi un taisnīgi un kuros ņemta vērā un garantēta pienācīgas kvalitātes nodarbinātība to ražotājiem un sniedzējiem, arī tiem, kas strādā neoficiālajā ekonomikā.

1.3. EESK ir gandarīta, ka paziņojumā, ko Komisija pieņēmusi, lai veicinātu pienācīgas kvalitātes nodarbinātību visās nozarēs un darbības jomās, ir piedāvāta visaptveroša pieeja, kas attiecas uz visiem darba ņēmējiem valstu tirgos, trešās valstīs un globālajās piegādes ķēdēs. EESK uzsver, ka Eiropas Savienībai ir jāizmanto visas savas iekšējās un ārējās politikas (arī tirdzniecības politika), lai veicinātu un garantētu pienācīgas kvalitātes nodarbinātību visā pasaulē, izvirzot šo mērķi par ilgtspējīgas un iekļaujošas atveseļošanas un digitālās pārkārtošanās centrālo elementu.

1.4. EESK ir gandarīta, ka ES ir ierosinājusi globālu pasākumu un instrumentu kopumu, ar ko tiek atbalstīti pienācīgas kvalitātes nodarbinātības universālā jēdziena **četri pilāri**, kas iekļauti **SDO 2008. gadā izstrādātajā** un 2022. gadā grozītajā **Deklarācijā par sociālo taisnīgumu godīgai globalizācijai** un atspoguļoti ilgtspējīgas attīstības mērķos: nodarbinātības veicināšana; standarti, kas garantē darba tiesības, tostarp piespiedu un bērnu darba izskaušana, pienācīga sociālā aizsardzība, sociālais dialogs un trīspusīgums, ievērojot dzimumu līdztiesības transversālo mērķi.

1.5. EESK mudina Komisiju izvērst konkrētus pienācīgas kvalitātes nodarbinātības principa aspektus, kuriem patlaban ir īpaša sociāla un ekonomiska nozīme. Līdztekus dzimumu līdztiesībai un nediskriminācijai (dzimumu līdztiesības perspektīvas veicināšana pienācīgas kvalitātes nodarbinātības mērķī) EESK kā piemēru uzsver neaizsargātāko grupu, piemēram, personu ar invaliditāti, atstumtības riska novēršanu darba tirgū, darba drošību, nodarbinātības ilgtspēju zaļās pārkārtošanās apstākļos. Tie visi ir SDO un Programmas 2030. gadam transversālie mērķi. **Šajā sakarā EESK atzinīgi vērtē SDO Deklarācijā par pamatprincipiem un pamattiesībām darbā ieviesto grozījumu, ar kuru tajā ir iekļautas tiesības uz drošu un veselīgu darba vidi.**

1.6. EESK atzinīgi vērtē to, ka Komisijas paziņojumā ir ierosināts gan stiprināt pašreizējo instrumentu atbilstību, gan pieņemt jaunus instrumentus, tostarp likumdošanas instrumentus, **saskaņā ar Pienācīga darba nodrošināšanas programmas četriem pilāriem.** Attiecībā uz ES ārpolitiku EESK pozitīvi vērtē to, ka ES pasaules mērogā veicina novatoriskus standartus sociālās atbildības, pārredzamības un uzņēmējdarbības ilgtspējas veicināšanai. EESK pauž arī gandarījumu, ka Eiropas Parlaments ir pieņēmis rezolūciju par jaunu tirdzniecības instrumentu, ar ko aizliedz piespiedu darbā saražotus produktus ⁽¹⁾.

1.7. Komisija iesniedza arī priekšlikumu direktīvai par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju (sk. atzinumu INT/973), kas ir daļa no paketes "Taisnīga un ilgtspējīga ekonomika". EESK uzskata, ka šis priekšlikums ir svarīgs solis, lai veicinātu cilvēktiesību ievērošanu kā uzņēmumu un to vadošā personāla pienākumu. Tomēr Komiteja uzskata, ka patlaban priekšlikumā ir daudz trūkumu (piemēram, ierobežotais tvērums attiecībā uz individuālu piemērošanu, jo tas tieši attiecas tikai uz lieliem uzņēmumiem un tikai netieši – uz MVU; nepietiekama darba ņēmēju pārstāvība) un neskaidri juridiskie jēdzieni (piemēram, prasība par "nodibinātām" darījumatniecībām), kurus valstu iestādes un tiesas var piemērot atšķirīgi, tādējādi radot juridisku nenoteiktību gan darba ņēmējiem, gan uzņēmumiem. Tādēļ EESK aicina nodrošināt līdzsvarotu Komisijas, Parlamenta un Padomes dialogu, lai novērstu šos trūkumus un galarezultātā uzlabotu apstiprinātā reglamentējošā instrumenta efektivitāti.

1.8. EESK pieņem zināšanai grūtības, ar ko daži uzņēmumi saskaras, lai kontrolētu visu savu vērtības ķēdi un garantētu pienācīgas kvalitātes nodarbinātību. Tomēr Komiteja uzskata, ka to nedrīkstētu panākt, samazinot garantijas, jo tādējādi tiktu vājināta pasākuma efektivitāte, radīta juridiskā nenoteiktība uzņēmumiem un pavērtas iespējas negodīgai konkurencei. EESK toties ir pārliecināta, ka vispiemērotākais veids, kā risināt šīs globālās kontroles problēmas, neradot minētās negatīvās sekas, ir izstrādāt atbilstošus atbalsta un sadarbības instrumentus, kas garantētu ierosināto instrumentu efektivitāti. Šajā nolūkā papildus publiskajiem atbalsta un orientācijas instrumentiem būtiska nozīme var būt darba ņēmēju pārstāvju līdzdalības kanāliem visā vērtības ķēdē un sociālajā dialogā dažādos atbilstīgajos līmeņos. EESK ir pārliecināta, ka labāka pienācīgas rūpības pārvaldības efektivitāte visā vērtības ķēdē, kas atvieglo uzņēmumu darbu, ir nopietns iemesls, lai atzītu un garantētu darba ņēmēju pārstāvju līdzdalību.

1.9. ES divpusējo un reģionālo attiecību jomā EESK īpaši atzinīgi vērtē ES priekšlikumu izmantot tirdzniecības politiku kā instrumentu, kas veicinātu trešo valstu uzņēmumu atbilstību starptautiskajiem darba standartiem un pienācīgas kvalitātes nodarbinātību visos uzņēmumos un valstīs, tostarp kaimiņvalstīs. Šajā sakarā EESK uzsver priekšlikumu reformēt ES Tirdzniecības preferenču regulu. EESK uzsver, ka viens no priekšlikuma mērķiem ir atvieglot importu no valstīm, kuru uzņēmumi ievēro **sociālās, darba un vides** prasības, tostarp attiecībā uz pienācīgas kvalitātes nodarbinātību. EESK ir pārliecināta, ka tas uzlabos globālās konkurētspējas modeli, kura pamatā ir ne tikai sociālais taisnīgums, bet arī visu uzņēmumu godīga konkurence.

1.10. EESK atbalsta ES lēmumu aktīvi iesaistīties Pasaules Tirdzniecības organizācijas (PTO) reformā, kuras mērķis ir iekļaut sociālo dimensiju pasaules ekonomikas izaugsmē, ņemot vērā milzīgās problēmas, ar kurām tā saskaras (digitālā un zaļā pārkārtošanās, sabiedrības novecošana, turpmāko pandēmiju novēršana utt.). Izaugsmes, konkurētspējas un peļņas optimizācija ar mērķi vairogt labklājību, nodarbinātību un labbūtību nozīmē izstrādāt taisnīgu pārkārtošanās sistēmu un politiku, kas ietver pienācīgas kvalitātes un ilgtspējīgas nodarbinātības garantēšanu un veicināšanu pasaulē, kā arī taisnīgu pārkārtošanos, kuras pamatā ir uz sociālo dialogu balstīta pieeja, kā tas ir darīts iepriekš.

⁽¹⁾ https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0245_LV.html.

1.11. EESK atzinīgi vērtē priekšlikumu iekļaut mehānismus, ar kuriem novērtēt un pārbaudīt, cik lielā mērā ir ievērota Pienācīgas rūpības direktīva. Tomēr Komiteja ar bažām norāda, ka šajos mehānismos nav paredzēts sociālais dialogs ar sociālajiem partneriem. Tādēļ EESK aicina Komisiju ierosinātajā tiesību aktā skaidri paredzēt šādus mehānismus.

1.12. EESK gan aicina Eiropas Savienību atbalstīt saistošu ANO līgumu par uzņēmējdarbību un cilvēktiesībām, gan arī apsvērt iespēju izstrādāt SDO konvenciju par pienācīgas kvalitātes nodarbinātību piegādes ķēdēs.

2. Ievads un vispārīga informācija

2.1. Nodrošināt un veicināt pienācīgas kvalitātes nodarbinātību un sociālo taisnīgumu ir normatīvo aktu un politikas centrālais elements, par ko panāka trīspusēja vienošanās SDO Pienācīga darba nodrošināšanas programmā, 1998. gadā pieņemtajā SDO Deklarācijā par pamatprincipiem un pamattiesībām darbā (kas grozīta 2022. gadā) un atkārtoti apstiprināts SDO Simtgades deklarācijā par darba nākotni (2019. g.). Panākt, lai pienācīgas kvalitātes nodarbinātība kļūtu par normu visā pasaulē, ir būtisks elements saistībā, ko visa starptautiskā sabiedrība uzņēmusies attiecībā uz Programmas 2030. gadam ilgtspējīgas attīstības mērķiem (IAM), it īpaši, bet ne tikai, astotajā mērķī. Ar šo mērķi paredzēts veicināt noturīgu, iekļaujošu un ilgtspējīgu ekonomikas izaugsmi, kas rada produktīvas darbvietas un pienācīgas kvalitātes nodarbinātību ikvienam.

2.2. EESK piekrīt Komisijas viedoklim, ka šī stratēģija pienācīgas kvalitātes nodarbinātības aizsardzībai un veicināšanai visā pasaulē ir ne tikai piemērota, bet arī nepieciešama ilgtspējīgas atveseļošanas modelī, kas izveidots un finansēts kā daļa no *NextGenerationEU*. Komisijas un SDO iesniegtie skaitļi ir parādījuši, ka, neraugoties uz uzlabojumiem, daudziem cilvēkiem visā pasaulē joprojām nav pieejama pienācīgas kvalitātes nodarbinātība. Saskaņā ar SDO aplēsēm 4 miljardiem cilvēku nav pieejama sociālā aizsardzība un 205 miljoniem cilvēku nav darba. Katrs desmitais bērns visā pasaulē (160 miljoni) ir iesaistīts bērnu darbā, un 25 miljoni cilvēku ir nonākuši piespiedu darba apstākļos. Vidēji gandrīz katrs ceturtais piespiedu darba upuris tiek ekspluatēts ārpus savas izcelsmes valsts, un atkarībā no situācijas apstākļi ievērojami atšķiras. Lai gan darba drošība ir būtisks pienācīgas kvalitātes nodarbinātības aspekts, SDO dati liecina, ka nelaimes gadījumā darbā vai arodslimības dēļ pasaulē katru minūti mirst vairāk nekā pieci darba ņēmēji.

2.3. EESK pauž gandarījumu, ka ES ir nolēmusi dot jaunu impulsu ekonomikas atveseļošanas modelim, kurā labklājības radīšana apvienota ar nodarbinātības iespējām visā pasaulē, garantējot un veicinot cilvēktiesību ievērošanu, pienācīgas kvalitātes nodarbinātību un vidi. Kopīgajā paziņojumā Eiropas Parlamentam un Padomei par pastiprinātu ES ieguldījumu uz noteikumiem balstītā multilaterālismā ir norādītas grūtības, ar ko cilvēki, uzņēmumi un valstis saskaras, lai pēc pandēmijas krīzes sasniegtu šos mērķus. Lai panāktu progresu, tika ierosināti regulējumi, politikas un ieguldījumi, kas garantētu un veicinātu digitālu, zaļu un iekļaujošu ekonomikas atveseļošanu.

2.4. Šajā saistībā Eiropas Komisija ir iesniegusi (1) paziņojumu Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai par pienācīgas kvalitātes nodarbinātību visā pasaulē globālas taisnīgas pārkārtošanās procesam un ilgtspējīgai atveseļošanai [COM(2022) 66 final, 2022. gada 23. februāris] un (2) priekšlikumu direktīvai par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju, par ko EESK ir izstrādājusi atsevišķu atzinumu INT/973, kas pašlaik ir izskatīšanas posmā.

2.5. EESK jau ir norādījusi, ka uzņēmumi arvien vairāk darbojas pāri robežām. Galvenie dalībnieki ir starptautiskie uzņēmumi ar savām globālajām piegādes ķēdēm, un šo uzņēmumu vidū ir arvien vairāk mazo un vidējo uzņēmumu (MVU). EESK ir ierosinājusi leģislatīvas un politiskas iniciatīvas, kuru mērķis ir uzlabot ilgtspēju, nodrošināt cilvēktiesību ievērošanu un veicināt pienācīgas kvalitātes nodarbinātību uzņēmumu vērtības ķēdēs⁽²⁾.

2.6. EESK atzīst, ka uz uzņēmumu sociālo atbildību balstītiem instrumentiem ir svarīga nozīme taisnīgas attīstības nodrošināšanā, jo uzņēmumu sociālā atbildība stimulē pozitīvas pārmaiņas rīcībā virzībā uz vides un sociālo ilgtspēju. Tomēr Komiteja ir arī norādījusi, ka ir vajadzīgi uzlabojumi. Tāpēc Komiteja aicina ES un tās dalībvalstis efektīvāk piemērot spēkā esošos starptautiskos instrumentus ilgtspējīgai, taisnīgai un noturīgai izaugsmei un atveseļošanai pēc Covid-19 un izvirzīt pienācīgas kvalitātes nodarbinātību par to centrālo elementu. EESK ir gan aicinājusi ES atbalstīt saistošu ANO līgumu par uzņēmējdarbību un cilvēktiesībām⁽³⁾, gan apsvērt iespēju izstrādāt SDO konvenciju par pienācīgas kvalitātes

⁽²⁾ EESK atzinums par tematu "Ilgtspējīgas piegādes ķēdes un pienācīgas kvalitātes nodarbinātība starptautiskajā tirdzniecībā", 2020/02161 (OV C 429, 11.12.2020., 197. lpp.).

⁽³⁾ Šo jautājumu EESK ir sīki apskatījusi atzinumā par tematu "Saistošs ANO līgums par uzņēmējdarbību un cilvēktiesībām" (OV C 97, 24.3.2020., 9. lpp.).

nodarbinātību piegādes ķēdēs. EESK ir arī paudusi atbalstu efektīvam un saskaņotam saistošam ES regulējumam par pienācīgu rūpību un korporatīvo atbildību, kura pamatā būtu sociālais dialogs ar sociālajiem partneriem un pieeja, kas ietvertu daudzās ieinteresētās personas.

2.7. EESK atzīst priekšrocības, ko sniedz saskaņots ES tiesiskais regulējums par pienācīgu rūpību un ilgtspēju. Citu priekšrocību starpā tas prasa godīgu konkurenci no visiem uzņēmumiem, arī trešo valstu uzņēmumiem, kuri darbojas Eiropas Savienībā, jo uz tiem attiecas vienādi nosacījumi un tie nodrošina lielāku juridisko noteiktību. Šāds saskaņots tiesiskais regulējums veicinās uzņēmumu un darba ņēmēju pārkārtošanos uz klimatneitrālu ekonomiku sociālā un darba taisnīguma apstākļos visās globālajās ķēdēs. Tādēļ EESK aicina izstrādāt saskaņotu un līdzsvarotu ES tiesisko regulējumu attiecībā uz uzņēmumu pienācīgu rūpību, kas būtu efektīva un samērīga.

2.8. EESK pilnībā apzinās, ka visās dalībvalstīs ir steidzami jāievieš pēcpanākuma finanšu atvēršanas mehānisms un jāatbalsta visi pēcpanākuma atvēršanas procesi visā pasaulē, kā arī dažādie pārkārtošanās pasākumi virzībā uz zaļu (oglekļneitrālu aprites) un inovatīvu (digitālu) ekonomiku, sociālajā dialogā ar sociālajiem partneriem un trīspusējās pārvaldības modeļos ievērojot visaptverošus ilgtspējas, sociālos un vides nosacījumus. Tieši to EESK vēlas redzēt jaunajā paziņojumā un ieteikumā par turpmāko sociālo dialogu.

2.9. EESK pieņem zināšanai starptautisko cilvēktiesību novērotāju, tostarp Starptautiskās Darba organizācijas, Eiropas Padomes un Starptautiskās Arodbiedrību konfederācijas (Globālais tiesību indekss), veiktos pētījumus, kuros apstiprināts, ka cilvēktiesību garantiju (tostarp darba ņēmēju individuālo un kolektīvo tiesību garantiju) trūkums un vides noteikumu neievērošana pasaulē turpina palielināties. Pandēmijas dēļ situācija ir saasinājusies vairākās pasaules valstīs, kurās nedrošie un skarbie dzīves apstākļi ir pasliktinājušies vēl vairāk. Arī bērnu darbs un piespiedu darbs ir palielinājies.

2.10. EESK atzīst, ka pašreizējie zinātniskie pierādījumi liecina, ka uzņēmumi arvien vairāk iekļauj pārvaldības sistēmas, kuru pamatā ir uzņēmumu sociālā atbildība, un savus uzņēmējdarbības modeļus veido saskaņā ar ANO Programmu 2030. gadam un IAM. Tomēr EESK, tāpat kā Komisija, uzskata, ka ir iespējami uzlabojumi. Progress ir bijis ne tikai lēnāks, bet arī ļoti nevienmērīgs. EESK ir pārliecināta, ka pozitīva ir virzība uz saskaņotu ES tiesisko regulējumu, ko papildina Komisijas tehniskais atbalsts un praktiski norādījumi, it īpaši attiecībā uz mazajiem un vidējiem uzņēmumiem. Tādējādi saistības būs efektīvākas un dos labumu uzņēmumiem, kas darbojas ES tirgū, nodrošinot tiem lielāku juridisko noteiktību un vienlīdzīgu konkurenci apstākļos.

3. Galvenie Komisijas ierosinātie pasākumi pienācīgas kvalitātes nodarbinātības veicināšanai

3.1. SDO jau sen ir pievērsusies progresa uzraudzībai ceļā uz pienācīgas kvalitātes nodarbinātību, jo SDO ir veicinājuši rādītājus, ar ko mērīt šo reālo progresu. EESK uzskata, ka tas ir svarīgi, jo Komisija jau pirms vairākiem gadiem nāca klajā ar paziņojumu par minēto tematu⁽⁴⁾. EESK mudina Komisiju pienācīgi īstenot šo vērienīgo un novatorisko programmu un faktiski nodrošināt, ka šajā progresā konkurētspēja ir sasaistīta ar sociālo taisnīgumu. EESK arī uzsver, ka pienācīgas kvalitātes nodarbinātība attiecas ne tikai uz nodarbinātību un sociālo aizsardzību, bet arī pārvaldību, kurā ir jāiekļauj sociālais dialogs ar sociālajiem partneriem visos globālās ķēdes līmeņos un visos ražošanas procesa posmos.

3.2. EESK atzinīgi vērtē to, ka ES turpina dot impulsu savai programmai, ar kuru paredzēts veidot tādu nodarbinātības kopieni, kas sekmē reālu visu SDO universālā pienācīgas kvalitātes nodarbinātības jēdziena elementu izpildi, un ka tā nav tikai formāla deklarācija. Šāds redzējums ir saskaņā ar visu pienācīgas kvalitātes nodarbinātības starptautiskā standarta elementu iekļaušanu SDO Deklarācijā par pamatprincipiem un pamattiesībām darbā (1998. g.)⁽⁵⁾.

3.3. EESK uzskata, ka **nav pieļaujams**, ka pienācīgas kvalitātes nodarbinātība joprojām nav pieejama simtiem miljonu cilvēku visā pasaulē, mazinot starptautiskās sabiedrības spēju sasniegt ilgtspējīgas attīstības mērķus (IAM), kuri noteikti ANO Programmā 2030. gadam. Lai gan IAM ir iestrādāti pienācīgas kvalitātes nodarbinātības koncepcijā, nesenās krīzes apvienojumā ar mūsdienu milzīgajām ekonomiskajām un sociālajām problēmām apdraud pienācīgas kvalitātes nodarbinātību ikvienam (astotais IAM **un pārējie ar to saistītie mērķi**).

⁽⁴⁾ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:52006DC0249>.

⁽⁵⁾ www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:62:0::NO:62:P62_LIST_ENTRIE_ID:2453911:NO.

3.4. Galvenais mērķis ir izskaust bērnu darbu un piespiedu darbu. No 2016. gada līdz 2020. gadam bērnu darbā iesaistīto nepilngadīgo skaits palielinājās par vairāk nekā astoņiem miljoniem, mainot iepriekšējo samazināšanās tendenci. EESK atzinīgi vērtē Komisijas priekšlikumu izstrādāt jaunus un efektīvākus juridiskos un nejuridiskos pasākumus politikā, kas paredz pilnīgu neiecietību pret bērnu darbu, tostarp aizliegumu ievest ES tirgū produktus, kas ražoti vai izplatīti, izmantojot piespiedu darbu vai bērnu darbu. Šajā sakarā EESK uzskata, ka jaunais regulējums ir jāpapildina ar dažādu legīslatīvu un nelegīslatīvu pasākumu ekonomiskās, sociālās un vidiskās ietekmes novērtējumu. EESK arī aicina aktīvāk veidot jauno ES tirdzniecības politiku, lai tā kļūtu par vienu no ekonomikas izaugsmes virzītājspēkiem, kas nodrošinātu starptautisko cilvēktiesību un instrumentu ievērošanu un novērstu bērnu darbu un piespiedu darbu visā piegādes ķēdē. Līdz ar to jaunie pasākumi tiks saskaņoti ar ekonomikas atveseļošanas modeli un globālu iekļaujošu konkurētspēju.

3.5. EESK atzinīgi vērtē gan priekšlikumu direktīvai par obligātu pienācīgu rūpību, gan jaunās tiesiskās garantijas efektīvākai cīņai pret piespiedu darbu un bērnu darbu visā globālajā vērtības ķēdē. EESK piekrīt Komisijas viedoklim, ka iestādes vienas pašas nevar uzvarēt cīņā pret piespiedu darbu. EESK pauž arī gandarījumu, ka Eiropas Parlaments ir pieņēmis rezolūciju par jaunu tirdzniecības instrumentu, ar ko aizliegt piespiedu darbā saražotus produktus⁽⁶⁾. Daudzi privātie uzņēmumi jau ir apņēmušies sasniegt šos mērķus, taču tiem ir jāiet soli tālāk saskaņā ar priekšlikumu direktīvai par korporatīvās ilgtspējas ziņojumiem, ar kuru paredzēts panākt, ka šis saskaņotais ES regulējums konkurētspējas uzlabošanai ir efektīvs un samērīgs.

3.6. EESK pauž gandarījumu, ka Komisija veicina **saskaņota** ES **tiesiskā** regulējuma un sociāli atbildīga publiskā iepirkuma politikas izmantošanu kā spēcīgus instrumentus virzībā uz pienācīgas kvalitātes nodarbinātību un piespiedu darba un bērnu darba novēršanu. Tomēr EESK uzskata: lai šajā virzienā panāktu progresu, ir efektīvāk jāpiemēro tiesiskais regulējums tā, lai palielinātu sociālo un vides klauzulu reālo efektivitāti gan ES publiskajā iepirkumā, gan godīgā tirdzniecībā.

3.7. EESK atzinīgi vērtē priekšlikumu jaunai ES regulai par vispārējo preferenču sistēmu (VPS regula), lai 2024.–2034. gadā veicinātu ilgtspējīgu attīstību valstīs ar zemiem ienākumiem. EESK pozitīvi vērtē to, ka jaunā VPS palielina ES iespējas izmantot tirdzniecības preferences, lai radītu ekonomiskās iespējas un veicinātu ilgtspējīgu attīstību saskaņā ar pienācīgas kvalitātes nodarbinātības standartu. Pārvaldības nolīgumu, piemēram, par trīspusējām konsultācijām, iekļaušana palielinās sociālā dialoga ar sociālajiem partneriem nozīmi.

3.8. EESK ņem vērā apņemšanos 2. pasākuma ietvaros izvirzīt pienācīgas kvalitātes nodarbinātību par jaunā Kaimiņattiecību, attīstības sadarbības un starptautiskās sadarbības instrumenta (NDICI) "Eiropa pasaulē"⁽⁷⁾ prioritāti. Šajā cilvēktiesību un demokrātijas programmā ir paredzētas konkrētas darbības, ar ko veicināt pienācīgas kvalitātes nodarbinātību visiem, it īpaši valsts un reģionālajā līmenī, kā arī cīņu pret piespiedu darbu un bērnu darbu. EESK pauž gandarījumu, ka NDICI "Eiropa pasaulē" jaunās darbības ietver sociālā dialoga veicināšanu un sociālo partneru lielāku autonomiju, kā arī dialogu ar partnervalstīm, kas palīdz ratificēt un konkrēti īstenot atjauninātās SDO konvencijas, īpaši pamatkonvencijas un pārvaldības konvencijas.

4. Vispārīgas piezīmes

4.1. EESK pievienojas SDO bažām par to, ka uzņēmumiem un darba ņēmējiem, kurus vismagāk ir skārusi 2008. gadā sākusies krīze, ir mazāk iespēju gūt labumu no uzlabotiem ekonomiskajiem un tehnoloģiskajiem apstākļiem, jo atveseļošanās centienos priekšroka dota atsevišķām ekonomikas un darba tirgus nozarēm, savukārt citas ir atstātas novārtā.

4.2. EESK atkārtoti uzsver, ka pienācīgas kvalitātes nodarbinātības aizsardzība visā pasaulē ir prasība, kas saistīta ar cilvēka cieņas respektēšanu. Tādēļ Komiteja uzskata, ka izskatāmais priekšlikums ir svarīgs solis cilvēktiesību ievērošanā un veicināšanā uzņēmumos, un cer, ka tas būs nozīmīgs stimuls turpmākam progresam.

⁽⁶⁾ https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0245_LV.html.

⁽⁷⁾ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/ALL/?uri=CELEX%3A32021R0947>.

4.3. Tomēr Komiteja uzskata, ka joprojām ir daudz nepilnību un dažādi interpretējami neskaidru juridisko jēdzienu, ko valsts iestādes un tiesas var piemērot atšķirīgi, un tas rada juridisko nenoteiktību kā darba ņēmējiem, tā arī uzņēmumiem. Tādu neskaidru jēdzienu kā “nodibinātas darījumattiecības” vai “tikai līgumsaistību izpildes nodrošināšana attiecībā uz rīcības kodeksu ievērošanu” izmantošana apdraud direktīvas efektivitāti. EESK ierosina Komisijai, pirmkārt, precīzi izskaidrot minētos juridiskos jēdzienus, tostarp paredzētā civiltiesiskās atbildības režīma nepilnības, un, otrkārt, paredzēt veidus, kā atbilstošā līmenī pārstāvēt uzņēmumu arodbiedrības, lai noteikumu ievērošanu padarītu efektīvāku.

4.4. EESK atzinīgi vērtē pieeju, kas paredz ieinteresēto personu līdzdalību un ir visa priekšlikuma pamatā. Viens no panākumu faktoriem ir arodbiedrību un darba ņēmēju pārstāvju faktiskā līdzdalība. Tomēr Komiteja pauž nožēlu, ka priekšlikumā tas nav pietiekami atspoguļots. EESK uzskata, ka šāda aizsardzības nepilnība, ņemot vērā tās kolektīvo ietekmi, vienlīdz kaitē gan darba ņēmējiem, gan uzņēmumiem. Šajā sakarā pašreizējai organizētu darba ņēmēju pārstāvju iesaistei, kas balstīta, piemēram, uz Eiropas Uzņēmumu padomju (EWC) vai starptautisko pamatnolīgumu darbu, būtu jāsniedz atbilstošas norādes un atbalsts jaunajam tiesiskajam regulējumam.

4.5. EESK atzinīgi vērtē to, ka Komisijas paziņojumā ir piemērota visaptveroša pieeja pienācīgas kvalitātes nodarbinātībai. Pienācīgā ņemta vērā patērētāju vēlme dot priekšroku tādiem preču un pakalpojumu ražošanas un izplatīšanas modeļiem, kuros vairāk ievērotas sociālās un vides ilgtspējas prasības. Komisija ir konstatējusi, ka lielākā daļa patērētāju izvēlas tādas patērētāju modeļus, arī e-komercijā, kuros priekšroka dota produktiem, kuros ievērots pienācīgas kvalitātes nodarbinātības un vides līdzsvara princips. Tāpēc EESK aicina veicināt patērētāju sociāli atbildīgo lomu, izmantojot labāku informēšanu un apmācību, lai uzlabotu Komisijas ierosināto pasākumu efektivitāti pienācīgas kvalitātes nodarbinātības garantēšanai un veicināšanai pasaulē.

4.6. EESK atzinīgi vērtē to, ka Eiropas Komisija ir atsaukusies Eiropas Parlamenta un Padomes lūgumam iesniegt priekšlikumu direktīvai par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju (INT/973). EESK norāda, ka Komisijas priekšlikumā ir samazināts direktīvas priekšlikumā iekļauto uzņēmumu skaits, tādējādi ierobežojot Eiropas Parlamenta lūguma darbības jomu. EESK aicina uzsākt visu trīs ES iestāžu dialogu nolūkā panākt vienošanos par šo saskaņoto ES normatīvo aktu, cita starpā paplašinot jaunās direktīvas darbības jomu, tādējādi uzlabojot tās efektivitāti, kā arī nodrošinot visu uzņēmumu godīgu konkurenci un novēršot dažus trūkumus ierosinātajā regulējumā, lai nodrošinātu uzņēmumiem lielāku juridisko noteiktību.

5. Īpašas piezīmes

5.1. EESK pieņem zināšanai Komisijas ierosinājumu Eiropas Savienībā izmantot visus tās kompetencē esošos instrumentus, politikas un resursus (publiskais iepirkums, tirdzniecības nolīgumi, attīstības politika, ieguldījumu politika, fondi utt.) pienācīgas kvalitātes nodarbinātības veicināšanai visā pasaulē. Konkrēti, EESK aicina efektīvāk izstrādāt un piemērot visus instrumentus, ar kuriem paredzēts nodrošināt un veicināt pienācīgus darba apstākļus **un ratificēt starptautiskos darba standartus**, kā arī īstenot reformas, kas vajadzīgas, lai atbalstītu ekonomikas atveseļošanu, Eiropas uzņēmumu konkurētspēju un spēju radīt pienācīgas kvalitātes darbvietas pasaulē.

5.2. EESK norāda, ka priekšlikumā direktīvai par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju liela nozīme ir piešķirta uzņēmumu sociālās atbildības metodēm, piemēram, vienpusējiem rīcības kodeksiem. Šajos instrumentos nav ņemts vērā darba ņēmēju stāvoklis. EESK uzskata, ka ir jāiekļauj arī kolektīvās pārvaldības metodes, kas palīdzētu veidot noderīgus kanālus darba ņēmēju pārstāvju iesaistei pienācīgas kvalitātes nodarbinātības saistību izstrādē un uzraudzībā visā vērtības ķēdē. Kā minēts 4.4. punktā, ar starptautiskajiem pamatnolīgumiem būtu jānodrošina atbilstīgi norādījumi un atbalsts.

5.3. EESK piekrīt Komisijai, ka ir vajadzīgi vairāk un labāki pasākumi efektīvai cīņai pret piespiedu darbu. Šajā nolūkā EESK pauž atbalstu tam, lai Komisija pēc iespējas ātrāk ieviestu aizliegumu laist ES tirgū produktus (gan vietējos, gan importētos), kas ražoti, izmantojot piespiedu darbu un bērnu darbu. Vienlaikus EESK iesaka analizēt dažādos pasākumus un vispusīgi izvērtēt dažādo risinājumu ekonomisko, sociālo un vidisko ietekmi. Šim aizliegumam ir jāatbilst godīgas tirdzniecības nosacījumiem, ES saistībām attiecībā uz kopējo tirdzniecības politiku un Eiropas globālo konkurētspēju.

5.4. EESK piekrīt Komisijai, ka ir vajadzīgi papildu pasākumi, lai efektīvi apkarotu bērnu darbu, ņemot vērā tā pamatā esošo faktoru lielo sarežģītību (piemēram, finansiālās grūtības, labāku izglītības iespēju trūkums, vietējās tradīcijas saistībā ar bērnu lomu sabiedrībā utt.). EESK arī aicina konsekventi piemērot un īstenot esošos starptautiskos instrumentus. Lai

izskaustu bērnu darbu, ir vajadzīga visaptveroša (holistiska) ilgtspējīgas ekonomikas attīstības pieeja, kuras pamatā ir pienācīgas kvalitātes nodarbinātības standarts: resursi kvalitatīvai izglītībai, ienākumi un pietiekama sociālā aizsardzība ikvienam.

5.5. EESK arī uzskata, ka īpaši svarīgi ir pārskatīt ES direktīvu par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu⁽⁸⁾, kas uzliek dalībvalstīm pienākumu to aizliegt ar likumu, ar papildu mērķi aizsargāt pret piespiedu darbu (kas visvairāk skar sievietes un meitenes, imigrantus un citas mazāk aizsargātās grupas). EESK jau ir izteikusi gandarījumu par visaptverošo un integrēto pieeju cilvēku tirdzniecībā cietušo personu aizsardzībai⁽⁹⁾.

5.6. EESK uzsver, ka svarīga nozīme ir priekšlikumam Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Eiropas zaļajām obligācijām (COM(2021) 391 final), kuras mērķis ir uzlabot vienotā tirgus un kapitāla tirgu savienības potenciāla izmantošanu, lai sekmētu Savienības klimata un vides aizsardzības politikas mērķu sasniegšanu saskaņā ar 2016. gadā noslēgtā Parīzes nolīguma par klimata pārmaiņām 2. panta 1. punkta c) apakšpunktu un Eiropas zaļo kursu. EESK jau no paša sākuma ir norādījusi, ka zaļais kurss var būt un būs sekmīgs tikai tad, ja tas būs arī sociāls kurss, un aicina precīzāk definēt jēdzienu "sociālie ieguldījumi", lai nodrošinātu tirgiem un uzņēmumiem lielāku juridisko noteiktību⁽¹⁰⁾.

5.7. EESK atbalsta Komisijas darbu saistībā ar jaunu ES regulu par vispārējo preferenču sistēmu (VPS regula) laikposmam no 2024. gada līdz 2034. gadam. EESK norāda, ka Komisija ir palielinājusi atbalstu starptautisko darba standartu ieviešanas veicināšanai VPS saņēmējvalstīs, pievienojot divas jaunas konvencijas par darba tiesībām (SDO konvenciju Nr. 81 par darba inspekciju un konvenciju Nr. 144 par trīspusējām konsultācijām), un atzīst, ka tādu preču eksports, kas ražotas, izmantojot bērnu darbu un piespiedu darbu, ir pamats tirdzniecības preferenču atcelšanai. **EESK iesaka VPS regulas projektā 2024.–2034. gadam iekļaut SDO 1998. gada deklarāciju un tās 2022. gada grozījumu.**

5.8. EESK pozitīvi vērtē Komisijas nodomu atbalstīt PTO reformu, kuras mērķis ir arī turpmāk sekmēt ilgtspējīgu attīstību, iekļaut globalizācijas sociālo dimensiju un rosināt PTO nolīgumus, kas veicina pienācīgas kvalitātes nodarbinātību un sociālo taisnīgumu. EESK pauž cerību, ka atklātos sarunu procesos tiks panākts pienācīgs līdzsvars starp sociālajiem mērķiem un pasaules ekonomikas konkurētspējas uzlabošanas mērķiem.

5.9. EESK atzinīgi vērtē priekšlikumu iekļaut mehānismus, ar kuriem novērtēt un pārbaudīt, cik lielā mērā ir ievērota pienācīgas rūpības direktīva, kā arī Eiropas uzraudzības iestāžu tīklu, kas palīdzētu to īstenot. Tomēr EESK ar bažām norāda, ka, pirmkārt, šīs uzraudzības iestādes pilnvaras (kompetence) nav skaidri definētas un, otrkārt, šajos mehānismos nav paredzēts sociālais dialogs ar sociālajiem partneriem. Tādēļ EESK aicina Komisiju ierosinātajā tiesību aktā skaidri paredzēt šādus mehānismus.

Briselē, 2022. gada 22. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽⁸⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/36/ES (2011. gada 5. aprīlis) par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un cietušo aizsardzību, un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2002/629/TI (OJ L 101, 15.4.2011., 1. lpp.).

⁽⁹⁾ OV C 51, 17.2.2011., 50. lpp.

⁽¹⁰⁾ EESK pašlaik izstrādā pašiniciatīvas atzinumu par tematu: ECO/581 "Sociālā taksonomija – izaicinājumi un iespējas" (skatīt šā Oficiālā Vēstneša 15. lpp.).

PIELIKUMS

Turpmāk minētie grozījumi ieguva vismaz vienu ceturto daļu nodoto balsu, taču tika noraidīti debatēs (Reglamenta 43. panta 2. punkts).

3. GROZĪJUMS

SOC/727

Pienācīgas kvalitātes nodarbinātība visā pasaulē**2.6. punkts****Grozīt šādi:****Iesniedza:**

BLIJLENS René

GERSTEIN Antje Sabine

KONTKANEN Mira-Maria

MINCHEVA Mariya

MURESAN Marinela Dănuț

POTTIER Jean-Michel

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
EESK atzīst, ka uz uzņēmumu sociālo atbildību balstītiem instrumentiem ir svarīga nozīme taisnīgas attīstības nodrošināšanā, jo uzņēmumu sociālā atbildība stimulē pozitīvas pārmaiņas rīcībā virzībā uz vides un sociālo ilgtspēju. Tomēr Komiteja ir arī norādījusi, ka ir vajadzīgi uzlabojumi. Tāpēc Komiteja aicina ES un tās dalībvalstis efektīvāk piemērot spēkā esošos starptautiskos instrumentus ilgtspējīgai, taisnīgai un noturīgai izaugsmei un atveseļošanai pēc Covid-19 un izvirzīt pienācīgas kvalitātes nodarbinātību par to centrālo elementu. EESK ir aicinājusi ES atbalstīt saistošu ANO līgumu par uzņēmējdarbību un cilvēktiesībām⁽¹⁾ un apsvērt iespēju izstrādāt SDO konvenciju par pienācīgas kvalitātes nodarbinātību piegādes ķēdēs. EESK ir arī paudusi atbalstu efektīvam un saskaņotam saistošam ES regulējumam par pienācīgu rūpību un korporatīvo atbildību, kura pamatā būtu sociālais dialogs ar sociālajiem partneriem un pieeja, kas ietvertu daudzās ieinteresētās personas. ⁽¹⁾ Šo jautājumu EESK ir sīki apskatījusi atzinumā REX/518 "Saistošs ANO līgums par uzņēmējdarbību un cilvēktiesībām", https://webapi2016.EESC.europa.eu/v1/documents/eesc-2019-01278-00-01-ac-tra-lv.docx/content	EESK atzīst, ka uz uzņēmumu sociālo atbildību balstītiem instrumentiem ir svarīga nozīme taisnīgas attīstības nodrošināšanā, jo uzņēmumu sociālā atbildība stimulē pozitīvas pārmaiņas rīcībā virzībā uz vides un sociālo ilgtspēju. Tomēr Komiteja ir arī norādījusi, ka ir vajadzīgi uzlabojumi. Tāpēc Komiteja aicina ES un tās dalībvalstis efektīvāk piemērot spēkā esošos starptautiskos instrumentus ilgtspējīgai, taisnīgai un noturīgai izaugsmei un atveseļošanai pēc Covid-19 un izvirzīt pienācīgas kvalitātes nodarbinātību par to centrālo elementu. EESK ir aicinājusi ES atbalstīt saistošu ANO līgumu par uzņēmējdarbību un cilvēktiesībām⁽¹⁾ un apsvērt iespēju izstrādāt un pēc tam pieņemt attiecīgus un piemērotus SDO instrumentus⁽²⁾ attiecībā uz pienācīgas kvalitātes nodarbinātību piegādes ķēdēs. EESK ir arī paudusi atbalstu efektīvam un saskaņotam saistošam ES regulējumam par pienācīgu rūpību un korporatīvo atbildību, kura pamatā būtu sociālais dialogs ar sociālajiem partneriem un pieeja, kas ietvertu daudzās ieinteresētās personas. ⁽¹⁾ Šo jautājumu EESK ir sīki apskatījusi atzinumā REX/518 "Saistošs ANO līgums par uzņēmējdarbību un cilvēktiesībām", https://webapi2016.EESC.europa.eu/v1/documents/eesc-2019-01278-00-01-ac-tra-lv.docx/content ⁽²⁾ REX/462 – "Pienācīgas kvalitātes nodarbinātība globālajās piegādes ķēdēs", 1.9. punkts – https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/decent-work-global-supply-chains-own-initiative-opinion

Balsojuma rezultāts:

Par: 65

Pret: 97

Atturas: 13

4. GROZĪJUMS

SOC/727

Pienācīgas kvalitātes nodarbinātība visā pasaulē**2.7. punkts****Grozīt šādi:****Iesniedza:**

BLIJLEVENS René

GERSTEIN Antje Sabine

KONTKANEN Mira-Maria

MINCHEVA Mariya

MURESAN Marinela Dănuț

POTTIER Jean-Michel

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
EESK atzīst priekšrocības, ko sniedz saskaņots ES tiesiskais regulējums par pienācīgu rūpību un ilgtspēju. Citu priekšrocību starpā tas prasa godīgu konkurenci no visiem uzņēmumiem, arī trešo valstu uzņēmumiem, kuri darbojas Eiropas Savienībā, jo uz tiem attiecas vienādi nosacījumi un tie nodrošina lielāku juridisko noteiktību. Šāds saskaņots tiesiskais regulējums veicinās uzņēmumu un darba ņēmēju pārkārtošanos uz klimatneitrālu ekonomiku sociālā un darba taisnīguma apstākļos visās globālajās ķēdēs. Tādēļ EESK aicina izstrādāt saskaņotu un līdzsvarotu ES tiesisko regulējumu attiecībā uz uzņēmumu pienācīgu rūpību, kas būtu efektīva un samērīga.	EESK atzīst priekšrocības, ko sniedz saskaņots ES tiesiskais regulējums par pienācīgu rūpību un ilgtspēju. Citu priekšrocību starpā tas savā piemērošanas jomā prasa godīgu konkurenci no visiem uzņēmumiem, arī trešo valstu uzņēmumiem, kuri darbojas Eiropas Savienībā, jo uz tiem attiecas vienādi nosacījumi un tie nodrošina lielāku juridisko noteiktību. Šāds saskaņots tiesiskais regulējums veicinās uzņēmumu un darba ņēmēju pārkārtošanos uz klimatneitrālu ekonomiku sociālā un darba taisnīguma apstākļos visās globālajās ķēdēs. Tādēļ EESK aicina izstrādāt saskaņotu un līdzsvarotu ES tiesisko regulējumu attiecībā uz uzņēmumu pienācīgu rūpību, kas būtu efektīva un samērīga.

Balsojuma rezultāts:

Par: 73

Pret: 100

Atturas: 14

5. GROZĪJUMS

SOC/727

Pienācīgas kvalitātes nodarbinātība visā pasaulē**4.6. punkts****Grozīt šādi:****Iesniedza:**

BLIJLEVENS René

GERSTEIN Antje Sabine

KONTKANEN Mira-Maria

MINCHEVA Mariya

MURESAN Marinela Dănuț

POTTIER Jean-Michel

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
EESK atzinīgi vērtē to, ka Eiropas Komisija ir atsaukusies Eiropas Parlamenta un Padomes lūgumam iesniegt priekšlikumu direktīvai par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju (INT/973). EESK norāda, ka Komisijas priekšlikumā ir samazināts direktīvas priekšlikumā iekļauto uzņēmumu skaits, tādējādi ierobežojot Eiropas Parlamenta lūguma darbības jomu. EESK aicina uzsākt visu trīs ES iestāžu dialogu nolūkā panākt vienošanos par šo saskaņoto ES normatīvo aktu, cita starpā paplašinot jaunās direktīvas darbības jomu, tādējādi uzlabojot tās efektivitāti, kā arī nodrošinot visu uzņēmumu godīgu konkurenci un novēršot dažus trūkumus ierosinātajā regulējumā, lai nodrošinātu uzņēmumiem lielāku juridisko noteiktību.	EESK atzinīgi vērtē to, ka Eiropas Komisija ir atsaukusies Eiropas Parlamenta un Padomes lūgumam iesniegt priekšlikumu direktīvai par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju (INT/973). EESK norāda, ka Komisijas priekšlikumā ir samazināts direktīvas priekšlikumā iekļauto uzņēmumu skaits, tādējādi ierobežojot Eiropas Parlamenta lūguma darbības jomu. EESK aicina uzsākt visu trīs ES iestāžu dialogu nolūkā panākt vienošanos par šo saskaņoto ES normatīvo aktu, politikas veidotājiem ņemot vērā mikrouzņēmumu un mazo un vidējo uzņēmumu (MMVU) sarežģīto situāciju un nodrošinot, ka Eiropas un valstu līmenī ir gatavi atbalsta instrumenti, tiktīdž stāsies spēkā pienācīgas rūpības tiesību akti ⁽¹⁾, tādējādi uzlabojot tās efektivitāti, kā arī jaunās direktīvas darbības jomā nodrošinot visu uzņēmumu godīgu konkurenci un novēršot dažus trūkumus ierosinātajā regulējumā, lai nodrošinātu uzņēmumiem lielāku juridisko noteiktību. ⁽¹⁾ INT/973 "Ilgtspējīga korporatīvā pārvaldība" (https://www.eesc.europa.eu/lv/our-work/opinions-information-reports/opinions/sustainable-corporate-governance), 1.6. punkts

Balsojuma rezultāts:

Par: 68

Pret: 97

Atturas: 15

1. GROZĪJUMS

SOC/727

Pienācīgas kvalitātes nodarbinātība visā pasaulē

1.7. punkts

Grozīt šādi:

Iesniedza:

BLIJLENS René

GERSTEIN Antje Sabine

KONTKANEN Mira-Maria

MINCHEVA Mariya

MURESAN Marinela Dănuț

POTTIER Jean-Michel

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
Komisija iesniedza arī priekšlikumu direktīvai par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju (sk. atzinumu INT/973), kas ir daļa no paketes “Taisnīga un ilgtspējīga ekonomika”. EESK uzskata, ka šis priekšlikums ir svarīgs solis, lai veicinātu cilvēktiesību ievērošanu kā uzņēmumu un to vadošā personāla pienākumu. Tomēr Komiteja uzskata, ka patlaban priekšlikumā ir daudz trūkumu (piemēram, ierobežotais tvērums attiecībā uz personām, jo tas tieši attiecas uz lieliem uzņēmumiem un tikai netieši uz MVU; nepietiekama darba ņēmēju pārstāvība) un neskaidri juridiskie jēdzieni (piemēram, prasība par “nodibinātām” darījumattiecībām), kurus valstu iestādes un tiesas var piemērot atšķirīgi, radot tādējādi juridisku nenoteiktību gan darba ņēmējiem, gan uzņēmumiem. Tādēļ EESK aicina nodrošināt līdzsvarotu Komisijas, Parlamenta un Padomes dialogu, lai novērstu šos trūkumus un galarezultātā uzlabotu apstiprinātā reglamentējošā instrumenta efektivitāti.	Komisija iesniedza arī priekšlikumu direktīvai par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju (sk. atzinumu INT/973), kas ir daļa no paketes “Taisnīga un ilgtspējīga ekonomika”. EESK uzskata, ka šis priekšlikums ir svarīgs solis, lai veicinātu cilvēktiesību ievērošanu kā uzņēmumu un to vadošā personāla pienākumu. Tomēr Komiteja uzskata, ka patlaban priekšlikumā ir daudz trūkumu (piemēram, bažas raisa tas, ka direktīvas, kurā tieši netiek minēti mikro-uzņēmumi un mazie un vidējie uzņēmumi (MMVU), noteikumi netieši tiks de facto paplašināti ⁽¹⁾; nepietiekama darba ņēmēju pārstāvība) un neskaidri juridiskie jēdzieni (piemēram, prasība par “nodibinātām” darījumattiecībām), kurus valstu iestādes un tiesas var piemērot atšķirīgi, radot tādējādi juridisku nenoteiktību gan darba ņēmējiem, gan uzņēmumiem. Tādēļ EESK aicina nodrošināt Komisijas, Parlamenta un Padomes līdzsvarotu dialogu šo trūkumu novēršanai un galarezultātā apstiprinātā reglamentējošā instrumenta efektivitātes uzlabošanai. ⁽¹⁾ INT/973 “Ilgtspējīga korporatīvā pārvaldība” (https://www.eesc.europa.eu/lv/our-work/opinions-information-reports/opinions/sustainable-corporate-governance), 4.9. punkts.

Balsojuma rezultāts:

Par: 72

Pret: 107

Atturas: 12

2. GROZĪJUMS

SOC/727

Pienācīgas kvalitātes nodarbinātība visā pasaulē

1.12. punkts

Grozīt šādi:

Iesniedza:

BLIJLEVEN Ren 

GERSTEIN Antje Sabine

KONTKANEN Mira-Maria

MINCHEVA Mariya

MURESAN Marin l D nu 

POTTIER Jean-Michel

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
EESK aicina ES atbalstīt saistošu ANO l�gumu par uzņēmējdarbību un cilvēktiesībām, kā arī apsvērt iespēju izstrādāt SDO konvenciju par pienācīgas kvalitātes nodarbinātību piegādes ķēdēs.	EESK ir aicinājusi ES atbalstīt saistošu ANO l�gumu par uzņēmējdarbību un cilvēktiesībām, kā arī apsvērt iespēju izstrādāt un pēc tam pieņemt attiecīgus un piemērotus SDO instrumentus ⁽¹⁾ attiecībā uz pienācīgas kvalitātes nodarbinātību piegādes ķēdēs. ⁽¹⁾ REX/462 – “Pienācīgas kvalitātes nodarbinātība globālajās piegādes ķēdēs”, 1.9. punkts – https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/decent-work-global-supply-chains-own-initiative-opinion.

Balsojuma rezultāts: par šo grozījumu balsojums nenotika, jo tas ir tāds pats kā augstāk minētais 2.6. punkta grozījums.

Par: –

Pret: –

Atturas: –

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Padomes lēmumam par dalībvalstu nodarbinātības politikas pamatnostādņēm

(COM(2022) 241 final)

(2022/C 486/22)

Ziņotāja: **Mariya MINCHEVA**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Savienības Padome, 14.6.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 148. panta 2. punkts
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	6.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	22.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par/pre/atturas)	146/0/2

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK uzskata, ka ierosinātās dalībvalstu nodarbinātības politikas pamatnostādnes ir piemērotas, jo ar tām tiek risināti visneatliekamākie darba tirgus jautājumi.

1.2. EESK vērš uzmanību uz pašreizējo arvien nestabilāko geopolitisko situāciju. Gaidāms, ka tās ietekme uz nākotnes pieprasījumu ietekmēs uzņēmumu lēmumus par ieguldījumiem un darbvietu drošību, kā arī aizkavēs ieguldījumu plānu īstenošanu gan privātajā, gan publiskajā sektorā. Ņemot vērā augsto inflāciju un paaugstinātās enerģijas cenas, kas būtiski ietekmē pirktspēju, kā arī gaidāmo recesiju, ir īpaši svarīgi nodrošināt konkurētspējīgu bāzi ilgtspējīgiem ieguldījumiem. Dalībvalstīm būtu jāstrādā pie patiesi integrēta vienotā tirgus izveides un jāpalīdz MVU paplašināties.

1.3. Šajos nemierīgajos laikos ir jāveic pasākumi, lai stiprinātu gan sociālo partneru lomu, gan to līdzdalību nodarbinātības, sociālo un ekonomisko reformu un politikas izstrādē un īstenošanā, tai skaitā stiprinot to spējas. Tas ir svarīgi arī Eiropas sociālo tiesību pilāra un nacionālo atveseļošanas un noturības plānu īstenošanai. Pilsoniskās sabiedrības organizācijām, kas aktīvi risina nodarbinātības un sociālos jautājumus, izglītības un sociālo pakalpojumu sniedzējiem, sociālajiem uzņēmumiem un labklājības organizācijām ir vajadzīga vide, kas palīdz sniegt šos pakalpojumus neaizsargātām grupām.

1.4. Tā kā darbaspēka trūkums atkal palielinās, būtu jāīsteno efektīvi pasākumi, lai mudinātu sociālos partnerus strādāt pie prasmju nodrošināšanas valsts līmenī, pielāgojot pasākumus atsevišķām nozarēm un vietējai situācijai. Līdz ar straujajām tehnoloģiskajām pārmaiņām un zaļo un digitālo pārkārtošanos iepriekš apgūto prasmju un iemaņu mūžs kļūst aizvien īsāks, un gan darba ņēmējiem, gan uzņēmumiem aizvien svarīgāka kļūst attiecīgo prasmju un iemaņu apguve visa mūža garumā. Jāveicina darbaspēka mobilitāte ES un likumīgā darbaspēka migrācija.

1.5. EESK skatījumā, lai novērstu strādājošo nabadzību, ir nepieciešams kombinēt dažādu politikas instrumentu pasākumus un pasākumus, kas ir apspriesti ar sociālajiem partneriem. Līdztekus pienācīgām algām, tostarp adekvātām minimālajām algām, šie politikas instrumenti var ietvert labi izstrādātus īstermiņa finanšu stimulus, kas papildināti ar mērķētiem un efektīviem apmācības un prasmju uzlabošanas pasākumiem. Dalībvalstis būtu jāmudina tos īstenot un tām būtu jāsaņem atbalsts koordinētā veidā.

1.6. Mērķēts atbalsts ir īpaši svarīgs ilgstošiem bezdarbniekiem un/vai ekonomiski neaktīviem cilvēkiem, jo tas palielina viņu izredzes ienākt (atgriezties) darba tirgū un ir svarīgs faktors darbvieta saglabāšanai. Tā kā pandēmija ir īpaši smagi skārusi jaunus cilvēkus, ir svarīgi īstenot jaunajiem pielāgotus, iekļaujošus un tālredzīgus politikas pasākumus, lai jaunieši nepaliktu ārpus uzmanības loka.

1.7. Lai samazinātu neaktivitātes līmeni, ir jācenšas panākt, lai personas, kas atrodas ārpus darba tirgus, tajā atgrieztos. Ja dažādi darba veidi, darba elastīgums un tāldarbs tiktu pienācīgi regulēti ar tiesību aktiem vai koplīgumu slēgšanas sarunām valsts līmenī, tie varētu kļūt par faktoriem, kas neaizsargāto grupu pārstāvjiem palīdzētu atrast darbu. Būtu jāstiprina valsts nodarbinātības dienesti, tai skaitā digitalizējot to pakalpojumus un veicinot sadarbību ar privātajiem nodarbinātības dienestiem un citiem svarīgiem darba tirgus dalībniekiem.

1.8. Tostarp konsekvēti izmantojot ES resursus, būtu jāmudina dalībvalstis, jo īpaši tās, kas sociālo rādītāju pārskatā atzītas par valstīm ar zemiem rādītājiem, veidot darba devējiem labvēlīgu sistēmu, kas mudinātu viņus nodarbināt cilvēkus ar invaliditāti vai, ja iespējams, aktivizētu pašnodarbinātības iespējas. Sociālās ekonomikas uzņēmumiem ir izšķiroša loma nodarbinātības projektu atbalstā un īstenošanā ar šādu mērķi.

1.9. Joprojām ir svarīgi veikt pasākumus, lai mazinātu vīriešu un sieviešu darba samaksas atšķirību, un ir jāpievēršas šīs problēmas pamatcēloņiem. Priekšlikumam par Darba samaksas pārredzamības direktīvu, kas pašlaik tiek apspriests, būtu jāpalīdz stiprināt principa, saskaņā ar kuru vīriešiem un sievietēm, kas veic vienādi vērtīgu darbu, ir jāsaņem vienāda darba samaksa, piemērošanu, jo tas ir viens no vīriešu un sieviešu darba samaksas atšķirību novēršanas pasākumiem, bet vienlaikus nedrīkst aizmirst par uzņēmumiem, it īpaši maziem un vidējiem uzņēmumiem, uzlikto papild slogu.

1.10. Tā kā sabiedrība noveco, palielinās paredzamais mūža ilgums un sarūk darbaspēks, ir rūpīgi jāapsver problēmas, ar kurām saskaras dalībvalstu sociālā nodrošinājuma un veselības aprūpes sistēmas, lai saglabātu pensiju sistēmu atbilstību un finansiālo ilgtspēju. Ir nepieciešami pasākumi, lai ar iekļaujošāku darba tirgu palīdzību paplašinātu darbaspēku. Viens no šādiem pasākumiem varētu būt to grupu aktivizēšana, kuras pašlaik ir izslēgtas no darba tirgus vai tajā maz pārstāvētas.

1.11. Pēc Pagaidu aizsardzības direktīvas stāšanās spēkā, dalībvalstis ātri pielāgoja savu valsts tiesisko regulējumu, lai varētu atbalstīt Ukrainas bēgļus un Ukrainā dzīvojošos trešo valstu valstspiederīgos, kuri kara dēļ ir devušies bēgļu gaitās uz Eiropu. Ir jānovērš visi trūkumi.

2. Vispārīgas piezīmes un konteksts

2.1. Eiropas pusgada 2022. gada ciklā ir atsākta ekonomikas un nodarbinātības politikas plaša koordinēšana, vienlaikus turpinot pielāgoties Atveseļošanas un noturības mehānisma īstenošanas prasībām. 2022. gada maijā publicētajos ziņojumos par valstīm ⁽¹⁾ ir iekļauts novērtējums par progresu, kas gūts, īstenojot Eiropas sociālo tiesību pilāru un tā rīcības plānu, kurā noteikti sociālie mērķi un rādītāji, kas ir pusgada un VRP neatņemama sastāvdaļa. Saite uz sociālo rezultātu pārskatu sniedz precīzu ieskatu rīcības plāna īstenošanā. Konkrētām valstīm adresētie ieteikumi ir racionalizēti.

2.2. Padomes Lēmuma (ES) 2020/1512 pielikumā izklāstītās dalībvalstu nodarbinātības politikas pamatnostādnes 2021. gadā tika saglabātas bez izmaiņām. Eiropas Komisija 2022. gadā ir ierosinājusi vairākus grozījumus, kas atspoguļo jaunākās politikas iniciatīvas un pievienojusi jaunus elementus, kas saistīti ar Krievijas iebrukumu Ukrainā. EESK atzinīgi vērtē uzmanību, ko Komisija ir veltījusi situācijai pēc Covid-19 pandēmijas un rūpes par ilgtspējīgas izaugsmes nodrošināšanu.

2.3. Ukrainā notiekošais karš ir saasinājis piegādes traucējumus un palielinājis nenoteiktību. ES ekonomiku netieši ietekmē arī ar Covid-19 saistītā veselības situācija citos reģionos. ES ekonomikas prognozes liecina, ka izaugsme būs zemāka un inflācija – augstāka, īpaši 2022. gadā ⁽²⁾. Augstais inflācijas līmenis un straujais enerģijas un gāzes cenu kāpums rada papildu spiedienu uz uzņēmumiem (un to konkurētspēju) un mājsaimniecībām (un to pirkatspēju). Tas neizbēgami

⁽¹⁾ Eiropas pusgads 2022 – Ziņojumi par valstīm.

⁽²⁾ Eiropas ekonomikas prognoze. 2022. gada pavasaris.

ietekmēs dažu uzņēmumu spēju radīt jaunas darbvietas un turpmākajos mēnešos būs izaicinājums sociālās aizsardzības sistēmām, tāpēc būs nepieciešama mērķēta politika darba tirgu pārkārtošanās atbalstam.

2.4. Tiecoties uz iekļautību un taisnīgumu, dalībvalstīm nodarbinātības politikā būtu jāatspoguļo arī ekonomiskā un sociālā attīstība. Rūpīgi jāizvērtē darba tirgus politikas ietekme, lai tā stimulētu ilgtspējīgu atveseļošanos, nevis zemāku nodarbinātības līmeni, zemākas kvalitātes nodarbinātību un iedzīvotāju zemāku pirktspēju. Vairāk uzmanības jāpievērš darbaspēka nepietiekamībai un prasmju trūkumam, un būtu jāizstrādā īpaši politikas ieteikumi un iniciatīvas saskaņā ar Eiropas sociālo tiesību pīlāra rīcības plānu.

3. Īpašas piezīmes

3.1. 5. pamatnostādne. Palielināt pieprasījumu pēc darbaspēka

3.1.1. Ilgtspējīga izaugsme, kvalitatīvu darbvietu radīšana un līdzdalība nodarbinātībā (kas attiecas arī uz vecāka gadagājuma un jaunākiem cilvēkiem, sievietēm, cilvēkiem, kas atrodas ārpus darba tirgus, ekonomiski neaktīvām personām u. c.) joprojām ir galvenā ekonomiskā un sociālā problēma Eiropā. Lai to novērstu, ir jānodrošina konkurētspējīgs pamats ieguldījumiem, kā arī jāizmanto zaļā un digitālā pārkārtošanās. EESK atbalsta dalībvalstīm adresēto Eiropas Komisijas aicinājumu radīt darījumdarbības vidi, kas spētu veicināt atbildīgu uzņēmējdarbību un īstu pašnodarbinātību, samazināt birokrātiju, veidot reāli integrētu un nevainojami strādājošu vienoto tirgu un palīdzēt MVU paplašināties. EESK mudina uz mikrouzņēmumiem joprojām attiecināt 5. pamatnostādni.

3.1.2. Darbaspēka pieprasījuma palielināšanu visā ES var panākt, palielinot ieguldījumus, jo īpaši produktīvos, svarīgākajās ekonomikas nozarēs; vajadzības gadījumā novēršot nodokļu apgrūtināso ietekmi uz darbaspēku, bet nevājinot sociālo aizsardzību un nodrošinot ienākumus labklājības sistēmu ilgtspējai; pastiprinot cīņu pret izvairīšanos no nodokļu maksāšanas un pret nodokļu apiešanu un neoficiālo ekonomiku; nodrošinot darba devējiem un darba ņēmējiem dažādu ar tiesību aktiem vai koplīguma sarunās regulētu darba veidu pieejamību, vienlaikus cenšoties uzlabot darba apstākļus jaunos darba veidos, lai padarītu tos pievilcīgus darba ņēmējiem.

3.1.3. Sagaidāms, ka arvien neskaidrākā ģeopolitiskā situācija un tās ietekme uz nākotnes pieprasījumu ietekmēs uzņēmumu lēmumus par ieguldījumiem un darbvietu drošību, kā arī aizkavēs ieguldījumu plānu izvēšanu gan privātajā, gan publiskajā sektorā. Inflācijas dēļ sarūk izaugsmes tempi un paredzams, ka reālā darba samaksa samazināsies, bet nākamgad mēreni pieaugs. EESK ņem vērā Komisijas viedokli, ka dažās nozarēs “diskusijās par darba samaksu, visticamāk, joprojām virsroku gūs darbvietu drošības, nevis atalgojuma palielināšanas jautājums”⁽³⁾. Inflācija rada spiedienu uz darba samaksas pieaugumu un pirktspēju. Lai izvairītos no ļoti bīstamas algu un cenu spirāles un palielinātu ražīgumu, ir ļoti svarīgi, lai sociālajiem partneriem būtu iespēja uzlabot darba koplīgumu slēgšanas aptvērumu un praksī nozares un uzņēmumu līmeni, kurā varētu veikt konkrētus pasākumus.

3.1.4. Vienlaikus ir nepieciešami strukturāli darba tirgus pasākumi, lai radītu kvalitatīvu darbvietu iespējas. Jāveicina darbaspēka mobilitāte ES un likumīgā darbaspēka migrācija. EESK cer, ka Komisijas 2022. gada 27. aprīļa tiesību aktu kopums “Likumīgā migrācija – Prasmju un talantu piesaistīšana ES” sniegs spēcīgu atbalstu ES darba tirgum.

3.1.5. EESK atzinīgi vērtē gan uzsvaru uz aprites ekonomiku kā nozari ar darbvietu radīšanas potenciālu, gan atbalstu nozarēm/ reģioniem, kurus spēcīgi ietekmē zaļā pārkārtošanās, ņemot vērā to nozaru specializāciju/ ar konkrētu rūpniecības veidu saistītu reģionālo koncentrāciju.

⁽³⁾ Spring 2022 Economic Forecast: Russian invasion tests EU economic resilience (2022. gada pavasara ekonomikas prognoze: Krievijas iebrukums ir pārbaudījums ES ekonomikas noturībai).

3.1.6. EESK arī vērš uzmanību uz 110. Starptautiskajā Darba konferencē pieņemto rezolūciju par drošas un veselībai nekaitīgas darba vides principa iekļaušanu Starptautiskās Darba organizācijas noteikto darba pamatprincipu un tiesību vidū un uzsver, ka pastāvīgi ir jāiegulda līdzekļi nelaimes gadījumu, arodslimību un risku novēršanā darbvietā.

3.1.7. EESK uzskata, ka pienācīga minimālā alga, kas noteikta tiesību aktos vai darba koplīguma slēgšanas sarunās, ir vērtīgs instruments nodarbinātu personu nabadzības novēršanai. Tomēr ar to vien nepietiek, un darbībā ir nepieciešams apvienot dažādus politikas instrumentus. Politikas instrumentu vidū var būt labi izstrādāti pagaidu finansiāli stimuli, nodokļu sistēmas pārdales ietekmes pārmodelēšana, ja tas iespējams, u. c. Finanšu instrumenti būtu jāapvieno ar mērķētiem un efektīviem prasmju apgūšanas un pilnveides pasākumiem, jo strādājošos ar vājām prasmēm apdraud lielāks nodarbinātu personu nabadzības risks nekā tos, kuru prasmes ir augstas (19 % pret 4,9 %) ⁽⁴⁾. Dalībvalstis būtu koordinēti jānodrošina tos īstenot, un ir jāsniedz tām atbalsts.

3.1.8. Būtu jāievēro sociālo partneru autonomija un viņu brīvība brīvprātīgi piedalīties koplīguma sarunās. Ja runa ir par taisnīgumu un algu atbilstību produktivitātes attīstībai, darba apstākļu un sociālo iemaksu uzlabošanu, koplīguma sarunas un aptvēruma palielināšana joprojām ir labākais līdzeklis, lai panāktu optimālu līdzsvaru algu noteikšanā. Ja minimālā alga ir noteikta ar likumu, sociālo partneru efektīva iesaiste ir vienlīdz svarīga, lai rastu pareizos risinājumus, kā panākt augšupēju sociālekonomisko konvergenci, kas pielāgota valsts situācijai. Ja koplīguma sarunu aptvērums ir zems, dalībvalstīm būtu jātiecas veidot tādas apstākļus, kas palīdzētu sociālajiem partneriem strādāt tā palielināšanas jomā.

3.1.9. Sociālo partneru iesaistīšanās ir izrādījusies ļoti vērtīga Covid-19 krīzes laikā. Šajos nemierīgajos laikos ir jāveic pasākumi, lai stiprinātu gan sociālo partneru lomu, gan to līdzdalību nodarbinātības, sociālo un ekonomisko reformu un politikas izstrādē un īstenošanā, tai skaitā stiprinot to spējas. Tas ir svarīgi arī Eiropas sociālo tiesību pilāra un nacionālo atveseļošanas un noturības plānu īstenošanai. Jāņem vērā arī pilsoniskās sabiedrības organizāciju loma, kas saistīta ar attiecīgajām politikas jomām.

3.2. 6. pamatnostādne. Stiprināt darbaspēka piedāvājumu un uzlabot piekļuvi nodarbinātībai, prasmju un kompetenču apguvei mūža garumā

3.2.1. EESK atzinīgi vērtē to, ka pamatnostādnes nosaukums ir mainīts, iekļaujot tajā mūžizglītības jēdzienu. Tā kā tehnoloģiskās pārmaiņas notiek strauji un norisinās gan zaļā, gan digitālā pārkārtošanās, iepriekš apgūto prasmju un iemaņu mūžs kļūst aizvien īsāks, un gan darba ņēmējiem, gan uzņēmumiem aizvien svarīgāka kļūst attiecīgo prasmju un iemaņu apguve visa mūža garumā. Tāpēc ir svarīgi novērtēt dalīto atbildību par mūžizglītību darbvietas līmenī.

3.2.2. EESK atzinīgi vērtē ierosināto pieeju, kas ietver visaptverošus atbalsta pasākumus, kuri atvieglo darba tirgus pārmaiņu pārvaldību. Kvalifikācijas celšanas un pārkvalifikācijas iespējām ⁽⁵⁾ ir izšķiroša nozīme, lai indivīdi varētu pielāgoties darba tirgus pārmaiņām, un tām jābūt garantētām un pieejamām visā cilvēku profesionālajā dzīvē (ESTP 1. princips). Tomēr nepietiekamā motivācija piedalīties apmācībā joprojām ir nopietna problēma, kurai nepieciešami risinājumi. Sociālajiem partneriem ir svarīga loma vajadzīgo prasmju novērtēšanā. Mācību fondi ir būtiski ar darbu saistītas apmācības finansēšanai, un būtu jāveicina valstu labās prakses piemēru popularizēšana un apmaiņa starp dalībvalstīm ⁽⁶⁾.

⁽⁴⁾ 2022. gada vienotais nodarbinātības ziņojums.

⁽⁵⁾ Skatīt arī ziņojumu par LMO pētījumu "The work of the future: ensuring lifelong learning and training of employees" (Nākotnes darbs: mūžizglītības un darbinieku apmācības nodrošināšana)

⁽⁶⁾ EESK atzinums "Tiesību aktu kopums "Mācīšanās un nodarbinātība"" (OV C 323, 26.8.2022., 62. lpp.).

3.2.3. Mērķēts atbalsts ir īpaši svarīgs ilgstošiem bezdarbniekiem un/vai ekonomiski neaktīviem cilvēkiem, jo tas palielina viņu izredzes ienākt (atgriezties) darba tirgū un ir svarīgs faktors darbvieta saglabāšanai. Dalībvalstis būtu jāmudina samazināt 18 mēnešu ilgo bezdarba posmu, kas paredzēts, lai uzrunātu ilgstošos bezdarbniekus. Steidzami ir vajadzīgi mērķēti pasākumi, lai par profesionālo karjeru ieinteresētu jauniešus.

3.2.4. Pēc krituma Covid-19 krīzes laikā, darbaspēka trūkums atkal palielinās ⁽⁷⁾. Efektīvu prasmju prognožu trūkums ir būtiska problēma darba devējiem visā ES. Ieguldījumiem pieaugušo izglītībā un prasmju attīstībā, kas cieši saistīti ar darba tirgus vajadzībām, var būt izšķiroša nozīme ekonomikas atveseļošanā un sociālas Eiropas veidošanā.

3.2.5. Tas attiecas arī uz bēgļiem, kas bēg no kara Ukrainā. Papildus valodu apmācībai ir jāveic pasākumi, lai atvieglotu jau iegūto un darba tirgus integrācijai nepieciešamo kvalifikāciju atzišanas procesu. Tāpēc EESK atzinīgi vērtē Komisijas norādes attiecībā uz piekļuvi darba tirgum, profesionālajai izglītībai un apmācībai un pieaugušo izglītībai cilvēkiem, kas bēg no Krievijas agresijas kara pret Ukrainu ⁽⁸⁾.

3.2.6. *REPowerEU* iniciatīvas īstenošanai nepieciešamie ieguldījumi būs cieši saistīti ar apmācīta darbaspēka nepieciešamību. Attiecībā uz individuāliem mācību kontiem (IMK ⁽⁹⁾) EESK atkārtoti pauž viedokli, ka lēmums par to, vai pieņemt IMK kā vienu no mācību nodrošināšanas un finansēšanas mehānismiem, ir pilnībā jāatstāj dalībvalstu ziņā. Jebkurā gadījumā IMK ietvaros ir jāatbalsta piekļuve atzītiem un apstiprinātiem mācību kursiem. Īpaši svarīga ir sociālo partneru loma attiecīgo mācību līdzekļu izstrādē un/vai pārvaldībā.

3.2.7. EESK piekrīt, ka jācenšas paaugstināt vispārējo kvalifikācijas līmeni visās dalībvalstīs. Tas ir īpaši svarīgi ne tikai mācību procesa sākumā, bet arī visas profesionālās dzīves laikā. Kā pareizi norādīts vienotajā nodarbinātības ziņojumā ⁽¹⁰⁾, pozitīvā tendence, kas liecināja par skolas gaitu priekšlaicīgu pārtraukšanu, ir palēninājusies, un laikā no 2015. gada līdz 2020. gadam līmenis ir nokrities tikai par 1,1 %. Īpaši svarīgi ir stiprināt darba vidē balstītas PIA sistēmas dalībvalstīs un terciārās izglītības atbilstību darba tirgum, kā arī palielināt PIA un terciārajā izglītībā iesaistīto STEM absolventu, jo īpaši sieviešu, skaitu.

3.2.8. Pandēmijas ietekme uz jauniešiem ir bijusi īpaši smaga: viņi ir viena no grupām, ko visvairāk skārusi pandēmijas izraisītā ekonomikas un sociālā krīze. Covid-19 krīze ir izdzēsusi 10 gadu laikā panākto progresu jauniešu nodarbinātības jomā. Lai pienācīgi sagatavotos mainīgajai darba pasaulei (globalizācijai, klimata krīzei, demogrāfiskajām pārmaiņām un tehnoloģiju attīstībai), valdībām un iestādēm ir jāņem vērā katras megatendences ietekme. Lai jaunieši nepaliktu ārpus uzmanības loka, būtiska nozīme ir ar jaunatni saistītiem, iekļaujošiem un uz nākotni vērstiem politikas pasākumiem ⁽¹¹⁾.

3.2.9. Vīriešu un sieviešu darba samaksas atšķirība joprojām ir problēma ES. Tā kā situācija dažādās valstīs ir ļoti atšķirīga, būtu jānovērš šīs problēmas pamatcēloņi, piemēram, darba tirgus un izglītības segregācija, dzimumu stereotipi, pieejamas bērnu aprūpes un citu aprūpes infrastruktūru trūkums, kā arī māsaimniecības un aprūpes pienākumu nevienlīdzīga sadale. Ja pastāv diskriminācija darba samaksas ziņā (tai skaitā vecuma dēļ), tā ir jānovērš. Eiropas Komisijas priekšlikumam par Darba samaksas pārredzamības direktīvu, kas pašlaik tiek apspriests, būtu jāpalīdz dalībvalstīm stiprināt principa, saskaņā ar kuru vīriešiem un sievietēm, kas veic vienādi vērtīgu darbu, ir jāsaņem vienāda darba samaksa, piemērošanu, jo tas ir viens no vīriešu un sieviešu darba samaksas atšķirību novēršanas pasākumiem, bet vienlaikus nedrīkst aizmirst par uzņēmumiem, it īpaši maziem un vidējiem uzņēmumiem, uzlikto papildslogu.

⁽⁷⁾ 2022. gada vienotais nodarbinātības ziņojums.

⁽⁸⁾ C(2022) 4050 final.

⁽⁹⁾ Padomes ieteikums par individuālajiem mācību kontiem

⁽¹⁰⁾ Padome pieņēmusi 2022. gada 14. martā.

⁽¹¹⁾ EESK pašlaik strādā pie informatīvā ziņojuma par tematu "Vienlīdzīga attieksme pret jauniešiem darba tirgū".

3.3. 7. *pamatnostādne. Uzlabot darba tirgu darbību un sociālā dialoga efektivitāti*

3.3.1. Lai uzlabotu darba tirgu darbību, ir jāpārskata dažādu dalībnieku (valsts nodarbinātības dienestu (VND) un sociālo dienestu) uzdevumi un pienākumi. Jāapsver iespēja izveidot partnerattiecības starp sociālajiem dienestiem (lai sasniegtu individuus, kas atrodas ārpus darba tirgus, un sagatavotu viņus apmācības programmām), valsts nodarbinātības dienestiem (VND) (īpaši pielāgoti aktīvā darba tirgus politikas pasākumi ar darbvietas saglabāšanas komponentu, profesionālās orientācijas un konsultāciju pakalpojumi) un privātajiem nodarbinātības dienestiem (kopīgas un/vai papildinošas darbības, t. i., brīvo darbvietu datubāzes koplietošana). Jānovērtē politikas pasākumu efektivitāte, vajadzības gadījumā tos pārskatot vai pārveidojot. Jāpalielina VND kapacitāte, tai skaitā digitalizējot to pakalpojumus. Jāveicina arī sadarbība ar privātajiem nodarbinātības dienestiem un citiem attiecīgajiem darba tirgus dalībniekiem.

3.3.2. Sociālajiem partneriem šajā jomā ir būtiska nozīme, jo īpaši saistībā ar vietējiem darba tirgiem un nozarēm, kurās notiek pārkārtošanās un kurās tie var palīdzēt atvieglot pārkārtošanos starp nozarēm, darbvietām un/vai profesijām. Būtiska loma ir arī pilsoniskās sabiedrības organizācijām, kurām ir īpaša pieredze dažādos nodarbinātības (īpaši neaizsargāto grupu nodarbinātības) un sociālajos jautājumos, turklāt tās ir arī izglītības un vispārējas nozīmes sociālo pakalpojumu sniedzējas.

3.3.3. Visā ES joprojām ir salīdzinoši augsts neaktivitātes līmenis⁽¹²⁾. Ir pienācis īstais brīdis, lai individuus, kas atrodas ārpus darba tirgus, tajā atgrieztu. Ja taisnīgu darba apstākļu garantēšanas nolūkā dažādi darba veidi, darba elastīgums un tāldarbs tiktu pienācīgi regulēti ar tiesību aktiem vai koplīgumu slēgšanas sarunām valsts līmenī, tie varētu būt spēcīgi faktori, kas jo īpaši ļautu neaizsargāto grupu pārstāvjiem atrast darbu. Sociālās infrastruktūras un pakalpojumi, piemēram, bērnu aprūpe vai ilgtermiņa aprūpe, cilvēkiem ar aprūpes pienākumiem dod iespēju iesaistīties darba tirgū.

3.3.4. Sadarbība ar sociālajiem partneriem ir ļoti svarīga, lai veicinātu taisnīgus, pārredzamus un paredzamus darba apstākļus, kas līdzsvaro tiesības un pienākumus. EESK piekrist viedoklim, ka būtu jānovērš tādas darba attiecības, kas ved uz neoficiāliem un nedrošiem darba apstākļiem. Tas attiecas arī uz platformu darbu, kura saistībā tiek apspriests direktīvas projekts. EESK uzsver, ka pasākumos, ar kuriem tiek reglamentēti jaunie darba modeļi, tai skaitā platformu darbs, būtu piemērotā Eiropas un nacionālajā līmenī jāreglamentē elastīgs darba režīms, kas ir būtisks darba ņēmēju pienācīgas aizsardzības nodrošināšanai. Būtu jāievēro sociālo partneru loma.

3.4. 8. *pamatnostādne. Veicināt vienlīdzīgas iespējas visiem, sekmēt sociālo iekļaušanu un apkarot nabadzību*

3.4.1. Tagad, kad Eiropa piedzīvo vairākas krīzes, ir īpaši svarīgi veicināt vienlīdzīgas iespējas visiem un sekmēt iekļaujošus darba tirgus, lai sasniegtu 78 % nodarbinātības mērķi, kas noteikts rīcības plānā Eiropas sociālo tiesību pilāra īstenošanai, un risinātu darbspēka trūkuma problēmu. Tas attiecas uz visiem, kuri ir nepietiekami pārstāvēti darba tirgū, kā arī ņemot vērā to cilvēku masveida pieplūdumu, kuri bēguši no kara Ukrainā. Pēc Pagaidu aizsardzības direktīvas stāšanās spēkā, dalībvalstis ātri pielāgoja savu valsts tiesisko regulējumu, lai varētu atbalstīt Ukrainas bēgļus un Ukrainā dzīvojošos trešo valstu valstspiederīgos, kuri kara dēļ ir devušies bēgļu gaitās uz Eiropu. Ir jānovērš visi trūkumi.

3.4.2. Nepieciešama pielāgota pieeja dažādām neaizsargātām grupām (piemēram, gados vecākiem darba ņēmējiem, cilvēkiem (jauniešiem) ar invaliditāti, cilvēkiem ar aprūpes pienākumiem, ilgstošiem bezdarbniekiem un cilvēkiem ar fragmentāru nodarbinātības vēsturi, NEET, migrantiem u. c.). Jāņem vērā arī atšķirības nodarbinātības jomā starp lauku un pilsētu teritorijām. ES finansējums būtu jāizmanto kā līdzeklis, lai mudinātu dalībvalstis, jo īpaši tās, kas sociālo rezultātu

⁽¹²⁾ Visaugstākais neaktivitātes līmenis ir Itālijā (vairāk nekā 37 % 2021. gadā). Arī Horvātijā, Rumānijā, Grieķijā un Beļģijā neaktivitātes līmenis pārsniedz 30 %. Vairāk datu par ekonomiski neaktīvajiem iedzīvotājiem Eiropā ir pieejami šeit.

pārskatā norādītas kā valstis ar zemiem rādītājiem, radīt stimulus, kas darba devējus rosinātu nodarbināt cilvēkus ar invaliditāti vai veicināt pašnodarbinātību. Pienācīgas kvalitātes nodarbinātība ir labākais līdzeklis nabadzības mazināšanai un cilvēka cieņas atzīšanai.

3.4.3. Pagaidu pabalstu un ienākumu atbalsta pasākumi jāveic, cik ilgi vajadzīgs, lai palīdzētu bezdarbniekiem vai personām ar zemiem ienākumiem atrast jaunas un labākas nodarbinātības iespējas. Strādājošo pabalsti⁽¹³⁾ kopā ar strukturāliem pasākumiem, kuru mērķis ir veicināt neaizsargāto grupu iekļaušanu, var atvieglot viņu ienākšanu darba tirgū, taču tiem vajadzētu būt ārkārtas situācijām paredzētiem un papildinošiem pagaidu pasākumiem, jo būtu jāveicina un jāatbalsta pienācīga atalgojuma politika, kas nodrošina pienācīgu dzīves līmeni.

3.4.4. Sociālās ekonomikas uzņēmumiem ir liela nozīme, jo īpaši kā sākumposma darbvietām visneaizsargātākajiem iedzīvotājiem un pakalpojumu sniegšanai reģionālā līmenī. EESK atzinīgi vērtē Komisijas Sociālās ekonomikas rīcības plānu un aicina Komisiju izstrādāt priekšlikumus labāko projektu novērtēšanai valstu līmenī.

3.4.5. Īpaši atzinīgi vērtējams uzsvars uz bērniem. Bērnu nabadzības problēma jārisina, izmantojot visaptverošus un integrētus pasākumus, un jāveicina pasākumi, lai īstenotu Garantiju bērniem. Komiteja pilnībā piekrīt, ka cenas ziņā pieejamu un kvalitatīvu pakalpojumu pieejamība, piemēram, pirmsskolas izglītība un aprūpe, ārpuskolas aprūpe, izglītība, apmācība, mājokļi, veselības aprūpe un ilgtermiņa aprūpe, ir būtiski faktori bērnu nabadzības samazināšanai un vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai. Plašākā nozīmē jāstiprina efektīva piekļuve kvalitatīviem sociālajiem pakalpojumiem, kas saistīti ar indivīda vajadzībām, – Covid-19 krīze ir spilgti izgaismojusi šo jautājumu, un, pandēmijai beidzoties, to nedrīkst aizmirst.

3.4.6. Tajā pašā laikā jāpārskatās, kas noved pie enerģētikas pārkārtošanas, un jo īpaši nesena enerģijas cenu kāpums vēl vairāk sarežģī neaizsargāto grupu dzīvi⁽¹⁴⁾. Neraugoties uz politisko apņemšanos, vēl ir jādarā daudz līdz tiks izskausta enerģētiskā nabadzība un pasākumi veiksmīgi sasniegs mērķi un būs efektīvi.

3.4.7. Pieaugošā iedzīvotāju novecošanās apvienojumā ar paredzamā mūža ilguma palielināšanos un darbaspēka samazināšanos nozīmē, ka arvien vairāk vecāka gadagājuma cilvēku būs ekonomiski atkarīgi, ja vien neizdosies palielināt darbaspēku, veidojot iekļaujošākus darba tirgus, tai skaitā aktivizējot tās grupas, kas patlaban ir atstumtas vai nepietiekami pārstāvētas darba tirgū. Ir jārisina problēmas, ar kurām saskaras sociālā nodrošinājuma un veselības aprūpes sistēmas dalībvalstīs. Pensiju sistēmu piemērotība un finansiālā ilgtspēja visiem ir būtisks politikas uzdevums visās dalībvalstīs. EESK atzinīgi vērtē Komisijas ierosināto visaptverošo pieeju par vienlīdzīgām iespējām vīriešiem un sievietēm attiecībā uz pensiju tiesību iegūšanu un nepieciešamību pēc aktīvu vecumdienu stratēģijām, lai veicinātu gados vecāku cilvēku līdzdalību darba tirgū un mazinātu sieviešu un vīriešu pensiju atšķirību. EESK uzsver, ka ir svarīgi izvairīties no sadrumstalotiem darba periodiem cilvēku aktīvajā darba dzīvē, lai atbalstītu sociālā nodrošinājuma sistēmas ar iemaksām un lai, aizējot pensijā, cilvēkiem būtu tiesības uz pienācīgiem pensijas ienākumiem.

Briselē, 2022. gada 22. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽¹³⁾ ESAO strādājošo pabalstus definē kā “no pastāvīga darba atkarīgi nodokļu kredīti, nodokļu atlaides vai ekvivalentas no darba atkarīgas pabalstu shēmas, kas izstrādātas ar diviem mērķiem: mazināt nodarbinātu personu nabadzību un palielināt to strādājošo motivāciju strādāt, kuru ienākumi ir mazi”.

⁽¹⁴⁾ Skatīt arī Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinumu par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko izveido Sociālo klimata fondu” (OV C 152, 6.4.2022., 158. lpp.).

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko izveido instrumentu Eiropas aizsardzības nozares nostiprināšanai, izmantojot kopīgu iepirkumu”

(COM(2022) 349 final)

(2022/C 486/23)

Galvenais ziņotājs: **Maurizio MENSI**

Galvenais līdzziņotājs: **Jan PIE**

Atzinuma pieprasījums	Padome, 22.7.2022. Eiropas Parlaments, 12.9.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 173. panta 3. punkts
Atbildīgā specializētā nodaļa	Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvā komisija
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	155/1/13

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atzinīgi vērtē priekšlikumu regulai, ar ko izveido instrumentu Eiropas aizsardzības nozares nostiprināšanai, izmantojot kopīgu iepirkumu (turpmāk – “instruments”), lai ātri stiprinātu Eiropas aizsardzības rūpniecību un aizsardzības spējas, ņemot vērā tūlītējās problēmas, ko radījis Krievijas iebrukums Ukrainā.

1.2. EESK atbalsta instrumenta mērķus veicināt Eiropas aizsardzības tehniskā un rūpnieciskā pamata (EDTIB) efektivitāti un spēju ātri reaģēt uz ārkārtas situācijām noturīgākas Savienības veidošanai un veicināt dalībvalstu sadarbību un mijiedarbību aizsardzības iepirkuma procesā. Abi mērķi ir svarīgāki kā jebkad situācijā, kad Eiropā ir atgriezies karš un sabiedrība kopumā ir pienācīgi jāaizsargā, ņemot vērā iespējamās turpmākas spriedzes perspektīvas stratēģiskā līmenī.

1.3. EESK uzskata, ka instruments ir noderīgs, lai labāk strukturētu un organizētu pašreizējo rekordaugsto pieprasījumu pēc steidzami nepieciešama standarta aprīkojuma, taču to nevar uzskatīt par jaunās Eiropas aizsardzības investīciju programmas priekšteci, jo tas ir diezgan vājš rūpniecības politikas instruments.

1.4. EESK piekrīt, ka ir jārikojas, lai, īstenojot sadarbību, paātrinātu rūpniecības pielāgošanos strukturālām pārmaiņām, tostarp palielinātu tās ražošanas jaudas, nolūkā palīdzēt Eiropas rūpniecībai savlaicīgi apmierināt dalībvalstu pieaugošo pieprasījumu.

1.5. EESK arī uzskata, ka ir vajadzīgs kopīgs iepirkums, lai izvairītos no tā, ka lielāki valstu ieguldījumi aizsardzības jomā padziļina Eiropas aizsardzības nozares sadrumstalotību, ierobežo sadarbības potenciālu, pastiprina ārējo atkarību un kavē sadarbību, tādējādi nodrošinot, ka visas dalībvalstis var ātri apmierināt savas steidzamākās vajadzības spēju jomā, kas atklātas vai saasinājušās saistībā ar Krievijas agresiju pret Ukrainu.

1.6. Vienlaikus EESK uzskata, ka krājumu papildināšana bieži vien nozīmē uz Ukrainu nosūtīto ražojumu aizstāšanu ar tieši tādiem pašiem produktiem. Šādiem pirkumiem var nebūt būtiskas strukturētas ietekmes uz rūpniecību, un tie arī neveicina tehnoloģisko inovāciju. Tāpēc EESK apšaubā, vai instrumenta logika būtu tieši jāattiecinā arī uz jauno Eiropas aizsardzības investīciju programmu.

1.7. EESK atzinīgi vērtē pieeju, kas paredz stimulēt kopīgu iepirkumu, izmantojot tiešu finansiālu atbalstu no ES budžeta, taču apšaubā, vai finansējums 500 miljonu EUR apmērā būs pietiekams, lai panāktu izmaiņas dalībvalstu iepirkuma lēmumos.

1.8. EESK apšaubā to, vai ir efektīvi izlietot finansiālo atbalstu tehniskā un administratīvā atbalsta sniegšanai instrumenta īstenošanai, kā arī subsīdiju piešķiršanas ar izmaksām nesaistīta finansējuma formā efektivitāti; tāpēc aicinām likumdevējus precizēt šo metodi, lai nodrošinātu ES finansējuma izlietojuma efektivitāti.

1.9. EESK atzinīgi vērtē to, ka ES finansiālais atbalsts attiecas tikai uz ES vai asociētajās valstīs izgatavotu aizsardzības ražojumu iepirkumu, kā arī īpašos nosacījumus ES uzņēmumiem, kurus kontrolē trešās valstis. Šāds ierobežojums ir Eiropas nodokļu maksātāju interesēs, un tas ir nepieciešams, lai sasniegtu mērķi stiprināt Eiropas aizsardzības rūpniecības spējas, un tas atbilst stratēģiskās autonomijas mērķim.

1.10. Vienlaikus EESK aicina elastīgi interpretēt prasību, ka aizsardzības ražojumam nedrīkst piemērot ierobežojumus attiecībā uz neasociēto trešo valsti (vienību). Tā kā instruments attiecas uz standarta iepirkumu un tā mērķis ir apmierināt steidzamākās produktu vajadzības, EESK uzskata, ka šī prasība instrumentam ir mazākā mērā piemērota kā EAF (Eiropas Aizsardzības fonds), kura mērķis ir attīstīt nākotnes spējas. Tāpēc tas būtu jāīsteno piesardzīgi, līdzsvarojot lielākas autonomijas meklējumus ar iepirkuma steidzamību un nepieciešamību nodrošināt sadarbību ar esošo ekipējumu.

1.11. EESK atbalsta paredzēto īstenošanu tiešā pārvaldībā, taču uzsver, ka ir jānodrošina, lai kompetentie Komisijas dienesti savlaicīgi iegūtu cilvēkresursus, kas vajadzīgi, lai tiktu galā ar darba slodzi, ko tā rada.

1.12. EESK aicina dalībvalstis cieši sadarboties ar Eiropas Komisijas un Augstā pārstāvja / Eiropas Aizsardzības aģentūras vadītāja izveidoto Kopīgā iepirkuma darba grupu aizsardzības jomā, lai nodrošinātu instrumenta veiksmīgu īstenošanu.

2. Atzinuma konteksts

2.1. ES valstu vai to valdību vadītāji, tiekoties Versalā 2022. gada 11. martā, apņēmas “uzlabot Eiropas aizsardzības spējas”, ņemot vērā Krievijas militāro agresiju pret Ukrainu. Versaļas deklarācijā norādīts, ka dalībvalstīm jāpalielina aizsardzības izdevumi, jāpastiprina sadarbība ar kopīgu projektu starpniecību, jānovērš nepilnības un jāsasniedz mērķi attiecībā uz spējam, jāveicina inovācija, tostarp izmantojot civilās/militārās sinerģijas, un jāstiprina ES aizsardzības nozare. Turklāt Eiropadome aicināja “Komisiju, koordinējot to ar Eiropas Aizsardzības aģentūru, līdz maija vidum nākt klajā ar analīzi par aizsardzības investīciju nepietiekamību un ierosināt turpmākas iniciatīvas, kas vajadzīgas, lai stiprinātu Eiropas aizsardzības rūpniecisko un tehnoloģisko bāzi”.

2.2. Atbildot uz šo uzaicinājumu, Eiropas Komisija un Augstais pārstāvis 2022. gada 18. maijā iesniedza Kopīgu paziņojumu “Aizsardzības investīciju nepietiekamības analīze un turpmākā virzība”. Kopīgajā paziņojumā norādīts, ka gadiem ilgi ievērojami nepietiekami ieguldījumi aizsardzībā ir izraisījuši rūpniecības un spēju trūkumu ES un pašreizējo zemo aizsardzības ekipējuma krājumu līmeni. Aizsardzības ekipējuma nosūtīšana uz Ukrainu, kā arī tas, ka krājumu apjoms ir paredzēts miera laikam, ir radījis steidzamu un kritisku nepietiekamību militārā ekipējuma jomā.

2.3. Kopīgajā paziņojumā ir atgādināts, ka, ņemot vērā drošības situāciju un jau veiktos sūtījumus uz Ukrainu, dalībvalstīm steidzamā kārtā jāatjauno kaujas gatavība aizsardzības nolūkiem. Materiālu krājumu papildināšana arī ļautu tām sniegt turpmāku palīdzību Ukrainai. Vienlaikus kopīgajā paziņojumā dalībvalstis tiek aicinātas iegādāties vajadzīgo aizsardzības ekipējumu un materiālus, īstenojot sadarbību. Steidzami vajadzīgu ražojumu kopīgs iepirkums nodrošinātu lielāku izdevīgumu, uzlabotu sadarbību un novērstu to, ka visvairāk apdraudētajām ES dalībvalstīm nav iespēju iegūt tām nepieciešamo, jo pastāv pretrunīgas aizsardzības nozares prasības, kas nav pielāgotas šādam straujam pieprasījuma kāpumam īstermiņā.

2.4. Ņemot vērā iepriekš minēto, kopīgajā paziņojumā ir ierosināts veicināt kopīgu iepirkumu, izmantojot īpašu ES budžeta īstermiņa instrumentu. Ar instrumenta starpniecību sniegtajam ES finansiālajam atbalstam būtu jāstimulē uz sadarbību balstītais aizsardzības jomas iepirkums no dalībvalstīm un jārada pozitīva ietekme uz *EDTIB*, vienlaikus nodrošinot ES dalībvalstu bruņoto spēku spēju rīkoties, piegādes drošību un lielāku sadarbību.

2.5. Reaģējot uz situācijas steidzamību, Komisija 2022. gada 19. jūlijā iesniedza priekšlikumu šādam instrumentam, proti, regulai, ar ko izveido instrumentu Eiropas aizsardzības nozares nostiprināšanai, izmantojot kopīgu iepirkumu. Komisija palaujas uz regulas ātru pieņemšanu un tās stāšanos spēkā līdz 2022. gada beigām.

2.6. Pēc instrumenta izveides Komisija ierosinās Eiropas aizsardzības investīciju programmas (*EDIP*) regulu. Komisija uzskata, ka *EDIP* regula varētu kalpot par pamatu turpmākiem kopīgiem attīstības un iepirkuma projektiem, kas ļoti lielā mērā ir dalībvalstu un Savienības drošības kopīgajās interesēs, un, paplašinot īstermiņa instrumenta loģiku, varētu kalpot par pamatu iespējamai saistītai Savienības finansiālai intervencei Eiropas aizsardzības rūpnieciskās bāzes nostiprināšanai, jo īpaši attiecībā uz projektiem, kurus neviena dalībvalsts nevarētu attīstīt vai iepirkt viena pati.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Savienības ģeopolitiskā situācija ir krasi mainījusies, ņemot vērā Krievijas militāro agresiju pret Ukrainu. Teritoriālā konflikta un augstas intensitātes karadarbības atkārtošanās Eiropas teritorijā liek dalībvalstīm pārskatīt to aizsardzības plānus un spējas. Tam jānotiek vienlaikus ar pamatā esošās rūpnieciskās un tehnoloģiskās bāzes pielāgošanu, kas jāveicina, lai atbalstītu un stiprinātu dalībvalstu bruņotos spēkus, kas ir nobriedušas demokrātijas būtisks instruments Eiropas iedzīvotāju aizsardzībai.

3.2. EESK atzinīgi vērtē paziņojumus par dalībvalstu aizsardzības izdevumu palielināšanu, lai ātri novērstu steidzami risināmus trūkumus militārajā jomā. Tomēr bez koordinācijas un sadarbības aizsardzības izdevumu palielināšana paaugstina risku padziļināt Eiropas aizsardzības nozares sadrumstalotību, ierobežo sadarbības potenciālu visā iegādātā ekipējuma aprites ciklā un kavē sadarbību. Turklāt izdarītajai izvēlei īstermiņa iegāžu jomā bieži vien ir ilgāka termiņa ietekme uz *EDTIB* pozīciju tirgū un iespējām nākamajās desmitgadēs.

3.3. Tāpēc EESK atbalsta iniciatīvu stimulēt kopīgu iepirkumu steidzamāko aizsardzības ražojumu vajadzību nodrošināšanai. Kopīgs iepirkums ir īpaši svarīgs pašreizējā situācijā, kad pēkšņs līdzīgu ražojumu pieprasījuma pieaugums sastopas ar rūpniecības piedāvājumu, kas joprojām ir pielāgots miera laikam un tādējādi ar grūtībām apmierina pieprasījumu. Tāpēc ir nepieciešama sadarbība aizsardzības iepirkuma jomā, lai nodrošinātu solidaritāti starp dalībvalstīm, uzlabotu sadarbību, novērstu izspiešanas efektu un uzlabotu publisko izdevumu efektivitāti.

3.4. Vienlīdz svarīgi ir palīdzēt nozarei pielāgoties strukturālajām pārmaiņām jaunajā drošības vidē. Tā kā nepieciešamā Eiropas militāro spēju stiprināšana ir ilgtermiņa pasākums un pastāvīgs atbalsts Ukrainai var būt nepieciešams ilgāku laiku, *EDTIB* būs jāpalielina sava ražošanas jauda. Tas ir nepieciešams, lai tiktu galā ar pašreizējo augsto pieprasījumu, un būs nepieciešams arī turpmāk.

3.5. Šai sakarā EESK uzskata, ka ierosinātā instrumenta pieeja, darbības joma un finansējums ir pārāk ierobežoti, lai panāktu ietekmi uz Eiropas rūpniecības spēju stiprināšanu. Krājumu papildināšana pēc būtības ierobežo ražojumu un piegādātāju izvēli – 500 miljoni EUR 27 dalībvalstīm divu gadu periodā ir diezgan pieticīgs ieguldījums.

3.6. Kopumā EESK uzskata, ka ierosinātā regula var sniegt lietderīgu devumu, lai labāk strukturētu un pārvaldītu pašreizējo augsto pieprasījumu pēc steidzami nepieciešama standarta ekipējuma, taču tā ir pārāk vājš rūpniecības politikas instruments. Tāpēc EESK neuzskata, ka instruments noteikti būtu uzskatāms par jaunās Eiropas aizsardzības investīciju programmas priekštecī, kas ir izziņots kā instruments ar mērķi atbalstīt kopīgi izstrādātu sistēmu kopīgu iepirkumu un kopīgu iepirkumu šādām sistēmām visā to aprites ciklā.

4. Īpašas piezīmes

4.1. Saskaņā ar priekšlikumu instruments ņems vērā Komisijas un Augstā pārstāvja / Eiropas Aizsardzības aģentūras vadītāja izveidotās Kopīgā iepirkuma darba grupas aizsardzības jomā darbu. Darba grupas uzdevums ir atvieglot dalībvalstu ļoti īsa termiņa iepirkuma vajadzību koordināciju un sadarboties ar dalībvalstīm un ES aizsardzības ražotājiem, lai atbalstītu kopīgu iepirkumu krājumu papildināšanai. Tāpēc šis darba grupas darbam ir izšķiroša nozīme instrumenta veiksmīgai īstenošanai, un EESK aicina dalībvalstis to pilnībā izmantot.

4.2. EESK apšaubā ierosinātā budžeta finansējuma pietiekamību, lai būtiski ietekmētu dalībvalstu lēmumus par iepirkumu. Vienlaikus mēs pilnībā apzināmies finansiālo spiedienu uz pašreizējo DFS un nepieciešamību pēc papildu finansējuma nākamajai *EDIP*. Ņemot vērā iepriekš minēto, būs īpaši svarīgi ierobežoto instrumenta finansējumu novirzīt būtiskākajām kopīgā iepirkuma procedūrām.

4.3. Saistībā ar ierobežoto budžetu un projektu atlasī EESK apšaubā, kā ar izmaksām nesaistīta finansējuma koncepciju praksē var piemērot pirkumiem saskaņā ar instrumentu. EESK arī vēlas zināt, cik efektīvi ir instrumenta īstenošanai izmantot tehniskās un administratīvās palīdzības finansējumu.

4.4. EESK atbalsta paredzēto īstenošanu tiešā pārvaldībā, taču uzsver, ka ir jānodrošina, lai kompetentie Komisijas dienesti savlaicīgi iegūtu cilvēkresursus, kas vajadzīgi, lai tiktu galā ar darba slodzi, ko tā rada.

4.5. EESK piekrīt ierosinātajā regulā noteiktajiem atbilstības kritērijiem, jo īpaši iespējai paplašināt jau esošos iepirkuma līgumus.

4.6. EESK arī atbalsta papildu nosacījumu ierobežot ES finansējumu ekipējuma iepirkumam ES vai asociētajās valstīs, tostarp uzņēmumiem, kas pakļauti trešo valstu (vienības) kontrolei un kas var sniegt drošības garantijas dalībvalstī, kurā tie atrodas. Šis nosacījums atbilst attiecīgajiem EAF noteikumiem un nodrošina *EDTIB* stiprināšanas mērķa sasniegšanu.

4.7. Vienlaikus EESK apšaubā prasības nodrošināt, ka aizsardzības ražojumam netiek piemēroti ierobežojumi attiecībā uz neasociēto trešo valsti (vienību), nozīmi. Tā kā ierosinātais instruments attiecas uz standarta iepirkumu un tā mērķis ir apmierināt steidzamākās ražojumu vajadzības, instrumentam šī prasība ir mazākā mērā piemērota kā EAF, kura mērķis ir attīstīt nākotnes spējas un attiecībā uz kuru ir noteikts mērķis panākt tehnoloģisko suverenitāti. Tāpēc EESK aicina šo noteikumu interpretēt elastīgi, ļaujot dalībvalstīm darbības brīvības meklējumus līdzsvarot ar iegādes steidzamību un esošā ekipējuma sadarbību.

4.8. Visbeidzot, EESK vēlas noskaidrot, cik piemēroti ir daži ierosinātie piešķiršanas kritēriji, proti, tie, kas attiecas uz iepirkuma pozitīvo ietekmi uz *EDTIB*. Ņemot vērā to, ka uzsvars likts uz steidzamākajām vajadzībām un ātri pieejama ekipējuma standarta iepirkumu, šāda ietekme, visticamāk, nav būtisks kritērijs dalībvalstīm, izņemot, ja līgumslēdzējs atrodas to teritorijā. Turklāt iepircējam dalībvalstīm, iespējams, būs grūti pierādīt pozitīvo ietekmi uz *EDTIB*, jo īpaši gadījumos, kad galvenā problēma ir steidzamība.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematiem “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Savienības drošas savienojamības programmas izveidi 2023.–2027. gadam”

(COM(2022) 57 final – 2022/0039 (COD))

un

“Kopīgs paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei “ES pieeja kosmosa satiksmes pārvaldībai – ES ieguldījums globālas problēmas risinājumā””

(JOIN(2022) 4 final)

(2022/C 486/24)

Ziņotājs: **Pierre Jean COULON**

Apspriešanās	Eiropas Komisija, 2.5.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 189. panta 2. punkts un 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	7.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	222/0/1

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK uzskata, ka paziņojums un priekšlikums, kas iezīmē Eiropas kosmosa tiesību aktu kopuma izstrādes sākumu, pašreizējā periodā ir nepieciešams un neaizstājams. Komiteja iesaka, izmantojot aktīvu diplomātiju, kopīgajā paziņojumā apņēmīgi veicināt kosmosa satiksmes daudzpusēju pārvaldību Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO), īpaši Kosmosa miermīlīgas izmantošanas komitejas (COPUOS) un Atbruņošanās konferences, ietvaros, jo ES šajā jomā nav pietiekamu noteikumu.

1.2. Kosmosa satiksmes, tostarp atlūzu, pārvaldība ir absolūta prioritāte, un tas nozīmē, ka ES līmenī jāņem vērā visi dalībnieki. Kā minēts kopīgajā paziņojumā un kā apliecina šis atzinums, galvenā problēma saistībā ar dažādām kosmosa satiksmes pārvaldības programmām ir starptautiskas standartizācijas trūkums. Tātad ir acīmredzami, ka ir jāizstrādā starptautiski standarti, pamatnostādnes un paraugprakses.

1.3. EESK aicina konkrēti īstenot kosmosa situācijas apzināšanas sistēmu, lai nodrošinātu kosmosa ilgtermiņa ilgtspēju visām dalībvalstīm.

Otrais svarīgākais kosmosa tiesību princips ir dažādu dalībnieku atbildība par savām darbībām kosmosā. Tas nozīmē starptautisku atbildību par darbību kontroli un atbildību par kaitējumu, ko šādas darbības rada kosmosā. Kopīgais paziņojums iekļaujas starptautiskās atbildības par darbību kontroli jomā.

1.4. EESK pauž nožēlu par starptautiskās standartizācijas trūkumu un iesaka ES līmenī, iesaistot organizētu pilsonisko sabiedrību, pieņemt standartus, tostarp satelītu atlūzu pārvaldības standartus, un pamatnostādnes.

Cīņa starp kosmosa dalībniekiem, kas līdz šim galvenokārt bija valstiski dalībnieki, un tiem, kuri cenšas kļūt par svarīgiem privātā vai publiskā sektora dalībniekiem, liek dziļi pārveidot starptautiskos standartus, kas tika pieņemti, kad par kosmosu interesējās tikai ierobežota tehnoloģisko un rūpniecisko lielvaru grupa.

1.5. Kā uzsvērts papildatzinumā CCMI/196 “New Space”:

- būtu jāattīsta sinerģija ar Eiropas Aizsardzības fondu, palielinot mijiedarbību starp civilo, kosmosa un aizsardzības nozari;
- pamatprogramma “Apvārsnis Eiropa” būtu jāizmanto, lai stimulētu kosmosa tirgu, atbalstot inovatīvu komerciālu risinājumu radīšanu ES kosmosa nozares lejupējiem un augšupējiem sektoriem un paātrinot nepieciešamo pamattehnoloģiju pieejamību;
- izglītības un apmācības pasākumi ir svarīgi, lai attīstītu augsta līmeņa prasmes ar kosmosu saistītajās jomās, savukārt pieredzi, kas gūta iepriekšējos konstelācijas projektos, piemēram, *Galileo* un *Copernicus*, varētu izmantot kosmosā izvietotas savienojamības sistēmas pilnveidošanai;
- runājot par pārvaldības jomu, jāatzīmē, ka atbildības noteikšana labākajiem dalībniekiem, pamatojoties uz to pierādītu kompetenci un ievērojot publiskā iepirkuma noteikumus, nodrošinātu efektīvu programmas īstenošanu, vienlaikus veicinot *New Space* attīstību;
- turklāt zinātnes un tehnikas progressa veicināšana ir konkurētspējas un inovācijas spēju pamatā, un tas kalpo MVU, jaunuzņēmumiem un inovatīviem uzņēmumiem.

2. Atzinuma konteksts

2.1. Kosmoss mūsdienās daudzējādā ziņā ir ekonomikas papildu teritorija. Publisko un privāto investīciju paātrināšanās izraisa kosmosa darbību intensifikāciju un padara kosmosu par nozīmīgu ģeostratēģisku izaicinājumu. Tehnoloģiskā konkurence, jaunuzņēmumu rašanās kosmosa nozarē, jaunu tirgu un pakalpojumu atvēršana, kā arī valstu un privāto dalībnieku vēlme pastiprināt darbību orbītā liecina, ka kosmoss tiek pakāpeniski apgūts vairāk.

2.2. Neskatoties uz kosmosa stratēģisko nozīmi, nav ne vispārējas iestādes, ne saistošu likumu, kas būtu piemērojami zemajām un ģeostacionāro satelītu orbītām, ne arī kosmosa satiksmes regulējuma vai pārvaldības sistēmas, kaut gan satelītu skaits orbītā palielinās.

2.3. Pašlaik kosmosa satiksmes pārvaldība ir balstīta tikai uz brīvprātību un nesaistošu labo praksi, kas ne vienmēr tiek labi pārvaldīta vai piemērota, un tās mērķis ir samazināt satelītu vai atlūzu sadursmes statistiskos riskus. Labā prakse paredz, ka orbītā nebūtu tiši jārada atlūzas, satelīti, izmantojot atlikušo degvielu, būtu “jāpasivē” darbmūža beigās, būtu jāievēro “25 gadu noteikums” attiecībā uz satelītiem zemajā orbītā (satelītiem darbmūža beigās 25 gadu laikā ir jāatgriežas atmosfērā) un neizmantojie ģeostacionārie satelīti būtu jānogādā tā dēvētajā “kapu orbītā”. Taču ar šiem noteikumiem vairs nepietiek, lai ierobežotu sadursmes riskus.

2.4. Turklāt rodas jauni darbības koncepti: kosmisko objektu novērošana un uzraudzība (*Space Surveillance and Tracking* jeb SST), kosmosa satiksmes koordinācija (*Space Traffic Coordination* jeb STC), kosmosa satiksmes koordinācija un pārvaldība (*Space Traffic Coordination and Management* jeb STCM) ⁽¹⁾.

2.5. Tāpēc, lai ilgtermiņā nodrošinātu kosmosa ilgtspēju, ir stratēģiski svarīgi, lai bez kavēšanās tiktu pieņemti pilnvērtīgi tiesību akti par darbībām kosmosā un satelītu satiksmi, kā arī par mākslīgā intelekta izmantošanu sadursmes risku novēršanai.

2.6. Gada sākumā Eiropas Komisija uzsāka projektu *Spaceways*, kura mērķis ir izstrādāt kosmosa satiksmes pārvaldības sistēmu, lai “pieņemtu satiksmes noteikumus un izlemtu, ar kādiem nosacījumiem var tikt piešķirtas licences un lidošanas atļaujas”.

⁽¹⁾ JOIN(2022) 4 final.

2.7. Projektu *Spaceways* un *EUSTM*, kas tika uzsākts 2021. gada janvārī, mērķis ir attiecīgi līdz 2022. gada jūnijam un augustam sniegt Eiropas Komisijai ieteikumus un ievirzes “par kosmosa satiksmes pārvaldību, kā arī juridisku, politisku un ekonomisku šīs jomas novērtējumu, lai sagatavotu galīgos ieteikumus un īstenošanas pamatnostādnes”⁽²⁾.

2.8. Eiropas Komisijas un Augstā pārstāvja kopīgajā paziņojumā ir atzīta ES pieejas nepieciešamība un paredzēta regulāra apspriešanās, diskusijas un dialogi ar visām ES ieinteresētajām civilajām un militārajām personām transporta nozarē, jo īpaši aviācijā un Eiropas kosmosa nozarē, vienlaikus ar Eiropas Aizsardzības aģentūras atbalstu ņemot vērā vajadzības aizsardzības un drošības jomā. EESK vēlas, lai šajā procesā tiktu iesaistīta ne tikai nozare, bet arī visa sociālā kopiena.

2.9. Paziņojumā paredzēts izmantot ES kosmisko objektu novērošanas un uzraudzības (SST) konsorciju⁽³⁾, lai veidotu ES kosmosa satiksmes turpmākajai pārvaldībai būtiski svarīgas darbības spējas. Šajā nolūkā būtu jāuzlabo tā rezultāti, jāpilnveido kosmisko objektu novērošanas un uzraudzības (SST) pakalpojumi, kā arī jaunās tehnoloģijas, izmantojot mākslīgo intelektu un kvantu tehnoloģijas, jāatbalsta atlūzu daudzuma samazināšanas un uzturēšanas darbības orbitā un jāveido finansējuma sinerģijas starp Eiropas Savienību, valstu fondiem, Eiropas Kosmosa aģentūru (EKA), pamatprogrammu “Apvārsnis Eiropa” un Eiropas aizsardzības rūpniecības attīstības programmu.

2.10. Kosmosa pārklājuma nostiprināšana ārpus Eiropas kontinenta ir nozīmīgs aspekts ES drošas savienojamības programmā 2023.–2027. gadam. ES būs jāpaļaujas jo īpaši uz Apvienoto Nāciju Organizācijas Kosmosa lietu biroju (UNOOSA), un valstu struktūrām, lai izstrādātu standartus, kas būs piemērojami kosmosa teritorijas pārvaldībai, vienlaikus veicinot kopēju standartu izstrādi īpašā forumā, kā arī integrētu pieeju starptautiskajās standartizācijas organizācijās.

2.11. Saskaņā ar uzstādītajiem mērķiem nozarei īstermiņā jāuzņemas noteikti pienākumi, bet vidējā termiņā dalībvalstīm jāizstrādā tiesību akta priekšlikums, lai mazinātu valstu pieeju sadrumstalotību un novērstu kropļojumus konkurencē ar ārpus ES esošajiem operatoriem, šajā nolūkā panākot vienlīdzīgas attieksmes principa ievērošanu starp operatoriem. Ir iecerēti arī nesaistoši pasākumi, piemēram, pamatnostādnes.

Tiesību akta priekšlikums būtu pirmais solis; pēc tam ES organizācijām būs jāpieņem tehniskās prasības, piemēram, universāli piemērojami standarti vai pamatnostādnes.

2.12. Paziņojumā minēts, ka ES dos priekšroku daudzpusējai pieejai ANO ietvaros un atbalstīs dialogu ar Kosmosa miermīlīgas izmantošanas komiteju (COPUOS) un Atbruņošanās konferenci. Tā kā runa ir par cilvēces nākotni, ES būs jāapzina ANO struktūras, kuras, neaizmirstot par Starptautisko Civilās aviācijas organizāciju (ICAO), šīs darbības varētu īstenot.

Paziņojumā paredzētā metode ir augšupēja – tā sāksies ar valstu un reģionālo ieguldījumu ar mērķi panākt vienprātību par noteikumiem un aprakstītajiem standartiem; tālāk reģionālie elementi kļūs par daļu no globālās pārvaldības. Vēl ir jānosaka, kā notiks tās vadība.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Komisijas paziņojumā ir izvērtētas kosmosa satiksmes pārvaldības vajadzības un ierosināta ES pieeja kosmosa izmantošanai pasaules mērogā, tostarp izmantošanai civiliem mērķiem. Kosmosa darbību izvērsšana, kosmosa apgūšanā iesaistīto dalībnieku skaita pieaugums un diversifikācija, kā arī visu darbības nozaru atkarība no satelītu tehnoloģijām un pakalpojumiem ir pakāpeniski izraisījusi orbītu pārmērīgu izmantošanu un frekvenču spektra piesātinājumu, tāpēc tas ir jāracionalizē.

3.2. Starptautiskajās tiesībās (Starptautiskā Telesakaru savienība jeb *ITU*) Zemes orbītas tiek uzskatītas par ierobežotiem dabas resursiem. Zemes orbītu izmantošanas jomā valda tādi principi kā brīvība un nepārņemšana savā īpašumā, bet tos apdraud prasības piešķirt frekvences un tādu valstu un uzņēmumu satelītu sistēmu skaita palielināšanās, kas dažkārt neņem vērā *ITU* noteikumus.

⁽²⁾ Projektā *Spaceways*, kas tiek finansēts no Eiropas Savienības Pētniecības un inovācijas pamatprogrammas “Apvārsnis 2020”, ir iesaistīti 13 nozīmīgi ES dalībnieki: satelītu ražotāji un palaidēji, operatori un pakalpojumu sniedzēji, kā arī politikas un juridisko pētījumu centri un institūti.

Savukārt *EUSTM* veido 20 nozīmīgi ES dalībnieki.

⁽³⁾ Francija, Vācija, Itālija, Polija, Portugāle, Rumānija un Spānija.

3.3. Cīņa starp kosmosa jomas dalībniekiem, kas līdz šim galvenokārt ir bijušas valstis, un tiem, kuri cenšas šo statusu iegūt, tostarp privātajiem dalībniekiem, rosina veikt dziļu starptautisko standartu pārskatīšanu, jo tie ir pieņemti laikā, kad par kosmosu interesējās tikai ierobežota tehnoloģisko un rūpniecisko lielvaru grupa.

3.4. Papildus juridiskajiem aspektiem kosmosa teritorijas izmantošanas jautājums tiek risināts laikā, kad ir atjaunojusies starptautiskā ģeopolitiskā spriedze, kā tas ir vērojams pašlaik. Koorbitālas iebiedēšanas darbības, tehnoloģiskā pārākuma demonstrēšana vai pretsatelītu ieroču izmēģinājumi ir daži no to darbību piemēriem, kuru rezultātā starp valstīm ir radusies neuzticēšanās.

3.5. Ar orbītu un frekvenču spektra piesātinājumu saistītie izaicinājumi, kā arī kosmosā esošo atlūzu daudzuma palielināšanās radītie draudi ir likuši dalībvalstīm, EKA un ES kosmisko objektu novērošanas un uzraudzības (SST) konsorcijam⁽⁴⁾ domāt par uzraudzības rīku un tehnoloģiju koordinācijas uzlabošanu. EESK aicina pieņemt stingrus noteikumus, ņemot vērā privāto konstelāciju izplatīšanos un iespējamās bezlikumības zonas.

3.6. Kopīgajā paziņojumā norādīts, ka apdomīgi ir jāuzsāk starptautisks dialogs par rīcības kodeksu un pasākumiem, tostarp leģislatīviem pasākumiem, kuru mērķis būs garantēt kosmosa izmantošanas ilgtspēju.

Juridiski un politiski apsvērumi

3.7. EESK atbalsta paziņojumā un regulas priekšlikumā minētos darbības mērķus un vēlas vērst uzmanību uz tiem juridiskiem un politiskiem apsvērumiem, par kuriem nevajadzētu aizmirst, ņemot vērā aktuālos jautājumus.

3.8. “Kosmosa tiesību” jēdzienu definēt nav vienkārši. Jautājumā par kosmosa robežu noteikšanu nav vienprātības, tomēr ir atzīts, ka kosmosa tiesības galvenokārt raksturo to vadošie principi.

3.9. Lai gan pēc pieciem starptautiskiem līgumiem un astoņām starptautiskām rezolūcijām⁽⁵⁾ galvenie principi ir pieņemti, kosmosa tiesību definēšanas jautājums joprojām ir atklāts, jo kosmosa izpētes sākumā svarīgi bija tikai neļaut vadošajām kosmosa lielvarām piesavināties debess ķermeņus un netika domāts, kā skaidri noteikt šādu tiesību priekšmetu.

3.10. Kosmosa tiesību principi pirmoreiz tika noteikti ANO 1963. gada 13. decembra rezolūcijā Nr. 1962 (XVIII) un atkārtoti pausti pirmajā Kosmosa līgumā 1967. gadā.

Šajos principos ir ietverti šādi elementi:

- kosmosa izpēte un izmantošana visas cilvēces interesēs;
- izmantošanas un izpētes brīvība;
- nepārņemšana savā īpašumā;
- izmantošana miermīlīgiem nolūkiem;
- valstu atbildība par savām darbībām kosmosā;
- sadarbība un savstarpēja palīdzība;
- valstu jurisdikcija un kontrole attiecībā uz kosmiskajiem objektiem;
- valstu atbildība par kaitējumu;
- cilvēces sūtņa statuss astronautiem.

3.11. Vēl divi citi kosmosa tiesību principi apliecina to miermīlīgo mērķi.

⁽⁴⁾ <https://www.eusst.eu>.

⁽⁵⁾ I. Chalaye, “*Le statut des orbites terrestres et leur utilisation à la lumière des principes du droit spatial*”, Praktiskās ģeopolitikas institūts (IEGA), Parīze, 2021. gada oktobris.

Pirmais ir visām kosmosa izpētē un izmantošanā iesaistītajām valstīm noteiktais sadarbības un savstarpējas palīdzības pienākums. Tas nozīmē efektīvu un pārredzamu dialogu starp kosmosa lielvarām, lai nodrošinātu veikto darbību ilgtspēju un drošību. Kā izklāstīts paziņojumā, pašlaik šis dialogs galvenokārt ir vērsts uz kosmisko atlūzu problēmjautājumu.

3.12. Otrs svarīgs kosmosa tiesību princips ir valstu un jauno dalībnieku atbildība par savām darbībām kosmosā. Tas nozīmē starptautisku atbildību par darbību kontroli un atbildību par kaitējumu, ko šādas darbības rada kosmosā. Kopīgais paziņojums ir sagatavots, domājot par starptautisko atbildību darbības uzraudzības jomā.

3.13. Izstrādājot galvenos kosmosa līgumus, kosmosa atlūzu, kā arī orbītu un frekvenču piesātinājuma jautājums nebija darba kārtībā; taču pašlaik sabiedrības atkarība no satelītu resursiem ir spēcīgi palielinājusī objektu nonākšanu kosmosā, kā rezultātā jautājums par orbītām un frekvenču sadalījumu ir kļuvis stratēģiski ļoti svarīgs.

3.14. Pēc sešdesmit kosmosa izmantošanas gadiem mums nākas konstatēt, ka ir spēcīgi palielinājies drošības risks saistībā ar orbītām. Kopš Ķīnas ASAT izmēģinājuma 2007. gada janvārī spēka demonstrējumi kosmosā ir pastiprinājušies un izpaužas dažādos veidos. Rodas arī jautājums par kosmosa “arsenalizācijas” problēmu.

Starptautiskajās tiesībās šis jautājums ir pelēkā zonā, jo vēl nav definēts, kas ir uzbrukuma līdzekļi kosmosā un kas ir uzbrukums, jo uzbrukuma metodes kosmosā ir dažādas un daudzveidīgas; tās ietver raķešu triecienus, lāzera starus, kibernetiskus komunikācijas kanālus, koordinētos manevrus u. c.

3.15. Savukārt ģeostacionāro satelītu orbītu skar cita veida problēma – frekvenču pārslogotība un darbības interferences risks. Ģeostacionāro satelītu orbīta ir kritiski svarīga zona telesakaru pakalpojumu nepārtrauktībai visās pasaules valstīs. Tā ir saistīta arī ar vairākiem juridiskiem sarežģījumiem, jo ģeostacionāro satelītu orbītas attīstība ir radījusi finanšu tirgu un izraisījusi pat spekulāciju.

3.16. Šajā kontekstā EESK uzskata, ka kopīgajā paziņojumā ar aktīvas diplomātijas palīdzību aktīvi jāveicina kosmosa satiksmes daudzpusēja pārvaldība ANO, jo īpaši COPUOS un Atbrūšanās konferences ietvaros, jo ES šajā jomā nav pietiekamu noteikumu.

Kosmosa satiksmes pārvaldība – ES pārvaldības izaicinājums

3.17. Kosmosa satiksmes pārvaldības ideja nav jauna. Tomēr, ņemot vērā drošības, drošuma un kosmosa darbību ilgtspējas risku raksturu un nozīmīgumu, kosmosa satiksmes pārvaldība ir kļuvusi par ļoti būtisku prioritāti kosmosa dalībnieku un to valstu vidū, kuras apzinās savu atkarību no kosmosa sniegtajām iespējām. Taču tikai valstīm, kurām ir nepieciešamās tehnoloģiskās spējas, jau ir izstrādātas kosmisko objektu novērošanas un uzraudzības (SST) un kosmosa situācijas apzināšanās (*Space Situational Awareness* jeb SSA) programmas.

3.18. ASV aizsardzības departaments izmanto pašlaik vismodernāko sistēmu. ASV kosmosa uzraudzības tīkls (*Space Surveillance Network* jeb SSN), kurā izmantoti Zemes un kosmosa radari, sniedz ASV unikālas atklāšanas un identificēšanas spējas, ko ASV izmanto arī kā instrumentu savu sabiedroto un partneru ietekmēšanai.

Arī citas valstis, piemēram, Krievija, Ķīna, Japāna, Indija un dažas Eiropas valstis (Francija, Vācija), ir izstrādājušas kosmosa uzraudzības programmas. ņemot vērā to stratēģiskās funkcijas, lielākā daļa šādu programmu ir saistītas ar militāro kontroli un izmanto kosmosa aģentūru atbalstu.

Eiropas Savienībā Francija, Vācija, Itālija, Polija, Portugāle, Rumānija un Spānija ir izveidojušas ES kosmisko objektu novērošanas un uzraudzības konsorciju (ES SST), lai bez maksas novērtētu sadursmju risku orbītā un kosmosa atlūzu nekontrolētas atgriešanās risku Zemes atmosfērā, kā arī konstatētu fragmentācijas orbītā. 2023. gadā ES SST kļūs par partnerību, kurā piedalīsies vairāk valstu, lai ES un pasaules satelītu operatori sniegtu sadursmju riska novērtēšanas pakalpojumu.

Arī daži privātie uzņēmumi jau ir izveidojuši paši savas SST/SSA sistēmas, lai sniegtu komerciālus datus un pakalpojumus.

3.19. Kā minēts kopīgajā paziņojumā un kā apliecina šis atzinums, galvenā problēma saistībā ar daudzveidīgajām kosmosa satiksmes pārvaldības programmām ir starptautiskas standartizācijas trūkums. Ir skaidrs, ka ir jāizstrādā starptautiski standarti, pamatnostādnes un paraugprakses.

3.20. Globālās iniciatīvas un lēmumi par kosmosa satiksmes pārvaldību var radīt sarežģītus apstākļus Eiropai un tās kosmosa nozares dalībniekiem. ASV savā politikā ir uzņēmusies vadību, paziņojot, ka ASV vajadzētu rādīt pārējai pasaulei piemēru un izstrādāt labākus kosmosa datu un situācijas apzināšanās standartus, sagatavot standartizētu paņēmieni kopumu sadursmju risku mazināšanai, kā arī starptautiskā līmenī veicināt dažādus tehniskos standartus, praksi un kosmosā veikto darbību drošības standartus.

3.21. ES apzinās stratēģisko, komerciālo un ģeopolitisko dimensiju, kāda ir kosmosa satiksmes pārvaldībai, kas skar ne tikai kosmosa ilgtspēju, bet ietver arī jautājumus par Eiropas autonomijas nākotni attiecībā uz piekļuvi kosmosam un tā izmantošanu.

ES kosmosa dalībnieki jau ir izstrādājuši dažas politikas nostādnes un iniciatīvas, lai tieši vai netieši reaģētu uz kosmosa satiksmes pārvaldības problēmām. Tomēr Eiropas kavēšanās šo jautājumu risināt ar kopējiem projektiem nepaliek bez sekām.

3.22. ES satelītu ražošanas turpmākā konkurētspēja varētu būt apdraudēta, ja uzņēmumi būtu spiesti izmantot ASV kosmosa satiksmes pārvaldības datus vai prasīt ASV kosmosa satiksmes pārvaldības licenci, kas varētu arī tikt atteikta. Pastāv arī ievērojami riski palaišanas pakalpojumu sniedzējiem no ES.

Daudzi ES dalībnieki lielā mērā paļaujas uz datu kopīgošanas nolīgumiem, kas parakstīti ar ASV saistībā ar jauno 2021. gada Eiropas kosmosa situācijas apzināšanas sistēmu (*Space Situational Awareness* jeb SSA). Šādi nolīgumi ietver ministrijas un bruņotos spēkus⁽⁶⁾, Eiropas starpvaldību organizācijas (EKA, Eiropas Meteoroloģisko satelītu izmantošanas organizāciju (EUMETSAT)), satelītu komerciālos operatorus un palaišanas pakalpojumu sniedzējus.

3.23. EESK uzskata, ka ES ir jāpieņem noteikumi ne tikai nolūkā garantēt sertificētu darbības līmeni, bet arī kosmosa pakalpojumu pieejamību ilgtermiņā. Turklāt laikā, kad ES cenšas īstenot uzticamu kopējo drošības un aizsardzības politiku, kurā kosmosa aktīvi sniedz būtisku vai pat vitālu ieguldījumu, Eiropai ir jāievēro visstingrākās prasības attiecībā uz drošumu un drošību lietotājiem valdības un aizsardzības struktūrās.

3.24. EESK konstatē: lai gan ES pieeja iepriekš galvenokārt ir bijusi vērsta uz kosmosa aktīvu fizisko aizsardzību, kuras pamatā ir stingra un dārga stratēģija, nesenās ES iniciatīvas liecina par pāreju uz pieeju, kas vairāk ir vērsta uz noturību. Patlaban ES atbalsta prognozēšanas pieeju kosmosa infrastruktūras drošības jomā. Šajā nolūkā ES ir uzsākusi divas nozīmīgas iniciatīvas – priekšlikumu izveidot starptautisku rīcības kodeksu attiecībā uz kosmosa darbībām un Eiropas kosmosa situācijas apzināšanās programmu.

3.25. Tomēr EESK pauž nožēlu par sākotnējo trūkumu, kas saistīts ar grūtībām koordinēt to dažu dalībvalstu jaudas, kurām ir pašām savi uzraudzības un kontroles līdzekļi. Pašlaik ir grūti panākt vienprātību par mērķiem, kas jāasniedz ES kosmosa satiksmes pārvaldības programmas ietvaros. Jautājums par kosmosa satiksmes pārvaldību lielā mērā lieliski raksturo grūtības izveidot īstu ES pārvaldību kosmosa nozarē, neskatoties uz to, ka kosmosa ilgtspējas un drošības jautājumi visām dalībvalstīm ir kopēji. Tā iemesls ir vai nu tas, ka tām ir kosmosa jaudas, vai tas, ka tās izmanto kosmosa resursus.

3.26. Šīs grūtības rada šķēršļus ES kosmosa nozares konkurētspējai starptautiskā mērogā. Eiropas noteiktu standartu, kā arī saderības trūkums ar citiem standartiem ilgtermiņā varētu apdraudēt brīvu piekļuvi kosmosam. Ar savām palaišanas jaudām vien nepietiek. Ir nepieciešama arī spēja palaist satelītus neatkarīgi no standartiem, kas noteikti ārpus Eiropas, lai saglabātu ES kosmosa konkurētspēju, kā to 2022. gada 22. jūnijā apliecināja *Ariane 5* gada pirmās misijas panākumi, kuras mērķis bija orbītā ievadīt divus satelītus – vienu Malaizijas un vienu Indijas satelītu. Pie tam nākamais solis, proti, *Ariane 6* drīz kļūs par realitāti; tā ir elastīgāka un lētāka nekā *Ariane 5* (un līdz ar to spēj labāk konkurēt ar amerikāņu *SpaceX*), un tās pirmais lidojums ir paredzēts 2023. gadā.

⁽⁶⁾ https://www.esa.int/Safety_Security/SSA_Programme_overview.

3.27. EESK izmanto iespēju, ko sniedz šis paziņojums, lai atgādinātu par:

- savu atbalstu *Galileo* izmantošanai civilos nolūkos dzelzceļa, jūras un autotransporta jomā;
- savu vēlmi ātri ieviest komisāra Breton ierosināto kritisko infrastruktūru.

3.28. Kaut arī normas un standarti, ko dalībvalstis jau ir izstrādājušas valstu līmenī, var būt lietderīgi kopēju noteikumu izstrādē, Eiropas Savienībai tik un tā būs obligāti jānosaka galīgie standartizācijas pasākumi. Tas nozīmē, ka ES un EKA dalībvalstīm ir jāvienojas par to, kādi būs ES mērķi un principi kosmosa satiksmes pārvaldības jomā, jānosaka konsultāciju un koordinācijas mehānismi, kā arī skaidrs lomu nodalījums, nepārprotams pienākumu un pārredzams darbību sadalījums starp ES dalībvalstīm un ieinteresētajām personām, turklāt tas jāpanāk, nenonākot pretrunā ar citās valstīs esošajām sistēmām.

3.29. EESK uzskata, ka kopīgs paziņojums ir novēlots, bet apsveicams apliecinājums tam, cik svarīgi ir risināt daudzlīmeņu problēmas, ko radīs aktivitātes pastiprināšanās kosmosā, jo saistoša regulējuma trūkums šajā jomā var apdraudēt līdzsvaru pasaulē.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

PIELIKUMS

Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvās komisijas papildatzinums – CCMI/196 – “New Space” – atrodams turpmākajās lappusēs.

“Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvās komisijas atzinums par tematu “Kosmosā balstīta droša savienojamība un New Space – Eiropas rūpniecības virzība uz suverenitāti un inovāciju”

(papildatzinums atzinumam TEN/775)

Ziņotājs: **Maurizio MENSI**

Līdzziņotājs: **Franck UHLIG**

Pilnsapulces lēmums	22.2.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 56. panta 1. punkts
	Papildatzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvā komisija
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	24.6.2022.
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	21/0/1

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atbalsta Eiropas Komisijas iniciatīvas par kosmosā balstītu drošu savienojamību un “new space”, lai stiprinātu dalībvalstu rūpniecisko un darbības suverenitāti. Autonomijas nodrošināšana ir būtiska ne tikai turpmākai rūpniecības konkurētspējai, bet arī stratēģiskai neatkarībai un noturībai⁽¹⁾, kā to nesen pierādīja elektronisko komponentu trūkums, it īpaši pēc COVID-19 krīzes un kara Ukrainā, kas smagi skārusi Eiropas kosmosa nozari.

1.2. EESK uzskata, ka droša, pieejama un cenas ziņā pieņemama savienojamība ir ne tikai būtisks līdzdalības demokrātijas funkcionēšanas instruments, bet arī priekšnoteikums pamattiesību pienācīgai īstenošanai un iespēja palielināt iedzīvotāju un pilsoniskās sabiedrības iespējas.

1.3. EESK atzīst kosmosa nozīmi mūsu ekonomikā un sabiedrībā, kā arī tā stratēģisko nozīmi drošības un aizsardzības perspektīvā, kā to pierāda Krievijas un Ukrainas karš. Turklāt gan zemes, gan kosmosa infrastruktūras fiziskā drošība un kiberdrošība, kā arī ar to saistītie dati ir būtiski svarīgi, lai nodrošinātu pakalpojumu nepārtrauktību un sistēmu pienācīgu darbību.

1.4. EESK uzskata, ka Eiropas kosmosa ekosistēmas stimulēšana ir ļoti svarīga, lai veicinātu divējādo pārkārtošanos un risinātu galvenās globālās problēmas, piemēram, klimata pārmaiņas. Komiteja arī atzīst potenciālās priekšrocības, ko sniedz kosmosa nozares jaunuzņēmumu un MVU iesaistīšana ES kosmosa programmās, kā arī to ieguldījumu ES noturības un stratēģiskās autonomijas veicināšanā.

1.5. Tā kā drošas un autonomas kosmosā balstītas savienojamības sistēmas (“Programma”) pārvaldībai ir nepieciešams kopīgs dažādu struktūru darbs, EESK ir stingri pārliecināta, ka ir jānodrošina efektīva un atbilstoša koordinācijas pakāpe.

⁽¹⁾ Eiropā ir otra lielākā kosmosa nozare pasaulē – tajā ir nodarbināti vairāk nekā 231 000 profesionāļu un tās vērtība tiek lēsta 53-62 miljardu EUR apmērā (Pētījums par “kosmosa tirgu”, Eiropas Parlaments, 2021. gada novembris).

1.6. EESK uzskata, ka pašreizējā pamatprogramma "Apvārsnis Eiropa" būtu jāizmanto, lai stimulētu kosmosa tirgu, atbalstītu inovatīvu komerciālu risinājumu radīšanu ES lejupējām un augšupējām kosmosa nozarēm un paātrinātu Programmai nepieciešamo pamattehnoloģiju pieejamību saistībā ar *Euro*⁽²⁾ QCI un *ENTRUSTED*⁽³⁾ iniciatīvām. Lai atjaunotu spēcīgu Eiropas rūpniecību, būtu vajadzīgi vērienīgi ilgtermiņa centieni komponentu, sistēmu un apakšsistēmu ražošanai Eiropā.

1.7. EESK iesaka veidot sinerģiju ar Eiropas Aizsardzības fondu un izmantojot Komisijas rīcības plānu civilās, kosmosa un aizsardzības nozares mijiedarbībai.

1.8. EESK uzskata, ka Eiropas kosmosa nozares konkurētspējas nodrošināšanas nolūkā ar Komisijas iniciatīvu palīdzību būtu jāveicina progresīvu prasmju veidošana ar kosmosu saistītajās jomās un jāatbalsta izglītības un apmācības pasākumi, lai pilnībā izmantotu ES iedzīvotāju potenciālu šajā jomā. Tas uzlabotu Programmas svarīgo sociālo dimensiju.

1.9. EESK uzsver, ka jāņem vērā visas kosmosa iespējas, lai modernizētu pašreizējos kosmosa resursus (*Galileo*⁽⁴⁾, *Copernicus*⁽⁵⁾), kā arī lai attīstītu nākotnes konstelācijas un pakalpojumus. Tas uzlabos ES kosmosa aktīvu noturību un veicinās ES rūpniecības konkurētspēju. Pienākumu noteikšana, pamatojoties uz apliecināto kompetenci, nodrošinātu efektīvu programmas īstenošanu.

1.10. EESK uzskata, ka ES ir jāveicina zinātniskais un tehniskais progress un jāatbalsta kosmosa nozares konkurētspēja un inovācijas spējas, it īpaši attiecībā uz MVU, jaunuzņēmumiem un inovatīviem uzņēmumiem, tādējādi veicinot augšupējo un lejupējo saimniecisko darbību. Patiesībā pētniecības un inovācijas programmām ir būtiska nozīme Eiropas Savienības un tās dalībvalstu tehnoloģisko spēju palielināšanā.

2. Atzinuma konteksts, tostarp saistībā ar ierosināto tiesību akta priekšlikumu

2.1. Eiropas Komisijas priekšlikuma mērķis ir izstrādāt programmu garantētu un noturīgu satelītsakaru nodrošināšanai. Komisija ir apņēmusies veicināt inovāciju kosmosa nozarē un vēl vairāk sekmēt plaukstošas ES "New Space" ekosistēmas attīstību, iekļaujot to starp galvenajām prioritātēm savā kosmosa programmā. Lai to panāktu, Komisija ir uzsākusi *CASSINI* iniciatīvu⁽⁶⁾. Konkrēti, tas nodrošinātu, ka visā pasaulē valdības līmeņa lietotājiem ilgtermiņā ir pieejami uzticami, droši un rentabli satelītsakaru pakalpojumi, kas atbalsta kritiski svarīgo infrastruktūru aizsardzību, uzraudzību, ārējās darbības un krīžu pārvaldību, tādējādi palielinot dalībvalstu noturību.

2.2. Plānots, ka iniciatīva gūs labumu no Eiropas rūpnieciskās kosmosa nozares īpašajām zināšanām, ko sniedz gan vispārattīti industriālie dalībnieki, gan *New Space* ekosistēma. Tādējādi globālā satelītu savienojamība tagad ir kļuvusi par stratēģisku līdzekli ES un tās dalībvalstu drošībai un noturībai. Priekšlikuma mērķis ir arī nodrošināt komerciālu ātrgaitas platjoslas pieejamību visā Eiropā, likvidējot nestrādes zonas un nodrošinot dalībvalstu teritoriju kohēziju, kā arī nodrošināt savienojamību stratēģiski nozīmīgos ģeogrāfiskos apgabalos, piemēram, Āfrikā un Arktikas reģionā. Pēc *Galileo* un *Copernicus* trešās ierosinātās konstelācijas pamatā būs trīs jauni diferenciatori: integrētā drošība (izmantojot jaunas tehnoloģijas, piemēram, kvantu sistēmu) sensitīviem sakariem (aizsardzībai), daudzorbītu konstelācija un arhitektūra, kas balstīta uz publiskā un privātā sektora partnerībām (lai vēl vairāk veicinātu komerciālo dimensiju).

⁽²⁾ Eiropas kvantiskās komunikācijas infrastruktūras (*EuroQCI*) iniciatīva.

⁽³⁾ Pētniecības projekts drošu satelītsakaru jomā (*SatCom*) ES valstu valdību dalībniekiem. *ENTRUSTED*: "European Networking for satellite Telecommunication Roadmap for the governmental Users requiring Secure, inoperable, innovative and standardised services" ("Eiropas satelītu telesakaru tīkla celvedis lietotājiem valdības struktūrās, kam nepieciešami droši, sadarbībspējīgi, inovatīvi un standartizēti pakalpojumi").

⁽⁴⁾ Eiropas globālā satelītu navigācijas sistēma, kas darbojas kopš 2016. gada decembra, kad tā sāka piedāvāt pakalpojumus valsts iestādēm, uzņēmumiem un iedzīvotājiem.

⁽⁵⁾ Eiropas Savienības Zemes novērošanas programma – Zemes novērošanas datu sniedzējs, ko izmanto pakalpojumu sniedzēji, valsts iestādes un starptautiskās organizācijas.

⁽⁶⁾ Konkurētspējīgi kosmosa nozares jaunuzņēmumi inovācijas veicināšanai ir Eiropas Komisijas kosmosa darījumdarbības iniciatīva, kuras galvenais mērķis ir ar instrumentu un finansējuma kopumu atbalstīt jaunuzņēmumus un MVU dažādos to izaugsmes posmos.

2.3. Priekšlikums atbilst vairākām citām ES politikas jomām un pašreizējām likumdošanas iniciatīvām attiecībā uz datiem (piemēram, *INSPIRE* ⁽⁷⁾ direktīvai un Atvērto datu direktīvai ⁽⁸⁾), mākoņdatošanu un kiberdrošību. Konkrēti, valdības pakalpojumu sniegšana nodrošinātu turpmāku kohēziju saskaņā ar ES Digitālo stratēģiju un Kiberdrošības stratēģiju, nodrošinot Eiropas infrastruktūras, tīklu, sakaru un datu integritāti un noturību. Priekšlikums arī atbalstīs kosmosa nozaru konkurētspēju un inovācijas spējas Eiropas Savienībā un lielā mērā palīdzēs nodrošināt autonomu un cenas ziņā pieņemamu Eiropas piekļuvi kosmosam turpmākajos gados, vienlaikus radot būtisku un dziļu pozitīvu ietekmi uz Eiropas kosmisko nesēja ražošanas ekspluatācijas modeļu konkurētspēju ⁽⁹⁾.

2.4. Eiropadomes 2019. gada 21. un 22. marta sanāksmes secinājumos uzsvērts, ka Eiropas Savienībai ir jāturpina attīstīt konkurētspējīgu, drošu, iekļaujošu un ētisku digitālo ekonomiku ar pasaules līmeņa savienojamību ⁽¹⁰⁾. Konkrēti, Komisijas 2021. gada 22. februāra “*Rīcības plānā par sinerģijām starp civilo, aizsardzības un kosmosa rūpniecību*” norādīts, ka tas “ļaus ikvienam Eiropā piekļūt ātrgaitas savienojamībai un nodrošinās noturīgu savienojamības sistēmu, kas ļaus Eiropai uzturēt savienojumus neatkarīgi no apstākļiem” ⁽¹¹⁾.

2.5. Programma papildinās pašreizējās ES GOVSATCOM ⁽¹²⁾ programmas pasākumus, kas attiecas uz valdību satelītsakaru pašreizējās jaudas apvienošanu un koplietošanu. Tā kā satelītu kalpošanas laiks ir ierobežots, nākamajā desmitgadē būs jāpapildina vairākas valsts īpašumā esošās infrastruktūras, kas būs daļa no GOVSATCOM apvienošanas un koplietošanas ⁽¹³⁾.

2.6. Augošais hibrīddraudu un kiberdraudu līmenis, kā arī dabas katastrofu iespējamība nosaka valdības līmeņa dalībnieku mainīgās vajadzības pēc augstākas drošības, uzticamības un piekļuves atbilstošiem satelītsakaru risinājumiem. Turklāt kvantu datoru izplatība rada papildu apdraudējumu, jo šādi datori spēs atšifrēt saturu, kas pašlaik ir šifrēts.

2.7. ASV, Ķīnā un Krievijā ir parādījušās dažādas valsts atbalstītas vai subsidētas megakonstelācijas, kas nav saistītas ar ES. Tā kā trūkst pieejamo frekvenču un orbītas pozīciju un GOVSATCOM jaudas darbmūžs ir ierobežots, ES ir steidzami vajadzīga droša kosmosā balstīta savienojamības sistēma. Programma novērstu valdību satelītsakaru pakalpojumu jaudas un spēju trūkumu.

⁽⁷⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2007/2/EK (2007. gada 14. marts), ar ko izveido Telpiskās informācijas infrastruktūru Eiropas Kopienā (*INSPIRE*) (OV L 108, 25.4.2007., 1. lpp.).

⁽⁸⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1024 (2019. gada 20. jūnijs) par atvērtajiem datiem un publiskā sektora informācijas atkalizmantošanu (OV L 172, 26.6.2019., 56. lpp.).

⁽⁹⁾ Tā kā pašlaik orbītā atrodas 18 satelīti un nākamo 10-15 gadu laikā plānots izvietot vairāk nekā 30 satelītus, ES ir arī lielākais raķešu palaišanas iekārtu institucionālais klients Eiropā. Pēc komerciālajiem satelītiem raķešu palaišanas iekārtas ir otra lielākā kosmosa ražošanas darbības joma Eiropā, kas veicina Eiropas rūpniecību. Komisija apkopos ES programmu vajadzības pēc palaišanas iekārtām un rīkosies kā gudrs Eiropas uzticamu un rentablu palaišanas iekārtu risinājumu klients. Ir ļoti svarīgi, lai Eiropā arī turpmāk būtu modernas, efektīvas un elastīgas raķešu palaišanas infrastruktūras iekārtas.

⁽¹⁰⁾ Kopš 2019. gada jūnija dalībvalstis ir parakstījušas Eiropas kvantiskās komunikācijas infrastruktūras (*EuroQCI*) deklarāciju, vienojoties par savstarpēju sadarbību un ar Komisiju, kā arī izmantojot EKA atbalstu, lai izstrādātu kvantiskās komunikācijas infrastruktūru, kas aptvertu visu ES.

⁽¹¹⁾ COM(2021) 70 final.

⁽¹²⁾ ES 2021. gada 28. aprīlī pieņēma Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2021/696 GOVSATCOM komponentu, lai GOVSATCOM lietotājiem nodrošinātu uzticamu, drošu un rentablu satelītsakaru pakalpojumu ilgtermiņa pieejamību. Regulā (ES) 2021/696 paredzēts, ka GOVSATCOM komponenta pirmajā posmā līdz aptuveni 2025. gadam tiks izmantota pašreizējā jauda. Šajā saistībā Komisijai ir jāiegādājas GOVSATCOM jaudas no dalībvalstīm, kurām ir valsts sistēmas un kosmosa jauda, un no komerciāliem satelītsakaru vai pakalpojumu sniedzējiem, ņemot vērā Eiropas Savienības būtiskās drošības intereses.

⁽¹³⁾ GOVSATCOM faktiski ir stratēģisks aktīvs, kas ir cieši saistīts ar valsts drošību un ko izmanto lielākā daļa dalībvalstu. Publiskie lietotāji parasti dod priekšroku valstij piederošiem (valdības SATCOM īpašnieki ir Francija, Vācija, Grieķija, Itālija, Luksemburga, Spānija) vai valsts un privātā sektora risinājumiem (piemēram, Vācijas *Satcom BW* vai Luksemburgas *GovSat*), vai izmanto īpašus akreditētus privātos pakalpojumus sniedzējus. GOVSATCOM jau 2013. gadā (Eiropadomes 2013. gada 19. un 20. decembra secinājumi) tika atzīta par daudzsološu jomu, kas dotu iespēju būtiski sekmēt spēcīgas, drošas un noturīgas Eiropas Savienības mērķu sasniegšanu. Tagad tā ir Eiropas kosmosa stratēģijas (Kosmosa stratēģija Eiropai, COM(2016) 705 final), Eiropas aizsardzības rīcības plāna (Eiropas Aizsardzības rīcības plāns, COM(2016) 950 final) un Eiropas Savienības globālās stratēģijas neatņemama sastāvdaļa.

2.8. Programmai būtu jānodrošina arī iespēja privātajam sektoram sniegt komerciālus satelītsakaru pakalpojumus. Ietekmes novērtējumā par vispiemērotāko īstenošanas modeli Programmas mērķu sasniegšanai tika atzīta publiskā un privātā sektora partnerība. Tas būtiski stimulētu inovāciju visos Eiropas kosmosa nozares komponentos (lielie sistēmu integrētāji, neatkarīgi uzņēmumi ar vidēji lielu kapitālu, MVU un jaunuzņēmumi).

2.9. Tā kā palielinās valdību, iedzīvotāju un ES iestāžu atkarība no savienojamības, ir vajadzīgi augstākas drošības risinājumi, zems latentums⁽¹⁴⁾ un lielāks joslas platums, tāpēc ir jānodrošina piekļuve noturīgiem risinājumiem, izmantojot inovatīvas tehnoloģijas un jaunas rūpnieciskās tendences un pieejas. Tādējādi paredzētā sistēma būs tehnoloģiju virzītājspēks, kā tas uzsvērts priekšlikumā.

2.10. Lai Programma būtu rentabla un varētu gūt labumu no apjomradītiem ietaupījumiem, tai jāoptimizē valdības pakalpojumu piedāvājuma atbilstība pieprasījumam.

2.11. Satelītsakari faktiski nodrošina visaptverošu pārklājumu, kas papildina zemes tīklus. Tos arvien vairāk izmanto kā stratēģisku aktīvu, kas norāda uz pieaugošo globālo vajadzību pēc valdības pakalpojumiem, kuri nodrošina noturīgu savienojamību ne tikai savu drošības operāciju atbalstam, bet arī kritisko infrastruktūru savienošanai, efektīvas un iedarbīgas elektroniskās pārrobežu vai starpnozaru mijiedarbības veicināšanai starp Eiropas publiskās pārvaldes iestādēm, uzņēmumiem un iedzīvotājiem, palīdz attīstīt efektīvāku, vienkāršāku un lietotājam draudzīgāku e-pārvaldi valsts, reģionālās un vietējās pārvaldes⁽¹⁵⁾ līmenī, nodrošina krīžu pārvaldību un atbalsta robežu un jūras uzraudzību.

2.12. Programmas izveidē tiks ievērota pakāpeniska pieeja, tiecoties nodrošināt kvalitāti. Sākotnējā izstrāde un ieviešana varētu sākties 2023. gadā, sākotnējo pakalpojumu sniegšana un kvantu kriptogrāfijas pārbaude orbītā – līdz 2025. gadam, savukārt pilnīga ieviešana ar integrētu kvantu kriptogrāfiju, kas ļautu pilnvērtīgi sniegt pakalpojumus, – līdz 2028. gadam. Kopējās izmaksas tiek lēstas 6 miljardu EUR apmērā, un finansējums tiks piešķirts no dažādiem publiskā sektora avotiem (ES budžets, dalībvalsts un EKA iemaksas) un privātā sektora ieguldījumiem. Attiecībā uz ES finansējumu tas netraucē īstenot ES Kosmosa regulā ietvertos kosmosa komponentus, jo īpaši *Galileo* un *Copernicus*.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK uzskata, ka mūsdienu digitālajā pasaulē kosmosā balstīta savienojamība ir mūsdienu sabiedrībai kritiski svarīgs un stratēģisks līdzeklis. Tā nodrošina ekonomisko varu, digitālo līderību un tehnoloģisko suverenitāti, ekonomikas konkurētspēju un sabiedrības progresu. Piešķirot kosmosa nozares dalībniekiem nozīmīgāku lomu, programmas mērķis ir nodrošināt augsti kvalitatīvus un drošus ar kosmosu saistītus datus un pakalpojumus, kas dotu sociālekonomiskus labumu Eiropas iedzīvotājiem un uzņēmumiem, uzlabot ES drošību un autonomiju un stiprināt ES kā līdera lomu kosmosa nozarē, ļaujot tai konkurēt ar citām vadošajām kosmosa ekonomikām un jaunajām kosmosa nozarē iesaistītajām valstīm. Turklāt tas ir arī svarīgs tehnisks instruments, kas nodrošina vārda brīvību un ideju brīvu apriti.

3.2. EESK uzskata, ka droša, pieejama un cenas ziņā pieņemama savienojamība ir ne tikai funkcionējošas līdzdalības demokrātijas priekšnoteikums, bet arī priekšnosacījums pamattiesību noturīgai īstenošanai un iespēja palielināt iedzīvotāju un pilsoniskās sabiedrības iespējas. Eiropas iedzīvotāji arvien vairāk paļaujas uz kosmosa tehnoloģijām, datiem un pakalpojumiem. Tas ietver arī personas datu aizsardzības noteikumu ievērošanu. Turklāt kosmosam ir arvien lielāka nozīme ES ekonomikas izaugsmē, drošībā un ģeopolitiskajā ietekmē. Šajā ziņā uzticamu un drošu savienojamību var uzskatīt par sabiedrisku labumu valdībām un iedzīvotājiem.

3.3. EESK mudina izmantot publiskā un privātā sektora partnerību (PPP) kā piemērotu īstenošanas modeli, lai nodrošinātu Programmas mērķu sasniegšanu. Privātā sektora tieša iesaiste rada vidi, kas labvēlīgi ietekmē ātrgaitas platjoslas un nepārtrauktas savienojamības turpmāku attīstību visā Eiropā. Tas tiek darīts, likvidējot sakaru nestrādes zonas un nodrošinot dalībvalstu teritoriju kohēziju, kā arī savienojamību starp stratēģiski svarīgiem ģeogrāfiskiem apgabaliem.

⁽¹⁴⁾ Zems latentums ir minimāla kavēšanās datora datu apstrādē, izmantojot tīkla savienojumu. Jo zemāks ir apstrādes latentums, jo tuvāk tas pietuvojas reāllaika piekļuvei. Tīkla savienojums ar zemāku latentumu ir savienojums, kuram ir ļoti īss kavēšanās laiks.

⁽¹⁵⁾ Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei. Programmas ISA (Eiropas publiskās pārvaldes iestāžu sadarbības risinājumi) starpposma novērtējuma rezultāti, 2019. gada 23. septembris, COM(2019) 615 final.

3.4. Konkurētspējīga iepirkuma procedūrā Komisija var noslēgt koncesijas līgumu, lai rastu vajadzīgo risinājumu un aizsargātu ES un dalībvalstu intereses. Nozares iesaistei, izmantojot šādu koncesiju, būtu jādod iespēja privātajam partnerim Programmas infrastruktūru papildināt ar papildu spējām, veicot papildu ieguldījumus.

3.5. Šajā saistībā EESK uzsver, ka turpmākajā Programmas pārvaldībā būtu pienācīgi jāatspoguļo publiskā sektora loma, īpašu uzmanību pievēršot infrastruktūras drošībai un rūpīgai izmaksu, laika grafika un darbības rezultātu kontrolei. Komisija būs Programmas vadītāja koncesijas izveides un uzraudzības nolūkos. ES Kosmosa programmas aģentūrai tiks uzticēta valdības pakalpojumu sniegšana, savukārt Eiropas Kosmosa aģentūrai tiks uzticēta attīstības un apstiprināšanas darbību uzraudzība. EESK uzskata, ka jaunās topošās kosmosa ekonomikas inovācijā un ekosistēmā svarīga nozīme ir arī MVU. Tādēļ ir aktīvi jāveicina MVU kosmosa pakalpojumu attīstība, kā arī to iepirkums gan valsts iestādēs, gan privātajā sektorā. Tas palīdzētu radīt darbvietas, uzlabot tehnoloģiskās prasmes un palielināt Eiropas konkurētspēju, kas ir arvien nozīmīgāk ES pārejā uz ilgtspējīgu un digitālu ekonomiku. Tas nodrošinātu efektīvu un pārredzamu konkurenci, stiprinot ES tehnoloģisko autonomiju ar īpašām prasībām, kas saistītas ar drošību, pakalpojumu nepārtrauktību un uzticamību.

3.6. EESK uzskata, ka iepirkuma procedūrā būtu jāizstrādā īpaši kritēriji koncesijas piešķiršanai, nodrošinot jaunuzņēmumu un MVU līdzdalību visā koncesijas vērtību ķēdē un tādējādi stimulējot inovatīvu un revolucionāru tehnoloģiju attīstību. Ja trešo valstu piegādātāju nodarbinātība varētu radīt problēmas no drošības un stratēģiskā viedokļa, būtu jāievieš piemēroti līdzdalības noteikumi.

3.7. EESK uzskata, ka MVU būtu jāmudina izmantot ES rīcībā esošos daudzos finansēšanas instrumentus, lai stimulētu kosmosa ekosistēmu, jo tas palīdzētu radīt darbvietas, uzlabot tehnoloģiskās prasmes un palielināt Eiropas rūpniecības konkurētspēju.

4. Īpašas piezīmes

4.1. EESK uzskata, ka ES un dalībvalstu stratēģiskās suverenitātes pamatā galvenokārt ir Eiropas rūpniecības tehnoloģiskā autonomija un spējas, kā arī satelītsakaru drošība, jo īpaši augošas ģeopolitiskās spriedzes apstākļos. Tāpēc EESK stingri atbalsta iniciatīvas, kuru mērķis ir stiprināt ES dalībvalstu rūpniecisko un tehnoloģisko suverenitāti.

4.2. EESK atbalsta priekšlikumu un uzskata, ka valdības darbību un komerciālu civilo darbību iespējamā sinerģija ir nozīmīga iespēja ekonomiskā aspektā, kā arī attiecībā uz Eiropas iedzīvotājiem sniegtajiem papildu pakalpojumiem, ņemot vērā publisko un privāto ieguldījumu pieaugumu kosmosa jomā visā pasaulē.

4.3. EESK uzsver, ka ir svarīgi atbalstīt kosmosa nozaru konkurētspēju un inovācijas spējas Eiropas Savienībā. Tas lielā mērā palīdzēs Eiropai turpmākajos gados nodrošināt autonomu un cenas ziņā pieejamu piekļuvi kosmosam, vienlaikus radot būtisku un dziļu pozitīvu ietekmi uz Eiropas kosmisko nesējraķešu ekspluatācijas modeļu konkurētspēju.

4.4. EESK uzsver, ka ar Programmu vajadzētu dot iespēju telesakaru operatoriem gūt labumu no lielākas jaudas un uzticamiem un drošiem pakalpojumiem. Turklāt komerciālais aspekts ļautu mazumtirdzniecības pakalpojumiem sasniegt vairāk privāto lietotāju visā ES.

4.5. Attiecībā uz Programmas pārvaldību (ierosinātās regulas V nodaļa) ir skaidrs, ka Programmas galvenos uzdevumus veiks četri galvenie dalībnieki, proti, Komisija, Eiropas Savienības Kosmosa programmas aģentūra ("Aģentūra"), dalībvalstis un Eiropas Kosmosa aģentūra (EKA).

4.6. Šajā saistībā EESK ir pārliecināta, ka Programmas pienācīgas darbības nolūkā ir svarīgi skaidri sadalīt uzdevumus, funkcijas un pienākumus, kā arī nodrošināt dažādu dalībnieku pienācīgu koordināciju. Precīzam pienākumu sadalījumam, pamatojoties uz apliecināto kompetenci, būtu jānodrošina arī efektīva Programmas izpilde izmaksu un termiņu ziņā. Lai uzlabotu drošību, būtiska nozīme ir arī efektīvai kosmosa satiksmes pārvaldībai, ņemot vērā arvien pieaugošo kosmisko atkritumu daudzumu.

- 4.7. EESK uzsver, ka gan zemes, gan kosmosa infrastruktūras kiberdrošība ir ļoti svarīga, lai nodrošinātu sistēmu darbību un noturību.
- 4.8. EESK uzsver, ka, lai nodrošinātu Eiropas kosmosa nozares konkurētspēju nākotnē, Programmai būtu jāatbalsta augsta līmeņa prasmju attīstīšana ar kosmosu saistītās jomās un izglītības un apmācības pasākumi, veicinot vienlīdzīgas iespējas, dzimumu līdztiesību un iespēju radīšanu sievietēm, lai pilnībā izmantotu visu ES iedzīvotāju potenciālu šajā jomā.
- 4.9. EESK uzsver, ka infrastruktūras izveidē un modernizēšanā var iesaistīties daudzi vairāku valstu rūpniecības nozares dalībnieki, kuru darbs ir rezultatīvi jākoordinē, lai izveidotu uzticamas un pilnībā integrētas sistēmas, it īpaši drošības un kiberdrošības ziņā.

Briselē, 2022. gada 24. jūnijā

Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvās komisijas
priekšsēdētājs
Pietro Francesco DE LOTTO"

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Eiropadomei, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Plāns REPowerEU””

(COM(2022) 230 final)

un

“Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar kuru attiecībā uz REPowerEU veltītajām atvēršanas un noturības plānu nodaļām groza Regulu (ES) 2021/241, kā arī groza Regulu (ES) 2021/1060, Regulu (ES) 2021/2115, Direktīvu 2003/87/EK un Lēmumu (ES) 2015/1814”

(COM(2022) 231 final – 2022/0164(COD))

(2022/C 486/25)

Ziņotāji: **Stefan BACK**

Thomas KATTNIG

Lutz RIBBE

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 6.6.2022. Eiropadome, 3.6.2022. Eiropas Komisija, 28.6.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants; Līguma par Eiropas Savienības darbību 194. panta 2. punkts
Pilnsapulces lēmums	21.9.2022.
Atbildīgā specializēta nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	7.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	220/01/07

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Pirms pievērsties REPowerEU plāna saturam, EESK, pārstāvot pilsonisko sabiedrību, ko nepamatoti ietekmē pašreizējais krasais cenu pieaugums, norāda, ka daudzas problēmas, kas tagad ir jāatrisina, būtu bijis iespējams novērst vai vismaz ierobežot, ja atkarība no enerģijas importa būtu bijusi samazināta, kā to pagājušajos gados ierosināja Komisija. EESK atgādina 2014. gada ES enerģētiskās drošības stratēģijā un 2015. gada enerģētikas savienības stratēģijā iekļautos paziņojumus, ka ES joprojām ir neaizsargāta pret ārējiem satricinājumiem enerģētikas jomā, un politikas veidotājiem izteiktos aicinājumus valstu un ES līmenī skaidrot iedzīvotājiem, kādas ir iespējas samazināt atkarību no konkrētiem kurināmā veidiem, enerģijas piegādātājiem un piegādes ceļiem. Tomēr vairumam politiku un lielai daļai mūsu sabiedrības uzmanību no realitātes novērsa lētās fosilās enerģijas piegādes un tā rezultātā piesardzības politika nav tikusi īstenota. Pašreizējā situācija ir reakcija uz šo nevērību. EESK pauž nožēlu, ka tikai tagadējie apstākļi, kad Ukrainā notiek karš, un tā izraisītie Krievijas enerģijas piegādes izkropļojumi ir likuši pievērst uzmanību šim energoapgādes drošības pamatjautājumam un uzsākt REPowerEU plānā ierosinātos pasākumus, lai nodrošinātu neatkarību no Krievijas enerģijas importa.

1.2. EESK atzinīgi vērtē REPowerEU plāna mērķi panākt ES neatkarību no Krievijas gāzes un naftas piegādes un piekrist četru pīlāru pieejai, kas vērsta uz energotaupību, gāzes importa dažādošanu un fosilā kurināmā aizstāšanu, paātrinot atjaunīgo energoresursu izmantošanu un finansēšanas risinājumus. EESK ņem vērā atšķirību starp īstermiņa un vidēja termiņa pasākumiem.

1.3. EESK uzsver, ka energoapgādes drošība ir jānodrošina ar iespējami pieejamām izmaksām gan patērētājiem, gan nozarei, un norāda, ka energoapgāde, kuras pamatā galvenokārt ir Eiropas atjaunīgie energoresursi un mazoglekļa enerģijas avoti, ievērojami veicinātu energoapgādes drošības stabilitāti.

1.4. Šajā sakarā EESK vērš uzmanību uz atbalsta iespējām, ko piedāvā plānotais Sociālais klimata fonds, un – attiecībā uz uzņēmumiem – pagaidu pamatnostādnes par valsts atbalstu krīzes situācijām. Jāizvirza mērķis atvieglot pāreju.

1.5. EESK uzskata, ka, ņemot vērā piegādes situācijas steidzamību, plānā paredzētie centieni ir jāuzskata par atbilstošiem, un tāpēc piekrīt, ka ir vajadzīga elastība attiecībā uz fosilā kurināmā un mazoglekļa kurināmā, ogļu un kodolenerģijas pagaidu izmantošanu. Šim periodam jābūt pēc iespējas īsākam, tas nedrīkst radīt jaunas atkarības un nedrīkstētu kaitēt centieniem pēc iespējas ātrāk panākt klimatneitralitāti, vēlākais, līdz 2050. gadam, paturot prātā, ka jautājums par kodolenerģijas statusu joprojām ir atklāts un pašlaik ir katras dalībvalsts ziņā.

1.6. Ņemot vērā situācijas steidzamību un neparedzētu traucējumu risku Krievijas enerģijas piegādē, EESK uzskata, ka svarīgi ir pasākumi, kurus var īstenot uzreiz, it īpaši ļoti spēcīgi enerģijas taupīšanas pasākumi, ko atbalsta partnerības nolīgumi un jaunu iniciatīvu agrīna īstenošana. EESK vērš uzmanību uz pašreizējās krīzes kopējās ekonomiskās un sociālās ietekmes radīto risku, kas apdraud demokrātisko sistēmu, ja vien netiek rasti piemēroti risinājumi.

1.7. EESK atbalsta priekšlikumu palielināt energoefektivitātes mērķi no 9 % – kā ierosināts paketē “Gatavi mērķrādītājam 55 %” – līdz 14 % līdz 2030. gadam un vispārējos centienus panākt gāzes ietaupījumus, kas līdz 2030. gadam tiek lēsti 30 % apmērā. EESK atzinīgi vērtē arī nesen pieņemto Padomes regulu par koordinētu gāzes patēriņa samazināšanu par 15 % 2022.–2023. gada ziemā un uzsver, ka ietaupījumu jauda dalībvalstīs atšķiras. Jauno priekšlikumu skaita palielināšanās liecina arī par to, ka Ukrainā notiekošais karš ir izraisījis steidzamību izvirzīt jaunus uzdevumus. EESK īpaši atbalsta tādus agrīnus energotaupības pasākumus kā enerģijas taupīšana no individuālu lietotāju puses, kurus Komisija uzsākusi sadarbībā ar Starptautisko Enerģētikas aģentūru (IEA), kā arī tirgus virzītus pasākumus, piemēram, apvērstās izsoles un pieprasījuma reakcijas pasākumus.

1.8. EESK arī mudina likumdevējus ievērot Komisijas prasību tās ierosināto pastiprināto energotaupības mērķi iekļaut paketē “Gatavi mērķrādītājam 55 %”, lai iegūtu laiku, kas ir būtiski pašreizējā situācijā.

1.9. Jautājumā par importa dažādošanu EESK vērš uzmanību uz iespējām, ko piedāvā brīvprātīgas kopīgas iegādes, izmantojot ES enerģētikas platformu, un jaunas partnerības enerģētikas jomā, jo šos pasākumus var īstenot uzreiz. Tomēr EESK aicina Komisiju, pirms tiek veidotas partnerības ar nedemokrātiskām vai politiski nestabilām valstīm, izstrādāt ģeopolitisku enerģijas importa stratēģiju, ņemot vērā arī enerģētikas un klimata ārkārtas situācijas.

1.10. EESK atbalsta atjaunīgo energoresursu īpatsvara palielināšanu ES energoresursu struktūrā un stingri atbalsta Komisijas prasību plānā ierosināto 45 % īpatsvara mērķi iekļaut paketē “Gatavi mērķrādītājam 55 %”.

1.11. Lai sasniegtu šos vērienīgākos mērķus, ir jāimportē vairākas tehniskās iekārtas, jo ES vairs nav ražošanas jaudas. Piemēram, saules enerģijas paneļi galvenokārt tiek importēti no Ķīnas. Tādējādi fosilā enerģija ir atkarīga ne tikai no importa, bet arī no vajadzīgajām iekārtām. EESK aicina visus politisko lēmumu pieņēmējus plaši veicināt atjaunīgās enerģijas iekārtu – tostarp uzkrāšanas akumulatoros iekārtu – ražotņu paplašināšanu Eiropā. ES saules enerģijas nozares aliansi varētu uzskatīt par pirmo soli šajā virzienā.

1.12. Tomēr ir vajadzīgi apjomīgi ieguldījumi, lai ES energoresursu struktūrā palielinātu atjaunīgo energoresursu īpatsvaru. Tomēr publisko ieguldījumu īpatsvars dekarbonizācijas tehnoloģiju pētniecībā un izstrādē ES ir mazāks nekā citās lielajās ekonomikās, tādējādi apdraudot ES konkurētspēju šo nozīmīgo nākotnes tehnoloģiju jomā. EESK norāda: lai veiksmīgi nodrošinātu zaļo pāreju un piegādes drošību, ir vajadzīga pareiza atjaunīgo energoresursu kombinācija elektrifikācijai un zaļā ūdeņraža ražošanai, ir jāizstrādā uzglabāšanas tehnoloģijas un pilnībā jāizmanto digitalizācijas sniegtās iespējas. Tāpēc joprojām ir ļoti nepieciešami ieguldījumi pētniecībā un izstrādē.

1.13. EESK uzsver, ka priekšlikumi sniedz pievienoto vērtību attiecībā uz ātrām atļauju piešķiršanas procedūrām atjaunīgās enerģijas projektu īstenošanai un tā dēvēto "izdevīgo" teritoriju definēšanu šādu projektu vajadzībām. EESK vēlreiz uzsver pievienoto vērtību, ko sniedz ieteikums šos principus piemērot jau agrīnā posmā.

1.14. Šajā saistībā EESK vērš uzmanību uz atjaunīgo energoresursu, tostarp ūdeņraža, vietējās ražošanas nozīmi, taču uzsver arī to, ka daži no prioritārajiem atjaunīgajiem energoresursiem, piemēram, ūdeņradis, var nebūt nekavējoties pieejami pietiekamā daudzumā un/vai par pieņemamām cenām. Lai vidējā termiņā varētu iztikt bez 1.3. punktā izklāstītajiem pārejas risinājumiem, ir svarīgi izstrādāt Eiropas dekarbonizācijas politiku, īpašu uzmanību pievēršot jomām, kuras ir sarežģīti dekarbonizēt (no lielas siltumspējas atkarīgām nozarēm, kā arī daudzdzīvokļu ēkām). Jau ir pieejami piemēroti instrumenti (piemēram, oglekļa cenas starpības līgumi un kolektīvā pašpatēriņa iniciatīvas). Šie instrumenti ir jāizmanto pēc iespējas ātrāk, ņemot vērā sociālo ietekmi un nepieciešamību nodrošināt uzņēmumu starptautisko konkurētspēju.

1.15. Runājot par atjaunīgo energoresursu attīstības potenciālu, EESK vērš uzmanību uz pašpatēriņa, atjaunīgās enerģijas kopienu un enerģijas koplietošanas potenciālu, kas ir atspoguļots plānā, taču diemžēl nepaskaidrojot, kā novērst attiecīgos šķēršļus šādiem uzņēmumiem.

1.16. EESK arī uzsver, cik svarīgi ir valstīs pastāvošie rīcības modeļi un tradīcijas, kas ietekmē ilgtspējīgas energoresursu struktūras izvēli. EESK atbalsta pieejamo resursu plašāku izmantošanu atjaunīgās enerģijas attīstībai. Ņemot vērā valstu atšķirīgās izvēles, būtu jāveicina daudzveidība un tādēļ būtu jāizmanto plašs atjaunīgo un mazoglekļa enerģijas avotu klāsts, kas ekonomiski un ekoloģiski iekļaujas jaunā energosistēmā, kuras pamatā galvenokārt ir Eiropas energoresursi. EESK ņem vērā, ka kodolenerģētikas statuss līdz šim ir palicis atklāts un pašlaik ir atstāts katras dalībvalsts ziņā.

1.17. EESK piekrīt, ka atjaunīgie energoresursi, uzglabāšanas un sadales tīkli būtu jāuzskata par sevišķi svarīgu prioritāti sabiedrības interesēs, taču vēlētos, lai tiktu labāk izskaidrota šo pasākumu konkrētā ietekme. Iepriekšējos atzinumos EESK jau ir norādījusi uz lielo potenciālu, kas piemīt e-automobiļiem kā "stratēģiskai elektroenerģijas uzkrāšanas sistēmai". Diemžēl plānā šī joma nav apspriesta.

1.18. Jautājumā par ieguldījumiem EESK norāda, ka vairāk uzmanības jāpievērš iespējamajai pozitīvajai ietekmei uz nodarbinātību un reģionālo ekonomiku un ka ir svarīgi enerģētikas un klimata aspektus sasaistīt ar sociālo un reģionālo kohēziju.

1.19. EESK pauž nožēlu, ka plānā nav pienācīgi risināts jautājums par to, kā refinansēt publisko finansējumu, kas varētu kalpot kā starta kapitāls, lai piesaistītu privātos ieguldījumus enerģētiskās neatkarības nodrošināšanai. Viena no iespējām varētu būt tāda, ka varētu paredzēt īpašu nodokli tā dēvētajai "negaidītajai papildu peļņai" no augstām naftas un gāzes cenām. EESK ņem vērā šāda pasākuma sensitīvo raksturu, jo ir jāizvairās no tā, ka tiek kavēti ieguldījumi atjaunīgajos un mazoglekļa enerģijas avotos.

1.20. Lai arī nesen pieņemtā Padomes Regula par koordinētiem gāzes pieprasījuma samazināšanas pasākumiem un tai pievienotais paziņojums "Taupīsim gāzi, lai ziemā nepietrūkst" ir solis pareizajā virzienā, lai uzlabotu gatavību krīzēm, EESK vēlētos redzēt vispārīgāku regulējumu krīzes gadījumiem, kurš būtu piemērots tāda mēroga krīžu pārvarēšanai, ar kādām Eiropas Savienība pašlaik saskaras Ukrainas kara ietekmē.

1.21. EESK ņem vērā Komisijas priekšsēdētājas nesenās piezīmes par ES enerģijas tirgus pašreizējās struktūras neatbilstību un nepieciešamību reformēt elektroenerģijas tirgu. EESK atzinīgi vērtē nodomu izpētīt iespējas optimizēt elektroenerģijas tirgu, taču uzsver, ka pirms jebkura priekšlikuma ir jāveic visaptverošs ietekmes novērtējums.

1.22. Plānu, kuram jebkurā gadījumā būs vajadzīgs ievērojams finansējums, pašreizējās finanšu shēmas ietvaros būs ļoti grūti finansēt. Šajā saistībā EESK uzsver, ka ir svarīgi ieviest līdzsvarota budžeta normu attiecībā uz ieguldījumiem, kas ietekmē sabiedrības sociālos/ekoloģiskos rīcības modeļus ⁽¹⁾.

2. Vispārīga informācija

2.1. Plānā *REPowerEU* ⁽²⁾ Eiropas Komisija ierosina visaptverošu pasākumu kopumu, kura mērķis ir samazināt ES atkarību no Krievijas fosilā kurināmā, paātrinot pāreju uz tīru enerģiju un apvienojot spēkus, lai izveidotu noturīgāku enerģosistēmu un patiesu enerģētikas savienību. Plānam ir četri pilāri.

2.2. Pirmais pilārs attiecas uz enerģijas taupīšanu: uzlabojot energoefektivitāti, enerģijas patēriņš līdz 2030. gadam jāsamazina vēl par 5 % papildus 9 %, kas ierosināti paketē “Gatavi mērķrādītājam 55 %” ⁽³⁾. Attiecībā uz gāzes patēriņu jānorāda, ka pakete “Gatavi mērķrādītājam 55 %” līdz 2030. gadam kopumā ļaus panākt 30 % samazinājumu. Komisija ir lūgusi likumdevējus iekļaut šo priekšlikumu paketē “Gatavi mērķrādītājam 55 %” pirms tās pieņemšanas. Kā īstermiņa pagaidu pasākumu Komisija kopā ar Starptautisko Enerģētikas aģentūru (IEA) uzsāks enerģijas taupīšanas kampaņu, kas vērsta uz privātpersonu un uzņēmumu individuālām izvēlēm, un iesaka dalībvalstīm pilnībā izmantot to rīcībā esošos instrumentus, tostarp pastiprināti īstenot un atjaunināt nacionālos enerģētikas un klimata plānus (NEKP) ⁽⁴⁾. EESK norāda, ka Padome nesen pieņēma regulu, ar ko nosaka kopējo gāzes patēriņa samazinājumu par 15 % 2022.–2023. gada ziemā salīdzinājumā ar vidējo patēriņu pēdējo piecu gadu laikā ⁽⁵⁾. Regulai ir pievienots paziņojums ar ierosinājumiem tās īstenošanai ⁽⁶⁾.

2.3. Otrais pilārs attiecas uz atkarības no Krievijas gāzes samazināšanu: līdz šā gada beigām atkarība no Krievijas gāzes jāsamazina par 2/3 un pilnībā jāizbeidz līdz 2027. gadam, dažādojot gāzes importu – lielāku sašķidrinātas dabāsgāzes (LNG) apjomu (+50 miljardus m³) ievēdot no ASV, Ēģiptes, Izraēlas un Subsahāras Āfrikas valstīm un saņemot gāzi pa cauruļvadiem no piegādātājiem ārpus Krievijas (+10 miljardus m³). Turklāt aprīlī izveidotā ES Enerģētikas platforma palīdzēs apkopot informāciju par pieprasījumu, veicināt brīvprātīgu kopīgu iepirkumu, optimizēt infrastruktūras izmantošanu un izveidot ilgtermiņa starptautiskas partnerības. ES tiks palielināta dabāsgāzes iekšzemes ražošana; vidējā termiņā tiks izvērstas tādas gāzes alternatīvas kā biometāns un atjaunīgais ūdeņradis. Dažādošana ietver arī kodoldegvielu – šajā jomā dažas dalībvalstis pašlaik ir atkarīgas no Krievijas avotiem.

2.4. Trešajā pilārā ierosināts aizstāt fosilo kurināmo un paātrināt Eiropas pāreju uz tīru enerģiju: pirmkārt, Atjaunojamo energoresursu direktīvas mērķrādītājs 2030. gadam ir palielināts no 40 % līdz 45 %. Tiek uzsvērtas tādas galvenās tehnoloģijas kā saules enerģija (mērķis līdz 2025. gadam uzstādīt fotoelementu iekārtas ar kopējo jaudu vairāk nekā 320 GW (kas divas reizes pārsniegtu 2022. gada līmeni), līdz 2030. gadam – 600GW; ES Saules enerģijas stratēģija, jaunā Eiropas Jumtu saules enerģijas iniciatīva; vēja enerģija (atļauju piešķiršanas procedūru paātrināšana, piemēram, izmantojot tā dēvētās izdevīgās teritorijas), siltumsūkņu izvēršanas līmeņa divkāršošana (līdz 10 miljoniem vienību nākamajos piecos gados) un elektrolīzeri. Likumdevēji tiek aicināti saskaņot Atjaunojamo energoresursu direktīvā noteiktos apakšmērķrādītājus attiecībā uz nebioloģiskas izcelsmes atjaunīgajām degvielām (75 % rūpniecības nozarē, 5 % transporta nozarē), paātrināt ūdeņraža izmantošanu, divkāršojot “ūdeņraža ieleju” skaitu, līdz vasarai pabeigt novērtējumu par svarīgajiem projektiem visas Eiropas interesēs (IPCEI) H₂ jomā, lai līdz 2030. gadam izveidotu attiecīgo infrastruktūru 20 miljonu tonnu H₂ ražošanai, importēšanai un transportēšanai ⁽⁷⁾. Ir jāizveido jaunas ūdeņraža partnerības (ar Vidusjūras reģiona valstīm, Ukrainu). Biometāna ražošana līdz 2030. gadam jāpalielina līdz 35 miljardiem m³. Esošo biogāzes iekārtu pārveidošanai šajā laikposmā būs vajadzīgi ieguldījumi 37 miljardu EUR apmērā. Lai veicinātu elektrifikāciju un H₂ izmantošanu rūpniecības nozarē, Komisija Inovāciju fonda ietvaros izvērsīs oglekļa cenas starpības līgumus un izveidos īpašus *REPowerEU* finansējuma virzienus, kā arī izveidos ES saules enerģijas nozares aliansi. Uzsvars tiek likts arī uz biomasu un lauksaimniecības un mežizstrādes atlieku izmantošanu. Komisija aicina abus likumdevējus ātri pieņemt vēl nepieņemtos priekšlikumus par alternatīvajām degvielām un citus ar transportu saistītus dokumentus, kas atbalsta zaļo mobilitāti. Kravu transporta “zaļināšanas” iniciatīva ir plānota 2023. gadā. Komisija norāda uz nepieciešamību paātrināt atļauju piešķiršanas procedūras, arī agrīni piemērojot vēl neizskatītus priekšlikumus.

⁽¹⁾ EESK atzinums: OV C 105, 4.3.2022., 11. lpp.

⁽²⁾ COM(2022) 230 final.

⁽³⁾ COM(2022) 222 final.

⁽⁴⁾ COM(2022) 240 final.

⁽⁵⁾ Padomes dokuments Nr. 11625/22.

⁽⁶⁾ COM(2022) 360 final.

⁽⁷⁾ COM(2022) 230 final, 7. lpp., un SWD(2022), 26. lpp.

2.5. Pēdējais pīlārs attiecas uz viediem ieguldījumiem: līdz 2027. gadam ir vajadzīgi papildu ieguldījumi 210 miljardu EUR apmērā papildus tam, kas nepieciešams, lai īstenotu paketi "Gatavi mērķrādītājam 55 %". LNG un cauruļvadu gāzes finansēšanai no citiem piegādātājiem līdz 2030. gadam būs vajadzīgi 10 miljardi EUR. Vēl 29 miljardi EUR būs līdz 2030. gadam jāiegulda elektrotīklā. Lai palīdzētu finansēt šos ieguldījumus, Komisija galvenokārt koncentrējas uz atveseļošanas un noturības plāniem, emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas sertifikātu izsolēm, kohēzijas politikas, kopējās lauksaimniecības politikas, Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumenta, programmas *InvestEU*, Inovāciju fonda līdzekļiem un nodokļu pasākumiem.

2.6. Komisija ir iesniegusi regulu, ar kuru groza Regulu (ES) 2021/241, ar ko izveido Atveseļošanas un noturības mehānismu, un Lēmumu (ES) 2015/1814, Direktīvu 2003/87/EK un Regulu (ES) 2021/1060, lai ļautu izmantot šo mehānismu virzībā uz *REPowerEU* plāna mērķu sasniegšanu.

2.7. Kopumā var būt nepieciešams pārejas periodā turpināt izmantot naftu, citus fosilos kurināmos un ogles. Svarīga nozīme ir arī kodolenerģijai.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Pirms pievērsties *REPowerEU* plāna saturam, EESK, pārstāvēt pilsonisko sabiedrību, ko nepamatoti ietekmē pašreizējais krasais cenu pieaugums, norāda, ka daudzas problēmas, kas tagad ir jāatrisina, būtu bijis iespējams novērst vai vismaz ierobežot, ja atkarība no enerģijas importa būtu bijusi samazināta, kā to pagājušajos gados ierosināja Komisija. EESK atgādina 2014. gada ES enerģētiskās drošības stratēģijā un 2015. gada enerģētikas savienības stratēģijā iekļautos paziņojumus, ka ES joprojām ir neaizsargāta pret ārējiem satricinājumiem enerģētikas jomā, un politikas veidotājiem izteiktos aicinājumus valstu un ES līmenī skaidrot iedzīvotājiem, kādas ir iespējas samazināt atkarību no konkrētiem kurināmā veidiem, enerģijas piegādātājiem un piegādes ceļiem. Tomēr vairumam politiķu un lielai daļai mūsu sabiedrības uzmanību no realitātes novērsa lētās fosilās enerģijas piegādes un tā rezultātā piesardzības politika nav tikusi īstenota. Pašreizējā situācija ir reakcija uz šo nevērību. EESK pauž nožēlu, ka tikai tagadējie apstākļi, kad Ukrainā notiek karš, un tā izraisītie Krievijas enerģijas piegādes izkropļojumi ir likuši pievērst uzmanību šim energoapgādes drošības pamatjautājumam un uzsākt *REPowerEU* plānā ierosinātos pasākumus, lai nodrošinātu neatkarību no Krievijas enerģijas importa.

3.2. Viena no Krievijas nežēlības pret Ukrainas tautu sekām ir sankcijas pret Krievijas naftas un gāzes importu un samazinājumi Krievijas enerģijas eksportā uz dažām ES dalībvalstīm. Tādēļ enerģijas imports no Krievijas ir ātri jāsamazina. EESK pilnībā atbalsta visas iniciatīvas, kas vērstas uz šā mērķa sasniegšanu. Jāizvirza mērķis pēc iespējas ātrāk, ideālā gadījumā, nākamo trīs gadu laikā, pakāpeniski pārtraukt visu enerģijas importu no Krievijas.

3.3. Tāpēc EESK principā *REPowerEU* plānu pilnībā atbalsta. Tajā ir noteikts pareizais mērķis – pēc iespējas ātrāk izbeigt Eiropas atkarību no Krievijas enerģijas importa, ietverot piemērotus īstermiņa un vidēja termiņa pasākumus, kas palīdzēs sasniegt šo mērķi.

3.4. Situācija ir ļoti dramatiska, it īpaši no starptautiskas perspektīvas raugoties. Kamēr Eiropa importē gāzi un naftu no Krievijas, Eiropa dod savu ieguldījumu Putina agresīvajā karā. Eiropai ir vajadzīga Krievijas gāze, lai uzturētu savas rūpniecības nozares darbību un apsildītu Eiropas iedzīvotāju mājas, un līdz ar to ES diplomātiskās pozīcijas ir vājinātas. Kamēr Krievija var izmantot savas Eiropai piešķirtās piegādes, lai manipulētu ar gāzes vairumtirdzniecības cenām, Eiropas iedzīvotāji un rūpniecības nozares patērētāji cietīs no augstām cenām; turklāt ir jābaidās par būtiskām ekonomiskām sekām gadījumā, ja Krievijas gāzes piegāde tiks pilnībā pārtraukta. Tādējādi pašreizējā situācija negatīvi ietekmē gan cenas, gan apgādes drošību, un gan uzņēmumi, gan patērētāji nokļūst ķīlnieku lomā. Daži uzņēmumi jau ir bijuši spiesti ierobežot vai pārtraukt ražošanu augsto enerģijas cenu dēļ, negatīvi ietekmējot arī nodarbinātību. Tajā pašā laikā mājāsaimniecības bieži nezina, kā samaksāt savus enerģijas rēķinus. Šī jauktā situācija arī rada spriedzi ES demokrātiskajai sistēmai, un tā ir jāatrisina pēc iespējas ātrāk.

3.5. Jājautā, vai *REPowerEU* ir pietiekami vērienīgs plāns. Paturot prātā, ka galvenais mērķis ir pakāpeniski samazināt atkarību no Krievijas gāzes un naftas importa un panākt ES enerģētisko neatkarību no Krievijas, galvenokārt palielinot atjaunojamo energoresursu īpatsvaru, uzlabojot energoefektivitāti un alternatīvu importu, kā arī vajadzības gadījumā izmantojot fosilo, mazoglekļa un ogļu enerģiju (tos uzskatot par pārejas risinājumiem uz ļoti īsu laiku), šie centieni ir jāuzskata par atbilstīgiem. Tomēr ir jāautā: vai Eiropa – it īpaši dalībvalstis – dara visu iespējamo, lai pēc iespējas ātrāk izbeigtu gāzes piegādi no Krievijas? Runājot tikai par *REPowerEU* un ņemot vērā to, ko mēs līdz šim zinām par likumdošanas procesa rezultātiem attiecībā uz paketi "Gatavi mērķrādītājam 55 %", tas šķiet visai apšaubāmi.

3.6. Ir tikai divas pilnībā pārlicinošas iespējas, kas dos tūlītēju ieguldījumu dabasgāzes aizstāšanā ilgtermiņā un kas pilnībā atbilst paketes “Gatavi mērķrādītājam 55 %” stratēģiskajiem mērķiem: atjaunīgo energoresursu izmantošanas masveida palielināšana un pieprasījuma krasa samazināšana.

3.7. Ņemot vērā izmaksas un laiku, kas vajadzīgi, lai izstrādātu galvenos vidēja termiņa un ilgtermiņa risinājumus, EESK uzsver to, cik svarīgi ir nekavējoties veikt tūlīt īstenojamus pasākumus, piemēram, ietekmēt privātpersonu un uzņēmumu izvēli, veidot brīvprātīgus kopējus iepirkumus caur ES enerģētikas platformu, veidot jaunas partnerības enerģētikas jomā ar uzticamiem atbalstītājiem, attīstīt gāzes uzglabāšanu, ievērot ieteikumus par ātru atļauju piešķiršanas procedūru agrīnu piemērošanu, ieviest “izdevīgu” teritoriju noteikšanu un palielināt biometanola ražošanu. Likumdevēji varētu nekavējoties rīkoties pēc Komisijas pieprasījuma, lai paketē “Gatavi mērķrādītājam 55 %” iekļautu mērķus palielināt atjaunīgo energoresursu īpatsvaru no 40 % līdz 45 %, palielināt energoefektivitāti vēl par 5 % un uzlabot ēku energoefektivitāti, kā izklāstīts atsevišķos priekšlikumos, jo tas ļautu iegūt laiku. Likumdevēji varētu arī rīkoties pēc pieprasījuma ātri pieņemt attiecīgus priekšlikumus.

3.8. EESK atzinīgi vērtē arī neseno Padomes Regulu par koordinētu gāzes patēriņa samazināšanu 2022.–2023. gada ziemā.

3.9. Ņemot vērā situācijas ārkārtējo steidzamību, EESK atbalsta arī to, kā *REPowerEU* plānā ir ņemta vērā iespējamā vajadzība pārejas periodā izmantot fosilo un mazoglekļa kurināmo un ogles; šim periodam jābūt pēc iespējas īsākam, lai izvairītos no šo avotu izsmelšanas. EESK atzinīgi vērtē arī to, ka līdz šim jautājums par kodolenerģiju ir atstāts katras dalībvalsts ziņā.

3.10. EESK atzinīgi vērtē Sociālā klimata fonda izveidi – tā mērķis ir mazināt negatīvo sociālo un ekonomisko ietekmi un nodrošināt līdzekļus dalībvalstīm tādu pasākumu atbalstam, ar kuriem mazina sociālo ietekmi uz finansiāli mazaizsargātām mājāsaimniecībām, mazaizsargātiem mikrouzņēmumiem un ceļu transporta izmantotājiem. Vienlaikus EESK norāda, ka ierosinātais finansējuma apjoms, ko paredzēts piešķirt Sociālajam klimata fondam, nenodrošinās pietiekamu finansiālo atbalstu, lai atbildīgi risinātu jautājumus saistībā ar sociālo un ekonomisko ietekmi, kas rodas klimata un mobilitātes mērķu sasniegšanas gaitā. Tādēļ ir vajadzīgs attiecīgi liels budžets. EESK arī norāda, ka dalībvalstu spēja piesaistīt un pārvaldīt privātos līdzekļus ir atšķirīga.

3.11. Dalībvalstīm būtu arī jāatbalsta iedzīvotāji un, it īpaši, finansiāli neaizsargātas mājāsaimniecības gan īstermiņā – nākamajās divās ziemās –, gan ilgtermiņā.

3.12. Attiecībā uz enerģijas taupīšanu Komisija ir izvirzījusi mērķi nekavējoties par 5 % samazināt gāzes (aptuveni 13 miljardi m³) un naftas (aptuveni 16 miljoni tonnu) patēriņu. Tas nebūt nav vērēnīgi un neatbilst pret Ukrainu vērstā kara izraisītās krīzes apmēriem. Tomēr politiskā realitāte ir tāda, ka Enerģētikas padome savā sanāksmē 2022. gada 27. jūnijā akceptēja Komisijas 2021. gadā ierosināto samazinājumu 9 % apmērā, nepievēršot uzmanību *REPowerEU* plānā izteiktajiem ierosinājumiem iekļaut šo priekšlikumu paketē “Gatavi mērķrādītājam 55 %”.

3.13. Vācijā laikā no 2022. gada janvāra līdz maijam gāzes patēriņš tika samazināts par gandrīz 15 %⁽⁸⁾, lai arī saskaņā ar tirgus pētījumiem mājāsaimniecības varētu ietaupīt vēl vairāk. Tas skaidri parāda, ka situācija un gatavība vai spēja rīkoties dažādās dalībvalstīs var būt ļoti atšķirīga; iespējams, ka pasākumiem, kas ņem vērā šo faktu, ir vislabākās izredzes gūt panākumus, kā to apliecina 2022. gada 26. jūlijā pieņemtā Padomes Regula par koordinētiem gāzes pieprasījuma samazināšanas pasākumiem, kurā pienācīgi ņemtas vērā arī rūpniecības nozares vajadzības.

3.14. Ar enerģētiku saistītās kampaņas nevajadzētu asociēt tikai ar aicinājumiem taupīt enerģiju, bet tajās būtu jāietver pasākumi, kam ir tieša ietekme, piemēram, apvērstās izsoles, kas nozīmē, ka centrālā iestāde – vai nu regulatīvā iestāde, vai sistēmas operators – organizē konkursu rūpniecības nozares patērētājiem, kuri var iesniegt savu piedāvājumu par brīvprātīgu gāzes patēriņa samazināšanu, balstoties uz savām konkrētajām izmaksām. Tas varētu palīdzēt sasniegt vajadzīgo gāzes krātuvju piepildījuma līmeni un palielinātu iespējamību, ka tāda scenārija gadījumā, kurā Krievijas gāzes piegādes nebūtu pieejamas, Eiropas Savienība ziemu pārdzīvotu bez pārlietu liela sociālā un ekonomiskā kaitējuma. EESK vērs uzmanību uz pieprasījumreakcijas potenciālu kā līdzekli pieprasījuma samazināšanai.

⁽⁸⁾ Industrie spart Gas, Sparpotenzial bei Verbrauchern nicht gehoben (handelsblatt.com).

3.15. Attiecībā uz atjaunīgajiem energoresursiem jānorāda, ka Komisijas noteiktais vispārējais mērķis palielināt atjaunīgo energoresursu īpatsvaru līdz 45 % nevis 40 %, kā tika ierosināts 2021. gadā, šķiet, līdz šim nav ievērots – vismaz ne Energētikas padomes 2022. gada 27. jūnija sanāksmē, neraugoties uz Komisijas lūgumu to iekļaut paketē “Gatavi mērķrādītājam 55 %”. EESK pauž nožēlu par to, ka tas kavē vēlāmās attīstības ietekmi. Tomēr EESK atzinīgi vērtē 2022. gada maijā iesniegto atsevišķo priekšlikumu paātrināt atļauju piešķiršanas procedūras atjaunīgās enerģijas projektiem un ieviest šādu projektu īstenošanai “izdevīgu” teritoriju noteikšanu, lai novērstu būtisku šķērslī atjaunīgo energoresursu, it īpaši saules un vēja enerģijas projektu, ātrai izvēršanai. Tāpēc EESK atzinīgi vērtē arī REPowerEU paziņojumā pausto ieteikumu nekavējoties ieviest ātras atļauju piešķiršanas procedūras un “izdevīgu” teritoriju noteikšanu, par ko vēl jāpieņem Komisijas priekšlikums.

3.16. Lai sasniegtu šos vērienīgākos mērķus, ir jāimportē daudzas tehnoloģiju iekārtas, jo ES vairs nav ražošanas jaudas; piemēram, saules enerģijas paneļi galvenokārt tiek importēti no Ķīnas. Tādējādi fosilā enerģija ir atkarīga ne tikai no importa, bet arī no vajadzīgajām iekārtām. EESK aicina visus politisko lēmumu pieņēmējus plaši veicināt atjaunīgās enerģijas iekārtu ražotņu paplašināšanu Eiropā. ES saules enerģijas nozares aliansi varētu uzskatīt par pirmo soli šajā virzienā.

3.17. Tomēr ir vajadzīgi apjomīgi ieguldījumi, lai ES energoresursu struktūrā palielinātu atjaunīgo energoresursu īpatsvaru. Tomēr publisko ieguldījumu īpatsvars dekarbonizācijas tehnoloģiju pētniecībā un izstrādē ES ir mazāks nekā citās lielajās ekonomikās, tādējādi apdraudot ES konkurētspēju šo nozīmīgo nākotnes tehnoloģiju jomā. EESK norāda: lai veiksmīgi nodrošinātu zaļo pāreju un apgādes drošību, ir vajadzīga pareiza atjaunīgo energoresursu struktūra, lai veiksmīgi noritētu elektrifikācija un zaļā ūdeņraža ražošana, jāizstrādā uzglabāšanas tehnoloģijas un pilnībā jāizmanto digitalizācijas sniegtās iespējas, lai beidzot būtu pieejamas tādas koncepcijas kā virtuālās spēkstacijas. Tāpēc joprojām ir ļoti nepieciešami ieguldījumi pētniecībā un izstrādē.

3.18. Tādi jēdzieni kā pašpatēriņš, atjaunīgās enerģijas kopienas un enerģijas koplietošana, kas ir plaši atzīti paketē “Tīru enerģiju ikvienam Eiropā” un ko EESK vienmēr ir atbalstījusi, ir svarīgi, lai izvērstu atjaunīgo energoresursu izmantošanu. Būs jāsedz lielas ieguldījumu vajadzības. Iedzīvotāji ir gatavi ieguldīt pašpatēriņa vai kopienas patēriņa modeļos, ja viņi saprot, ka tas viņiem ir arī izdevīgi. Viņiem vajadzētu justies iedrošinātiem, nevis atturētiem. Daudzās dalībvalstīs tas joprojām ir aktuāli. ES saules enerģijas stratēģijā, kas papildina REPowerEU plānu, tas ir atzīts, un tā šajā saistībā tā atkārtoti atjaunojamo energoresursu direktīvā 2 teikto, neprecizējot, kā panākt, lai dalībvalstis beidzot likvidē attiecīgos šķēršļus.

3.19. Atjaunīgo energoresursu un uzglabāšanas noteikšana par sevišķi svarīgu prioritāti sabiedrības interesēs ir būtiska, bet tās tiešā ietekme joprojām ir neskaidra. Arī sadales tīkls, kas savieno attiecīgās iekārtas ar patērētāju, ir arī jāatzīst par sevišķi svarīgām sabiedrības interesēm.

3.20. Pat veicot ievērojamus uzlabojumus enerģijas pieprasījuma samazināšanā (skatīt 3.7. līdz 3.9. punktu) un atjaunīgo energoresursu izmantošanas palielināšanā (skatīt 3.10. līdz 3.12. punktu), ir acīmredzams, ka ES ne īstermiņā, ne vidējā termiņā nespēs panākt pašpietiekamību enerģētikas jomā. Šķiet, ka pašpietiekamība varētu būt iespējama ilgtermiņā, taču vai tas ir vai nav vēlams – tas joprojām ir atklāts jautājums. Ņemot vērā slikto pieredzi, ko sniegusi atkarība no Krievijas, ir vajadzīga pārdomāta pieeja, lai izvēlētos, ar kurām valstīm/reģioniem sadarboties turpmāk. Lai gan lēmumi attiecībā uz LNG un (zaļā) H_2 importu ir jāpieņem steidzami, ir jāizvairās no ilgstoši saistošiem lēmumiem, neveicot visaptverošu riska analīzi. EESK aicina Komisiju, pirms tiek ierosinātas enerģētikas partnerības ar ne-demokrātiskām vai politiski nestabilām valstīm, izstrādāt ģeopolitisku enerģijas importa stratēģiju, ņemot vērā arī enerģētikas un klimata ārkārtas situācijas.

3.21. Šķiet, ka LNG ir risinājums daudzām dalībvalstīm, bet, ņemot vērā tās radīto oglekļa pēdu, tā ir pārejas tehnoloģija, un šai pārejai ir jābūt pēc iespējas īsākai. Nākamo 20 gadu laikā visai jaunuzbūvētajai LNG infrastruktūrai jābūt vai nu likvidētai, vai spējīgai transportēt zaļo H_2 un darboties kā tā sadales tīklam. Tam jābūt pamatprincipam, kas ņemams vērā visos ieguldījumu lēmumos, kas jāpieņem nākamo mēnešu laikā. Gatavību H_2 izmantošanai bieži izmanto klasifikācijai, bet patiesībā tas, ko šis koncepts nozīmē, ir ļoti neskaidrs. Līdzīgi zaļā H_2 definēšanai, izmantojot attiecīgo deleģēto aktu, Komisijai ir jādefinē arī gatavība H_2 izmantošanai, lai ieguldījumu drošību apvienotu ar skaidrākiem klimata mērķiem. Taksonomija būtu attiecīgi jāgroza.

3.22. Tas norāda, cik svarīgi, apsverot ilgtspējīgas enerģijas avotu struktūru, ir ņemt vērā rīcības modeļus dažādās valstīs un valstu pieejas. EESK atzīmē, ka Komisija savā *REPowerEU* plānā īsi piemin kodolenerģijas lomu, paturot prātā, ka šī iespēja ietilpst tikai un vienīgi dalībvalstu kompetencē. EESK atbalsta Eiropas Savienībā pieejamo resursu plašāku izmantošanu, tostarp Komisijas ierosināto prioritāti – atjaunīgo energoresursu izmantošanas strauju un masveida paplašināšanu. Daudzveidīgas enerģijas ražošanas iespējas veicina energoapgādes drošību. Tāpēc papildus vēja un saules enerģijai būtu jāizmanto dažādi mazoglekļa enerģijas avoti, kas iederas jaunās energosistēmās, kuru pamatā galvenokārt ir svārstīgi Eiropas energoresursi.

3.23. Viedo investīciju plārā ir noteiktas pareizās prioritātes. Tomēr EESK atkārtoti uzsver, ka, izmantojot pareizo pieeju, bezoglekļa, decentralizētai un digitalizētai energoapgādes struktūrai var būt milzīga pozitīva ietekme uz nodarbinātību un reģionālo ekonomiku (sk. TEN/660). Pašreizējās krīzes apstākļos Eiropas Savienībai ir vajadzīga vispārēja enerģētikas pieeja, kas konkrētus ar enerģētiku un klimatu saistītus jautājumus apvieno ar sociālās un reģionālās kohēzijas politikas mērķiem. Saules enerģijas stratēģijā, ko Komisija iesniedza kopā ar *REPowerEU* plānu, šis aspekts tiek lielā mērā ignorēts.

3.24. Komisija pamatoti norāda, ka publiskie ieguldījumi var piesaistīt privātā sektora līdzekļus un ka tas tā ir jādara. Tomēr *REPowerEU* plānā nav minēts jautājums par attiecīgo publisko līdzekļu refinansēšanu. Fosilajiem resursiem paredzēto subsīdiju atcelšana būtu viena pieeja, kā to panākt; vēl viena pieeja būtu aplikt ar nodokli negaidīto papildu peļņu, kas radusies saistībā ar dziļo naftas un gāzes krīzi un ir milzīga, it īpaši lieliem naftas uzņēmumiem. EESK ierosina šo peļņu samazināt ar nodokļu palīdzību un novirzīt kā finansiālu kompensāciju enerģijas patērētājiem, piemēram, finansiāli neaizsargātām mājāsaimniecībām vai energoietilpīgiem uzņēmumiem, un izmantot atjaunīgās enerģijas ražošanas un vajadzīgās tīkla infrastruktūras paplašināšanai, it īpaši tāpēc, ka dažās dalībvalstīs par to jau tiek diskutēts vai arī šādi plāni jau tiek īstenoti. EESK uzskata: lai neatturētu enerģētikas uzņēmumus no ieguldījumiem mazoglekļa risinājumos, šādu nodokļu noteikšanā jāizmanto ļoti sensitīva pieeja. EESK aicina Komisiju nekavējoties ierosināt attiecīgus pasākumus.

3.25. Tā kā varētu būt lietderīgi popularizēt risinājumus, kas pielāgoti vietējiem apstākļiem, EESK pilnībā atbalsta Komisijas priekšlikumu izmantot atveseļošanas un noturības plānus un Atveseļošanas un noturības mehānismu, lai palīdzētu īstenot *REPowerEU* plānu.

3.26. Plānu, kuram jebkurā gadījumā būs vajadzīgs ievērojams finansējums, pašreizējās finanšu shēmas ietvaros būs ļoti grūti finansēt. Šajā saistībā EESK uzsver, ka ir svarīgi ieviest līdzsvarota budžeta normu attiecībā uz ieguldījumiem, kas ietekmē sabiedrības sociālos/ekoloģiskos rīcības modeļus⁽⁹⁾.

4. Īpašas piezīmes

4.1. Biometānam var būt zināma nozīme, lai samazinātu / izbeigtu Eiropas atkarību no Krievijas gāzes. Tomēr, lai to ražotu, cita starpā cenšoties izvairīties no kaitējuma bioloģiskajai daudzveidībai, it īpaši būtu jāmodernizē esošās biogāzes iekārtas. Pašlaik biogāzes stacijas bieži izmanto tikai elektroenerģijas ražošanai bāzes slodzes diapazonā, proti, visu diennakti. Iegūtais siltums tiek reti izmantots. Šādi koncepti ir neefektīvi. Vai nu iegūtā biogāze būtu jāapstrādā un jāievada tieši gāzes tīklā, vai arī tā būtu jāizmanto siltumapgādei vietēju koģenerācijas staciju veidā. Mazākas gāzes krātuves varētu palīdzēt ražot elektroenerģiju vēja vai saules enerģijas trūkuma gadījumā. Ir vajadzīgi ieguldījumi esošo sistēmu modernizācijā. Paziņojumā ir minēti attiecīgie stimuli, bet trūkst sīkākas informācijas, un tā ir jāsniedz nekavējoties.

4.2. Kā norādīts 3.14. punktā, LNG būs attiecīga nozīme īstermiņā un vidējā termiņā. *REPowerEU* plānā solīti novērtējumi un plānošana, brīvprātīgi kopīgi iepirkumi un labāka koordinācija. Tomēr patlaban atsevišķas dalībvalstis jau aktīvi rīkojas. Ir vajadzīga Eiropas solidaritāte, un Komisijai ir jāpārlicinās, ka neviena dalībvalsts nerīkojas pretēji kādas citas dalībvalsts interesēm, kā paredzēts Regulā (ES) 2017/1938 par gāzes piegādes drošību.

4.3. Regula par gāzes piegādes drošību paredz arī visaptverošu Eiropas solidaritātes režīmu gadījumā, ja gāzes nozarē tiktu izsludināts ārkārtas stāvoklis. Lai arī nesen pieņemtā Padomes Regula par koordinētiem gāzes pieprasījuma samazināšanas pasākumiem un tai pievienotais paziņojums "Taupīsim gāzi, lai ziemā nepietrūkst" ir solis pareizajā virzienā, lai uzlabotu gatavību krīzēm, EESK vēlētos redzēt vispārīgāku regulējumu krīzes gadījumiem, kurš būtu pielāgots uz tāda mēroga krīžu pārvarēšanai, ar kādām Eiropas Savienība pašlaik saskaras Ukrainas kara ietekmē.

⁽⁹⁾ EESK atzinums: OV C 105, 4.3.2022., 11. lpp.

4.4. Siltumsūkņi un sūkņi, kas pārvērš elektroenerģiju siltumā, šķiet, ir kļuvuši par visdaudzsološāko pieeju, kā aizstāt dabasgāzi apkures nozarē, arī centralizētās siltumapgādes kontekstā. Tomēr pastāv daudz šķēršļu (sākot ar vajadzību pēc kvalificētiem darbiniekiem un beidzot ar sociāliem jautājumiem, it īpaši apkaimēs ar lielu īres mājokļu īpatsvaru). Paziņojumā šie punkti nav aplūkoti. Ir vajadzīgs sīkāks un arī kritiskāks skatījums, iesaistot pilsonisko sabiedrību.

4.5. Milzīgais enerģijas cenu pieaugums ir atklājis enerģijas tirgus vājās puses. Komisijas priekšsēdētāja *Ursula von der Leyen* norādīja, ka pašreizējā elektroenerģijas tirgus sistēma vairs nedarbojas un ir jāreformē. Attiecībā uz enerģētikas nākotni ir jāizvirza svarīgi pamatjautājumi, nodrošinot videi nekaitīgu, cenas ziņā pieejamu un uzticamu energoapgādi un tiesības uz enerģiju. Izstrāde un tās regulējums ir jāpielāgo dominējošo atjaunīgo energoresursu radītajai jaunajai realitātei un jārada atsevišķiem dalībniekiem vajadzīgie apstākļi, kā arī jāstiprina pienācīga patērētāju aizsardzība. EESK atzinīgi vērtē Komisijas nodomu izpētīt iespējas, kā optimizēt elektroenerģijas tirgus struktūru, un stingri atbalsta tādu tirgus novērtējumu veikšanu, kuros analizēti visu potenciālo dalībnieku rīcības modeļi enerģijas tirgū un enerģijas tirgus struktūrā. Jebkurā gadījumā EESK uzsver, ka pirms jebkādu priekšlikumu iesniegšanas ir svarīgi veikt visaptverošu ietekmes novērtējumu. Tā vērš uzmanību uz to, ka steidzami jārisina jautājums par augstajām elektroenerģijas cenām, tostarp elektroenerģijas un gāzes cenu apvienošanu, kas negatīvi ietekmē dalībvalstu ekonomiku.

4.6. Turklāt EESK norāda, ka arvien vairāk ir nepieciešama pieaugošā enerģijas pieprasījuma sistemātiska prognozēšana pa jomām un enerģijas veidiem, ņemot vērā enerģijas veidu pārveidi, kā arī nākotnes enerģētikas sistēmas arhitektūras konceptuāla plānošana, lai nodrošinātu ieguldījumus atbilstošās jomās un piegādes drošību. Komisijai būtu jāsaņem attiecīgs pārskats, kas būtu attiecīgi jāizplata, jo sabiedrībai bieži vien trūkst skaidrības par to, cik lielā mērā Eiropa var sevi apgādāt ar enerģiju.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Pagaidu atbrīvojums no laika nišām lidostās Covid-19 pandēmijas dēļ”

(COM(2022) 334 final)

(2022/C 486/26)

Galvenais ziņotājs: **Thomas KROPP**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 12.7.2022. Eiropas Parlaments, 19.7.2022. Padome, 4.8.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 100. panta 2. punkts un 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par/pre/atturas)	143/1/2

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK norāda, ka aviācija nodrošina ES iekšējo un starptautisko savienojamību, kas ir būtisks priekšnoteikums tirdzniecībai un tūrismam un līdz ar to arī Eiropas ekonomiskajai labklājībai. Aviācijas nozari joprojām negatīvi ietekmē dažādās sekas, ko rada vairākas smagas globālās krīzes, piemēram, Covid-19 pandēmija, vairāku Eiropas tirdzniecības partneru (it īpaši Ķīnas) gaisa telpas slēgšana, Ukrainā notiekošais karš, inflācijas palielināšanās, pieaugošā globālās lejupslīdes varbūtība un darbaspēka trūkums vairākās ekonomikas nozarēs. Citi pasaules reģioni rūpīgi raugās, kā Eiropas aviācija risina šīs problēmas. Kaimiņu centri Stambulā, Dubajā, Dohā un Londonā izmantos savā labā Eiropas transporta mezglu un Eiropas pārvadātāju, kas darbojas starptautiskos tīklos, ierobežoto konkurētspēju. Tāpēc EESK ir konsekventi norādījusi, ka neviens no regulatīvajiem pasākumiem, kas ietekmē aviāciju, nedrīkst ietekmēt Eiropas konkurētspēju starptautiskā mērogā. Ja pasažieru plūsmas tiktu novirzītas no Eiropā esošajiem starptautiskajiem savienojumiem un lidojumi uz starptautiskiem galamērķiem tiktu veikti, izmantojot centrus ārpus ES, tas kaitētu videi un Eiropā nodarbinātajiem darba ņēmējiem. Ierosinātie grozījumi regulā par laika nišām ir jāskata arī plašākā kontekstā.

1.2. Regula (EEK) Nr. 95/93 ⁽¹⁾ paredz procedūras un noteikumus attiecībā uz laika nišu piešķiršanu ES lidostās. Minētās regulas 10. pantā ir norādīts, ka gaisa pārvadātājiem noteiktā sarakstu periodā jāizmanto vismaz 80 % no piešķirtajām laika nišām, lai saglabātu tās pašas laika nišas nākamā gada attiecīgajā sarakstu periodā (“Laika nišu regula”).

1.3. Ņemot vērā pandēmijas negaidītos apmērus un ilgumu, Komisija kopš tās uzliesmojuma ir divreiz grozījusi Laika nišu regulu, lai efektīvi apturētu noteikumu “izmanto vai zaudē” un piešķirtu Komisijai deleģētās pilnvaras reaģēt uz negaidītām turpmākām norisēm. Šo laika nišu atvieglojumu pasākumu termiņš beigsies 2022. gada 29. oktobrī, un Komisijas deleģētās pilnvaras jau bija beigušās 2022. gada 21. februārī. Tagad ir steidzami vajadzīga papildu pārskatīšana un jāveic papildu pielāgojumi, lai atspoguļotu tirgus realitāti.

⁽¹⁾ Padomes Regula (EEK) Nr. 95/93 (1993. gada 18. janvāris) par kopīgiem noteikumiem attiecībā uz laika nišu piešķiršanu Kopienas lidostās (OV L 14, 22.1.1993., 1. lpp.).

1.4. Pamatojoties uz *EUROCONTROL* prognozēm, Komisija pieņem, ka aviācijas tirgus pakāpeniski atgūsies līdz pirmspandēmijas līmenim, tomēr šis pieņēmums varētu būt pārāk optimistisks ⁽²⁾. EESK uzskata, ka priekšlikumā, lai gan tā nodoms ir labs, trūkst nepieciešamo aizsardzības pasākumu, lai izvairītos no neparedzētiem šķēršļiem Eiropas konkurētspējai.

1.5. EESK atzinīgi vērtē šā jaunā Komisijas priekšlikuma mērķi saglabāt pēc iespējas lielāku konkurētspēju aviācijas tirgū. Tomēr Komisijas veiktā tirgus analīze, kā arī tās prognozētā tirgus attīstība nākamajās trīs sezonās nav pietiekami stabila, lai izskaidrotu vai pat pamatotu ierosināto atgriešanos pie 80:20 noteikuma. EESK nepiekrīt Komisijas argumentam, ka aviācijas tirgus atgriežas pie "ierastās" darbības. Ņemot vērā Komisijas datus, zemāka robežvērtība, piemēram, 70:30, būtu piemērotāka līdz brīdim, kad tirgus stabilizēsies.

1.6. EESK atzinīgi vērtē Komisijas priekšlikumu paplašināt pamatotas laika nišu neizmantošanas (*JNUS*) darbības jomu, attiecinot to arī uz politiskiem nemieriem un dabas katastrofām, ja šie apstākļi noved pie skaidri aprakstītiem ierobežojumiem aviācijā. Tomēr EESK nav pārliecināta, ka ierosinātie pašreizējās *JNUS* sistēmas grozījumi ir pamatoti. Komisijas paredzētās procedūras rada nevajadzīgu sarežģītību. Faktiski atkāpes no pašreizējām procedūrām vairs nevar kvalificēt kā ārkārtas pasākumus, tādējādi radot juridisku nenoteiktību laikā, kad visai nozarei ir ļoti nepieciešams stabils tiesiskais regulējums.

1.7. EESK atbalsta priekšlikumu uzlabot laika nišu piešķiršanas pārredzamību, stiprinot Eiropas Lidostu koordinatoru asociācijas lomu un ieviešot pienākumu koordinatoriem publicēt informāciju par galamērķiem, uz kuriem attiecas izņēmumi.

1.8. EESK atzinīgi vērtē ierosinātos pasākumus, kuru mērķis ir mazināt Krievijas militārās agresijas Ukrainā pašreizējo un paredzamo ietekmi uz Eiropas aviāciju. Tomēr Komisijas pieņēmumi, ka parastos noteikumus var īstenot četrus mēnešus pēc karadarbības beigām, šķiet pārāk optimistiski.

1.9. Lai arī EESK pilnībā atbalsta Komisijas nodomus, Komiteja uzskata, ka, neraugoties uz acīmredzamajiem laika ierobežojumiem, būtu bijis nepieciešams veikt ietekmes novērtējumu (IN), lai labāk novērtētu ierosināto pašreizējās Laika nišu regulas grozījumu ietekmi. Tā kā ietekmes novērtējuma un līdz ar to šāda pamatojuma nav, Komisija balstās uz *EUROCONTROL* prognozēm, kas ne vienmēr atspoguļo pašreizējo tirgus attīstības tendenci sarežģītību.

1.10. Ietekmes novērtējums ir nepieciešams ne tikai tāpēc, lai pamatotu izmaiņas spēkā esošajā Laika nišu regulā. EESK jau ir norādījusi ⁽³⁾, ka ES pasākumi būtu cieši jākoordinē ar Pasaules Aviokompāniju laika nišu padomi (*WASB*), lai izvairītos no atšķirīgām pieejām vienam un tam pašam jautājumam dažādos pasaules reģionos.

1.11. Pašreizējās globālās krīzes jāsaka kontekstā ar to kumulatīvo ietekmi uz starptautisko aviāciju. Ņemot vērā grūtības patlaban ierobežot šo ietekmi, EESK uzskata, ka Komisijai priekšlikums būtu jāpārskata ar mērķi pēc iespējas minimizēt spēkā esošo noteikumu grozījumus, lai saglabātu to kā "ārkārtas noteikumu" raksturu. Pašreizējā ārkārtas situācija nekādā gadījumā nav mazinājusies, un tādēļ ārkārtas noteikumi būtu jāpagarina vismaz uz Komisijas paredzēto laikposmu, bet plānot tādus grozījumus, kādus ierosinājusi Komisija, šķiet pārāgi.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Komisija paskaidrojuma rakstā izklāsta, ka, pielāgojot Laika nišu regulu, regulējuma uzdevums ir nodrošināt to laika nišu izmantošanu, attiecībā uz kurām pastāv senākās tiesības. Komisija divreiz ir grozījusi regulu, lai pielāgotu noteikumu "izmanto vai zaudē". Komisija saņēma arī deleģētās pilnvaras grozīt laika nišu izmantošanas robežvērtību, ņemot vērā pastāvīgo pieprasījuma samazināšanos.

⁽²⁾ Publikācija par Vācijas aviosabiedrības *Lufthansa* nodomu vēl vairāk samazināt jaudu, ņemot vērā pašreizējo krīzi: <https://www.airliners.de/lufthansa-streicht-winterflugplan/65956>.

⁽³⁾ OV C 123, 9.4.2021., 37. lpp., sk. 1.5. punktu.

2.2. Šo laika nišu atvieglojumu pasākumu termiņš beigsies 2022. gada 29. oktobrī, un Komisijas deleģētās pilnvaras jau bija beigušās 2022. gada 21. februārī. Attiecībā uz pamatnoteikumu "izmanto vai zaudē" Komisija tagad ierosina atjaunot standarta laika nišu izmantošanas likmi 80 % apmērā no 2022. gada 29. oktobra. Komisijas apsvērumu pamatā ir tas, ka 2022. gada jūnijā EUROCONTROL prognozēja, ka 2022.–2023. gada ziemas sezonā satiksmes apjomi sasniegs 90 % no 2019. gada līmeņa.

2.3. Komiteju šī argumentācija nepārliecina. Krievijas militārās agresijas pret Ukrainu rezultātā ir ievērojami palielinājušies militārie lidojumi, kā arī ir pārvirzīti pārlidojumi, bet šie lidojumi neietekmē laika nišu piešķiršanu. Turklāt ir jānoskaidro kravu gaisa pārvadājumi, kas krīzes laikā nav ievērojami samazinājušies, un pasažieru pārvadājumi, kas ir samazinājušies. Pasažieru pārvadājumu tirgū ir nepieciešama papildus diferenciācija: pateicoties ES Covid-19 sertifikātam, Eiropas iekšējā satiksme ir daudz ātrāk atveseļojusies līdz pirmspandēmijas līmenim, tomēr iekšzemes gaisa satiksme un tālsatiksmes lidojumi atrodas dažādos atveseļošanās posmos. Paredzams, ka darījumu klientu satiksme atgūsies daudz lēnāk nekā atpūtas satiksme⁽⁴⁾. Tas nekādā gadījumā nenozīmē, ka atpūtas satiksme konsekventi atveseļosies; daļu no šā pieauguma var saistīt ar lielo pieprasījumu pēc brīvdienām pēc diviem Covid-19 pandēmijas gadiem. Lielākie Eiropā esošie tīkla pārvadātāji savās flotēs vēl nav atgriezuši darbībā savus lielos tālsatiksmes gaisa kuģus Airbus 380 tieši tāpēc, ka aviokompānijas saskaras ar augstām degvielas izmaksām un negaida ievērojamu un pastāvīgu satiksmes pieprasījuma pieaugumu. Interesēto personu sniegtie dati liecina: paredzams, ka satiksmes plūsmas palielināsies līdz 90 % no 2019. gada līmeņa, bet pasažieru pārvadājumu pieprasījums tikai līdz 78 %. Ja gaisa kuģu izmantojuma līmenis ir zemāks, var sagaidīt, ka aviosabiedrības, piemēram, apvienos vairākus lidojumus dienā, lai saglabātu rentablus lidojumus⁽⁵⁾. Pieprasījumu ietekmēs pieaugošais inflācijas līmenis un pieaugošais recesijas risks vairākās valstīs. Tāpēc prognozes nebūtu jābalsta uz reģioniem, kuros ir vislabākā atveseļošanās, bet tajās būtu jāatspoguļo arī īpaši smagi skartie apakštirgi.

2.4. Šo faktoru dēļ EESK uzskata, ka aviācijas tirgus atveseļošanās var būt sarežģītāka, nekā to uzskata Komisija. Tirgus segmenti joprojām atgūstas dažādos ātrumos: kravu pārvadājumi – 6 % salīdzinājumā ar 2019. gada līmeni; zemo cenu pārvadājumi – 9 % un pārvadājumi tīklā – 21 %. Tas ir vēl jo svarīgāk, jo sliekšņi attiecas uz visām laika nišu sērijām, kas nozīmē, ka laika nišu sērijām (piemēram, visnoslogotākajos lidojumu laikos) ir jāpārsniedz 80 % sliekšnis. Pirmspandēmijas periodos laika nišu izmantošanas līmenis bija 95 %, un zemākais laika nišu izmantošanas līmenis bija 80 %. Ja EUROCONTROL prognozē vidējo laika nišu izmantošanas līmeni 90 % apmērā, ir jāpieņem, ka laika nišu sērijās tas (vidēji) nerasnēs 80 %. Šo iemeslu dēļ ir pārāgi atgriezties pie 80:20 robežvērtībām. Šķiet, ka ir piemērotāk pieņemt attiecību 70:30, līdz būs pieejami pārliecinošāki dati, lai pamatotu ilgtspējīgu tirgus atveseļošanu. Būtu arī jānorāda, ka problēmas, ar kurām saskaras Eiropas lidostas, skaidri parāda, ka Covid-19 pandēmijas sekas vēl nav novērstas. Lielākie ES transporta mezgli, piemēram, Frankfurtē un gaisa satiksmes mezgli ārpus ES, piemēram, Londonas Hitrova, ir ierobežojusi lidojumus uz un no šīm lidostām, lai mēģinātu mazināt spiedienu uz gaisa satiksmes darbībām šajās lidostās, tādējādi izraisot lidojumu masveida atcelšanu. Šādu spriedzi ir izraisījuši vairāki dažādi mainīgie lielumi, piemēram, darbinieku trūkums. Tas liecina par to, ka vēl nav iespējams sasniegt laika nišu izmantošanas pirmspandēmijas robežvērtības⁽⁶⁾.

2.5. Līmenis 70:30 atbilstu Apvienotās Karalistes valdības pieņemtajām robežvērtībām un pamatojumam⁽⁷⁾. Lai gan aviokompāniju nozare to nopietni kritizēja, EESK uzskata, ka tas nodrošina pamatotu līdzsvaru līdz varēs atgriezties pie *quo ante* statusa, bet vienlaikus atzīst, ka, ņemot vērā pašreizējās nopietnās problēmas, ar kurām saskaras nozare, joprojām ir nepieciešams (kaut arī samazināts) laika nišu aizsardzības līmenis. Turklāt, piemērojot šādu pieeju, ES Laika nišu regulas robežvērtības tiek saskaņotas ar kaimiņvalstu politiku un tiek nodrošināti vienlīdzīgi konkurences apstākļi ES pārvadātāju centriem un Londonas Hitrovas lidostai, kas ir Eiropas lielākais starptautiskais mezgls.

⁽⁴⁾ <https://www.airliners.de/prognose-globaler-geschäftsreiseverkehr-erholt-deutlich/65958>.

⁽⁵⁾ Publikācija par Minhenes lidostas pasažieru skaitu un prognozēm, kurā norādīts, ka pirmspandēmijas satiksmes apjoma atjaunošanās prasīs ilgāku laiku, nekā iepriekš paredzēts: <https://www.airliners.de/wachsendes-passagieraufkommen-bayerns-flughafen-weit-entfernt-corona-niveau/65950>.

⁽⁶⁾ Komisija paskaidrojuma rakstā ir minējusi darbaspēka trūkumu nozīmīgākajās lidostās, tomēr Komisija to uzskata par īstermiņa parādību. Tas ir apšaubāmi, jo darbaspēka trūkums ietekmē daudzas ekonomikas nozares, nevis tikai aviāciju. Nav iemesla uzskatīt, ka aviācijā šis jautājums tiks atrisināts tuvākajā nākotnē.

⁽⁷⁾ Apvienotās Karalistes valdība 2022. gada 24. janvārī koriģēja laika nišu izmantošanas attiecību uz 70:30, aprēķinus sākot ar 2022. gada 27. martu, kas ir solis ceļā uz normāliem noteikumiem, vienlaikus aizsargājot nozari pret turpmāku nenoteiktību, kā norādīja Apvienotās Karalistes transporta sekretārs Grant Shapps.

2.6. Turklāt Komisija ierosina, ka laikposmā no 2022. gada 29. oktobra līdz 2024. gada 26. martam tā, pieņemot deleģētos aktus, jebkurā laikā var neatkarīgi pielāgot laika nišu izmantošanas līmeni robežās no 0 % līdz 70 %, ar nosacījumu, ka EUROCONTROL dati liecina, ka iknedēļas gaisa satiksme četrās secīgās nedēļās ir mazāka par 80 % salīdzinājumā ar attiecīgajām nedēļām 2019. gadā un ka satiksmes samazinājums, visticamāk, turpināsies. Komisija arī ierosina, ka tad, ja valsts iestādes ievieš ierobežojumus, kas paredzēti epidemioloģiskās situācijas, politisko nemieru vai dabas katastrofu novēršanai – un tikai tad, ja tie negatīvi ietekmē gaisa satiksmi –, aviosabiedrības var izmantot laika nišu neizmantošanas (JNUS) izņēmumus.

2.7. EESK atbalsta Komisijas centienus nodrošināt, ka skaidri noteiktos ārkārtas apstākļos tā var elastīgi un pārredzami izmantot deleģētos aktus, lai pielāgotu laika nišu izmantošanas līmeņa aprēķinus un tādējādi pielāgotu laika nišu aizsardzības robežvērtības. Tomēr jaunajā projektā vairākos aspektos šis mērķis nav sasniegts.

2.7.1 Pretēji Komisijas viedoklim EESK uzskata, ka aviokompānijām vajadzētu būt iespējai izmantot JNUS izņēmumus arī gadījumos, kad publiskās iestādes iesaka atturēties no ceļošanas. Pat ja brīdinājumiem par ceļošanu nav tūlītējas juridiskas ietekmes, tie, iespējams, ietekmē pieprasījumu pēc gaisa satiksmes, un šis apstāklis būtu pienācīgi jāatspoguļo.

2.7.2 Turklāt EESK uzskata, ka – pirms tiek veikti jebkādi koriģējoši pasākumi – prasība četras nedēļas pēc kārtas uzraudzīt iknedēļas gaisa satiksmes plūsmas ir pārmērīgi apgrūtināša un varētu nevajadzīgi aizkavēt regulatīvo iejaukšanos. Nepamatota četru nedēļu monitoringa fāze šķiet patvaļīga. Daudz svarīgāk ir nodrošināt lēmumu pieņemšanas procesa pārredzamību.

2.7.3 EESK iesaka JNUS noteikumu piemērot izlidošanas un ielidošanas lidostā; tās ir cieši saistītas kā lidostu pāris, un tas būtu jāņem vērā, atjaunojot iepriekšējo laika nišu portfeli konkrētos maršrutos. Komisija pašlaik to neparedz kā obligātu prasību.

2.7.4 Komisija nav pietiekami pamatojusi, kāpēc būtu jāgroza laika nišu izmantošanas līmeņa aprēķins: Laika nišu regulas 10. panta 4. punktā ir paredzēts, ka aizsargātas laika nišas aprēķinos uzskata par izmantotām laika nišām, savukārt Komisija tagad ierosina tās neņemt vērā. Komisija bez papildu pierādījumiem pieņem, ka parastos laika nišu noteikumus varēs atjaunot 16 nedēļas pēc Ukrainas gaisa telpas atkārtotas atvēršanas. Tas šķiet pārāk optimistiski, ņemot vērā notiekošo karadarbību, infrastruktūras iznīcināšanas pakāpi un neskaidrības, kas saistītas ar abu pušu vienošanās saturu un stabilitāti. Šķiet, ka 16 nedēļas ir patvaļīgi noteikts skaits, kam nevajadzētu būt par pamatu reglamentējošam lēmumam "atgriezties normālā režīmā".

2.8. EESK ir konsekventi atbalstījusi Komisijas centienus Laika nišu regulu pēc iespējas vairāk saskaņot ar starptautisko praksi un politiku. Visas attiecīgās ieinteresētās personas piedalās apspriedēs par to, kā laika nišu noteikumus pielāgot krīzēm, ar kurām saskaras tirgus.

2.9. EESK atzinīgi vērtē Komisijas ierosinātos uzlabojumus attiecībā uz laika nišu koordinatoru sadarbības veidu. Procesa pārredzamības uzlabošana ļauj izvairīties no nevajadzīgas neskaidrības visiem tirgus dalībniekiem.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Enerģētikas pārkārtošanas ģeopolitiskā ietekme”**(JOIN(2022) 23 final)**

(2022/C 486/27)

Ziņotājs: **Tomasz Andrzej WRÓBLEWSKI (PL, I gr.)**Līdzziņotājs: **Ioannis VARDAKASTANIS (EL, III gr.)**

Atzinuma pieprasījums	28.6.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants.
Pilnsapulces lēmums	21.9.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Apspriešanās
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ārējo attiecību specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	14.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	21.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	229/1/6

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. 2022. gads ieies vēsturē kā dziļu ģeopolitisku un ar enerģētiku saistītu pārmaiņu gads visā pasaulē. EESK atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas un atsevišķu dalībvalstu centienus, kas ir paātrinājuši ceļu uz neatkarību no Krievijas energoavotiem. Tomēr EESK uzskata: ņemot vērā Ukrainā notiekošā kara dinamiku, process ir jāpaātrina, nosakot stingru embargo, kam jāietver ātra alternatīvu, tīru energoresursu izvēršana.

1.2. Šis atzinums veidots, pamatojoties uz atzinuma pieprasījumu par paziņojumu **JOIN(2022)23: “ES ārējā enerģētiskā sadarbība mainīgā pasaulē”**, ko 2022. gada 18. maijā kopīgi publicēja Eiropas Komisijas Enerģētikas ģenerāldirektorāts un Savienības Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos.

1.3. EESK atzinīgi vērtē to, ka Eiropa joprojām ir enerģētikas pārkārtošanas priekšgalā, taču norāda, ka pārmaiņas ES iekšienē nav pietiekamas, lai kompensētu globālo emisiju ietekmi, un ka mūsu nenoliedzamās interesēs ir pasākumu īstenošana starptautiskā mērogā gan klimata pārmaiņu, gan ekonomikas paplašināšanas ziņā, lai nodrošinātu ilgtspējīgu globālo attīstību.

1.4. EESK atzinīgi vērtē vairākas ES iniciatīvas, kas vai nu stiprina ES iekšējo noturību, piemēram, *REPowerEU*, vai tādas iniciatīvas kā “Taisnīgas enerģētikas pārkārtošanas partnerība”, *Global Gateway* un “Zaļā programma Rietumbalkāniem”, kas veicina politisko stabilitāti.

1.5. Vienlaikus EESK vērs uzmanību uz to, ka pašreizējā politiskā spriedze prasa vēl aktīvāku sadarbību ar dažām valstīm, kas spēj Eiropu apgādāt ar gāzi un naftu. To starpā ir Amerikas Savienotās Valstis un zināmā mērā arī Dienvidamerikas un Āfrikas valstis, kuru fosilā kurināmā eksports būtu jāpapildina ar zināšanu nodošanu un atjaunīgo energoresursu tehnoloģijām, kas varētu paātrināt šo valstu klimatisko pārkārtošanos.

1.6. EESK atzinīgi vērtē iniciatīvu pievienot Moldovu un Ukrainu Eiropas energotīklam, tomēr aicina periodiski pārskatīt ģeopolitisko situāciju, ko rada dinamiskas pārmaiņas enerģētikas struktūrā tādās valstīs kā Armēnija, Gruzija un Kazahstāna.

1.7. EESK vērš uzmanību uz nepieciešamību veidot īpašas attiecības ar valstīm, kas ir galvenās tīras enerģijas tehnoloģiju ražošanai nepieciešamo smago metālu un izejvielu piegādātājas un kas var tikt apdraudētas. Tālāb starptautiskajās attiecībās ir jāveido pilnīgi jauna nozare – Eiropas enerģētikas diplomātija.

1.8. Ņemot vērā neseno pieredzi ar Eiropas pārmērīgo atkarību no neskaidras izcelsmes izejvielām, EESK mudina Eiropas Savienību savos vērienīgajos enerģētikas pārkārtošanas plānos rīkoties pēc iespējas elastīgāk, dodot laiku analizēt atsevišķu lēmumu ģeopolitisko ietekmi un tos pielāgot, ja tie rada nevēlamu un negatīvu spiedienu pasaulē.

2. Ievads

2.1. Daudzus gadus ar enerģētikas pārkārtošanu saistītie jautājumi ir bijuši politiskās darba kārtības augšgalā visā pasaulē. Eiropas Savienība ar Eiropas zaļo kursu ir enerģētikas pārkārtošanas līderis, pamatojoties uz savām ilgtspējas, solidaritātes un starptautiskās sadarbības vērtībām. Tomēr, lai gan ES ir atbildīga tikai par aptuveni 8 % no globālajām emisijām (un šis rādītājs samazinās), ar Savienības iekšējo politiku vien nepietiek, lai arī cik vērienīga tā nebūtu.

2.2. Eiropas zaļā kursa ģeopolitikas konferences secinājumos ir uzsvērts⁽¹⁾: lai novērstu šos kopējos pārrobežu klimata draudus, ļoti svarīga nozīme ir multilaterālismam, un planētas mēroga krīzi var risināt ar multilaterālismu, nevis ar šķērsošu ģeopolitiku. Iepriekš minētais ir atspoguļots arī EESK atzinumā par tematu **“Ceļā uz klimatnoturīgu Eiropu: jaunā ES Klimatadaptācijas stratēģija”**⁽²⁾, kurā EESK atbalstīja nepieciešamību pastiprināt “starptautisko klimatnoturības rīcību”, kā to formulējusi Komisija, jo Komiteja piekrīt Komisijas apgalvojumam, ka “mūsu klimatadaptācijas ieceru vērienam ir jāatbilst mūsu globālajai līderībai klimata pārmaiņu mazināšanā”.

2.3. Tā kā klimata pārmaiņas un ar tām saistītie veiktie pasākumi rada milzīgas pārmaiņas ģeopolitikā un rūpniecībā, ko izraisa atjaunīgo energoresursu izmantošanas uzplaukums un kas būtiski ietekmē starptautiskās attiecības, EESK ir nolēmusi, ka, izstrādājot visaptverošu jumta atzinumu par klimata pārmaiņām, uzmanības centrā būs ģeopolitiskā ietekme.

2.4. Lai gan pastāv zinātniska vienprātība par nepieciešamību samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas atmosfērā, klimata politika nevar ignorēt pieaugošās pozitīvās un negatīvās saiknes starp attiecīgajām ekonomiskajām, sociālajām un vides problēmām.

2.5. Enerģijas tirgus darbība un parametri ir tieši saistīti ar politisko situāciju atsevišķos reģionos. To vēl pastiprina fakts, ka fosilā kurināmā piegādei ir raksturīga liela atkarība no dažām ražotājvalstīm.

2.6. Kā norādīts EESK atzinumā par tematu **“ES enerģētikas politikas ārējā dimensija”**⁽³⁾, daži importa avoti, kuri neievēro tādus pašus tirgus un politiskos noteikumus kā ES, bauda dominējošu stāvokli, tāpēc energoapgādes drošība ir kļuvusi par ļoti aktuālu ES darba kārtības jautājumu. Tobrīd tika minētas 2008. gadā Gruzijā notikušās militārās agresijas sekas, taču šis konteksts joprojām ir ārkārtīgi būtisks, ņemot vērā pašreizējo situāciju Ukrainā, kas spēcīgi ietekmē ar energoapgādes drošību un ģeopolitiku saistītos jautājumus.

2.7. Samērā tuvā nākotnē pasaules enerģētikas vide vairs neizskatīsies tāpat kā tagad. Enerģētikas pārkārtošanai būs būtiska ietekme uz ģeopolitiku, un tā radīs gan draudus, gan iespējas. Šīs ietekmes raksturs būs atkarīgs no daudziem faktoriem. Viens piemērs ir tas, ka dekarbonizācija var izraisīt lielāku atkarību no gāzes importa, kas var vēl vairāk sarežģīt ES un Krievijas attiecības.

⁽¹⁾ <https://www.eesc.europa.eu/lv/agenda/our-events/events/geopolitics-european-green-deal>.

⁽²⁾ OV C 374, 16.9.2021., 84. lpp.

⁽³⁾ OV C 264, 20.7.2016., 28. lpp.

2.8. Mainoties energosistēmai, mainīsies arī enerģētikas politika. Tīras enerģijas pasaulē parādīsies jauni uzvarētāji un jauni zaudētāji. Daži to uzskata par kosmosa sacensību tīras enerģijas jomā. Tās valstis vai reģioni, kas apgūst tīru tehnoloģiju, eksportē zaļo enerģiju vai importē mazāk fosilo kurināmo, gūs labumu no jaunās sistēmas, savukārt valstis vai reģioni, kuri paļaujas uz fosilo kurināmo eksportēšanu, varētu pieredzēt savas ietekmes samazināšanos.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Ja enerģētikas pārkārtošanu saprot kā sistēmiskas darbības un pasākumus, kuru mērķis ir samazināt oglekļa savienojumu izdalīšanos atmosfērā, kas paātrina klimata pārmaiņu procesus, tad līdztekus enerģētikas pārkārtošanai ir jārod un jāīsteno arī optimāli risinājumi ilgtspējīgas lauksaimniecības un mežu apsaimniekošanas jomā, bioloģiskajā sekvestrēšanā, liellopu audzēšanā vai izmantošanā un oglekļa dioksīda uztveršanas un uzglabāšanas tehnoloģijas attīstības sniegtajās iespējās.

3.2. Ņemot vērā ES valstu radīto siltumnīcefekta gāzu emisiju līmeni salīdzinājumā ar citām pasaules ekonomikām, lai sasniegtu vajadzīgos rezultātus, ir jācenšas iesaistīt citas valstis koalīcijā, kuras mērķis ir cīnīties pret klimata pārmaiņām. Lai uzlabotu adaptācijas pasākumus visā pasaulē un it sevišķi jaunattīstības valstīs, īpaša uzmanība Eiropas Savienībai jāpievērš visdažādāko veidu starptautiskajai sadarbībai, piemēram, ieguldījumu, tirdzniecības un inovācijas partnerībām.

3.3. Tirdzniecības darbības, ko veic ES dalībvalstis, atstāj ievērojamu oglekļa dioksīda pēdu pārējā pasaulē. ES pienākums ir pievērsties šai Eiropas zaļā kursa īstenošanas ārējai dimensijai, cita starpā veicinot pārkārtošanu divpusējās un reģionālās attīstības sadarbības ietvaros un pievēršoties jautājumam par negatīvajām papildu sekām savas tirdzniecības politikas kontekstā.

3.4. Ģeopolitikai ir izšķiroša nozīme Eiropas zaļā kursa panākumu garantēšanā, jo zaļā pārkārtošanās acīmredzami dramatiski ietekmēs starptautiskās attiecības. Atšķirīgas prioritātes starp attīstītajām un jaunattīstības valstīm būs ievērojams izaicinājums, jo Eiropas zaļā kursa ietekme valstīs būs neproporcionāla. Risinot šīs problēmas, attīstītajai pasaulei būtu visiem spēkiem jācenšas novērst ietekmi uz valstīm ar zemiem ienākumiem, lai parādītu, ka Eiropas zaļais kurss tās neatstās novārtā.

3.5. Kā piemēru var minēt darbības, kas vērstas uz globālo partneru iesaistīšanu, proti, Taisnīgas enerģētikas pārkārtošanas partnerību, ko COP 26 pasaules līderu samītā uzsāka Dienvidāfrikas, Francijas, Vācijas, Apvienotās Karalistes, ASV un ES valdības. Iniciatīvas mērķis ir atbalstīt Dienvidāfriku, lai dekarbonizētu tās ekonomiku, sāktu atteikties no oglekļa un virzītos uz klimatnoturīgu ekonomiku ar zemu emisiju līmeni, kuras pamatā ir tīra, videi nekaitīga enerģija un tehnoloģijas.

3.6. Vēl viens piemērs ir *Global Gateway*, proti, jaunā Eiropas stratēģija, kuras mērķis ir veicināt viedus, tīrus un drošus savienojumus digitālajā, enerģētikas un transporta nozarē un stiprināt veselības aprūpes, izglītības un pētniecības sistēmas visā pasaulē. *Global Gateway* paredz laikposmā no 2021. līdz 2027. gadam mobilizēt investīcijas līdz 300 miljardu EUR apmērā, lai atbalstītu noturīgu globālo atveseļošanos, ņemot vērā mūsu partneru vajadzības un pašas ES intereses.

3.7. Vēl viens īpaši svarīgs piemērs ģeopolitikas kontekstā ir zaļā programma Rietumbalkāniem, kuras mērķis ir atbalstīt visaptverošu ekoloģisko pārveidi, lai Rietumbalkānu ekonomika kļūtu par mazemisiju un ilgtspējīgu aprites ekonomiku. Piemēram, zaļā programma Rietumbalkāniem var atraisīt aprites ekonomikas potenciālu, radot vairāk darbvieta un paverot jaunas izaugsmes iespējas. Lai atbalstītu šo zaļo pārkārtošanos, svarīga nozīme būs pienācīgam finansējumam no ES, no valstu valdībām un no privātā sektora. Saskaņā ar EESK atzinumu par tematu "**Enerģētika – Rietumbalkānu valstu attīstības un padziļināta pievienošanās procesa faktors**" ⁽⁴⁾ enerģijai jābūt reģiona attīstības un savstarpējās savienojamības faktoram, un Rietumbalkānu valstu iedzīvotājiem ir jāgūst skaidrs priekšstats par ekonomiskajiem un vides ieguvumiem, kurus dod pievienošanās Eiropas Savienībai.

⁽⁴⁾ OV C 32, 28.1.2016., 8. lpp.

3.8. Kā izklāstīts iepriekšminētās **Eiropas zaļā kursa ģeopolitikas** konferences secinājumos, enerģētikas pārkārtošana būs saistīta ar ievērojamām enerģijas cenu svārstībām. Tas ir ģeopolitisks izaicinājums, ko Eiropas Savienībai un tās globālajiem partneriem būtu jāpalīdz mazināt, samazinot riskus, kas saistīti ar tīras enerģijas izmantošanas veicināšanu un paplašināšanu, un nepieļaujot, ka nevienlīdzība saasinās vēl vairāk.

3.9. Tas jau ir pausts EESK atzinumā par tematu **“Ceļā uz klimatnoturīgu Eiropu: jaunā ES Klimatadaptācijas stratēģija”**⁽⁵⁾, kurā Komiteja aicina Komisiju turpmākajā pielāgošanās politikas darbā censties panākt labāku klimatadaptācijas politikas saskaņošanu ar klimatisko taisnīgumu. Komiteja atzīst, ka klimata pārmaiņām var būt atšķirīga sociālā, ekonomiskā, sabiedrības veselības un cita veida negatīva ietekme uz kopienām, un atbalsta enerģisku pašreizējās nevienlīdzības novēršanu ar ilgtermiņa klimata pārmaiņu mazināšanas un klimatadaptācijas stratēģiju palīdzību, lai neviens netiktu atstāts novārtā. EESK mudināja Komisiju precizēt, kādā veidā tā novērsīs šķēršļus visneaizsargātāko valstu, kopienu un sektoru piekļuvei finansējumam globālā mērogā un kādā veidā iekļaus priekšlikumus dzimumu jautājumu integrēšanai un nevienlīdzības mazināšanai.

3.10. ES ārpolitikai klimata pārmaiņu apkarošanas jomā būtu jābalstās ne tikai uz to, ka ES valstis sniedz “ārējus” argumentus un atbalsta striktas klimata pārmaiņu stratēģijas īstenošanu, bet arī uz zinātību, kas gūta valstīs ārpus ES (piemēram, sadarbībā ar Amerikas Dabas resursu saglabāšanas dienestu (NCRS) un citām līdzīgām organizācijām). Jāatceras, ka ne mazāk svarīgi ir rūpēties par paraugprakses iekšēju apmaiņu un sistēmiskas pieejas izstrādi problēmām, kas saistītas ar pārkārtošanu, tādu iniciatīvu ietvaros kā kopējā enerģijas tirgus izveide.

3.11. Atjaunīgo energoresursu dinamiskā attīstība nozīmē, ka ir paralēli jāmodernizē pārvades infrastruktūra un jāintegrē energosistēma, kā arī jāatkāpjas no centralizētās elektroenerģijas ražošanas un piegādes metodes. Ir konsekventi jāveicina vietējās iniciatīvas, lai apmierinātu enerģijas vajadzības saskaņā ar subsidiaritātes principu. Kā norādīts EESK atzinumā par tematu **“ES Energosistēmas integrācijas stratēģija”**⁽⁶⁾, Komisijai būtu jāmudina Eiropas Savienības kaimiņvalstis un galvenokārt Austrumu partnerības valstis ievērot sistēmu integrācijas plānu, kas ir svarīgs ne tikai klimatneitralitātes panākšanai, bet arī stabilai apgādes drošībai un pieejamām cenām privātajiem patērētājiem un ekonomikai, un padarīt to par savu politiku. Būtu rūpīgāk jāizskata jautājums, vai šajā nolūkā lietderīgs varētu būt CO₂ ievēnodoklis.

3.12. Nav iespējams ārpus ES ticami un efektīvi īstenot tādu stratēģiju, kas demonstrē nepieciešamību īstenot klimata politiku, ja ar pārkārtošanas procesiem saistītās sociālās problēmas netiek pienācīgi risinātas ES dalībvalstīs. Kā norādīts EESK atzinumā par tematu **“Nevienu neatstāt novārtā, īstenojot Ilgtspējīgas attīstības programmu 2030. gadam”**⁽⁷⁾, “nevienu neatstāt novārtā” nozīmē to, ka visiem sabiedrības locekļiem un it īpaši tiem, kuri visvairāk atstāti novārtā, ir reālas izredzes izmantot iespējas un ka viņi ir labi sagatavoti risku pārvarēšanai. Šajā sakarā īpaša vērība jāpievērš sabiedrības neaizsargātākajām grupām, kā arī visnelabvēlīgākajā situācijā esošajiem reģioniem un teritorijām.

3.13. Efektīva un sociāli pieņemama tādu jautājumu risināšana, kas saistīti ar klimata politikas dažādo ietekmi uz atsevišķām ES valstīm, dotu Eiropas Savienībai ticamību, lai tā varētu darboties kā pasaules līdere ilgtspējas jomā. Tajā pašā laikā apņemšanās panākt ilgtspēju pasaules līmenī palīdz sasniegt ES politikas mērķus citās jomās (piemēram, novērst migrācijas cēloņus, panākt taisnīgu globālo tirdzniecību un ārpolitikā mazināt atkarību no valstīm ar lielām naftas rezervēm).

3.14. Kā norādīts iepriekšminētajā atzinumā, Eiropas Komisija jau nopietnāk piemēro ārēju faktoru internalizācijas pieeju, atzīstot, piemēram, ka atjaunojamo energoresursu enerģijas izmantošana ir neizdevīgāka, kamēr vien fosilās enerģijas avotu ārējās izmaksas netiek pilnībā ņemtas vērā, nosakot tirgus cenu, vai cenšoties transporta nozarē rēķināties ar negatīvo ārējo ietekmi.

⁽⁵⁾ OV C 374, 16.9.2021., 84. lpp.

⁽⁶⁾ OV C 123, 9.4.2021., 22. lpp.

⁽⁷⁾ OV C 47, 11.2.2020., 30. lpp.

3.15. Izglītība un zināšanu nodošana ir būtiskas gan vispārējas obligātas izglītības, gan plašai sabiedrībai paredzētas saziņas līmenī, un īpaša uzmanība ir pievēršama tām sociālajām grupām, kuras tiešā veidā izjūt pārkārtošanās ietekmi. Ir skaidri jāizklāsta civilizācijas alternatīva, ar ko saskaramies, lai efektīvi aizstāvētu tēzi, saskaņā ar kuru noteiktas sabiedrības daļas pašreizējie pārkārtošanas centieni ļaus izvairīties no daudz lielākām izmaksām, kas bezdarbības gadījumā būs jāsedz visai starptautiskajai sabiedrībai.

3.16. Enerģētikas pārkārtošana un jaunu videi nekaitīgu tehnoloģiju izstrāde veicina unikālu zināšanu un kompetenču attīstību un augstas kvalifikācijas darbvietu radīšanu. Šis Eiropas ekonomikas attīstības virziens ir unikāla attīstības iespēja, kas ļauj ES dalībvalstīm nostiprināt savu līderpozīciju pārkārtošanas jomā, ko saprot kā emisiju samazināšanu. Lielākam skaitam ārpussavienības valstu pievienojoties aliansei, kuras mērķis ir cīnīties pret klimata pārmaiņu negatīvo ietekmi, tiktu radīts tirgus tehnoloģijām, kas izstrādātas Eiropas ekonomikas ietvaros.

3.17. Pakāpeniska fosilā kurināmā izmantošanas pārtraukšana veicinās spriedzes saasināšanos starp ES valstīm kā šo izejvielu importētājām un ārpussavienības valstīm – kā piegādātājām. Šajā gadījumā it īpaši Krievija ir jāņem vērā kā vietējais kurināmā piegādātājs, kura ieņēmumi no šo izejvielu pārdošanas veido ievērojamu budžeta ieņēmumu daļu. Turklāt Tuvo Austrumu un Ziemeļāfrikas, kā arī Subsahāras Āfrikas reģionu valstis, kuru ieņēmumi lielā mērā ir atkarīgi no fosilā kurināmā eksporta, var saskarties ar nopietnām politiskām un sociālām sekām, kas var izraisīt bēgļu un migrācijas viļņus uz Eiropu. Sadarbības modeļa izmaiņas no politiskā viedokļa noteikti var uzskatīt par apdraudējumu tādas valsts pozīcijai, kuras ekonomika un pārvaldība ir atkarīga no ieņēmumiem no fosilā kurināmā piegādes. Ieguldījumus un sadarbīgus risinājumus zaļās enerģijas veicināšanā var izmantot kā iespēju palīdzēt pārkārtot šīs ekonomikas.

3.18. Eiropā 21. gadsimta kara pieredze rosina apsvērt atbildīgu kodolenerģijas izmantošanu un pārskatīt taksonomijas noteikumus tā, lai neveicinātu klimata pārmaiņu negatīvo ietekmi.

3.19. Iespējamais Krievijas naftas, gāzes un ogļu importa embargo kā sankcijas, kas noteiktas Krievijai saistībā ar agresiju pret Ukrainu, vai atteikšanās no importa sakarā ar nepieciešamību apturēt finanšu pārskaitījumus, kas atbalsta Putina režīmu, veicinās paredzēto ģeopolitisko seku paātrināšanos pēc degvielas importa apturēšanas no Krievijas. Vienlaikus, iespējams, būs jāpārskata temps, kādā atteikties no degvielām, kas pieejamas ES valstīs.

3.20. Pamatota šķiet integrācija ar mērķi izveidot ES valstu gāzes savienību. Šāda pieeja ļautu īstenot kopīgas iepirkumu procedūras un veicinātu labvēlīgu ekonomisko apstākļu sasniegšanu, vienlaikus ļaujot koordinēt lēmumus apturēt šīs izejvielas importu no austrumiem, kas, ņemot vērā šāda lēmuma politisko dimensiju, kļūtu par saskaņotu ES valstu ārpolitiku.

4. Izaicinājumi un iespējas

4.1. Eiropas Savienības klimata politikai būs daudzveidīga ietekme atkarībā no reģiona, uz kuru tā attiecas, un atkarībā no pasākumiem, kas veikti ārpolitikas jomā, lai mazinātu identificēto risku un uzlabotu pārkārtošanas procesus.

4.2. Attiecībā uz Rietumbalkāniem tiek liktas lielas cerības enerģijas tirgus aktivitāšu jomā saistībā ar ES kandidātvalsts procesu. Tam var būt nozīmīga pozitīva loma ģeopolitisko apstākļu veidošanā šajā reģionā. Parakstot Sofijas deklarāciju par zaļo programmu, Rietumbalkānu valstu valdības ir apņēmušās līdz 2050. gadam panākt klimatneitralitāti un pilnībā pielāgoties Eiropas zaļajam kursam. Piemēram, Rietumbalkānu zaļā programma varētu atraisīt aprites ekonomikas potenciālu, radot vairāk darbvietu un paverot jaunas izaugsmes perspektīvas. Lai atbalstītu šo zaļo pārkārtošanos, būtiska nozīme būs pienācīgam finansējumam no ES, no valstu valdībām un no privātā sektora.

4.3. Attiecībā uz Āfriku, pirmkārt, ir jāuzsver, ka klimata pārmaiņu mazināšanas politika nav šā kontinenta valstu prioritāte. Tāpēc Eiropas Savienībai būtu jāsadarbojas ar Āfrikas valstīm, līdzīgi kā tā sadarbojas ar citām jaunattīstības valstīm, lai nodrošinātu, ka visas iniciatīvas tiek pieņemtas vietējā līmenī un atbilst partnervalstu prioritātēm, piemērojot augšupēju pieeju. Pretējā gadījumā klimata politikas jomā veiktie pasākumi var netikt izprasti un var radīt pretestību vietējās kopienās, kuras cīnās ar pamatproblēmām. Kā norādīts EESK atzinumā par tematu **“ES un Āfrika: vienlīdzīgas attīstības partnerības īstenošana, balstoties uz ilgtspējību un kopīgām vērtībām”** ⁽⁸⁾, Āfrikas jaunattīstības valstu problēmas ir ļoti sarežģītas un jārisina ar sensitīvu un daudzdimensionālu pieeju. Turklāt paredzams, ka līdz 2050. gadam kontinenta enerģijas pieprasījums divkārsosies, saglabājoties augstam nabadzības līmenim. Tāpēc saglabāsies vai pat pastiprināsies ilgtspējas problēmas vides un sociālekonomiskajos aspektos. Tomēr iespējas var rasties, jo Āfrikas valstīm ir vadošā loma saules fotoelementu tehnoloģijās un plaša mēroga sintētiskā kurināmā ražošanā. Īpašas iespējas kopīgiem projektiem, uzņēmējdarbībai un politikai varētu radīt jaunu sociālekoloģisku tirgus ekonomikas pieeju.

4.4. Attiecībā uz Austrumu partnerību īpaši svarīga ir cieša sadarbība ar valstīm, kuras, tāpat kā ES, ir ļoti atkarīgas no fosilā kurināmā un tādējādi pakļautas lielām cenu svārstībām, it īpaši ņemot vērā pašreizējo karadarbību Ukrainā. Attiecībā uz Ukrainu, Moldovu un Gruziju ir jāpieliek pūles, lai palīdzētu šīm valstīm kļūt neatkarīgām no fosilā kurināmā piegādēm no Krievijas un rast iespējas integrēt savus elektroenerģijas tīklus Eiropas tīklā. Iepriekšminētās darbības ir atspoguļotas nesenajā deklarācijā par ātru integrāciju ES elektrotīklā, un kopīgā darbā ir jāiesaistās gan lēmējinstītūcijām, gan pārvades tīklu operatoriem.

Briselē, 2022. gada 21. septembrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

⁽⁸⁾ OV C 429, 11.12.2020., 105. lpp.

ISSN 1977-0952 (elektroniskais izdevums)
ISSN 1725-5201 (papīra izdevums)

Eiropas Savienības
Publikāciju birojs
L-2985 Luksemburga
LUKSEMBURGA

LV